

Först beledsagat til Enckie Drottningen och så til Hennes Kongl. Hög-
 heet Princessan (om Hennes Mayst. stode dheras Excellenczier Jöns
 Juul och S. Schulz/ jämwäl S. May:z Fruentimber/ och om S. Kongl.
 Högheet Gref Uthson och Marskalcken Bitinghoff) och aflade alltså obe-
 wärlige Ceremonier, S. May:tt och S. Kongl. Högheet swarade sielf-
 we Herr Ambassadeuren, då nu Hans Excell. steg tillbaka trädde S.
 Marskalcken Lepontidid jämwäl i he förnäme aff beela swicen fram och
 hade alle dhen Näden at lytta Hennes Kongl. May:z och Hennes Kongl.
 Högheet's händer. Andra dagen som war dhen 6. hade Hans Excell. Au-
 dience på Slättet/ hoos Hans Kongl. May:tt Konungen / Hennes
 May:tt Regerande Drottningen och hoos dheras Kongl. Högheeter Prins
 Fredrich och Prins Georg/ och wardt Hans Excell. medh äfwen så
 många Wagnar och Carosser som tilförende vphämtat/ igenom S.
 Excell. Gen. Ammiral Leuten. Nils Juul och öfwer Ceremonie Mä-
 staren Gerstorp/ alle Ritz Ritz Wagnar ginge ledige emedan Hans Exc.
 swice och föllie singe ru n vbi Kongl. och Hans Excell. egne Wagnar/
 då Hans Excell. kom på Slättet wardt han emochtagen och til Audi-
 ence beledsagat igenom Herr öfwer Marskalcken Specthaan. Hans
 Excell. hölt en lång Oration för Hans Kongl. Mayst. medh betäckt
 Hufvud / och swarade honom Hans Mayst. sielf / dhet samma gjorde
 och Hans Kongl. Högheet Prins Friederich/ kort dock medh jirlige
 Ord; bägge Kongl. Regimenterne wore stälte på Slättolagen och Ko-
 nungz Torget; om Hans Kongl. Mayst. Konungen / Hennes Mayst.
 Drottningen och dheras Kongl. Högheeter Prinsarne stode dheras egne
 betädnre. Legations Marskalcken och Cavaliererne hade dhen åfvan
 at lyssa Hennes May:z Drottningens Hand.

Religie.

De de vromme

Sweedsche 88.
OORLOGHEN
 dat sijn
 De gedenckwerdichste
 daede, geschiet, in Duytslād:
 en wacrom
DER SWEDĒ CONING,
 Ch^{rt}. van Saxen en stenden
 des Rycks, de waepenē tegen.
KEYSERL^{ke} MAYEST^e
 hebben aengenomē.

Iustitia.

Libertas.

metsgaders.
 Alle Battahen, Belegeringen, en Interprijsen,
 die sedert tbeginnel, tot desen tijt geschiet sijn.

Gedrukt tot Arnhem, bij Iacob vā Biesen. Het I. deel.
 No. 1632.

hent/die sy voor dese Oorloghen gehad hadden/toonende claerlijck
dat het hem niet swaer en valt/wanneer de tijden syner ontfermin-
ghen daer zijn/de syne te verlossen/berweckende die ghene die in de
ooghen der menschen kleyn schijnen/door haer syn werck uytvoe-
rende op dat wy souden sien dat het de Heere is/die syn volck de hul-
pe doet/want de macht des Coninc in Sweden wat scheen die te
syn tegens des Keysers/dewelcke mi scheen gheheel Duytschlandt
onder syn ghebiet ghebracht te hebben/en Duytschlandt den voet
op den neck te hebben/maer wanneer Godt op heipen wil can nie-
mant nederwerpen/wanneer hy verlossen wil can niemant verder-
ben/dan is eens Ghesels kinnebacken ghensech om duytsendt Phi-
listeen te verslaen. Jud. 15. 15.

Dorsaken van de selve aen u E. E. te offereren en toe te eynen
is geweest dat ic niet entwysele ofte het soude u E. E. wel behaghen
en aegenaem zijn/also daer ingespeurt wert hoe des Keysers macht
gebroken/verbriselt en te niete gemaect werdt/diens macht een-
ghe Jaren herwaerts dese Landen seer schadelijck is geweest/hem
braghende niet meer als een Nutrael/maer als een vbandt/van dese
se Landen/nu eenighe reysen in ghebroken in de Deluwe om dese
Landen wederomme te helpen voeren onder het lastich jock der
Spaenjaerden/van welke vreesse dese Landen nu verlost werden.
Hieromme ist dat ick ootmoedich versoekie dat u E. E. dit voer-
ken onder uwe protectie wilt nemen/op dat het andere oock dies te
beter behaghen moghe ende aenghenaem syn Actum Arien den
3. Meert. 1632.

D. E. E.

Onderdanighe Dienaer

J. D. B.

Aen 't verlostte Duytslant.

Et al verterend wyer ende vreeselijcke Tochten,
Van's Oorloghs heeten brant, vermenget en door-
vlochten,

Met alderley verdriet, die hebben lange tijt
Dees woonstede van Gods Naem, ontheylight en
ont wijt. *(en segen,*

Die schoonen wijngaert Gods, omtuyt met heyl
En met syn gunst bewocht als met een soete regen,

Dien liefelijcken Hof die Godes eygen hant,
Ter eeren van syn Naem gemaect heeft en geplant,
Die rechte Moeder-Kerc, waer nyt in vreemde Landen,
In eer tijds onbekend en over-Zeesche Stranden,
Gods waerheyt is verbreyt: Die planten syner eer
Die Zyn verplet, vertreen, en leggen gantsch ter neer.
De Sonne van Gods gunst die voortijts heeft geschenen
Tot haer der onderhoudt, die is al langh veraweeenen:
Den luyster en het licht het welc haer heeft bestraelt
Dat is nu lange tijt al in de Zee gedaelt.
Een nacht, een lange nacht bekleet met sware wolcken,
Heeft langen tijt verschrickt de Landen en de Volcken:
En nacht een droeve nacht van swarigheyt en cruys,
Heeft boven al benauwt des Heeren Heyligh Huys,
Maer siet gelijk het wyer dat krachtigh wvert bedvongen,
Comt naer een wyle tijt te felder nyt gesprongen,
Soo wvert de Liefde Gods ooc meer en meer verweckt
Vvanneer by voor een wyl syn aengesicht bedect,
Hy heeft nu lange tijt met veelderhande plaghen,
Met vaderlijcke tucht sijn kinderen geslagen,
Hy straecks het vreemde wverc, sijn geesset lact hy staen,
En wil syn vuerde wolk met goetheyt ondergaen,

* tij

Hy sent haer een te hulp, hy brengt syn knecht van't Noorden
 Die druckt haer druckers weer, en stoort die haer verstoorden,
 Hy comt haer weer te hulp, hy doet haer onderstant
 En maect der vyants macht, en listicheyt ter schandt.
 Hy roept GVSTAF ADOLPH den Coninc vande Sweden
 En laet hem op den nec van alsyn haters treden:
 Hy neemt hem by der handt, hy leyt hem dach en nacht,
 Hy is syn schilt en borcht en hout voor hem de wacht,
 Hy smijt voor hem aen twee, de poorten grendels sloten
 Syn vyant vvert syn vrient, syn haters bont genoten:
 Wat kan daer tegen staen? daer Godes hulp begint,
 En daer syn selle vwaeck de vijanden verflint,
 De Heere Zebath die leert syn vijsten stryden,
 En geeft ons door syn hant, een oorsaec van verblijden:
 Hy vaert van dag tot dag geluckelicken voort,
 Den Hemel strydt voor hem, die strydt voor GODES WOORT.
 Leert, leest, en siet dan hier des Heeren vVonder vvercken,
 Tot troost en groote vrencht van Landen Lien en Kercken:
 En ghij die sucht en deucht noch stadich onder't lock,
 Ondragelic gevvelt en harden drijvers stock.
 Van s' Keyfers Tyranny, en s' Spaengiaerts vVreede vVetten
 Leert al u hoop en sorgh op God den Heere setten:
 Noijt heeft een angstigh hert en nederighen Geest,
 Gebeden om sijn hulp, of is verhoort gevveest.

Tot den Christelijcken Leefser.

E experientie van allen tijden heeft geleert, dat geen
 Coninckrijcke ofte Monarchie, oyt soo vast ghe-
 fondeert is gheveest, oft sy heeft ghehadt hare ver-
 anderinghen, nu van het een gheslachte op het an-
 der de selfde comende, nu groote verwoestinghen
 daer inne ontstaende, ende eyndelijck van alle wech
 ghenomen wordende, gantsch vervallende ende ondergaende:
 So dat van vele Monarchien alleenlic de name maer overich is, de een
 wat langher als de andere ghestaen hebbende, doch gheene langher
 als de Roomeynsche; de welcke nu over de 1600. jaren gheduert
 heeft, doch nu eenighe hondert jaren herwaerts niet soo wijt haer
 ghebedt uytstreckende, als sy eertyts placht, maer besloten tusschen
 de palen van Duytsch-landt, soo dat Bodinus in die opinie is: dat de Bodi-
 Roomsche Monarchie niet meer by de Hooch-duytschen is; alsoo qua- nus Me-
 liick het hondertste deel des Werelts onder haer ghebedt is, hoe thod,
 dat her sy, het sy sy deselve hebben ofte niet en hebben, dit is seker Histor.
 ghelyc Sleidan de 4. summis imperiis getuycht. Datter qualijck een Cap.
 cleyne schaduw overich is van soo grooten lichaem, ja selfs geen schaduwve
 een cleyne lichaem sonder bloet, qualijc eenichsins aen malcanderen hanghen-
 de, ende het selvighe soo qualic te passe ende met soo strijdende hu-
 meuren beset teghens malcanderen strijdende, dat soo daer over eeni-
 ghe jaren ende byvallende quaet toegeslaen hadde, gantsch ende gaer
 vvel ondergegaen mochte hebben: soo dat vvy nu recht in deselvighe
 aenmercken ende sien de teenen van den voet deser Monarchie, eens-
 deels van, yser eensdeels van leem, het leem nochtans heden ten dage
 predominerende boven het yser: vvant vvy sien dat maer een cleyne
 macht tegens dit Riicke comende, dit selve schiint te sullen verbreken:
 vvant dit connen vvy sien, in dese tegenvoordige Historie hoe dat God
 de Heere teghens dit riicke vverveckende den Coninc van Sweden,
 in het selve schier geene macht overich is om den selve te vverderstaen,
 jae hy schiint de macht des Roomschē Keyfers te sullen verbrijselen:
 Vvant daer te voren dit arm lichaem sonder bloet, noch sommige ver-
 schrickelick vvas, niet ten aensien van syn bleeckte, ghelijc de doode
 lichaemen, maer van vveghen, die macht die sy meenden dat in het sel-
 vige noch overich vvas, nu elc eenen deselve niet meer vreesfelic maer
 belachelic is, Vvant geliic het dicvyils toegaet, met lichamen, devvelc-
 ke uytter-

ke uytterlijc sterck schijnen, nochtans men deselve aenvallende, ende
ter neder werpende hare onmacht beviint, VWant men dit dagelijcx
siet, dat veeler volcken ende Conincrijcken macht hooch geprelen
vvert soo lange tot dat sy met Oorloge vverden aengevallen ende be-
sprongen, vwant dan ist datmen eerst siet hare onmacht ende svvacheyt
al ist dat sommigher Conincrijcken macht ende sterckte seer groot
is, so sien vvy dat nochtans God de Heere, vvanneer sy die macht be-
ginnen te misbruycken, tot dempinghe ende uytroyinge van Godes
kercke hy door cleyne middelen deselve te schande maect. Dit con-
nen vvy sien inde eerste Monarchie der Babyloniers dat God de Hee-
re om het misbruyck haerer macht tegens de Kercke Godes begaen, de-
selvige uytgeroyt heeft, gelijc vvy sien connen Ierem. 50. 10. 11. Alvvaer
God de Heere seyt. *Dat het Chaldeer landt sal eenen roof vworden, dat
alle diese berooven ghenoech daer van hebben sullen. Daerom seydt Godt de
Heere, dat ghyu dies verhencht ende beroemt dat ghymyn erfdeel gheplo-
dert hebbet, ende spronghet als de geyle calveren ende briesschedet als de steve-
ke gyzlen. vvre Moeder staet met groote schande, ende die u ghebaert heeft is
tot spot ghe worden: siet onder de Heydenen is sy de snootste vvoeste dorre en-
de eensaem. VWant van den toorne des Heeren moet sy onbevromt, ende
gantsch vvoeste blijven, dat alle die voor Babel voor bygaen hen sullen ver-
wonderen ende sluyten over alle hare plaghen ende cap. 51. vers. 49. Ende
als Babelin Israelde verflaghene ghevullet heeft, alsoo sullen oock te Babel de
verflaghene gevelt vworden inden gantschen lande seyt God de Heere, ende
de vvaerheyt van dese prophetie getuygen de Historie der Heydenen
develcke onsaevvwijsen hoe dat Cyrus met eene cleyne macht Babylon
heeft inghenomen, so dat de selfde hedens ten dage noch vvoest legt.
Ende soo islet gegaen met veelderhande andere Conincrijcken ende
volcken, develcke Godes Kercke groot leet hadden aenghedaen, ende
God de selfde heeft uytgheroyt ende verdelcht van den aerthodem.
Dit syn oordeel schijnt God nu oock te sullen beginnen aen het huys
van Oostenrijc vvelcke eenige Iaren hervvaerts, seer groot verdriet
ende leet Godes Kercke heeft aengedaen, veel onschuldich bloet ver-
gietende, vvelc nu tot God de Heere om vvrake begint te roepen.
VWant al heeft God de Heere sijne oordeelen eenen gheruymen tijt te
rugge gehouden, ende als stil gefvvegen tot die selve vervolginge. so
ist dat hy eens nu begint van hare handen het bloet haerder broederen
te vereytschen: Ende dat syn oordeel beginnende aen sommige van dit
huys van Oostenrijc soo is te verhoppen; dat hy over andere develcke
me-*

ke mede van dat selve huys zyn ende Godes Kercke noch meerder
hebben vervolcht, als deselve zijne oordeelen ooc sal vellen, devvelcke
hoe sy langher uyt blijven, hoe sy dies te schrickelijcket sullen sijn:
Want dat bloedt van dat huys hier in Nederlandt vergoten en sal niet
minder om vvrake roepen als in Duytsch-landt. Het bloet dat de Spaen-
jaerden hier hebben gestortet in Nederlant, svvevet soo vvel voor Godes
oogen als het gene in Duytschlandt is verstortet, daeromme nu God de
Heere ooc desselven huys van Oostenrijc macht hier in Nederlant be-
gint te breken, alle hare macht te schande makende, syn volc ghevende
soo heerlicke victorien teghen het selve, hare steden ghevende in hare
handen, haer vloten latende vervallen in de handen van de gene de-
velcke hy beminner: Ende daer vvy sien dat Godes goedertierenheyt
soo groot is teghens dese Landen, daer hy haere vwapenen soo gheluc-
kelic zegent, daer hy haer croont met victorie ende overvvinninge,
daer hy haeren vyanden haere voeten onderverpft, ende haer laet treden
op de necken van hare haters, daer is te hette verwonderen, datter noch
soo veele gevonden vworden, develcke soo vele als in haer is, sommige
vvetende sommighe onvvetende, soecken dese victorie te stuyen, en-
de de oordeelen die God begint te vellen over onse vyanden te rugghe
te houden, radende eenen stilstandt van vwapenen met onse vyanden te
maken, om dat de selve zijne verlorene crachten vvederomme moch-
te versamelen om ons daer nae dies te stercker op het liif te vallen, ende
alles als met eenen stroom te overstroomen, vvanneer vvy op onse hoede
niet en touden vveten, vwant dit is syn oogenmerc, vvaeromme hv soo
na den stilstant der Vwapenen trachtende is, om dat hy vvederomme
zijn crachten mochte by een brengen, die hy ten deele verloren heeft,
vwant het is seecker dat hy dit selvighe niet tot onsen besten, maer tot
syn eyghen voordeel versoect, vwant de aldercloeckste verstanden
develcke hy oyt onder de zijne heeft gehad, hé altijts tot eenē stilstant
gheraden hebben ende noch raden, om daer door dese Provincien in
verwarringhen, ende Inlantsche Oorlogen te brengen, om dan desel-
vige bequamer te vermeesteren, vwant maer de minste occasie, ende
gheleghentheydt siende om dese Landen te overvallen, sal de selve niet
versuymen, ende den stilstant licht verbreken alsoo hy niet gehouden
is volghens de lesse des Concilij van Constans den kettens gheloove te
houden, ende het selvighe noch hedensdaeghs staende houden den
Iesuyt Becanus in defens. 3. Contra Calvin. pacis perturb. Fœderat
inferior, Germania, en Azotius instit. moral. Cap. 15. paragr. 6. ende an-
dere

dere meer. Maer mochte jemandt hier tegen verpen, dat al ist dat de Iesuyten dit drijven, dat nochtans den Coningh van Hispanien, vvel vijfer is dat hij haren raet niet volghen, maer ziin voort ende toefegginge vvel houden sal; maer tot antvorde dient dat den Coninc al in het selve Gasthuys sieck leyt, want dit canmen claerlijc afneemen uyt de propositie des Hertoghen van Lerma over 12. ofte 13. Iaren te Mouson in Arragon gedaen (alwaer alle de Principaelste Staten des Conincks van Hispanien, die van zijnen rade waren mitsgaders de presidenten vanden raedt van Castilien, Arragon, Italien, Portugael, Indien ende andere vergadert waren, om rekenchap te vordere van de Ambassadeurs, vā hare commissien en dienstē, die sy gedaē hadden) alwaer den selvighen Hertoch president zijnde vande vergaderinge na dat hy hem geexcuseert hadde dat hy van vveynigh vvoorden vvas, ende niet seet eloquent, ende dat het hom ooc niet en betaemde langh te vvesen, alsoo hy vvas een Spaenjaert, een Crijchsmā ende door representatie nū een Coning, een reden heeft aenghevangen, vvaer inne hy bevvesen heeft datter alle tijt een Monarch op aerden gevveest vvas, ende daeromme nu ooc vvelen most, ende dat dese vvas zijnen Coninc devvelcke daer toe ooc vercreghen hadde de Naem van Catholijc &c. voechde daer ten laetsten by. *Daeromme alle het ghene hy besjdt ende heeft, hoe ende op wat wijse ende maniere hy het vercreghen mochte hebben ende daer toe gheraecte zijn, soo mach by het houden ende bevveren. Al vvat hy becomen can van eenen anderen Coningh ofte Commandeur, is sy door cloeckē ende behendighe grepen van Oorloghe ofte pretexten van vrede by mach het nemen. Want het comt haer toe alleentlic door usurpatien, ten sy dat sy het van hem in leen houden ende ontfanghen, van hem segghen vuy vanden vvelcken afdaelt ende afvloeyt alle Burgherlijcke ofte Politycke macht, ghelijc alle Kerckelijcke macht afcomt van ziene heyligheyt. Al t gene de onvvetende menschen noemen verraderie, als het maer tot syn behoefende voordeel is, is vvaerheyt, ende alle t gene sy noemen vvaerheyt als het tegen hem gaet is verraderie, ende alsoo is het met ons ghelegghen, dat alle onse vrede, onse Oorloghe ofte onderhandelingen, houwerlijcken en de in somma alle onse andere aenlagen, micken ende sien op dit voornemen eynde ende vuit, dat vuy moghen cryghen de gantsche ende gheheele Possessie van de vverelt ende te reduceren ende brenghen alles tot eenicheydt onder een temporael hoofd, dat onse Coninc mach inder vvaerheyde sijn t gene hy gheintuleert vwort, de Catholicke ende Alghemeyne Coninc, ghelijc het hoofd is alghemeyn, ende de Kercke algemeyn, ende nochtans soo dat sy is onder*

is onder een hoofd; de Paus, wiens stoel is ende dat nootfaeckelijc, te Romē, alwaer S. Peter gheseten heeft alsoo moeten alle menschen onderdanigh zijn onsen ende haren Catholijcken Coninc, wiens bysondere ende particuliere sijde plaetse is hier in Spaengien, een zyn alghemeyne alomme. Hier connen wy sien vvat sy voor hebben met stillstant en vrede met andere volkeren te maecken, namentlijc haer het net over het hoofd te trecken ende alsoo onder haer subjectie te brenghen, ende op datmen sien mach dat dese Maxime niet alleen en beltaet in de Theorie, maer ooc heerlijc ghepractiseert vvert, soo hebben sy dit certijds in het vverc ghestelt aen Hus die op trouve vanden Keyser na Constans gegaen vvas, tot het Concilium daer hy aen een pael geraeckt ende verbrant is. Ende dat dit de practijcke gevveest is vande Spaenjaerden over langen tijt, haere eeden te verbreecken als het haer profijtelijc is. soude men met vele Exempelen connen bevestigen, ic sal alleene een ofte tvvee verhalen daer aen men hare meynedigheyt mercken can. Als sy van die van Arragon die te Napels regneerden geroepen vvierten tot hulpe teghens de Franzoyfen, soo hebben sy dese occasie niet laten voor by gaen maer syn tot haerder hulpe soo het scheen getrocken (te voren met den Coninc van Vrancrij heymelic veraccordeert zijnde het rijc van Napels samen te deelen) den Spaenjaert font daer henen Consalvo Ferante van Cordua een groot vrient van Ferdinando Coninc van Napels die de Coninc onder beloften van bystant soo soetkens heeft vveten te onderhouden dat hy ondertusschen alle de Steden van Calabrien in nam (vwant de Coningen van Spaengien ende Vrancrij vwaren overcomen, dat dese deelen des Conincrijcks als Calabrien, Basilicata ende gheheel Poulia ende de Stadt Otranto soude toebehooren den Spaengiaert, t Lant van Lavora het Hertochdom van Benevento ende Abrusse met de Stadt Napels den Franzoyfen) ende soo sijn meester maecte van ziin ghedeelte, maer als de Spaenjaerts sagen dat door dit contract de Franzoyfen onachtsaem vwaren, int besorgen der Oorlochs saken hebben sy dese occasie vvaer genomen ende het Verbont met haer ghemaect verbroocken ende een vveynigh tvvist ontstaen zijnde van vveghen de landtscheydinghe, hebben sy de Oorloghe tegen de Franzoyfen aengevangen, soo nochtans dat door toe doen van Eetz-Hertoghe Philippus de vrede vvederomme getroffen vvierte ende dat om te rugge te houden de hulpe die uyt Vrancrij quam, die hier door achter bleef, ondertusschen Consalvo de Cordua de andere Franzoyse die in het rijc van

Napels overigh vwaren aen de Riviere Gariliane verstaende 'ende uyt
het geheele rijk van Napels jaghende. Siet hier haer trouwe beyde
aen die van Arragon ende Vrancric bevvesen, Ic sal nu versvuyghen
hoe hy Don Sebastiaen Coninc van Poortugael door valsche beloften
heeft bedrogen, ende hem op de vlechtbank gebracht ende ziin Co-
nincric heeft iaghenomen. Alleenlic salic hier noeh by voeghen
een exempel van ontrouwicheydt het vvelcke ghepleecht is van den
Beyervorst, die hooghlijcken aen de Spaenjaerden verbonden is: Dese
als hy met die vande religie te Vlm vrede maecte, beloofde op sijn
trou ende eere, dat hy den Paltz nochte door sijn volck nochte door
het volck vande Ligue soude aentasten ende overvallen: maer de uyt-
comste heeft geleert, hoe hy dit gehouden heeft, daeromme hy ooc
daer na dese uytvlucht nam dat hy dit alle tijt verstaen hadde, uyt sluy-
tende den Keyser die het vry stont sulcx te doen, dit ziin Jeshuytische
æquivocatiën, dit is de trouwe die sy houden, even alsofte de Keyser
vande Ligue niet en vvas, daer hy maer het hoofd der selver vvas, ende
daerenbové op datmen sien mach dat dit een sobere uytvlucht vvas, so
hadde de Cancelaer van Beyeren in presentie vanden Hertoghe van
Angolesme ende de andere Ambassadeuren uyt Vrancric verclaert,
datter geen exceptiën tegens den vrede gelden soude. Daeromme al ist
dat sy ons goude bergen beloofden ende de hoogste eeden svvoeren
die sy costen, so ist datmen haer niet betrouwen en can, vvan sy aen-
ders niet als op bedrieghen uyt ziin, laet ons eens hooren den Biecht-
vader vanden Keyser de vvelcke in eenen brief geschreven uyt Praegh
1628. den 8. April aen eenen Iesuyt van Hildesheyn schreef, hoe sy
meenden den Hertoch van Saxen op te houden, ter wile men besich
vvas met eenighe Zee-steden ende andere steden te bemachtigen, hoe
sy hen meenden te bedriegen, Hy seyt *Datmen hem sal concederen in-
ruymen ende toestaen alle het ghene men daer nae even soo lichtelijck als het
geconcedeert is vvederomme can nemen, vvan de Ketteren gelooue te houden
is (ghelijc V. L. bekent is) niet anders, als het Catholijcke ghelooue te verloo-
chenen, ende de arme verleyde zielen met volle post naer den Duynel te senden.
zijn niet de Catholijcken tot noch toe groote narren geveest, datse hare belof-
ten den Luyterschen ende Calvinisten soo langen tijt gehouden hebben? Even-
gelijc yemant die bysonder cloeck vvuilde zijn, een aol rasende mensche, de-
vvelcke een bloet mes ofte een ander doodelijc gheveer gegrepen hadde, soude
voor schaden behoeden ende dat hy met goede vvooroden ende beloften van hem
het mes, belovende hem een beter vveder te gheven, hem tselve met list uyt de
handen*

handen condecrygen, ende dat hy them volgens syne belofte daer naer vveder
gave? Soudemen den selve daer naer niet voor eenen dubbelen geck schelden
ende hem ooc toeschrijven alle die schade der vvelcke daer nye soude volghen?
Wat soudemen nu van onse Catholijcken niet veel meer hebben te segghen,
die de Gheestelijcke dol ende onsinige luyden, die het mes vande vveretlijcke
macht hebben gegrepen, het selve met Gods saligen list, goede woorden ende
belofien, om harer zielen salicheydt Willen, moeten, ende behooren quijt
te maken, Willen wy anders de eeuwige glorie genieten,

Ende den selven Biecht-vader inden selven brief ontdeekt aldaer
ooc, hoe sy den Coninc van Denemercken meenden te bedrieghen
door eenen vrede die sy met hem souden oprichten ende hoe sy in de
vrede met hem seer groote ende confidente vriendtschap pleghen sou-
den, ondertusschen zijne Raets-Heeren corrupperende, ende daer en-
tusschen aen alle plaetsen menichte van Oorloch Schepen latende ma-
ken, om alsoo sijn met 50. ofte 60. duysent man gelijc over Zee te
mogen begeven, en dat sy ondertusschen gesuyvert hebbende Duyts-
lant ende tot haren vville gebracht, Denemercken dan vvederomme
op een nieu soudé aen vallen, ic sal sijne vwordé stellé op dat een yeder
mach sien vvat het is met den Spaenjaerdé en Keyser vrede te maken.

*Als nu zijne Keyserlijcke Majesteyt het Roomsche Rijk gheheel ghepurifi-
ceert, ghesuyvert, ende tot zijnen Wille ghebracht sal hebben, als mede sijn ter
Zee soo sterc ende soo voorsien bevint, dat zijne Majesteyt nochte door Swe-
den, nochte door Denemercken niet belet can vverden, Soo heeft zijne Maje-
steyt de Pauselijcke heylicheyt in specie mede gesworen, al vvaert dat by gee-
ne behoerlijcke pretexten en conde hebben onversiens (alsoo den hoochsten gra-
de van alle vvereltsche ofie menschelijcke verplichtinge is, der menschen sa-
licheydt te bevorderen, ende dat het niet beter by de Keters en can gheschie-
den noch gheexequert vworden als door allerley bedrieghelijcheydt ende onaf-
keertlic ghevvelt, ghelijc het de Heylighe Catholijcke Kercke daer voor houdt,
dat als men de Keters tot alsulcken eynde als men can niet en bedriecht, men
een sonde in den Heyligen Geest begaet, aengesien die eens versuynde occasie
niet en is te recupereren, ende alsoo ablatis non restitutus in een vvighe reatu
ofie door sonde verhart ende geen boete plaetsen can vinden) in het herte vande
Croon van Denemercken namentlic Zeelandt in te vallen ende sijn van de
Sondt te bemachtigen, ooc soo vele volcx als syne Keyserlijcke Majesteyt in
Duytschlant ende andere quartier:en can becomen ende missen, van daghe tot
daghe te laten volgen.*

Ende laet ons eens sien, waer op dat den Treves ons nu voor een
laer ofte twee ghepresenteert sagh, desen Biecht-vader sal zijne biecht
ons ooc sprecken, namentlic dat het daerom is ghevveest om ons in
slaep te vviengen, Dit ziin syne vvoorden : *De Zondt is de voornaemste
plaetse in gantsch Europa, want aldaer zijn de Oost-landen van de West-
ende ten deele van de Noort-landen ter Zee geheel en al ofte sonderen, ende
voornamentlic de Nederlanden den Corenspijcker t eenemael te sluyten,
Voor een dingh ben ic maer alleen beduecht, dat is dat de Nederlanders, als
mede den Coninc van Sweden dese practijckente vooren sullen maken, ende
het voocomen spelen ghelijc van Bruyffel alreede gheadviseert ben, dat
de Hollanders haer expresselijc derven laten verluysden t selve te sullen be-
ginnen.* Siet dit is het ooghemerck des Vredes van den Keyser in
Denemarcken, om het selve te overvallen, conden sy Nederland in
slaep vviengen, ende den Coninc van Sweden neder setten, sy meynen
sy hadden al ghevonnen, maer God lof, vvy sien dat alle haer aensla-
ghen te niet ghevonden zijn. Den Coninc van Sweden hem niet
latende paeyen met vvoorden, de Nederlanden haer het stric so over
den hals niet latende trecken, vvaer by so vvy hopen dat sy volstandig
door Gods genade tot den eynde toe sullen blijven, niet meer met so
eenen trouvveloosen vyant stiltat makende, vvaer door sy hare Bond-
ghenooten in haer verderf souden brenghen, maer de vvapenen inde
hant houden, ende haren vyanden kloeckmoedigh onder de oogen
sien sullen, op dat sy moghen behouden den lof die haer ghegeven
vvort van meest alle de Historie-schrijvers dat sy die ghene ziin door
vvelcke God de Heere het Ioe der Spaengiaerden van andere Coninc-
rijcken van Europa afghehouden heeft, dat sy die gene ziin de ziine
cracht gebroken ende ziin gevvelt als een borstvveer van geheel Chri-
stenrijc vvederstaen hebben. VWant ghelije dit Godefridus betuycht
so is ziin gelt meest gespilt in de Oorloghen van Nederland, de vvoor-
den Godefridi ziin dese in ziinen Spighel des VVerelts : Het gene de
Cofferen van Spaengien meest uyt geput heeft, is ghevveest den Oor-
logh in de Nederlanden, alvvaer hy eenen ongelooflijcken Schat ver-
quilt heeft, met vveynigh voordeels, ende soo hy nu sich een vveinich
verschickt ende ziine kofferen vult, dat is alleenlic om den Treves, die
hy met henluyden gemaeckt heeft. Dien lof die haer gegeven vvort
die hopen vvy dat sij sullen behouden, ende dat sij niet traeg sullen
vvorden om het VVerc des Heeren teghen Spaengien uyt te voeren,
op dat op haer niet en come die vloeck die God de Heere dreyght die
ghene

gene die syne oordeelen teghen de vyanden ziiner Kercke niet uyt en
voeren. Ierem 48. 10. *Vervloecht zy die, die des Heeren Werc traghelijc
doet, vervloecht zy die, die syn Sweert ophout, dat het geen bloet en vergiete.*
Want het staet te verhoppen, nu sy sien dat God de Wapenen haer
vrienden ende geassocierden soo segent, dat sy de hant niet te rugghe
sullen trecken, maer mede toe loopen, om den algemeynen brant die
door geheel Christenrijc ontsteken is, ende den algemeynen Brantsich-
ter den Coninc van Hispanien te dempen : op dat die Vloec over haer
niet en come, die God de Heere over de Stadt Meros liet vercondigen
om dat sy de andere Israeliten niet en hadden gheholpen tegen Iabin
der Cananiten Coninc, Iud. 5. 22. *Vloect de Stadt Meros sprack de
Engel des Heeren, vloect hare Burgheren dat sy den Heere niet te hulpe co-
men te hulpe den Heere totten Helden :* Maer dat sy mogen ziin de gheseg-
gende des Heeren, by vviens dat God vvoonen vvil en ziin Kercke on-
der haer houden, den Cadelaer ziins Heyligen Evangeliums van haer
niet vvegh nemende, maer niet haer ziin en vvandelen, om dat sy met
den Heere vvandelen, ende alsoo vvil segenen alle tijt hare aenlagen,
dat sy te rechte moghen voeren den Tijtcl van Vaders des Vader-
lants ende Beschermers der vvare Religie ende Vryheyt.

A M E N.

SWED-

S W E E D S C H E
O O R L O G H E N.

Daer is:

Eygentlijke ende waer-

achtige Beschrijvinghe des Oorloghs / den

welcken tegens de Ro: Keyserlijke Majest: Ferdi-

nandum, II. &c. Gustavus Adolphus, der Sweden/

Gothen/ en Wenden Coninc / in Duptschlant aen-

genomen / en tot noch toe gevoert heeft; wiens

beginfel/oorzaken/ en wat tot op desen tijdt

gheschiedt is / aen ghewesen wort.

De byantschap tusschen hare R: Keyserlijke Ma-
jesteyt Ferdinandum II. &c. ende der Sweden Coninc
Gustavum Adolphum, eenige jarē herwaerts (gedueren-
de de onruste van Duptschlant) begonnen hebbende/
is seer ghegroept ende toeghenomen door dese naer-
volghende oorzaken.

1. Overmits de Transporteringe ofte 't Overdra-
gen des Hertochdoms Meckelenburch aen Hertogh Melbyrecht van
Frietlandt / Ghenerael der Keyserlijke Armade.

2. Daer op ghevolcht is den Straelfondtschen Handel, geduerende de
belegeringe van dewelcke Stadt / door de Keyserliche / de Coninc Gusta-
vus haer heeft gheassisteert.

3. Naer desen in de Vrede-handelinghe van die van Lubeck aenge-
stelt met Venemercken: door dien de Keyserliche Ghesanten de Sweed-
sche Ambassadeurs / afghe sonden om van de saecken van Straelfondt te
tracteren / niet alleenlych niet en hebben willen toelaten / maer hun oock
verboden hebben op des Keyser bodem te comen.

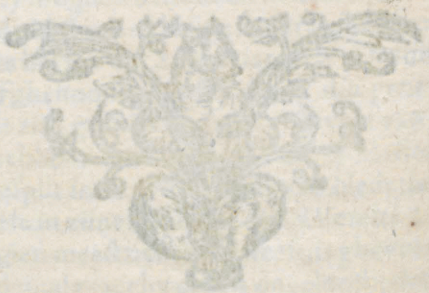
4. Doorts door de hulpe / die hare Keyserl: Majest: tot assistentie vā
den Coninc van Polen / onder den Oversten Arnhem in Prupssen ghe-
sonden heeft.

Door dese en meer andere redenen is de byantschap tusschen deselve
soo toeghenomen / datse eyndelyck in eenen ghevaerlijcken openbaren
Oorlogh is uptgeboysten / die in den Somer des jaers 1630. sijn begin
ghenomen heeft.

Want naer dat den Stille-stant tusschen Sigismundum Coninc van
Polen ende den Sweedschen Coninc / door ses jaren / ende de bergelijc-
ninghe van hem met der Stadt Dantzick nu was ghesloten / ende beyder

Beginfel
en oor-
zaken daer
upt de oor-
logh tuss-
schen Fer-
dinandum
II. en Con-
inc Gusta-
vum
Adolphum
ontstaet is.

De Swe-
dische Con-
inc maect
gereede
schap tot
de Keych.

SWED.

zids betrachtigheit: Soo heeft hare Conincklijke Maj: van Sweden dadelijck daer op begost sijn voornemen in het werck te stellen / van den Keyser te betrighen.

Tot den welcken eynde hy so wel in Puyssen/als in Sweden/groote ghereetschappen op een meutys ten Oorloghe ghemaect heeft / ende op alle plaetsen daer't hem doenlijck is geweest / volck heeft aennemen latent: oock een groot ghetal van het Poolse ende Dantzische afghebanchte Krijghs-volck ghereghen / ende heeft alsoo eene stercke Armade op de been ghebracht.

Perkwissel
van byzide
tusschen de
Keur-Doz-
sten des
Aijer ende
den Coninc
van Swes-
den.

Doch al eer dat het Sweedtsche Krijghs-heyt is in ghebroken in het Roomsche Rijck / zijnder van te vozen verschepdene Brieven gheschreyben gheweest ende omghegaen tusschen den Coninck ende des Aijer Keur-Dozsten. Ende hoor eerst/eer noch den Strille-standt in Puyssen was opghericht/ soo heeft de Coninck in April des jaers 1629. een schryven gesonden aen des Aijer voorszepde Keur-Dozsten/daer in hy aenghewelen heeft/ uyt wat oorsake hy der Stadt Straelsont hadde assistentie gedaen dat sulcx van hem ware gheschiedt als van eenen vrient ende lief-hebber der vyzheyt der voorszepde Stadt/ende des Roomschen Rijck: voorszepde claecht/ dat hoewel hy sich hadde neutrael ghehouden in den Duytschen Oorlogh/ (hoewel dich ter contrarie versocht zynde/) ende des Aijer vrient ghebleven ware/ hem nochtans verschepdene injurien ende affronten waren aenghedaen gheweest: Als datter een vpyandelijck Heyt-leger teghens hem in Puyssen was gheschicht; de vrede tusschen hem/ en de Kroon Polen verhindert: sijnen vpyant uyt Duytschlandt met volck en wapenen gheassisteert / hem daer en teghens gheweygert: sijne vzyen aen den Dozsten van Sebenberghen afgheworpen ende gheopent waren geweest: Men hadde hem te Lubeck van alle gemeenschap en commercie tische Zee waren npt hare landen verdruben: sijne Onderdanen eenighe reysen ghevanghen ende gheylondert gheweest: soo ware oock vast dooz gheheel Europa luytbaer/ hoe datter een groot Heyt-legher teghens hem in Puyssen soude gesonden worden: Als hy nu vermeynt hadde soodanighe onberstande te effenen dooz sijne afghesondene Legaten/ so waren deselve niet alleentijck niet toeghelaten/maer hun oock met grooten spot en schimp verboden gheweest / op den Duytschen bodem niet te comen: Verhalven hy op haer (des Aijer Keur-Dozsten /) versochte/ dat dooz gestelt worden: sich aanbiedende dat hy nits billijcke middelen tot eene vrede wel verstaen wilde: Maer coste hy gheenem vrede vercrjgen / ende dat hy tot wat anders ghetercht wierde / soo wilde hy vooz haer ende de gheheele werelt ontschuldigh zyn / dat sulcx niet tot nae-deel des Roomschen Rijcks/ maer tot sijner bescherminghe ende verbedinghe gheschiede.

Alsoo nunaer dit schryven / ende vooz de antwoorde der Keur-Dozsten daer op/ondertusschen het vooz-ghemeelde Keyser: Krijghs-volck onder de Obersten Arnheim in Puyssen was ghebracht: soo heeft de Coninck wederom

wederom een schryven afgheveerdicht aen den Keur-Dozst van Brandenburg/ sich seer beswarende daer ober/ende hem te verstaen ghebende dat hy dooz andere middelen gendotsaert soude zyn daer in te voozsien.

Daer op van soo is in Decembri de antwoorde der Keur-Dozsten ghevolght. Dewyle nu van in dat selvighe schryven den Conincklijcken Titel was naer-ghelaten/ende hem op sijn begheeren gheene volcomene antwoorde en was ghegeven: soo heeft hy den 7. April. 1630. een ander schryven aen haer afgheveerdicht/volgende inhoudts.

E. Doozluchtighe Dozsten/beminde Swagers/ Gomen/ende vzyen den/over L. ende W. antwoorpt op ons van den 25. April voozledenen jaers ghedateert schryven/hebben wy ontfanghen. Ende hoewel op't eerste aensien daer van souden reden ggehadt hebben om dat niet te openen/om dat ons daer in dien Titel (dien wy alleen van God ende onse Dooz-vaders ontfanghen hebben/ende nu in de 20. Jaren met stercker hant behouden/ende tot onsen lesten adem toe standvastigh te verbedigen ghesmet zyn/) niet ghegeven en was. Nochtans hebben sulcx met die conditie ende voozwaerde gheopent/dat niet dooz diergelijcke prejudicie meer onse vzyentschap in't toecomende worde aengetast.

Het is ons aenghenaem geweest / te verstaen/ dat uwe L. en W. onse oprechticheydt erkent ende roemet/ oock hars vzyentschap ons wederom aanbiedt: Doch dewyle wy in ons schryven niet alleen der grooter vzyentschap/daer mede wy den Roomschen Rijck toeghedaen zyn/ghedaelt: maer oock vermeldt wat vooz injurien ende onghelijcken ons van vrede-hatende lieben aenghedaen zyn/ ende hoe seer wy begheeren / dat deselve van uwe L. en W. als de voornaemste Leden des Aijer zynde/ eer daer vozder quaedt uyt ontsaen soude/ dooz vreedsame middelen mochte gheeffent ende ghesliffet worden: Soo verwonderen wy ons / ende is ons leedt dat op dit fondament onses schryvens soo gantsch niet en is geantwoort. Want hoewel dooz het tusschen syzeken des Doozl: Coninc in Denemercken ende anderet/wy verwillight hebben tot eene vrede-handelinghe die in begin van Mayo tot Dantzick soude gehouden worden/wenshende datter noch billicke middelen condon gebonden worden dooz de welke den vrede weder ghebracht werde: Doch dewyle ons den spot/die ons de vozighe jaren over bewesen is/vooz d'ooghen swebet; soo vertrouwen wy/dat W. L. en W. ons niet en sullen verbaecht houden/ indien wy ondertusschen ons dooz andere wegen wat beter te bewaren veroorfaecht werden/tot dat wy dooz uwe toedoen gewisse versekeringe crygen/dat wy van den Arent/die dit voozledene jaer in Puyssen gheromen/niet eene hoogere vlycht hebbe te verwachre. In het voltrecke van het welke ons vooznemé/wy doch sullen neersticheypt aenwenden/dat niet dooz onse schult W. L. en W. noch niemant van onse vzyende/het Roomsche Rijck self die weg eenuich nadeel geschiede. En so doch/gelijc te geschiede plecht/de bevindinge sulckes onheyls ooc de nature quame te raechre en herore so wille wy vzyendelic gebede hebbe datmé tselve ons niet toe en schrybe/die het selve met so langé grooté prejudicie ons aengedaen gemede hebbe want wy bereypt en willigh zyn oprechte vzyentschap met onse nature te

De ant-
woort der
Keur-Doz-
sten op het
voorzepde
schryve
des D.
Coninc
De Co-
mme schryft
wederom
aen den
Keur-
Dozsten.

anderhouden / soo wanneer dat oock niet ons naer recht ende billickheyt ghehandelt wort / ende dat de nabueren in dien staet in den welcken sy so vele jaren booz den Duytschen Oorlogh geseten hebben / hersteller werde.

Alsoo nu W. C. en W. de boornaemste Hoofden zijt des R. Rijck / door wiens raetslaghen dat den welstant der ghemeyner saecken oberwoghen wort ; Soo en twijfelen wy niet ofte de selve sullen in tijdtg toe sien / dat de Christenheyt in toetomenden niet meerder schade en lijde. W. C. en W. zijn wy alle aengename diensten te bewijzen altyt bereyt-willigh / die wy mit desen der Goddelijcke bescherminghe bevelen / etc.

De Coninc
van Sweden
doet by de
Coninc van
Denemerc-
ken onder-
hangelinge
om eenen
vrede tus-
schen hem
ende hare
Majest:
te maken.

Vrede-ha-
belinge toe
Dantzick a-
ngestelt tus-
schen hare
Majest:
en den Co-
ninc: doch
druchte
boos.

Eenighe
puncten of
conditien
vande Con-
ninc van
Sweden
boogelast-
ghen tot
vrede.

Beneffens dit schryven / soo heeft de Coninck in Sweden by den Coninck in Denemercken / als oock de Keurvorsten van Sarsen ende Brandenburgh / door de drie steden Hamburch / Lubeck ende Bremen laten aensegghen / dat hy tot den vrede gantschelijck genepcht was / wilde oock tot alle billicke middelen verstaen / indien daer ober eene handelinghe aengestelt wterde : en dies halven begeert dat sy haer in desen als Middelaers wilde gebuycken laten / waer op dan sulcx oock hare Keysers : R. Majesteyt aenghemeldet is geweest / ende alle moeyte aengewent om de sake tot een goede over-eencomste te bryngghen : ende heeft ment soo verre ghebracht / dat hare Keysers : Majesteyt tot een vrede-handelinghe bereywillighet heeft / daer toe dat niet bewilliginghe beyder zijds de Stadt Dantzick verordineert wert. Als nu den bestemden tijt van de selve wesen-ende 't begin van April 1630. daer was / soo is aldaer verschienen van wegen hare Keysers : Majesteyt de Baroen Carel Hannibal van Dona: ende van wegen des Sweedschen Coninck eenen Commissarius / neffens des Coninck van Denemercken Ghesante. De poincten ende conditien die de Coninck booz sloech waren dese volgende.

1. Dat hare R. Keysers : Majesteyt alle het Konijcks-volck soude uytboeren uyt den Ober ende Neder Sarsischen Kreys.
2. Alle Schantzen en Forten / de welke geduerende desen duytschen Oorlogh ende uyt oorzaak des selven aen de Oost ende Westre Zee opgevozen waren / souden gheslechtet worden.
3. Dat in geenderhande plaetse des gemelden Kreys / stotende aen de Zee 't zy oost ofte west / eenighe besettinghen ofte garnisoen souden ghelaten werden.
4. Dat alle Havenen en porten / souden / gelijckse booz den Oorlogh byz zijn / en dat geene Oorloghs-scheyen ofte Armade aldaer toegherust / en die alreede gheboode scheyen afgedaen souden worden.
5. Propende de Bisdommen van die aen de oost ende west Zee gheleghene Vorsten / soude men sich daer in ghedraghen naer goetbinden der Keurvorsten en des R. Rijck.
6. Men soude die tot beyder Sarsischer Kreys gehoozende Standen / insonderheyt de Hertogen in Pommeren ende Mecklenburgh / als mede de Gaven van Oldenburgh ende Oost-Dyestlant / ende met eenen de steden alte samen restitueren ende herstellen in den selven staet / in den welcken sy booz desen Oorlogh zijn gheweest.
7. Soo penant sich hadde vergrepen trghens de Roomsche Keysers : Majesteyt

Majesteyt dat Roomsche Rijck / de selve soude met een gheest-straf / naer goet binden der Keurvorsten ende Standen des Rijck gestraft worden.

8. Op dat oock de Hertoghen van Mecklenburgh mochten dies te eer hersteller werden / soo wilde de Coninck selfs booz alsulcken somma / diese strafweerdigh sullen geoordeelt worden bozge blijven ende beloven / mits conditien / dat se dabelijc / ende sonder uytstel werden in haren bozigen standt gheset.

9. De Sweetse besettinghen of garnisoenen souden uyt Straelsont ghesichtet werden / ende men soude der Stadt / herstelt wesen in hare bozige vryheyt / allen schaden ende onkosten / diese gheduerende de belegeringhe ghedraghen heeft / goet doen.

10. Soude oock de Coninck van Sweden nochte nu nochte noyt tot na-deel ofte schade strecken / dat hy der booznoemder Stadt heeft gheasfisteert /

11. Hare Keysers : Majesteyt : en soude des Coninck van Sweden ende der Croon vanden gheenen bystant bewijzen.

12. Alle misverstanden ende injurien souden geheel vergeten blijven / ende soude booztaen tusschen hare Keysers : Majesteyt : ende den Sweedschen Coninck een oprechten / redelijcken vrede ende vrientschap zijn.

13. In desen vrede souden begrepen zijn / ende inde handelinghen van dien / de Coningen van Brancrijck / Groot Britannien / ende Denemerc-ken / als oock mede de Ghenerele Staten der vereenichde Nederlanden.

14. Dese handelinghe ende verghelijkinghe soude onderteykent worden met hant ende Seghel van alle die gene die in dit werck principalijck zijn gheinteresseert.

Doch dese vrede-handelinghe en conde tot Dantzick gheenen voort-ranch gewinnen / ende en wert de drie heele maenden / dat de booznoemde Heer van Dona aldaer was / niet daer mede boozgenomen / tot dat se eyndelijc / door des Coninck aencomste op den Duytschen bodem 't eenemael 't tot niet ghebracht gheweest. Van de welke wy nu sullen spreken.

Als de Coninck in Sweden hem selven nu ghenoechsaem toe gherust hebont om in het Roomsche Rijck in te vreeken / ende dien inbreyck nu te beginnen booz hadde / sont hy van te voren een deel volck op Straelsont / hant ghebende ordinantie van / om hare palen te verbruyden / haer des Eylants Augen te bemachtighen.

Soo zijne dan in Mayo 1630. met vele gheschuts ende andere gereet-schap meer / onder den Obersten Tubal van Straelsont daer henen af-ghebaren / ende hebben eerst de clepne daer aengheleghene Eylanden Hiden, Zee, Wittaw, ende Ieslemundt inghenomen. Daer naer zijne booz eene groote Schantse / die de Keysersche hadden opgewozen / gero-men / ende van die daer in laghen / begeert / dat se des selve souden opgheben / met bryngghementen / dat se haer ter weer stellende / naderhandt geen quar-ter en souden verriggen. Waer op sy de Schants dadelijck opghegeben hebben. Ondertusschen de Oberste Gotsz tijdinghe ghecregen hebbende van der Sweden inbal / soo vermeende hy de Schantse te ontfetten : dies halven

T' Epland
Anga woze
van de
Sweetse
wgenoms.

halven hy metter haeste een tamelijc Hoop volcr by een gecregen siebde
de quam derwaerts / maer te laet / en werde met verlies weder te rugge
ghedreven. Naer desen soo versterckte hy sich wederom / van meeninghe
zijnde de ontfanghene schade wederom te wreken / dede tot dien eynde
verscheppene treffen met den Swedischen / so dat op hare zijde doot bleve
de Oberste Luptenant Heyde, en de Oberste Luptenant Plate ghebant
ghen wierde: Doch eyndelijck soo laghen de Swedtsche boven / lepen
vele Keysersche ter neer / en sloeghen de oberighe inde vlucht / alsoo dat
de Oberste Gortz naulijc op een Stetinisch Schip sich salveerde: Niet
op soo wert in Junio de loste schantze / die de Keysersche noch in hadden
in Rugen ontrent middach bestozndt / ende verobert / ende inde 50. Maer
daer in neder ghewouwen / de reste met den Gouverneur / (die daer naer te
gheus den Obersten Luptenant Plate wert gelost /) gevangen; hierme
de soo quam het geheele Eplandt Rugen inder Sweden ghelwel.

Gortz ende
Grippen
gen van de
Keysersche
ingenomen
en beset.

Als nu de Keysersche niet alleen hier upt / maer oock dooz andere tij
dinghen meer haer verskerkt hielden / dat des Conincx meeninge en voo
nemen was int Roomsche rijck boozder in te vzeken / ende dat hy ongh
twijffelt in Pommeren eerst soude aenlanden / so hebben sy van Hertoge
Bogislaos begeert / dat hy haer beyde de passagien gelegghen aen de riviere
vande Oder / genaemt Dortz ende Griffen-haghen wilde overgheben / op
dat zy die met haer volck besetten ende alsoo den inval der Swedischen
weeren mochten: hier ober so heeft sich de Hertoge grootelijck beswaert
doch als sy met geweld sulcx attendeerden / heeft hy haer deselve innemins
ghe ende besettinghe inwilligen moeten: Nochtans soo behield de Hert
togh vooz hem dat regale percipiendi vectigalia, dat is het recht vant ont
fangen der Tollen / als oock de byse commercien.

Ondertussche / naer dat Coninck Gustabus Adolphus tot Stockholmt
eene groote vergaderinge / als eenen rijcxdach hadde ghewilt / in Crijgs
volck t' scheep ghebracht / en sich tot den tocht gantschelijck bereyt had
de / soo liet hy noch vooz sijne overcomste een seker schijft upt gaen / daer
in hy de oorzaken aenwees / waerom hy bewoghen ende ghenoodt saecht
was de wapenen tegens hare Keysersche: Maj: Ferdinandum III. by de
hant te nemen / en met zijne Crijgs-macht in Duptsch-Landt te comen.
Het schijft luydt aldus.

Naerder
verclarin
ge des Co
nincwaer
om hy int
Roomsche
rijck met
el Crijgs
heyt in te
ballen be
wogen is
gheweest.

Het is een oudt spreckwoort. Dat niemant langher en can vrede ende
ruste hebben / dan hem van zijne ongheruste Nabueren gegomet woort.
Hoe waerachtich dat nu het selve by heeft hare Conincklijcke Maj: in
Sweden niet hare merckelijcke ongeghentheyt niet alleen eenige jaren
herwaerts bevondt / maer bevint het selve noch dagelijc. Want hoewel
hare Maj: den gheheelen tijt van hare Conincklijcke regeeringhe / sich
niet meer en heeft laten ter herten gaen / dan datse met allen aenpalende
rijcken en provincien / insonderheyt met de Standen des R. Roomschen
rijcx goede vrienttschap ende nabuerschap mochte onderhouden / op dat
den vrede ende d'eentcheyt over al bloepen / en de commercien / Coopman
schappen ende andere eerlijcke handelighen in vrede tijt ommegeende /
allen natien ten goeden mochten onderhouden ende vooztgheset worden.
Soo

Soo heeft ebenwel hare Maj: met soodanighe vrede- gedachten vooz
der niet comen uptrechten / dan dat van eenighe vanden des gemeenen
vredens en ruste (naer dat se by naer gheheel Duptsch-landt met moorden
en branden verwoest ende bezozven hadden:) oock naer hare ruste ende
sekerheyt dooz archlistighe practijken is ghetrachtet geweest / ende van
jaer tot jaer soo lanc so meer ghebaerlijcken is verontrust gheworden.
Het is wel waer / dat hare Coninck: Majest: vooz langhen / oock niet van
weyruighe Standen der duptscher natie is ghewaerschouwt gheworden /
datse haer in tijt / dewijle dat het vper noch brandende was in Ober
duptsch-landt / wel vooz sien soude / ende het gantschelijck daer vooz hou
den / dat het selve vper harer Majest: wat naerder comende / deselve niet
vriendelijcker en soude onthaelt worden. Soude dies halven hare Maj:
de wapenen dadelijck ter hant grijpen / in Duptsch-landt trecken / op dat
dit alghemeyne vper mochte dooz alghemeyne hulpe gedempet werden /
naerbolghens t' ghemeyne spreck-woort.

Tunc tua res agitur,
Paries cum proximus ardet.
Het gaet u aen / als ghy siet staen.
Dus naesten wandt / in vper en brandt.

Als haddet hare Coninck: Majest: op datmael niet ontbroken / nochte
aen sonderlijcke goede geleghentheyt / dewijle dat soo wel de inlandsche
daerom aenhielde / als haer de uplantische en vzeemde daer toe vermaen
den; nochte aen eene rechtheerdighe sake / dewijle dat hare bontgenooten
ende vrienden onder gedrukt wierden / ende in haren noot om hulpe en
assistentie by haer gheduerlijcken aenhielden: Doch dewijle dat hare
Coninck: Maj: haer selve beloofde / dat deselve vredens vanden haer
eyndelijcken eens beter souden besinnen / ende afftaen van hare nabuere
onrechtelijcke Landen ende Lieden soo vreedelijcken te mishandelen / ooz
deelende van andere naer haer eyghen vrede ende onschult lievende
ghemoet; Soo hebben deselve hare Maj: veel liever ondertusschen wil
ten vertrouwen op haer eyghen sekerheyt / de ghenade Godes / ende hare
goede ende onschuldige conscientie / als hier in wat te vassch en onbedacht
vooz te nemen.

Als het nu gheschiedt is / dat int Jaer 1626. haer Coninck: Maj:
van wegen de saken van oorlooge / daer in sy met den Coninck en t' rijck
van Polen was verballen / in die provincien en t' landt van Druyssen ghe
rucket was / heeft sijne Majest: naerder comende tot Duptsch-landt be
gost in acht te nemt / wat sy van gemelde vrede verstoorders van Duptsch
lant hadden te verwachten / ende bemerket dat haerlieder vriendelijcke
waerschouwvingen niet en waren te vergeefs gheweest / want te naerder
hare Maj: tot die aen de Oostzee aenpalende landen genaecte / te groo
ter en meerder Crijghs-gebaer wierde van dach tot dach van ghemelde
vrede-stoorders teghens hem gewaxent.

Inson-

Insonderheyt soo is in het selve jaer harer Con: Maj: schrijven aen den Vorsten in Bevenberghe tegen alle volkeren recht afgeworpen/ gheopeut/ oentlick uytghebeert/ ende tot harer merckelijcken na-deel/ den woorden een vzeemden sin toegedicht/ ende boven dit alles de Vode noch in ghevanchenisse gheworpen.

Voorders / hoe wel dat haer d'ickwils goede hope heeft verdoont dat de onberstande tusschen beyde de Kroone Swede en Polen in vziendelijckheit souden gecomponeert ende ter neber ghelept werden/ mit dien dat beyde zijden Commissarissen van d'eene jaer tot d'ander ter bestemde plaetsen/ verschenen / soo hebben doch dese ghemeene vzedens hatende menschen/ door veelvoudige in Polen afghesondene boodtschappen en schriften/ hare onbillijcke saken soo verre onderbouwt/ dat de Kroon Polen met Sweden gheenen vrede soude ingaen / tot dat het ghene / twelck sy hadden vooz haer genomen/ in het Kroonsche Rijck/ mochte in het werck gestelt zijn: wessende van meeninghe ende hope dese menschen/ dat naer datse de Duysche Standen tot haren wille souden hebben ghebracht/ sy als dan den Polen tot onderdruckinghe des Rijck Sweden alle moghelijcke hulpe ende assistentie souden bewijzen. Ende op datse t' ghene datse met woorden ghenoechsaem alreede ghesepdt hadden/ oock metter daet souden bewijzen en betoonen/ ende een deels den Rijck Sweden alle middel souden benemen/ ander deels Polen souden mogen verstercken/ so en hebbe niet alleenlijcken verbode nochte soldate nochte Ammunitie uyt Duyschlant de Kroone Sweden te late volge/ daer en tegen sulcx alles de Polen doens byant zijnde van Sweden/ byp ende onberhindert te doen; maer daer en boven/ alsoo hun sulcx verbodt noch te wepnich docht / (hoewel dies niet teghenstaende hare Con: Maj: teghens haren danck niet alleen van vzeemde plaetsen/ maer oock uyt Duyschlant self een groot Crijck/ volck becomen /) soo hebbense stracy daer op in het volghende jaer 1627. eene groote Armade onder het commando des Hertoghen van Polsteyn/ tot hulpe der Kroon Polen in Pruyssen afghedeerdicht/ ende dat niet onder haer/ nochte der Kroon Polen/ maer onder harer Kroonschen Keys: Maj: self vaendelen.

Als sy en hebben haer noch niet aen dese vbandijse daedt laten berghenoeghen/ maer op datse het rijcke Sweden ghelijck van alle menschen mochten uytstapten / ende berooven gantschelijck van der selver gheselschap/ soo hebbense niet alleen harer Maj: Onderdanen/ die om hare eerlijcke ende noodighe Commercie / uyt de Oost zee in de havenen van Duyschlant waren ghearriveert/ hare aenghebrachte Waren met gheveldt afghenomen/ de scheyen gheronsiquert/ ende haer also van t' harte onbillijcker wyse berooft: maer hebben ooc in Lubek ende anderr Weerdijche Steden door hare daer toe af gheveerdichde/ alle neersticheyt ghedaen onder den schijn wel als offe daer door de handeligen en cooppmaneschappen aen dese Steden alleenlijck van vzeemde plaetsen socijten te brengen: Maer in der waerheyt om de Rijck Sweden hare Onderdanen alle Commercie te benemen/ ende door middel van sulcke ghelegeneheyt eene Scheeps-Armade by een te brengen/ op datse haer ingebouwen bergist

bergist oock teghen de Baltische Mey: / ofte de Oost-zee mochten vpspouwen; ghelijckse dan haest daer op in het volgende jaer/ door de wonderbare en vzeemde uytghegebene Titulos van Gheneraelschap over de Baltische Zee / als oock door vbandelijcke inneminge ende veroveringhe niet alleen des lants Mecklenburgh/ en Pommeren/ mitsgaders der selver Forsten/ maer oock aller daer in ghelegenen Havenen/ ende wat noch meer daer op ghevolcht is/ wel claerder hebben te kennen gegheben.

Wt desen allen mochte nu oordeelen die oordeelen can/ ofte hare Maj: hadde behooren soo groote aenghedane onbillijckheden over te sien / ende op dat het sich niet en liet aensien/ als woude hare Maj: haere vzeemde handelighen aen nemen / deselve met ghedult verdraghen ende lyden/ dewijle dat soodanighen handel aen t' lant/ t' welck teghens zijne Maj: over gheleghe is/ ghepleecht is.

Oock ist seker ende gelwis dat naer dat dese Vrede-stoorders des Havens van Straelsont sich meenden te bemachtighen / daer uyt sy hare rooberpen gantsch onberhindert in de Oost-zee conden aen stellen / dat daer aen niet alleen allen dien standen / die deselve vaert ghewent waren te ghebruycken/ op het hoochste gelegen is geweest/ op dat niet tot haren nadeel ende schade pet daer uyt voozghenomen wierde / maer oock zijne Kon: Maj: toequam een waeckende ooghe daer op te nemen/ dewijle dat van oudts het opsicht ende de bescherminghe deser Oost-zee den Coninghen in Sweden alleen toeghecomen heeft.

Dewijle dat nu beyde der goeder vziende waerschouwingen als mede soo vele ende groote onbillijckheden dagelijck toe-namen / ende zijne Kon: Maj: over sulck ghenootsaecht werdt haer beter in acht te nemen/ ende met het aenghende jaer 1628. sich wederom in Pruyssen te begheven/ alleenlijck crachtende daer toe / op wat behoorlijcke ende rechtbeerdighe middelen de gemelden ongelegentheden mochten ghewepret en wechgenomen worden; soo isst gheschiet dat der Stadt Straelsont Gesanten by zijne Con: Maj: in Pruyssen sijn aengecomen/ ende hebben by de selve haer heftigh beclaecht: Dat hoe wel hare onschuldige Stadt noyt en hadde misdaen nochte teghens zijne K: Keys: Maj: nochte teghens het H. Kroonsche Rijck self nochte teghens eenighen Standt des selvighen; daer ober sy oock noyt in het minste gheciteert nochte aengeclaeght veel min overtuyget was geweest / ja dat daer en teghens zijne Keys: Maj: de selve Stadt vooz onschuldich hadde gekent door een openbaer decreet/ haer oock belofte ende verskeringhe ghedaen/ dat sy vaude belegeringhe soude ontslaghen / ende alle het Arrijghs-volck daer van soude afgevoert worden: desen allen niet tegenstaende dat haer seer groote onbillijckheden ende overlasteren van die daer vooz leggende wierden aengedaen/ dat nochte haer door Keys: Maj: bekentnisse/ bevestichde onschuld/ nochte des H. Kroonschen Rijck Ordinantie en Constitutie/ nochte het verdrach van den Oversten Arnheim met het geheele lant van Pommeren/ nochte verhept op gerechte verdragh en haer niet conden beschermen/ soo en werden oock nochte de vele ende groote hun lieder onbillijcker wyse afgherperste

gelt-sommen / nochte die daer over wech ghegevene geschencken / nochte
der Religie en Politie meer aengesien / de onnuleggende Doyen wiere
den verwoestet / ende ontrent de Stadt ende des selben gebiedt vele schan-
den hier ende daer op gheworpen ; die teghens der Stadt overlegghende
Den Holm , N. die ware sonder eenighe aen gheben van byantschap tuss-
onversteys ende met list afgenomen / en tot merckelijck nadeel en schade
der Stadt met baterijen beset. De Passagien / soo wel naer de Espan-
den Aughen / als oock de andere te landtwaerts inghenomen en besloten
de bozgers met verscheydene tractaten en handeligen te vergeefs ghe-
abuseert / ja daerse alreede dooz onverdaghelijcke schattingen waren up
gheput / soo wilde men de selve noch met inneminge van een garnison
beswaren / ende van hun haven haben / schepen ende ammunitie hebben.
Ende delwijle sy / als wesende eene vrye Stadt / bilicken sulcx weygerde
soo werdense op het alder-uyterste met eene harde belegeringe aengetan-
en ten vier ende sweerde vervolght.

Delwijle van dat nochte sijne Keyf : Maj : min dat haer coste behooy-
derlijc zyn / nochte de Hertogh in Pommeren haer hielp : oock schiep dat
se van der Anzee Steden gheselschap als verlaten waren / moesten sy naer
luydt haerder Privilegien ende naer harer Dooz-vaderen exempel / by
vryemden Potentaten soo langhe om raet ende hulpe aenhouden / tot dat
sulck sware / ende van haer te voren niet boozsien onweder over waer.

Sy hadden wel des Coninc in Denemerckē hulpe / als die haer alder-
naest ghelegen / tot noch toe ghebyruet / ende dooz Goddelijcke hulpe
des selven Coninc dapperheyt desen swaren eersten aenbal upt ghesien
en af ghekeert. Op datmen haer ebenwel int toecomende niet en mocht
beruyten / datse haer tot der Roomschen Keyf : Maj : vanden hebben
begheben / hadden sy epndelijck gheen sekerder nochte bequamer middel
tomen vinden / dan datse hare noot-lijdence vryheyt / by sijne Con : Maj :
van Sweden / als neutrael wesende / ende van wiens gunste ghenade / end
vriendtschap sy onderdanelijck haer versecerden / hadden willen depoueren
ende vertrouwen.

Delwijle dat sijne Con : Maj : nu hadde behonden by sich selven / dat
by sulcke tot nu toe onghehoorde vyanadelijcke beghinselen desen grooten
Krijgs-macht haer selven niet goets en conde in beelden : 2. Dat het ge-
ne de bedruckte Stadt Straelsont by sijne Maj : verforcht hadde / in God-
delijcke en wereltlich rechte gefondeert was. 3. Daer en boven betrachte
by haer selfde onderdanige eere / dienst / getrouwe nabuerschap / eener-
gheloobens ghemeeenschap / vryheyt / ende in handeligen Corresponde-
tie / daer mede dat dese Stadt soo wel sijne Maj : hoorch-gheerden Dooz-
vader int rijck als ooc der selver ende den Rijcke selft allen tijden is toe-
ghedaen gheweest / ende epndelijck rijpelijck overwogen heeft / wat ghe-
ghebaer niet alleen sijner Maj : ende der selver Conincrijck Sweden
maer oock den nabueren aen Potentaten / Standen en Landen te be-
gheven stont / indien dat upt dese Stadt een roof-nest ghemaecht wiere
upt het welke een pegelijck naer sinen moerwille rooven / ende de Con-
zee in sefteren conde / hebben sijne Maj : epndelijck op soo onderdanig

ende volstandigh aenhouden gherefolbeert sich der selver hoogh-bedruck-
ter Stadt aen te nemen / ende der selver met raet / troost ende hulpe dus
verre by te staen. Daer in sijne Majestept ghesien heeft / niet alleen op
hare vrienden ende verwanten / maer oock insonderheyt op de behoudin-
ghe van hare eyghene als oock der alghemeyne versecertheyt ende vry-
heyt.

Hier dooz nu soo ist dat de alghemeene vrydens vanden in plaetse
van afftaet te doen van haer vyanndelijck ende quaet voornemen / noch hef-
tigheer sijn verbittert ende verhit gheworden / soo wel teghens sijne Con-
Maj : als oock teghens de Stadt : Want siende dat sy niet en kosten
Meester worden van der selven Haven / soo hebben sy den Wilgmaer schen
ende meer andere Havenen aengheballen / ende hebben niet alleen der sel-
ber Schepen onder haer ghewelt ghebracht / maer oock tot sich ghetroc-
ken ende aenghelockt de Poolische des Coninc van Sweden vyanndeliche
Scheyps Armade / ende dooz dat middel de Oost-Zee dooz rooven so on-
vry ghemaect / dat de Coninc van Sweden om de vaert vry ende seker
te behouden ghenootsaect is gheweest met groote schaden ende sware
onkosten een Scheyps-Armade toe te rusten / daer dooz sy so vele heeft te
weghe ghebracht : dat sijn de vyannt binnen de Havenen heeft moeten be-
stoten houden. Ende in desen voeghen is int Jaer 1628. de sekerheyt ee-
nichs vercreghen gheweest.

Ende op dat sijne Con : Maj : niet en soude na laten tghene tot onder-
houdinghe des alghemeenen vrydens ende ruste dienen mochte / ende alle
middelen gebuychen om tot een vriendelijck verdragh te comen / so heeft
sy verstaen hebbende dat op het begin des Jaers 1629. eene vryde-han-
delinghe was aen ghestelt binnen Lubeck tusschen zijne Con : Maj. van
Denemercken / heeft sy goet ende gheraetsaem gheacht sijne Ghesanten
oock in tijdt derwaerts af te veerdighen / dooz welckers tusschen-spre-
ken en onderhandelen / een Arcooyt mochte ghetrossen worden / soo wel van
weghen der Stadt Straelsont / als oock van wegghen eenige Jaeren her-
waerts onstaen wesende misverstanden.

Heeft sich oock voorder aen gheboden / dat soose der aenghestelde vry-
des-handelinghe ergheys conde mede behooyderlijck zyn / sy de sake tot
een goede uptcomste naer haer uytterste vermogen te vrynghe bereypt wa-
re. Naedemael sijne Majestept : het daer vooz aensagh / dat delwijle / overmits
den oorlogh tusschen beyde de voorszeyde Potentaten onstaen / oock alle
overstaenden haeren oorspronck en beginsel ghenomen hadden / dat nochte
met zijne Coninc : Maj : van Denemercken / ten ware dat de Stadt
Straelsont begrepen wice in al sulcke handelinghe / eenen vryde koste
worden ghemaect / nochte de Stadt self sijn sonder sijne Conincrijcke
Majestept van Sweden toe doen / overmits t'Arcooyt met der selver
opgherecht tot gheenen vryde noch verdragh verstaen ofte in laten en
conde.

Soelwel nu dat dit haer voornemen der Con : Maj : van Den : aengenaem
is gheweest / de selvighe oock dooz schryben te kennen gevende sijne Con-
Majestept :

Maj: van Sweden/neffens alle vyzendelijcke aanbiedinghe/soo is noch
tans de selve soo onbetreffelijck bejeghent / dat niet alleen hare dies hal-
ven afgeveerdichde aensienlijcke legatie niet alleen niet toe ghelaten/ende
haer schrijven gheene antwoorde en is gheweerdicht gheweest/maer de
selve oock met groote slepnachtinghe/ende schimpy afgewesen/ja niet al-
leen hun de Stadt Lubeck/maer oock den gantschen Duptschen bodem
op lijfs ende levens ghebaer/ onsepte ende verboden hebben.

Ende hoe wel dat dese eenige zijne Majest: bewesene schimpy naer de
ghewoonheyt ende recht van alle volckeren/ghenoechsaem reden gegeuen
heest/dien niet onghewozen te laten/ende nu niet meer en konde verhin-
deren/de saecke met ernst te beginnen: Nochtans/alsoo de Keys: ghebe-
puteerden naer het t' hups-keeren des Sweedtse Gesanten / dat schimpy
ven van zijne Maj: eyndelijck in Martio beantwoort hebben / daer ule-
schenen haer wat te ontschuldighen ende hare ons bewesene affronten een-
nichsins te versachten/soo heeft wel zijne Maj: het daer heuen geduybet
dat sulcx meer van eenighe quade by-raden als van den algemeynen raet
sels van daen ghecomen was/en het voor dien tijt soo hoochwiechtich niet
gehouden heeft/dat daer door genoechsame oorzake by de hant wesen sou-
de/bepde Potentate met den Oozlogh aē eē te vleechten: Insonderheyt als
de gemelde Keys: Gedeputeerde met eenen vermeldeden/dat volgens haer
bebel en last sy niet niemant dan den Coninc in Denem: haer in eenighe
handelinghe doysten in laten: hielden het doch voor seker en vast/dat soo
sulcx ofte aen zijne Maj: self ofte aen den Hertogh van Friedlant soude
ghedragen zijn/dat daer oy sulcken antwoorde/daer door men vzedsaem
conde zijn/volghen soude.

Dit aengeben wert wel voor ongerijnt gheacht ende daer voor gheho-
den / dat men sijne Kon: Maj: die nu soo veelvoudigh ware beleedicht
gheweest dat men deselve naer een soo langh ghedult/ noch niet Spiegel-
verchten ende spottelijcke procedueren sochte oy te houden / ende is oock
wel te achten/in/ende oy wat wyse de beleedighde en gheoffendeerde zij-
de dese saecke oy sijne Keys: Maj: soude overdragen/dewyle doch over-
al de passen int gantsche R: Rijck besloten ende de handelinghen van Lu-
beck soo haestelijck gheepndicht waren: Dies alles niet tegenstaende/oy
dat de saecke in het minste haer niet en mochte laten aensien of gheduybet
werden als ofte niet alle middelen ende weghen waren ghebruycht / alle
moeyte en moghelijcke neersticheyt om den algemeynen vrede te verrij-
ghen/waren aengewent gheweest: Soo heeft sijne Con: Maj: aen een
zijde settende al het strijdende / sich van hare aensienlijcke Rijck-Raden
eyndelijck daer toe laten verwillighen / dewyle sulcx aen sijne Roomsche
Keys: Majestepdt niet conde verwitticht worden / dat sy dies halven
niet alleenlyck aen het ghemeyne Keur-Wozselijcke Collegie/als wesen
de de vooznaemste pilaer des Roomschen Rijck/ende die soose hoopten een
sulck procederen met den uptlantchen Potentaten / oy t'hooghste soude
misshagen/een schrijven te senden / ende hoe de saecken besten te accommo-
deren waren/sich te beraden:maer oock daer toe bewillight/dat van des
Rijck ghemeyne Raden/asn den Keys: Ghenerael mochte een Afgesante
gheschickte

gheschicket werden/die van hem teghenwoordich zijnde mochten vernem-
men/ofte niet door bepde Crijchsheyren ontstaende mis-verstanden/door
eenighe goede ende vyzendelijcke accommodatie mochten vergeleken wor-
den.

Daer op dat badelijck spues Con: Maj: Camerlinck/de welgebozene
Heere Steno Bielcke Vyz-Heer tot Crockerum &c is afgheveerdicht/
met last ende volle macht/ dat so hy des tegendeels gemoet tot vrede ge-
nepgh: bevont/hy ooc voor de Stadt Straelsont soude soeken te krijgen
eenen goeden Stille staet voor soo langhe/ tot datter naer sulcke begon-
nene booz-bereydinghe / tot voordere verhandelinghe meer Afgesanten
mochten volgen om de gantsche saecke voort tot een algemeen verdragh
te vringhen.

Als nu de Heere gesante int begin van den boozsomer tot Straelsont
gecomen was/ende der tegenpartje meeninghe ende der gantscher saken
gelegenheyt gheheel verandert en ommeghekeert te zijn bevont/dat niet
alleenlycken de voozgaende hostiliteyten niet wech ghenomen en waren/
maer oock met nieuwe vpaentschappen van dage tot daghe vermeerderd/
de Stadt Straelsont op menigherley wyse wederomme aengeballen/in
alle zee-habenen/om daer door den Sweedtchen stroom met rooverijen
onbyp te maken/vele toerustinghen gemaect/ende dat noch boven al t'booz-
sepe het quaetste van allen was/een volcomen Crijghs-leger tegens sy-
ne Con: Majest: sonder eenighe de minste aensegginghe van oorlooghe/
ende dat noch onder des Keys: Veldmarischalx van Arnheim comman-
dement: om in Pruyssen te trecken was opgherecht. Ende alhoewel dat
door sodanighe veranderingen/ de Heer Ambassadeur in bedenckē quam
te nemen/ofte hy voorder reysen soude/ofte het selve laten aenstaen/noch-
tans om niet te schijnen gheheel niet verriecht te hebben in dese sake / so
heest hy aenden Hertoghe van Friedlant gheschreven dieshalven/hem te
kennen gevende om wat oorzaken wille hy ware afghesonden/ met byge-
voechder protestatie/en begheerte/dat men soo wel met desen onbillicken
aengestelden tocht/ als oock met allen anderen vpaentsche daden soude op-
houden/by soo verre men wilde dat de antwoorde die de H. Keys: ghebe-
puteerde upt Lubeck ghegeben hadden/soude voor sinner ende oprecht
ghelouden werden.

Hi hadde het soo verre daer van gheweest/dat de Hertogh van Fried-
lant soude te rugghe ontboden hebben/dese nu marcherende Crijghs-ar-
made/ofte eenich trecken geven/dat hy tot eene vyzendelijcke tractatie of-
te vrede handelinghe ghenepcht was/dat hy sich ter contrarie verclaerde/
(daer upt men licelijck can afnemen dat de gedeputeerde hare antwoor-
de niet en meenden /) dat hy dat selve Crijghs-volck nu niet en conde te
rugghe ontbieden/ om reden/ dat de Rooms: Keys: Maj: sulck machtrich
vrijelijck sich moeste quijt maken/ende niet sonder oorzake deselve haren
vrient den Coninc van Polen tegens Sweden overlaten/gelijck sulcx met
het oyzgineel schrijven staet te bewijzen/ende hoewel dat onse gesante re-
plicant o zijn boozsich begeeren en eysch wederom ingeerde/ heeft hy dan
B ij noch

noch vooz de tweedemael niet alleen den selven bescheedt daer op ghege-
ben/maer oock dat selve volck om op het spoedichste voozt te marcheren/
beboelen/het welke sich oock niet sulcken ernst ende pber teghens sijne
Maj: van Sweden in Prupsen heeft ghebruycken laten/dat soo niet de
opperste Rechter van alle onbillichheit/dit onschuldige Lieden bereydet
ongheluck / hun op haren eyghen kop hadde ghestoytet ende vergolden/
zijne Con: Majest: in Sweden sijns rijckx vrienden ende verwanten/
merckelijck ghebaer daer door soude overgheromen sijn.

Wie sal nu naer verstantighe betrachtighe aller deser dus gepasser-
den dingē/noch twijffelen ofte hare Con: Maj: van Sweden en heeft oop-
faecken overgenoegh/ alle gedachten des vzedes nu voozt aen een vrede te
setten/ende tot alle harer ende der harer doenlijcke ende moghelijcke be-
fensie de wapenen aen te grijpen.

Doch soo stont noch een dingh inde wegh/het welke dese ghebachten
van oorloghe noch eenighsins mochte ophouden / namentlijck de Keur-
Vorsten antwoorde op harer Conin: Ma: schrijven/dat noch te wachten
was;ende dan de onderhandelinghe des Con: in Denemercken/dewelcke
op aensegghen harer Majest: van Sweden / terstont in seft-voorzeden
winter/ de sake op 't vlijtighste ghesocht heeft tot eene vriendelijcke ende
gevoeclijcke handelinghe te brengen.

Nademael in der waerheyt / sijn Con: Maj: in Sweden alsoo is ge-
sinnet/dat by aldien hem mochte gheschieden / eendeels van weghen de
bewesene ende aenghedane schade ende schimp eene behoorlijcke verghe-
dinghe; anderdeels tot nabuerlijcke goede versekerheyt der selver mit
toe comende; so soudense/naer die groote begeerte en liefde die se tot den al-
ghemeynen besten en vreden toedraeght/noyt sich soo veere hebben laten
innemen door de begheerte van wreake/dat se niet soude veel liever ghesien
hebben/dat sodanighe misverstanten veel eer door handelingen/ als door
de scherpte des sweerts souden sijn wech ghenomen gheweest.

Maer dewijle dat van den begin Aprils deses loopende Jaers 1630.
ontrent dewelcke tijt tot Dantzick in Prupsen een dach-vaert was aen-
ghestelt/tot desen teghenwoordighen maent Junium van het teghenwoor-
wesende de beleedighers/aen des beleedighden deels daer teghenwoor-
dighen Commissarium/dewelcke het anders nocht aen schriftelijcke vol-
macht/nochte aen gheneghenen wille tot dese handelinghe ontwoorden
zijne/can daer uyt lichtelijck worden afgenomen/miet wat ernst dat den al-
ghemeynen vrede van hem woxt ghesocht; Insonderheyt dat daer by door
dierghelijcke/voorzeden aenghestelt spiegel-vechten/ als oock door sel-
gene het welke naer dat de Commissarissen naer Dantzick waren afge-
beerdicht/ghewolcht is / als dat se ondertusschen alle vaste plaetsen ende
passagien in Dominieren ingenomen/ende sich veel heftiger als opt te wo-
ren ten oorloghe gheerust hebben/daer door se selver aen den dach ghe-
ben hebben / niet wat sekerheyt men sodanighen tractaten ende hand-
delinghen vertrouwen moghe.

Opvende het Collegie der Keur-Vorsten/soude hier in veel goets be-
hantelen

hente onnen doen; oock is sijne Majestept van meeninghe ende ghevoe-
len / datter haer aen goede gheneghenheit ende wille niet en heeft ont-
brooken / midts dat de oude bypheydt der Standen des R. Roomschen
Rijck noch bestaende waren / ende niet de macht veler daer in begrepen-
der misgouftighers/ nu alreede soo diep ware ingewortelt/dat den Rijcke
alle middelen benomen waren.

Hadde wel het voorszede Collegie der Keurvorsten in hare antwoorde
op sijner Maj: schrijven in voorzeden April te Stockholm ghedateert/
sijner Maj: vrede-liebende ghemoet/voornemen ende intentie/ ende dese
vriendelijcke vzedes handelinghe daer toe by gheueghyt was/ gheueghen/
haer oock aen hare zijde alle vrientschay aanbiedende; doch wat belangde
v' affronten ende onbillichheden daer ober sijne Majestept aen geclacht/
ende het remedieren der selver / daer op het selve schrijven voornaem-
lijck sagh/der selver niet eens int minste ghedacht zijnde/soo is door sul-
ken stille-swijghen/ sijner Majestept by ghelaten ende ter hant gestellet
de nootfaechelijckheyt van sef de ghevoeghlijckste middelen ende weghen
te beramen.

Dewijle dan nu dat sijne Maj: soo vele ende groote injurien zijn bade-
lijck aenghedane gheweest/als gheseyt. Hare vrieden asgheworpen ende
op ghebrooken: sijne Onderdanen/ Dienaren en soldaten berooft/geplon-
dert / en in dienstbaerheyt ghevoeret: de alghemeene den menschelijcken
gheslachte nut ende hoogh-noodighe commercien ende handelinghen den
haren berooft en benomen: haren byant den vrede in te gaen/om raden:
der selven tot groote schade en nadeel des Coninckrijck Sweden / groote
hulpe ende assistentie ende voozdeel bewesen: hier by comt dat sijne Ro-
mincklijcke Majestept van Sweden gheen vrede noch seker passien is ge-
gonner.

In sijne vrienden en bloet-verwanten / uyt in ghedronckenen haet en
nijt teghens sijne Majestept van hare Landen ende heerlijckheden be-
rooft / ende by naer gheheel verdelghet ende uytgheroopt: sijne Legaten
teghens 't gebuyck van de alder Barbarische natien met spot ende hoon
af ghewesen: eyndelijcken tot tweemaal toe een vrandelijck Leger tegens
hem gheleypdet ende ghevoert / ende dit noch alles sonder eenighe geghe-
bene reden of oorsake/ja sonder enigen redens-schijn: Sal niet dit alles
ghesamentlijck / ja elck hier van int bysonder genoechsaem sijn/naer alle
volckeren ghemeyne wetten ende rebenen / daer toe dat vder sijn veruust
self wijst ende leydet / Ja de natuerlijcke billijckheyt self aendragt / ten zy
datter billijcke satis-factie vooz gheschiede/ niet allen moghelijcken vber
ghewoocken werden / Dewijle oock datter soo vele vryghementen/ soo
vele groote preparaten ende toerustinghen / ende dadelijcke onrechtveer-
digheden / teghens de gheheele Oost-Zee / ende dadelijcke onrechtveer-
selver / oock nu ter tijdt noch omgaen / ende dat alle uyt vrandelijcke
raedt ende daedt sich tot sijner Conincklijcker Majestept ende sijn-
dijcken schaden ende onderganck / haer niet malsanderen als veree-
nighende verbonden hebben / sullen niet sodanighe ghewichtighe
motiven/

motiven/sijne Maj: dock teghens danc ende wille/tot yder besthermin-
ghe/ ende noodige beschuttinge gelijck als genoetsaem dwingen / soude
sijner Con: Maj: daerse doch alle moghelijke behoortlike middelen by
de handt genomen heeft/dat recht self den wech toonen/het welke onbil-
lijke ghewelt met billicken gewelt eshouden ende te byggen aenwijst/ en
dewijle dan sijne Maj: gheen ander middel booz als nu oberich ghelaten
is/tot zijnder versekeringe en welvaert/ als datse naest God de wapenen
aengrijpe / soo wil sijne Maj: hiermede allen Chyristelijken recht ende eer
beminde herten het oordeel bevel/ met wat onschult van harer zijde/
ende hoe ongeer hy tot soodanighe extremiten trede.

Het is wel niet te twyflen/ ofte sijne Maj: sal van de eer ende ghelde-
suchtighen worden gewoopen/ dat wat vrantlike daden haer be-
jegenen/ hy deselve dooz de hulpe en secours/ de welke der Stadt Strael-
font op haer bidden ende begeeren bewisen/ hebbe verdient. Doch sulle
alsulche weten / datse selver eerst dooz hare te vozen gheoeffende onbere-
dende vrandelijke daden / eben dat selve booznemen der selver Stadt/
hebben veroorsaect/ welck sijne Maj: naerder hant/ tot behooringe der
algemeyner sekerheyt/ als oock tot des H. Roomschen Rijck besten/ dooz
aendrijven der Chyristelijke liefde ende trouwe teghens de onnoosele be-
druckere/ ende andere ghewichtige doozsaken meer/ in het werck heeft stel-
len moeten.

Hadde missechten sijne Con: Maj: ofte aen sijne Keys: Maj: ofte des
H. Roomschen Rijck vranden en teghen parthije eenighe hulpe toe ghe-
sonden/ ofte tegens der selver met eenige der selver vrande eenich verbont
opgericht / ofte perwes anders tot haren schade en na-deel met raet en
daet boozgenomen ende ge-effectueert/ so en soude billicken niemant sich
connen verwonderen over de selve mistrouwen / en daer upt onstaende
soodanighe vergeldinghe / maer dewijle dat sijne Maj: ter contrarie tot
allen tijden haer tot ruste en vrede streckende begeerte en liefde daermede
hadde aen den dach gegeven/ dat sy den geheelen tijt/ der duystseker onre-
ste ofte oorloogh gheduerende / haer als vrient ende neutrael ghehouden
hadde/ en niemant nochte booz/ noch naer eenighe doozsake tot offentie
jae niet van het minste achterdencken gegeven/ soo moeste nootsaekelijck
de boben ghemelde soo groote ende merckelijke haer aenghedane onbil-
lichheden ende affronten ter herten trecken/ ende der gheheeler Werelt en
alle eerbaere herten clagen/ openbaren ende ontdecken.

Dewijle van ghelijcken / dat dese sijne Maj: Rijghs-ppreparaten/
teghens gheenen Standen des H. Roomschen Rijck / als met de welke
sy niet nptstaende hebben/ gemeenet sy/ daer van sijne Maj: protesteerde/
maer enkel ende alleen tot haerder ende der zijner / oock tot algemeyne
vrijheyt bescherminghe / ende dat soo langh en verre / tot dat der selver
verwandten/ vrienden/ ende nabueren/ in den selven staet/ daer in dat booz
desen Oorlogh alie de nabuerige Provincien in goede ruste en vrede haer
bevonden/ wederom herstelt zijn/ en dat met eenen so wel het Conincklike
Sweden/ de gheheele Oost-zee/ ende de Stadt Straelsontd haer van eene
bestandighe sekerheyt en ruste hebben te versekeren:

Soo

So en maect sijne Maj: gantsch gheenen twyffel/ ofte/ de gherechte
ende billicheyt beminde Leser / ja yder een/ dien sijn welvaren ende heyl
lief en weert is / sullen de onbillijke procedueren teghen ons naer ver-
diensten/haten/ en daer over groot misnoeghen hebben/ is oock van ghe-
wisse hope/ alle eer ende recht-liefhebbende Duysche/ jae alle Chyristelic-
ke herten sullen dese verelaerde rechtbeerdighe veronschuldiginghe van
sijne Majestept ende der selver by de hant billijke ghenomene wapenen/
de welke gheheel ende alleene tot dempinghe der onbilliker en onchri-
stelijcker teghens de selve aenghestelde vrandelijke vervolginghen ghe-
meent/ haer laten wel gheballen.

Dese verclaringhe des Coninck is eerst in Latijn veerdigh ge-
maect / doch na der hant tot Straelsontde is de selve in
Duysch overgheset/ en in openbaren druck uytghegaen.

Op St. Joannis des Doopers dagh quam de Coninck met ontrent
15000. mannen op het Eplant Rugen/ sich aldaer conjungerende met zijn
te vozen aldaer legghende volck met het welke hy in de 20000. mannen
sterck wert.

Soo haest als hy upt het schip op 'tlant ghetreden was/ viel hy onder
den blauwen Hemel op syne knyen neder / danckende God/ dat hy hem
gheluckigh hadde tot daer toe ghebracht / ende badt met dese woorden.
O Godt die du over den Hemel / over aerde ende der wilde Zee herscher/
hoe can ick op ghenoechsaem dancken/ dat ghy my op dese ghevaerlijke
reys soo ghenadelijck bewaret hebt. Ach Heere ick dancke/ ja ick dancke
hy upt den binnensten gront mijns herten / ende bidde dy / dewijle ghy
weet dat desen mijnen tocht/ ende mijn intentie en booznemen daer in niet
tot mijner / maer eenigh ende alleen tot dijner eeren ende dijner armen
berdruckten Kercke tot troost ende hulpe aenghesien en booz-ghenomen
is / dat ghy my ooc vorder/ indien d' ure voozhanden is/ van u bestemt/
dijne ghenade ende segghen/ insonderheyt goet weder ende wint verleenen
wilt/ op dat ick mine achter-ghelatenen Armade/ die ick upt menigherley
Matten ende volckeren vergadect hebbe / met blijde ooghen haest by my
sie/ ende dijn H. werck vorderen moghte/ Amen.

Als nu de Officieren ende sijne Raden daer-en-tusschen ooc upt traden/
den Coninck also biddende sagghen/ ende syne ernstighe woorden hoorden/
ginghen hin de ooghen ober/ ende conden haer vele van weenen niet ont-
houden. Doen de Coninck sulcx bemerkte/ septe hy: Weenet niet/ maer
bidde upt binnenste uwes herten vperighlyc: Te meer biddens/ te meer
der victorie/ want vlytich ghebeden/ is half ghestreden ende ghelouwen.
Hier naer werde t' volck upt 200. schepen aen lant gheset/ ende de schepen
werden wederom te rugge ghesonden om meer volck ober te voeren.

Als dese tijdinghe van s' Coninck aencomste te Straelsontde gecomen
was/ verblijde haer de gheheele Stadt ober sulcx/ ende men stelde aldaer
om dese doozsake een sonderlijck vzeuchde feest aen/ om den Heere te dan-
cken dat hy soo gheluckelijck ghelandet was: Daer beneffens werdt hy
dooz

C

Coninck
van Swe-
den comt
aen in Pom-
meren/
Gebet
des Co-
ninck als
hy upt het
schip te
lant tradt.

Wesdom
van den
Sweedt in
genomen

Mis mede
te Stadt
Wolgast.

Der Swe-
den arbeyt
saemheyt.

De Coninc
van Swe-
den present-
teerde den
Stetinschen
Coop ende
Schip Me-
den sekere
passa door
de Schwin

Wollin
wordt van
Keysersche
geplondert
ende verla-
ten.

door eenighe daer toe afghefondene in de Stadt ghenoodicht.
Op't eynde Junij quam t' Eplant Wesdom mede in s' Coninc getwelt
Want naer dat hy by de 4000. mannen daer op uytgeset hadde/wierden
van de clepne Garnisoenen daer in legghende ontrent 200. Crabaten ne-
der ghehouden : Daer op de Schanse vooz Wolgast sonder grooten re-
ghenstant / ende daer naer den 1. Julij/ooch beyde de Schansen aen de
Schweine geleghen/verobert/ ende veel Keysers volck door het ghewelt
digh schieten uyt den Schepen vernieldt is gheworden. Wolgast werdt
mede/naer dat het eenighe daghen uyt ghestaen hadde het heftigh schies-
ten der Sweedtsche / overwelbigher ; de Keysersche begaven haer op't
Casteel/ende defendeerden t' selve noch een tijt langh/eer dattet in s' Co-
ninc handen overginc. Ondertusschen quamen tusschen Gripswallt
ende Wolgast noch 1000. Peerden ende 5. Regimenten te voet aen land/
ende wert gheduerigh meer en meer volck/ alsoo de wine seer dienstelijck
daer toe was/over gheset / het welke in cozten grooten arbeydt debe-
niet groot ende water verghenoeght zijnde / ende droeghen de aerde toe
met korben by ghebreck van karren/ daer vooz dat pber een / naer dat hy
20. korben vol hadde toe ghebracht/eenen grooten Passer vol bier creecht/
De Inwoonders en leden gheenen overlast van hun/ die ghene die ghelt
hadden die betaelden ende rochten om ghelt / die sooniers en hadden/ die
namen in dank t' ghene hun ghegeven wert.

De saecken dus staende soo en wasser gheen clepne vrede onder den
Keyserschen/ insonderheyt dewijle de Coninc sich bemachtig het hadde
de voornaemste passagien naer t' water / ende sijn volck hier en daer soo
verdeelt was/ dat sy niet tsamen comen en konden. Dies halven sy dan
soch de Byzandes Hagische Schans / de welke overmits t' berckes des
Eplants Augen haer te defenderen onmoghelijck geweest/ verlaten ende
gheslecht hebben.

Daer dese veroveringhe van Wolgast / soo opende de Coninc die van
Stetin de Zee-Vademen/ alsoo datse door de Schwijne uyt en in konden/
ende liet den Stetinschen Coop en Schiptieden aensleggghen/ datse haer
Schepen soo laden souden/datse door de schwin/ daer door hysse sekere en
onverhindert wilde laten passeren / comen konden. Van den Wisschers
begeerde hy hem eenighe kaenen om gelt gheleent te hebben: Dewelcke
hier toe ghewilligh waren/ presenteerden hem die sonder ghelt/ brachten
der hem ooch meer als hy begeerde / van de welke hy maer verrijck en
behoelt.

Ondertusschen soo hebben de Keysersche Wollin / als ooch mede dat
Dorstelijcke Casteel/dewijle sy/overmits t' innemen der Schwijn-schan-
sen door de Sweidische haer aldaer niet vorder en betrouden/ gheplondert
ende verlaten / ende int afstrecken de Bygghe aenghesteken. De Co-
ninc quam na der handt die plaets als ooch het Eplandt besichtigghen
ende hem seer bevallende/liet hy de Bygghe weder verbeteren ende liet
den Arbeyders daer aen/ende anderen armen vloodt ende speck gheben
ende hielde het vooz een groot gheluck dat hy aldus drie Eplanden sonder
grootte moeyte ende verlies ingherregghen hadde / daer op hy liet eenighe
dorp

duysent mannen byenghen / ende deurgaens houden ronde/ om uytballen
te doen/ ende sich te retireren. Cozt's naer desen wert Camin mede ghe-
wonen / en vonden de Sweedtsche daer in 21 Wissel habers.

Onder sulcken verloop van saken/ so maecte sich de Keysersche Velt-
Maerschalck Toquato Conti / naer uyterste vermogghen reede / om het
hoornemen des Sweedts tegghen te staen. Hy sozmeerde by Anclam een
sterck Velt-leger/ als ooch by Goetz : vermaende den Hertoghe en stad
Stetin/ dat dewijle de selve geen Keysers volck en wilde in nemen/maer
sich self defenderen / datse sijn Keys : Maj : ghetrouwe blijvende ooch
mede gheen Sweedts volck en wilden in nemen. Men d'ander zijde be-
geerde de Coninc van haer lieden mede/ datse gheen Keysers volck inne-
men en souden / met aensbedinghe / dat soose met ghewelt aenghetast en
daer toe ghenoodtsaecht wierden / dat hy haer met alle macht bystaen
wilde.

Daer na op den 10. Julij / soo quam de Coninc met eenen goeden
stercken wine/ met volien seplen/met boven de 100 Schepen/vol boter/
proatsie/ en alderhande gereetschappen ten Cozloghe/onvoozsiens vooz
Overburgh vooz by ghesepdt / ende settede sijn volck ontrent eene half
vierendeels myls van de Stadt Stetin aen land/dat stellende in slach-
oedre. Het welke eeren grooten alarm ende oploop in de Stadt ver-
oorsaeckte. De Oberste der Stadt/ Damitz/ soude eenen Tromslager
tot den Coninc uyt/hem aensleggghende : Sijne Majestejt en soude niet
al te naer comen / ofte sy souden ghenootsaecht zyn vper te geben. Den
welcken de Coninc wederom vracchde/ wie dat sijn Oberste was : ende
als den Trommeslagher antwoorde de Oberste Damitz/ sprack de Co-
ninc/ wat hy hem dat hadde te laten aensleggghen / hy en hadde gheenen
stimmeren kerel aen hem comen senden / hy soude selber comen. Het
welcke dan is geschiet/ ende hy is met eenighe Commissarissen vupten
ghecomen :

Den welcken de Coninc vooz ghehouden heeft / wat hem bewogghen
hadde daer henen te comen / namentlijck / het kermen / weenen / huy-
len ende wee-klaghen / van die soo langhen tydt herwaerds bedruckte
Christenheyt/ de welke hy door de Goddelijcke hulpe vooz hadde te
ver off en van soodanighen overlast / ende in vorzigher vppheyt te
herstellen. Ende dewijle datter soodanighe roovers ende anderzuc-
kers ooch in Dommeren ghenoechsaem waren / soo moeste hysse mede
straffen / ende vooz al sich der Stadt Stetin versekeren : Daerom wilde
hy met goetheydt quartier by haer versoeken; in gheval sy t selve hem
weygherden / t selve met sijn daer tegghenwoozdighe Armade onder de
Stadt staende / nemen.

Hier op soo hebben de Oversten ende Commissarissen gheantwoozdt/
hare Dorstelijcke Shenade ware tot noch toe sijn Keysersche Maj-
estejt ghetrouwe ghebleven / waren van meeninghe daer in te volher-
den / versochten der halven sijn Majestejt wilde hare Dorstelijcke
Shenade verschoonen / met sijn Armade van hare Stadt ende
Landen

Torgna-
to Conti
recht op 2.
Veltlegers

De Coninc
comt vooz
Stetin/ en
habelt met
den Dom-
merschen
Hertoch
om quar-
tier in de
selve stad.

De Coninc
comt vooz
Stetin/ en
habelt met
den Dom-
merschen
Hertoch
om quar-
tier in de
selve stad.

landen afwijcken/ende 't selve Hertochdom met gheene beswaren is/als
ghelegghentkeyt ofte moepte meer belasten.

Hier op soo antwoorde de Coninck: Hy en begeerde sijne Dozt: Ghe-
nade van sijne Keyf: Maj: niet afkeerigh te maken / hy en sochte lan-
den nochte lieden aen sich te byenghen of te trecken / hadde alreede meer
dan hy regereen conde/hadde anders niet vooz/dan de hoogh beswaerde
bedyofde en bedyuchte Christenheyt te verblijden / de selve van het joch
te verlossen/ende in haer vorighe vyphet te herstellen. Niemand en soude
pet wes worden ghenomen / nochte den sijnen om niet werden gegeven/
maer sy souden alles betalen. Epndelijck seyde hy dat de wyse vele hoofs-
den in een Capoen niet wel te byenghen en waren / soo was hy ghesint
hare Dozt: Ghenade self dies weghen aen te spreken / souden hem dat
aen melden / op dat hy haest tot hem quame.

De Commissarisen en Oversten namen aen alles te refereren. Als nu
den Dozt sulcx aengheseyt was / begaf hy sich in eene Carosse neffens
vele Officieren te peerde naer bytgen toe: De Coninck van het peerde
gheclommen zijnde/gingh den Hertogh te gemoet/ende met een schoone
ende beweghelijcke Oratie/ghelijck tot de vooznoemde/gedaen aen hare
Commissarissen/ontfinck hy die/hielde om quartier aen/wilde sijne Dozt:
Genade defenderen en beschermen / sijne landen en lieden bezien/mits
Goddelijcke hulpe in haren vorighen stant herstellen / niemant belasten/
maer om sijn gelt ende betalinge teeren.

Hier ober versochte de Hertogh met sijnen daer tegenwozdigen Ra-
den te delibereren / twelck de Coninck ingewilligh heeft. Onderussche
hieldt hy spraecke met de andere Omnestaenders / die alle beweghende
tot affectie teghens hem. Hoe wel nu dat den Hertogh met sijn hant seer
ober dese inneminghe ende in quartieringe des Coninck/na der hant seer
difficulterden ende wepgerigh bleben: soo heeft de Coninck de selve niet
ghewelt van him te nemen / ghedreyghet. Ende oock/ hoe haest / waer/
ende hoe hy 't doen wilde/ghewesen/alsoo dat sy't epndelijcken hebben nu
willighen moeten. Ende werde dan noch by dese handelinghe een seker
verdragh ofte eeniginghe tusschen sijne Maj: ende den Hertogh opghe-
richtet/volghendes inhoudts.

Wp Gustabus Adolphus/doorz Gods Ghenade der Sweden/Gothen
ende Wenden Coninck/Groot Dozt in Finlant / Hertoghe te Estonen
ende Carelen/Deer ober Ingermanlandt/&c.aen d'ene zijde: Ende wp
Bogislaus/doorz Gods Ghenade Hertoghe te Stetin / Pommeren/der
Cassuben ende Wenden Dozt te Rugen/verhofene Bisschop te Carmin/
Grave te Gutzkou/ende Heere der Landen Lavenbergh en Butou/&c.
aen d'andere zijde. Doorz ons/onse Raconelinge ende Successoren/so
wel onses vooz, Coninckrijck/als Hertoghen en Dozstendommen/ende
wp Gustabus Adolphus/Coninck in Sweden/&c. de ongehoorde ware
verdrukingen/daer in de voozseyde Hertoghe te Stetin en Pommeren/&c
met sijn L. Landen en lieden nu alreede by de drie Jaren ghelegghen/
met medelijden behertigh hebben: oock by ons overwogen hebben/ niet
alleen

Weedrach
tusschen de
Coninck in
Sweden en
Pommeren
aengericht.

alleen onfere heydes des bloets ende gheloovens verwandtshap / maer
oock de sonderlinghe ghetrouwigheyt die tusschen de Kroon Sweden/
en den Pommerischen Landen ende de Inwoonderen / doorz gheduerig-
heyt der Commercken ober eenen seer langhen tijt opgherichte en gesticht
is/ende tot noch toe continuelijcken onderhouden is gheworden. Inson-
derheyt te ghemoeet ghevoert hebbende die nau-verbindende Compa-
cten daer in dat onse Godsalighe Dozt-vaders/ en de Kroon Sweden/
met den Hertoghen in Pommeren/als oock der selver Landen/ Standen
en Onderdanighen / in die / tot out Stetin op S. Lucie dagh 1570. ge-
troffene Vredes-handelinghe/ghetreden; ende daer hy in consideratie ge-
nomen dat ons aen de Baltische Zee soo hoogh geleghen is/ en overwo-
ghen/ in wat voeghen dat tot des selven onrustige/ende tot onse hoogh-
ste nadeel en prejudicie der selver aenpalende Pommerische Landen/ niet
alleen gheoccupiert ende inghenomen / maer oock tot eene Sidt-plaets
om de vrye Commercken daer upt te turberen ende te verhinderen / ende
ons ende ons Coninckrijcke te infesteren/daer toe dat om soodanige aen-
ghewesene onderdrackinghe te bemantelen/ onser name ghebruykt wert.
Ende volghens dien allen het ons toe quam / den Pommerischen Herto-
ghen en Landen oock sonder eenigh haer L. ofte den harighen versoeck
niet behulpsame hant by te staen/ en die upt het onderdiende en onrecht-
beerdighe ghewelt ende onghehoorde verdrukinghen mits Goddelijcke
hulpe ende bystant/te verlossen/daer beneffens oock de veel voudighe on-
behoorlike teghenheden/ vooznamentlijck die tegens aller volcken recht
ons onaengheseyde / bewesene hostiliteyt/ en onderdienden vandelijcken
oberbal / die ons vanden verderbers des Pommerlants is wederwaren/
naer behooren te vindiceren. Ende als wy hier op met eene aenstellige
he Armade in het voozseyde Hertochdom Pommeren aengelantet/ ende
doorz Goddelijcke ghenade / naer veroveringhe des Dozstendoms Rugen/
enen soodanigen progres of voozgangh bedonden/dat wy sonder eenigh
voozder tegenstant ofte sweert-slagh der gener / die sich vooz des lants
beschermer upt gheven/ ende over alle d' Eplanden / Steden/ Havenen
ende Schanen / die de Dozt: Pommerische residenten staet ghelijck als
tot mueren ende vooz wallen ghehadt/verlaten hadden/ ghelegghentheyt
gereghen teghens 't vermoeden des Hertoghs te Pommeren / als oock
de Stadt Stetin op de selvighe aen te trecken/ende ons der selver Stadt
als beschermere te incorporeren.

Daer aen d'ander zijde/ons Bogislaus Hertoghe te Stetin en Pomme-
ren/&c. te bedencken stont / 1. Dat wy van pegelijck hulpe ende troos-
loos ghelaten / 2. Oock wy alleen de groote aenghebrachte macht te we-
derstaen niet vermochten. 3. Onses Lants Onderdanen oock doorz haer
uptghevende beschermers meestendeels gebisarmeert en ontwapent wa-
ren 4. Ende soo gheheel onderdrückt en van alle vermogen ontbloomt dat
se geene middel meer om te leven / veel min tot defensie ghehadt hebben.
5. Oock doorz den nu drie-jarigen overlaf so. Onchristelijcken ghetras-
teert / dat se meer begheerte ghehadt hebben haer ende de hare daer upt
te verlossen/ als met opsetten hares upt gemergelden lijfs en levens sich
te verlossen/ als met opsetten hares upt gemergelden lijfs en levens sich

noch dieper daer in te stoyten: 6. Doornamentlike bewijse hy sich geener
beteringe versekeren condon/maer metter daet heeft bebinden moete dat
van alle het ghene/ dat in soo menige Capitulatiën tot ons ende haerder
versekeringhe ende besien was besloten en beschreuen/ en heplighlijcken
belobet/ tot noch ter tijt toe seer weynich was gehouden geweest. 7. Waer
hy comt sijne Conincklike Maj: Christelijcke billicke en prijs- weerdige
middelen.

8. Ende dattet niet gemeent en wert tot nadeel des Rooms: Keys: ofte
des rijcs/ (met t welcke Con: Maj: niet uptstaen hadde) maer 9. alleenlijc
teghens de schadelijcke Lant- bederbers/ die teghens alle billichheyt tot
haren merckelijcke nadeel dese landen gheoccupeert ende hier ghecomen
sijn. 10. Ende om dese landen van al onbillich gheweldt ende overlast te
bevrijden/ deselve in haren vozigien ouden stant ende vryheyt te herstellen
ende alsoo met eenen haer seif/ ende hare Croon Sweden te versie-
keren.

Daer hy oock deselve sich teghens ons weghen der Stadt Strael-
fondt/ ende t afghenomen Voystendom Auger/ als oock andere plaets-
sen/ haer soo Christelijck ende soo vrientdelijck t onswaertig te toonen
verclaert hebben/ dat wy veel meer oorsake gehad hebben sulcx te prijs-
sen/ als met ons ende onser landen uptterste ghebaer te recuseren ende te
wypgheren.

Doo sijn hier op wy ghemelde Coninck in Sweden/ en Hertogh van
Pommeren/ vooz ons/ onse respectie Coninckrijcken/ Hertogh ende
Voystendom en Landen bepdes zijts/ den Lieben God ter eeren/ en onse
respectie Coninckrijcken Hertogh en Voystendomme tot troost en wel-
baren tot seker accoozt ghetreden/ hebben deselve op de naervolghende
wijse ende maniere verhandelt en besloten.

1. Dat wy bepdes zijds/ neffens onse Landen/ standen en lieden nu
vooztaen in bestandighe nabuerlijcke vrientdelijcke vrientdelijcke vrientdelijcke
ende vertrouwen leven/ niet vrandelijck nochte tegens ma tanderē noch-
te selver vooznemen/ nochte anderen by ons/ heymelijck ofte openlijck
vooz te nemen toelaen: maer vele meer ons ende malanderen by goede
verchten/ standen/ en ghemeener vryheyt teghens allen ghewet ende on-
recht/ invasie/ deoastatie/ quartier ende contributie lasten/ ende andere
onghemacken meer/ met gemeener hulpe *muris armis & auxiliis* besier-
men ende behouden: in gheenderhande wijse malanderen verlaten/ ver-
min self verontrusten ofte berijgen/ maer d' een des anderen goet ende
besien in alle s soecken/ dat selve seerds bevoozderen/ allen schaden hinde-
ren en weere/ de vrye Coninckrijcken upt der Croon Swede in Pommeren
ende wederom upt Pommeren in Sweden/ sonder eenighhande verho-
deringe toelaten/ en deselve bepdes zijdens besies vermogens te bevooz-
deren: *old mo myntrid sin ind in dourtrid*
2. Ghelijck wy dan tot sulcken eynde vooz ons ende onse Racomelingen
ende standen/ voozgemelde vrientdelijcke ende ghebuerlijcke vereeniginghe
ende toebetrouwen tusschen ons/ onse Coninckrijcken Hertogh ende Voys-
tendommen/ ende daer toe ghehooren den niet alleenlijck hier mede ver-
men

Dat is met
ghemeene
wapenen
en hulpe.

niet willen hebben/maer oock mits desen versterckt/ bevestighet en be-
crachtighet ende vooz nu ende t'eeuwigen tijden willen vermeerderet heb-
ben. Ende sal alsulcke verbintenisse t'elken van 10. tot 10. Jaren ghere-
noberet ende vernieuwet worden.

2. Sal dit haer nu vernieuwe verdragh alleen daer toe stercken ende ghe-
houden worden te dienen tot eene defensie ende bescherminghe / tegens
al onbillich ghewelt/ gheensins tot offensie/ ten ware dat dese compacten
ende eenicheyts conservatie sulcx nootd' saeckelijck vereychte inden wel-
ken val en ghelegentheyt d' een d' ander naer sijn beste vermogen by te
staen ende te helpen sal verplichtet sijn.

3. Daerom dan ten verden dit verdragh ende verbintenisse niet met te-
gens de Keys: Majestept ende t' Keyserrijck/ maer veel meer respectiebijc
vooz den staet des rijchs/ om tselbe inde oude forme/ vryheyt ende gerust-
heyt te bewaren ende der religie ende politijcken vrede teghens de gras-
serende ontrusters des ghemeenen vredes te beschermen ende staende te
houden/ opghericht is.

Daer dooz dat dan oock de vrientdelijcke daermede wy Bogislaus Her-
toghe te Stetin en Pommeren sijnen Rooms: Keys: Maj: ende den H-
rijc verbonden/ als oock den bobes Sarschen Keys: toegebaen sijn/ niet
wegh ghenomen/ maer veel meer naer behoozen (mits datmen diergelijcke
van hun lieden hebben te verwachten/ ende datter niet tot nadeel deses
verdraghs streckende toegelaten wert/) te onderhouden ende wy met on-
sen Voystendommen/ Landen ende Lieden / by den Rooms: rijck/ rijck-
Keys: ende Landts verbintenisse blijen.

Daer beneffens oock onser Landts staet niet altereert ofte verandert/
nochte ons aen onse Voyst: hocheyt/ toecomenden Regalien/ jurisdictien-
gherechtigheden en heerlijkheden als oock der Pommercher landen ons
verbanen ende standen/ als Prelaten/ Ridderchap ende steden/ aen desel-
her Geneerael ofte Speciaal Privilegien/ Vryheyt ende Gherechtig-
heden/ ghemeenen Statuten ende Legibus Fundamentalibus, als oock eens-
pderē In Iuribus Singularibus, niet benomen/ nochte deselve hier dooz
mits desen gheswacht sijn sullen.

4. Dewijle dese Verbintenisse nu insonderheyt daer op siet dat wy
Hertoghe in Pommeren van de Onchristelijcke overlast/ daer mede dat
wy nu by de drie jaren/ teghens des Rijcs ende Keys: verbintenisse/ de
openlijcke Constituciones des Lants vredens/ oock opgerichte Capitu-
lationes/ als oock geheel tegens Keys: rijckliche Speciale Spincerationes/
Mandata/ ende openbare Declarationes onserer onschuldt/ ende trouw/
sijn beswaerdet gheworden/ mochten ontslaghen ende bevryet/ de Pom-
merche Landts Standen in haren vozigien standt gheconserveert ende
behouden worden/ oock mede aen hare Passagien/ Landtpalen/ Passen
ende Zee- Havenen mochten onvermindert blijen/ ende alsoo tegens alle
vernieu-

vermeuwlinghe ende ghebaer in toecommende versekeret zyn moghen.
Soo is beyder zyds eendrachtigh inghewillight / datmen ghetrouwelijck hier over sal te samen spannen / om alles wat desen allen ende elck des selfs int bysonder / als oock het H. Rooms: Rijck hier overmoedene Religions vrede / eenichsins teghen / ofte andersins hier uyt mochte ontsaen / met tsamen gheboechde crachten ende naer elcken deels vermogen / verhinderen en keeren sullen ende willen.

5. Soo sullen ooc de Pommersehe Provincien / Steden ende Plaetsen / dewelcke van ons den Coninck in Sweden alreede zyn gheoccuppeert / ofte in toecommende mochten verobert werden / den Hertoghe te Pommeren wederom getrouwelijck in handen en haren schuldighe gehoorsaemheyt / met allen daer toe hoorjende rezalien / ende gherechtigheden (niet uytgenomen / sonder af eyschinge van eenighe Oorloghs-kosten /) wederomme worden ingherupmet / oock de Stadt Straelsont / zijnde des Hertoghs van Pommeren / behoortlijcken toegewesen worden.

So nochtans / dat wy Hertogh van Pommeren van onsen Pommersehe landen / insonderheyt van het Dorstendom Rugen niet abalineren nochte in vzeemde handen sullen comen laten / oock sulcke Officieren daer henen setten / die den Con: Sweedtschen Commissarissen in alles / dat s' Landts defensie aengaet goede ghenegentheyt bewysen ende de handt bieden sulden / ende dat der Stadt Straelsont hare privilegien / ende met sijne Kon: Maj: hebbende Speciaal-alliantie vooz allen dinghen behouden / ende hare Gravamina naer billickheyt gheduerich wegh ghenomen sullen werden.

6. Dewijle dat ooc ten 6. het Bisdom Camin onder den Landen en stantden mede begrepen is / ende volghens dien / al wat ten besten des Landts Pommeren in desen accoozt voozghenomen en ghestelt is / dat selve sicut ende Standen billicken mede te ghenieten en pro rato te presteren hebben soo wert dit mede alhier ghedacht / ende veraccozdeert / daer beneffens dat by soo verre / t'welck wy niet hopen / in toecommende des selfen stichte ofte desselven Dom Capittel / teghens hare privilegien / statuta / ende andere lege fundamentales / van weghen de verkiepinghe eens Bisschops ofte Coadjutoys / ofte oock andersins in wat maniere het zy / wat soude comen ghevercht ofte opghedronghen te worden / dat wy Coninck van Sweden / neffens den Hartogh in Pommeren / sulcx met allen gewelt ende macht afwenden ende dat selve Capittel en sticht by hare vze electie in Privilegie / stande ende rechten teghens alle mans gheweldt t'aller tijt beschermen sullen.

7. Soo en sal gheen van beyde deelen ofte zijden / buyten des anderen weten ende willen uyt dese vereeniginghe uyt treden ofte wijcken / vzeffens handel / in eenigh accoozt ofte handelinghe met niemant in landen / Ende soo hare Con: Maj: verwes ons ende onsen Pommersehe landen tot goet soude comen te tracteren ofte te handelen / soo sal ons sulcx behoortlijcken mede ghedepit / ende wy nochte onse Landen daer van niet uytghesloten worden.

Ende

8. Ende soo ten 8. haer in dese vereeniginghe eenige Christ: Potentaten wilden begeven / ende aquis conditionibus daer in treden wilden / soo en sal sulcx niet geweeret / maer veel meer byz sijn / soo nochtans dat daer vooz gheen van beyder zyds lant in duriores conditionem, dat is harder conditie ghestelt worde.

9. Ten 9. dewijle oock in dit particulier en na allen rechten toegelaten gheballen / van weghen de behoudnisse des ghemeenen religie ende prophane vrede in Pommeren gheene vozighe confederatien verbintnissen ende Accoozden in consideratie sijn ghecomen / so beloven wy Hertogh in Pommeren ons met niemant anders / wie die oock zy sonder sijne Conincklijcke waerde wille ende consent ons voozder te verbinden ofte vereenighen.

10. Indien dat vooz het 10. de Hertogh in Pommeren ofte desselfs lant en lieden van wegen dit accoozt / van niemant / wie dat het oock zyn moge / soude bestreden / vandelijck aengetaft en vervolcht werde / soo willen wy Coninck in Sweden / en onse Coninckrijcken als dan ons niet alleen vooz ons eyghen self desselven Hertoghdoms ende des Pommersehe ghetrouwelijck aennemen / om dat te defenderen / maer sullen oock andere met ons in Alliantie zijnde gheroufoedereerde Potentaten in deselve mede trecken / ende dooz sulcx de medijs de fensionis, dies te meer te verstercken ons bebljctigen / het welck wy mede Hertogh van Pommeren en onse landen ende lieden / inghevalle dat sijne Con: Majest: ofte de Croon Sweden / weghen deser alliantie bevrjghet ofte aenghetast wert / schuldich sullen zyn te doen.

11. Ten 11. so sal ooc dooz dese verbintnisse dat Privilegium indigenatus beyder zyds onderdanen / der Croone Sweden en Dorstendoms Pommeren mutuo gheconfereert ende ghegonnet zyn / ende sal de Sweedische natie de Pommersehe / ende so wederom de Pommersehe de Sweedische / Bello ac pace, salvo tamen jure superioritatis, salvisque privilegijs & immunitatibus utriusque nationis, helpen bevoorzderen ende eeren.

12. Soo sullen tot de commercien onderhoudinghe en bevoozderinghe beyder zyds de Con: Sweedische munte soo wel in Pommeren / als de Pommersehe in Sweden / naer gesettede valuatie der plaetse daerse uytghegheven wort / gaughbaer zyn.

13. Soo der nu eenighe dwalinghen ofte mis-verstanden tusschen sijne Con: Maj: ende den Pom: Hertogh ofte beydes zyds landen en lieden souden comen te rijzen / sullen de selvige niet dooz t' sweert nochte oorlogh / maer ofte naer dien modum of maniere ende op dien voet / die int Stetinse verdragh Anno 1570. geraemt en inghegaen / ofte dooz eene overmanschap / die dooz een Electionem ofte andersins te constitueren vzevelijck gheschepden ende ter nedergelept werden.

14. Epndelijcken ten 14. hebben wy Coninck in Sweden ons erpvelijck voozbehouden / dat soo een vzooviger doots gebal sich soude comen te begeven ende des Hertoghs in Pommeren L. van dese werelt / sonder eenige mannelijcke lijfs erven soude schepden / vooz en al eer dat de Keurvoost tot Brandenburg als Eventualiter inghebulde Successeur / dese

Ende

veree-

vereeniginge ratificeert ende becrachtighet / ofte dese Landen tot haer-
 der ontlastinghe / dadelijck gheassisteert hadde / ofte soo den Keur-Dozste
 de Successie van anderen wierde strijdigh ghemaeckt ende teghen ghe-
 staen / Wy Coninck in Sweden / ofte onse Successors aen de Croon /
 dese Landen als dan in sequeltraria & clientelari protectione soo langhe
 in behouden willen en sullen / tot dat de punctus successiois, sijn volcomen
 beslypt ende behoorlycke upcomste vercreghen hebbe / ende ons vanden
 Successore des krijghs-onkosten (sonder nochtans eenighe beswaernisse /
 belast of toe doe des Lants Pommeren / der selver Standen en in woon-
 ders) herstelt / ende dese Coniunctie ende vereeniginge en verbint enisse
 behoorlycken gheratificeert en volcrocken wert. Alles sonder argh ofte
 listicheyt by goeden Christelijcken gheloobe ende trouwe.

Tot oirhonden van sulcx en ghestadighe onverbreekelijcke onderhou-
 dinghe des selver / hebben wy Coninck in Sweden / booz ons / onse nach-
 melinghen / Coninckrijcken en Landen / ende wy Hertoghe in Pomme-
 ren / booz ons / onser Hertogh-Dozstendom ende Landen / dit Accoord
 met onser Coninckrijcken ende Dozstelijcken Seghel becrachtighet / en
 met onse eyghene handen wel-wetende onderteykent.

Darvoor in oudt Sterin, x Julij

In Laer 1630

Verant-
 woordinge
 des Hertog-
 gen in
 Pomme-
 ren aen de
 Croon:
 Keys: Maj:
 waer om
 sy hadde
 moeten toe-
 laten dat
 de Coninck
 in Sweden
 met zijne
 Armade in
 Sterin ge-
 crocken
 was.

Daer dat nu dit verdragh ende alliantie was op gherecht / soo soude
 Hertogh Bogislaus een schryven aen zijne Roomsche Keys: Maj: daer
 inne hy da verhaelt / hoe dattet metten inbreuck des Coninck in sijn lant
 ende inpatroneringhe sijner residentie Stadt Sterin was toeghegan-
 ende badt dat sijn Keys: Maj: sulcx als een noodt-dringhende werck
 niet in onghenaden wilde bemerken / gheijck sulcx alles upt het selve
 schryven te sien is / wiens Coppe luydt als volghet.

Doorzuchtighe: Grootmachtighe / onoverwinnelijcke Roomsche Keys:
 ser / oock van Bohemen / Hongaryen Coninck / ghenadighe Heere / &c.
 W Keys: Maj: zijn mijne aller onderdanighste / sehoorzsaemste dienste
 in behoorlijcker trouwe t'allen tijden bereyde
 Ick achtte het
 overbloedigh en ondoedigh te zijn / W Maj: den onberdienden grooten
 jammer / ende bittere ellende / daer in ick dan door die lant-bedervende
 quartieringhe / (de welke my booz drie jaren / in mijn Hertoghdom Ste-
 tin Pommeren / neffens allen daer toe behooyende Provincien ende Pro-
 pendentien in gheboeret / ende tot dato ghecontinueert /) ven ghestoert
 wijt-loopigh te recapitulieren ende verhalen / dewijle dat de kennisse die de
 geheele werelt daer van draeght / als oock mijn ende der myner daer over
 ghehoort

ghedaen twee klaghen / ende Wver Keys: Maj: dies halben heelboudige
 nip mede ghedeelde Rescripta / sulcx meer dan ghenoech betuyghen / oir
 booz hy te gaen / hoe dat ick op teghenwoozdighen Kieghensburgschen
 Collegteel dagh / soo wel Wver Keys: Maj: als oock den Hoogh-loff-
 lijcken Keur-Dozstelijcken Collegie / sulck mijn hoogh aenleggende noot /
 ende hoe dattet nu daer mede tot yet upterste gecomen / met genoechsame
 omstandigheden / aller onderdanighst / ende respective behoorlyck te re-
 monstreren en te verdooghien / sekere bestemde personen daer toe afghe-
 verdrighet hebbe.

Doch als nu ondertusschen dit ghebuert is / dat de Doorzuchtighe
 Grootmachtighe Dozst en Heer / Heer Gustaphus Adolphus der rijcken
 Sweden / Gotthen ende Wenden Coninck / Herroghe te Eschen / etc. met
 eenre machtighe Armade op dese mijne Landen aengheset ende gelandet
 ende van den ghenen die tot Defensores des selven ghedestineert ende ghe-
 stellet waren / die oock onder den selvijn sulcker defensie my ende de mijne
 tot opt upterste upt gemerghelt / ende daer beneffens mijnen Onderda-
 nen meckenderls hare geweer ende wapenen / als mede peerden / ende an-
 dere Armaturen af ghenomen hebben / soo gantsch slechten teghenstant
 bevonden / dat sijn Coninck: Weerd: booz eerst des Dozstendoms Ru-
 gens / booz des Penemontschen Zee-Havens / ende des Havens booz
 Wolgast / daer naer des gheheelen Eplants Wsedomb / ende der Stadt
 Wsedomb daer in / met mueren en wallen bewaert / booz des Wollini-
 schen Weerts / ende beyder Zee-havenen Schweine ende Divenaw / neff-
 sens die op de selve plaetse vier becozighde op gewooyene Schansen / als
 der benuerder Stadt Wollin / (het welke alle heerlijcke boozdelen / ende
 als booz mueren deser onser residentie Stadt Oudes Sterin zyn) / sich be-
 machtighet heeft.

Daer nochtans Augen met verscheydene stercke wel versekerde schan-
 sen: Item de Haven Penemunde / met twee aensienlycke Clausieren ende
 wercken / als mede Wsedomb / Wollin / Schweine / ende Divenaw / met
 dier ghelijcke stercke Schansen zyn boozzien gheweest / dattet te vermoe-
 den is / soo de beschermer's rechte wederstant ende manhaftigheyt had-
 den betoont / de Coninck in soo cozten tijt soo grooten booztganc en pro-
 gres niet soude hebben connen doen. Doch dewijle het aen de teghen-
 weer onthoocken heeft / ende dat in sulcker voegen / dat soo haest men in
 het Eplant / ende der Landen Wsedomb / den Wollinischen Weert / ende in
 de boozseyde Schansen der Zee-Havenen ofte Boozten / vande aentomste
 des Sweedschen Coninck yet wes hadde vernomen / me van stonden aen
 en eer hare Coninckijcke Weerdigheyt noch derwaerts gerucket was / de
 plaetsen van alsulcke beschermer's beset / ten deel upt geplondert / ten deele
 in brand gesteken heeft / daer naer haestelijc verlaten / en de wapenen / die se
 tegen het upclautsche en vzeemde Krijghs-volc soude gebuyck / tegen
 den ellenighen ongewapenden Lantman / met rooden / plonderen / ter ne-
 derhouwen / ende diergelijcke in vzeenden Landen ongehooyde crudelity-
 ten / aengewendet / dat het afgryselijck is te schryven / maer nochtans tot
 gheuyghenisse der waerheyde / met genoechsame documenten naer desen
 sal be-

sal bewesen werde/ dat het daer noch niet by gebleven en is/maer hebbe daerenboven mijn Casteel ende stedeken Bekermunde/ dat op een voorsnammen pas ghelegghen is/aenghevallen/ myne Garnisoenen teghen uwe dreckelijcke verboden verjaecht/ ende daer naer wederom veretrocken ende dat selve verlaten.

Item tot Wollin/ dat Vorstelijcker Weduwe Casteel/ 't welck teghen woordich besit de Chur Sarsische Suster/ gheplondert/ ende onderstaen inden hant te byenghen.

Naer desen is voorder hier op gebolcht/dat gedachte sijne Con: werde de in Sweden/d'occafie waerghenomen/ende alsoo u Keps: Maj: Welcke Marschalek Tozquato de Comibus/ mit die by sich hebbende meeste Armade/sich van Rommeren ghewendet/ dat daerenteghen s'ijne Con: Weerde/ op naest voorgebenen 10. en 20. Julij/met eenen stercken en goeden wint/ uyt het Eplandt Dsedom / ontrent de ses mijlen / in twee uren herwaerts te water in grooter haeste ende snelheyt aen dese Stadt gelandet ende deselve ghelijck in een ooghenblick tijds van allen canten ghebloqueert heeft ende sonder haer vermoeden / der selver soo naer onder hare stucken ende gheschudt ghecomen / dat men gheene rechte desensie ghebruycken / veel min van u Keps: Maj: daerme eenighen secours versoeken ofte verwachten conde.

Als nu uwe Keps: Maj: naer hare daer mede sy begaest is discretief als mede alle hooch-verlichte keur ende Vorsten/ des H. Rijck/ ende mit ghemeen de gantsche werelt/ recht sal gaen bedencken ende behertighen/ in wat voeghen / ende dooz wat middel ick tot dit ongeluck verballen ben/ soo en can nochte en mach ick van rechts ende billicheyts wegen/ gheene andere censure ofte iudicium te verwachten hebben/dan dat ick in mijne oprechte dijtsche getrouwicheyt ende stantvasticheyt/daer in ick onghaecht alle quade proceduren/onwaerkelbaer ben staende ghebleven/ qualijck hebbe genoten / ende datmen sonderlinge / dat teghens alle rijckverbarthinghen/ende den weerden prophanen vreden inghevoert novo invento, der inquarteringe/ ende den uytmytenden quartier contributien/ ende daer uyt ghevolghden laut-bederbende ongheligheden / toebalichheden (om andere redenen en oorsaken hier van stil swijghende vooyt te gaen/)dit onheyl toe te schryven heeft/insonderheyt dewijle ick my ooc dooz de gheade Gods/ in mijne conscientie dies ghenoech verseker bevinde/dat ic dooz uniones, correspondentien, veel min dooz consalaciones, ofte andere verdachtighe actiones den minste oorsake daer toe niet en hebbe ghegheven / inder daerenteghens veel meer / op dat ick jaer in ter minis integritatis & innocentie, als een ghetrou lidt des Kroonlijcken rijck soude mogen blijve en bebondt worde/ ooc op dat alle swaerdere onheyl/ excrementen ende ghevaerlijckheden van mynen landen mochten afgewendet worden/ tot op desen tijdt allerhande middelen en voorslagen/ soo wel aen uwe Keps: Maj: als aen dat hooch-loffelijcke keur-vorstelijcke Col: legie/als oock uwer Keps: Maj: Generalen Oversten ende Hoofman/ ende alle andere die tot de sake wat vermochten / aenghebricht hebbe/ Kostelijcke legatien ende Ambassaden aen u Keps: Maj: keur ende Vorsten

ken afgebeerdiget/ oock noch onlaner uyt aenraden uws van Ke: Maj: wegghen/ hier commanderende hooghe Officiers/ seker ghesanten aen de Kroon Sweden/ Item naer Dantzick / ende na alreede aen uwe Keps: Maj: self afgesonden/of dooz Godes sonderbare Wille/ noch raet ende hulpe tot beteringe te binden ware: Dat nu sulck alles weytich vrecht tot noch toe gewercht heeft / en dat dit ongeval daer tusschen is ghecomen / diens salmen inners ny als onschuldich zijnde soo weytich als mijne landen ontgelden laten/maer vele meer op middelen van een hepl: saemer vrede ende om al voorder quaet afwenden bedacht zijn.

Want al hoewel dat desen inval is gheschiet / soo en wil ick doch daeromme/inghe goede hope/ wegghen des gewenschten vredes/ ende beteren toekant niet varen laten: Alsoo ick hare Kon: Weerde van Sweden/ uyt die weynigh discouren/die ick met der selver gehouden/tegens uwe Keps: Maj: soo niet gestimet bevinde/dat de selve uwe Keps: Maj: ofte dat Kroonliche Rijck haer vooz vpaende achten ende houden soude / maer wiens deseyn alleenlijck daer toe sterckt / op dat de Coopleden ter Zee/ inghelick de Rijckeden/ de welke hun nabuerigh/ende al over seer onden tijden/soo wel dooz verbintenisse in alle gherechten gheoorlooft/ als oock mede dooz onderlinge handelingen ende Coopmanschappen / der Kroon Sweden verbonden ende verwant / in haren Staet behouden en gheconserveert werden/ ende sy teghens allen onbillijcken ghelwelt/ den welcken de Soldaten onder uwen Keps: Maj: septe namen ende dat diekwilck teghens der selver wille ende rescripta gheoeffent mochte beschermiet worden.

Dit hebbe ick W. Keps: Maj: septe/ naer het sulck vereyschende noot-sakelijckheyt onderdanighst willen te kennien geben / ende deselve ghebeden hebben dat sy hare alder-ghenadighste toegheseyder Keps: Ghenade Favour my wille laten ghemeten / oock mijnen Ghesanten op mijn ghehoorzsaemst versoeck wegghen de outslaginghe van de sware overlasten/ met aenghenaem beschept en antwoorde alder-ghenadighst voorszien.

Sulck ghelijck het uwe Keps: Maj: sal strecken tot onsterffelijcke eere ende roem / alsoo sal oock de Almoghende God sulck met heyl ende segen vergelden/ ende sal ick aen uwe Keps: Maj: ende der selver hoogh-loffelijck Rijck Oosterrijck / met continuele ghehoorzsaemheyt ende devotie/ t' allen tijden ghewilligh verplicht zijn.

Owe Keps: Maj: des Almoghende Gods bescherminghe/ tot victorieuse Keps: regearinghe/ende aller prosperiteyt/ ende der selver my ende mijne Landen tot Keps: lijcke gunste ende genade ghetrouwelijckst ende onderdanighsten bevelende. Datum in Oud: Stein, dese 14. Julij.

ANNO 1630.

Vwer Rooms: Keyf: Mai:
Aller Onderdanighste, Ghehoor-
saemste ende ghetrouste Rijck
ende Leen-Vorst,

BOGISLAVS.

Daer dat in dit hoorsepde verdrach bestoten was/ soo trock de Coninc
noch den selvigheu about naer des stadts Wallen/ ende beserrede noch de
selven aboutt deselve als oock alle de poorten ende merckten / des Son-
daechs daer aen quamen noch boven de 20 Schepen met volc aen. Ende
hoorbe de Coninc op dien daght / Scheep twee / en te Dobe eene Pro-
curatie / liet het gheschut daer hy boven 300. sturck van by sich hadde in-
laden/ ende op de wallen bynghen : nam mede Oederburgh in deselve bes-
settende/ stiep meest in sijn Schip/ quam selden inde Stadt/ reedt gedue-
righ rontom/ ende en was nimmermeer stil.

Wat sijn Persoon belanght/ is een lanc en dapper man/ alsoo dat om-
der sijn volck nauwlijc een is/ die hem in lengde can vergheleken worden/
ende in sijn ervarentheyt van Krijghs saken sijn ghelijcken seer wey-
ghe heden/ daechs te vinden sijn.

g' Maendaghs/ wesende den 12. Julij/ liet hy tot hem comen de Cap-
teynen en Officiers der Stadt / vraghde haer hoe sterck sy inde Stadt
waren / hoe vele Vanen ende Compagnien datse hadden/ seyde onder
andere de Stadt en ware teghens den vyant niet ghenoech voorszien ende
verskerct / hy wilde hun aenwysen hoe en waerse moeste bequamselick
gheskerct worden / men soude op de middelen denken / om sulc te
werck te stellen. De Bozgherye ware seer lancsaem ende traegh / sijn
volck arbeypde saem en veerdigher / die souden dapper de handt aenlaen/
maer sy en costene doek niet t' eenemael om niet doen. Men soude der hal-
ven met de Bozgherye handelen dat die ghele op brochte/ so wilde sy inde
reste voorszien dat den arbeyp ghedaen wierde. Dit wert hem inghewil-
kicht/ ende gaf een pghelijck naer sijn vermoghen/ die niet en conde ghe-
aen/ die arbeypde self. Ende werden alsoo de loop graben met boz-
weren/ ende eenighe Schansen/ van de Molen-poozt om de Oederburgh
tot aen 't water / Item van de Passauische Poozte tot laur den Wines-
molen tot boven op de hooghe des gheberchts/ t' eynde der Oewerwiche/
ende met eenen eenighe Schansen by de Meulens ghemaect voorszien/
ende werden dese wercken/ dat te verwonderē is in vier dagen voltroc-
ken met grooten arbeyp.

Den volghenden Dinsdach commandeerde de Coninc 1500. man
naer Stargard/ die de selve Stadt ontrent 2. uren in cregghen. Vondert
en vijstich Keyserliche begaven haer op St. Joannis Cozen/ ende op het
Kondeel daer aen staende / ende deden met schieten in de Stadt grooten
schade: Als nu de Sweetsche wat degonsten te attenteren met mineren/
het lochtense quartier/ trocken alsoo met sack ende pack/ ende haer zyde
gheweent af / den Sweedtschen achter latende eenen goeden Buyp van
vijfhondert Tonnen meels/ menichte van crupt ende loot / oock eenighe
gheschut.

Op dat mael begon den d' Onderdanen mede in Pommeren haer seer
naer den Coninc te neygheu/ ende waer hun eenighe Keyserliche in haer
den vielen/ diese machtrigh werden conden/ soegense de selve doot.

Ondertusschen / dewyle gheduerigh meer ende meer volck by Stetin
aengquaem/ ende sich om de Stadt leggherde/ soo wierde in cozten sulcken
grooten

Stargard
van den
Sweedtsche
angenome.

grooten macht by een ghesien / dattet te verwonderen was. Oock wert
het Leggher treffelijck versterckt/ ende teghens allen aenloop op het beste
verwaert.

De Keyserliche ondertusschen waren op die van Stetin/ om datse den
Coninc in ghelaten hadden/ niet wepnighe verbittert/ dreyghden den sel-
ven/ waer sy se cregghen conden/ den doot/ ghelijckse dan eenen boozuanen
Edelman der Stadt onder anderen op hinghen. Wat veer sy conden crij-
ghen / dat selve dreyense wegh / staekien vele plaetsen / de welken sy te-
ghens den Coninc niet en conden houden in den vyant / ghelijckse docht
mer het kozen handelden / datse moesten achter laten/ ruinerden en vza-
ken insonderheyt de Molens/ van meeninghe den Sweden alle middelen
tot onderhoude af te sigden : doch deden hun daer door cleyne schaden.
Want sy aen vrees ende andere nootwendigheden soo vele hadden mede
ghelyacht/ datse noch in langh gheen gebreck te vreesen en hadden.

Op dat in de Coninc niet en soude op den hals hebben teghens hem
op eenen tijdt twee Armaden / de Keyserliche ende die van de Ligue ofte
Ligistische/ maer die van een scheidde/ op datse maltandere niet en soude
comen assisteren/ heeft hy by sijnen aencomste aldaer afghebeerdicht den
Marchgraef Christianum Wilhelmum van Brandenburgh / Adminis-
trateur te Magdeburgh/ ordinerende/ hy soude sich in de Stadt Magde-
burgh begeven/ eene Armade aldaer vergaderen/ en der Ligue Krijghs
volck werck leveren.

De hoorsepde Marchgraef wert van den Raedt ende de Bozgherye
ganssch ghewilligh aen ghenomen/ ende verclaerde de voornemende Raet
ende Bozgerije eenstemmighlijck/ sy woude op des Conincs van Swe-
den zyde sich begheven / ende het daer mede houden.

Het welck den eersten Augusti alsoo gheschiet is. Daer op werden
dadelijck alle de Onderdanen des selven Stifts opghemanet door een
Patent t' welc den Administrator voorszeyt tot dien eynde den 6. Augusti
liet publiceeren ende aenlaen. Den inhoudt was.

Door Gods Ghenade/ Wy Christiaen Wilhelm/ Administrateur der
hepder Erz en Stichter Magdeburgh en Halberstadt/ primaet in Ger-
manie/ Marchgraef tot Brandenburgh/ in Puyssen/ tot Stetin in Pom-
meren/ der Cassuben / Wenden/ ende in Schlesien te Crossen / Jagers-
Dorp/ Hertogh ende Burgh-Graef te Murenburgh/ Dorst te Rugen/ &c.
Doen te werten neffens aanbiedinghe onser ghenade ende geneyghde wil-
len een peder onsen Prelaten / Graben / dien van de Ridderchap / Hoof-
ende Amptlieden / Bebel-hebbers / Bozgher- Meesters ende Raaden der
Steden/ Richters/ Schouten/ Ghemeenten/ Oercken/ Dopen/ ende in
summa allen Onderdanen.

Wat

De Keyser-
liche ver-
ghe de Dre-
rinsche/ om
datse den
Coninc van
Sweden
hadden in
ghelaten.

Dat alsoo de Evangelische Steden ende Steden / mit gader hare
Onderdanen ende Ingesetenen een gherupmen tijdt van de Papyistische
tot voltrekkinghe van hare voozghewende Onchristelijke reformatie in
Geestelijke ende Wereltliche waren onderdruket / ende als upt ghepit /
soo dat hun qualijck middel meer en was ghelaten / om haer te verdeb-
gen / ende de selve ghepretendeerde reformatie te beletten / ende haer selven
by de ware repne Saligh-makende Evangelische Religie / en Aufburg-
Confessie in Leere ende Ceremonien / en by hare oude duytsche bypheet
te beschermen ende staende te houden.

Alsoo oock wy mede begrepen onder de voozsepde Evangelische / niet
vermoghende beyde dese Stiften tot nadeel en verlies der Saligh-ma-
kende Leere en bypheet / conscientie halven den Pausdom over te laten /
in onse Landen aen onse Voort: Persoon / sonder schuld in dier voeghen
zijn vervolgt / ende van alle hulpe verlaten ende ontblootet gheweest / dat
ons onse verlossinge onmoghelijck vallende wy de selve buytens Land
hebben moeten verfoecken: Ondertusschen de vyanden in ons afwesen in
sulcker voeghen ghetprauniseert / dat sommige onser liever Onderdanen
ten deele aen hare echte genooten / Dochters / Sisters / Broeders en ver-
wandten zijn aengheraft gheweest / ten deele met swaere belasteliche en
de gantschelijche beroovinghe der goederen zijn belast gheworden / alder-
meest met ghevaer harer zielen ende verlies des eeuwighen heyls / sin
saltheyt / (dat by naer over ons allen ware ghetrocken gheweest) / sin
ghedreyght geweest. Heeft God tot sijns namens Godd. Eere / tot be-
houdnisse der Salighmakenden repnen Evangelischen Leere / tot troost
ende verlossinghe onser liever Onderdanen / behoudinghe der Duytscher
bypheet / bescherminge onser landen / wederbyenghen des lieven weerden
vredes / ons midden dooz onse vyanden herwaerts ghevoert / so dat wy
tot ghemelt ons Christelijck voornemen ons teghenwoordich alhier be-
binden / (daer dooz wy dan Godd: Maj: dancken) en dat selve ons vooz-
nemen / dooz Godd: Almachticheyt ende machtigen bystant des doozluch-
tighsten Grootmachtighsten ende Hoor-ghewonen Voorten ende Hee-
ren / Heere Gustavi Adolphi / der Sweden / Wenden en Gothe Coninc / Hee-
ren tot Ingormen-lant te volbrengen ende int werck te stellen besloten /
ende dat ons tot sulcken eynde de haestighe ypperste hulpe onser lieben
Onderdanen / hoochlijck ende haestelijck van doen ende nooden is: Als soo
ghebeten wy upt cracht van als laats Voortelijck immediate Overic-
heyt / allen en onsen ghemelden onderdanen / allen int gemeen / en elck int
bysonder / genadighst / doch geheel ernstelijck / ende soo lief als hun is ha-
re conscientien te bevonden / de repne Evangelische leere / en eeuwigh
welvaren te behouden / der onghewoorder Tyrannij sich te ontsaen / den
lieben ende weerden vrede weder te byenghen / ende int teghedeel d' on-
trekkinghe harer leenen / ende confiscatie allen anderen goederen ende alle
andere scherpe straffen te vermijden / dat sy op 't sien deses / onse en der
Evangelischer Religie ende respectieve Landts Vyanden ober al / upt
werpen / hun niet mede nemen laten / maer dat hare / (dewyle sicut den
Land

Lande is toecomende) tot bescherminghe met de achterstellighe contri-
butie herwaerts leveren / de selve nu vooztaen oock niet meer laten in co-
men: Deel min datse hun sullen herbergh gheven / maer met algemeenen
Stoymslag aen allen eynden vervolghen / tot sulcken eynde / op 't sien de-
ses / hare schuldighe Leen-peerden / ende Ridder's dienst met ghetrouwe
met twee Ruyters / bequame peerden / ende goet gheweert / als yder
Leenen ende andere swaere straffen / herwaerts naer Magdeburgh / tot de
monsterringhe begheben / ende tot 't ghene haer voozders sal werden belast
berept maken. Die jongh ghenoech zijn / dat die in persoon daer toe van
stonden aen vooz ons verschijnen / haer selven oock voozders tot aller mo-
gheijke hulpe ende optreck alle ure / ghetrouwelijck dagh ende nacht ge-
reect houden / ende die in Steden / Plecken ende Dorpen / Man dooz Man
weybaer zijn / nauwe acht ende scherpe wacht houden / kondtschappen
upt senden ende ons aenbynghen ende berechten / oock soo vele doenlijcke
meer werken ende onderhouden ende herwaerts aensenden. Voozders /
(welck God genaedijc wille wenden) so de vyant wederom teghens ons
quam te trecken / haer teghens dien met vyeuchdelijcken en Ridderlijcken
ghemoet teghen trecken / ons haestelijck dat selve (om op alle moghelijcke
middelen van ontsettinghe ordie te stellen) weten laten / oock naer de selve
onse Opdinantie t' allen tijden in alle Poincten des selven sullen regule-
ren.

Daer-en-teggen sich versekeret houden / dat mit's Goddelijcke hulpe
ende bystandt der Koninck: Maj: in Sweden / (de welke ons niet aller
macht ende naer yppersten vermoghen hulpe te bewijzen / met ons het te
houden ende te leven / ende ons in gheenderhande nooden te laten toege-
sept heeft) wy vooz de Christelijck repne Evangelische Leere / der Duyt-
sche bypheet uwe verlossinge / wederbyenghen des weerden Vredes / onse
Voort: Persoon selver by setten / oock benessen u alle het onse daer by
opsetten / ende van den Almoghenden God met gheduerighen Gebeden /
sijne ghenadighe hulpe / ende bevrijdinghe verwachten willen; Daer toe
doet ghylieden alles / wat naer volghens Godes Woorts met goede con-
scientie / ghylieden / God boven al / ende der Christ: Evangelischer Kere-
ken / naest sulcx oock ons / als uwe immediate laats Voortel: Overicheyt /
oock uwen beduychten Raecten tot hulpe te doen schuldich ende verplijche
tet zijt. Zyn sulcx teghen peghelijck ghenadighlijck te erkennen ghe-
nepghet.

Hier op nu soo isset in het Sticht Magdeburgh dapper aenghegaen:
Den Administrateur die bemachtighe sich veler plaetsen / om Magde-
burgh gelegen / byachte inde Stadt al wat hy konde / vele schermitserij-
ghen wierden ghehouden / daer over menigh dapper man syn leven laten
moet.
Doch epadelijck hadden de Magdeburghsche zijde / alsoo haer de Co-
ninck ter besproken tijt niet en conde met hulpe by comen / eenen deer-
lijcken yptganc / ghelijck sulcx noch sal gemelt worden / ende al de werelt
dooz ghenoechsaem alreede bekend is.

Den Ager
weerd
den
Coninck
van Swe-
den zijn
voorz
nem
af.

Ken den Coninck van Sweden / naer dat hy sich alreede der Stadt
Stetin / en van verschedene andere plaetsen in Pommeren hadde Weer-
ster ghemackat / sonden de Keur-vozsten / die doemaels meestendeels / op
dien tot Regensborgh aenghestelden sijer-dagh waren / een schryven /
verdattende eensdeels antwoorde op het sijne / te vozen aen haer / (ghelijck
boven gheseyt is /) ghegheven; anders deels een asmaninghe ofte as-
dinghe van sijn voornemen. Aldus lydende.

Door Gods ghenaden / Anselmus Casimirus Ertz-Bisschop tot
Mentz / Phillipus Christoffel Ertz-Bisschop tot Trier / etc. Ferdinand
Ertz-Bisschop tot Ceulen / etc. Maximiliaen Hertogh in over en neber
Beperen / etc. Johan Georg Hertogh te Saren / etc. en Georg Wilem
Marck-grave te Brandenburg etc. des H. Roomschen Rijcks door
Germanien / Vranckrijck ende dat Coninckrijck Arelat / als oock Ita-
lien / Ertz-Cancelier / Ertz-Truchses / Ertz-Marschalck Ertz-Camer-
linck ende Keur-vozsten etc.

Doorluchtichste Coninck / Heer / Vrient / Oom ende Swagher.
D. Kon:weerde hebben in seker schryven van dat den 7. Aprilis eens-
ghe clachten ingezacht / begeerende dat in deselve dooz onse interpositie
mochte voozsien ende gheremedieert worden / op datse niet genoodsaecte
en werde / op soodanige middelen voozts bedacht te zijn / daer dooz dat het
onheyl mischelen voozder als hen lief ware in het rijck soude moghen in-
vrieken / ont schuldiche haer ooc niet eenen / dat sy der rijck Stadt Strael-
foudt / op der selver ernstigh aenhouden / met hulpe hadde bygestaen.

Ende na dien wy de gheheele sake rijpelyck hebben overwogen / soo en
binden wy ghere oorzake / waerom D. Kon: weerde yet weder vande-
lyck teghens dat Room: rijck soude voornemen.

Want wat de Straelsondsche belanght / daer deselvighe met herten
ende metter daedt / meer als met woorden teghens hare Keys: Maj: als
hoochste overicheydt / sich onderdanichst bewesen / so soude een veel naer-
der wegh hebben comen wesen tot de Keys: Ghenade / ende hadden te-
ghens de Soldaten oberlast / onbehoorlyck procederen ende geoffenden
moetwille ende gheweldt bequamer middelen comen gebonden worden /
also / datse niet van doen gehadt hadden in prejudicie des R. Rijck / up-
lantische hulpe aen sich te trecken ofte ooc hun van buyten hulpe ende by-
stant te thoonen.

Dat oock uwer Kon: weerde: vrientdichap dooz de vrede hatende
is aengetast ende onbehoorlyck ontmoetet dat en staen wy geensins tot
ghelijck mede / soo in gevalle / dat in den Titel onses schryvens yet on-
brecht / sulcx niet upt veranderinghe des ghemoets / ofte tot vercleyninge
der eeren / maer onse ghevoonte en ghebruyck / die wy oock teghens an-
dere Coninghen gebuycken / gheschiet.

Maer wat de Keys: Armees belanght / ende andere daer op holtghende
Crijch-gereetschappen / dewelcke in Beber-Saren / en daer aen de palen /
Front

Frontieren des Baltischen zees gheboert zijn gheworden. So en comen
wy geensins gelooven / dat de Room: Keys: Maj: haer opt soude hebben
voorzghenomen ofte besloten ghehadt / de Croon Sweden ofte D. Kon:
weerd: daer zy tot sulcx geen oorzake gegeven ofte gevoocert heeft / te
offenderen / maer dat veel meer deselve raet en voornemen geweest is / het
begin ende voornemen der ghenen te bejeghenen / die meer ghesocht der
vanden raedslaghen te bevozderen / dan de Keys: aenghebodene midt-
hept ende goetheyt te ampteteren ofte aen te nemen. Dat ooc uwe Con:
weerde beswaert bevinden / wegghen hare nabueren ende bloedt-vrienden /
die van hare vaderlycke heerschappien sijn afghefattet / ende dat sulcx
eene soodanighe sake is die vozstendommen ende Leenen / dewelcke im-
mediatelyck vant Roomsche rijck dependeren / betreffende zijn. Als
sullen D. Conincklycke Weerde de selve aen hare Roomsche Keys: Maj:
Majestept als rechten Competer ende Leen-Heeren oordeel ende verseke-
ringhe soo veel te billicher stellen als hare Keys: Maj: sich ghenepchter
tot Keys: Ghenade bewijset.

Anderints wat ooc de hulpe belanght / die hare Roomsche Keys: Maj:
ke Majestept den Coninck in Polen naer Prupse gesonden heeft / comen
wy niet gelooven / dat uwe Konincklycke Weerde daer dooz geoffendeert
zijn soude / dewijle dat de oorzaken van dat werck ghenoech bekennt zijn.
Wy houden het doch daer vooz / dat sijne Keys: Majestept daer tot
bysondere oorzaken heeft ghehadt / als mit datse vooz goet heeft aenge-
sien hare vrients ende bloet verwantens / des Coninck saecken niet soo
gheheel te verlaten / insonderherdt dewijle dat doen alreede van beyder-
zyds / dat fondament tot Stilstant ghelept gheweest was.

So doch uwe Con: Weerde / wegghen dit Point ofte andere oorzaken
halven / sich wat gheoffendeert bevondt / so houden wy doch het daer vooz
dat alle dat selve niet van alsulcken ghewichte zy / datmen dies halven
het Roomsche Rijck niet met nieuwe oproeren soude veronttrusten. Insonder-
hept dewijle / om soodanighe saken niet beyder deelen goede satisfactie te
vereenighen / het aen anderen goeden vrients middelen niet onbrek en
sal. Is derhalven ons vrientdelijck aenraden dat D. Con: weerde sich
dooz geens menschen raetslagghen tegens dat Room: rijck oprocken / ende
tot de wapenen / ofte ooc om andere / die tot nu toe der Roomsche Keys:
lijcke Majestept hare schuldighe gehoorsamheyt geweygert hebbe / behul-
pigh te wesen / bewegen laten / maer insonderheyt die alreede / (twelck ons
seer vrent is gheweest om hoozen) tegens het Roomsche rijck by de hant
ghenomene wapenen / ten aldereersten asleggen. Want soude insonderheyt
nu by desen tijdt / daer neffens onsen Alderghenadichsten / Onverwinne-
lijcken Keys: / wy met grooten onkosten te Regensborgh sijn / alle
sozghen ende moepte om eenen bestaendighen vrede aenwenden.

D. Con: Weerde: hier tegens handelende / soude yeder het daer vooz hou-
den moeten / datse niet raet tot harer eygener versekeringe genomē / maer
het

het boose begin en voortnemmen zijner Keys: Maj: byanden befulpigh zijn/ ende de handt bieden willen. Door de reste so hebben wy alle van u Con: weerde een beter ghebeelen en vertrouwen/ ende op hope des gheuwens/ byedens/ so offereren wy/ mit desen V: Kon: weerde onse diensten/ deselver van den Almachtighen God alle gheluckighe prosperiteyt herrelijck toe wenschende.

Wt Regensborch, 13. April, 1630.

V. Kon: vveerd: dienstvillige vrienden ende Oomen, &c.

Keys: Maj: bewaret sich by den Coninc o: versien on: behoorlijck beginnen.

Zijne Keys: Maj: sont van ghelijcken een schryben onder dato den 8. (18.) Augusti/aen den Coninck/daer in zijne Keys: Maj: hem te verstaen gaf / dat sy sich niet weynich en verwonderde: dat hy met alreken krifchf-macht het Duytsche rijcke hadde aengheballen/ ende dat hy daer-en-hoven soodanighe onruste begonnen hadde/sonder eenighe voor: bygaende aensegginghe ende waerschouwinghe. Dewijle dat nu op die schryben de Coninck alder eerst geantwoort heese in Octobri / in welke maendt het hem oock ter handen gecomen is/ soo sullen wy deselve antwoorde uytstellen tot op dien tijdt.

Keys: Maj: bewaret sich by den Coninc o: versien on: behoorlijck beginnen.

Ende sullen nu wederom besien wat ondertusschen in s Coninc Leger by Stetin ende andersins tusschen de Keyserschen ende Sweetsche in de plaetsen daer ontrent ghepasseert is.

De Keysersche die beschanzeden haer selven sterck te Goetz / ende bezonsten op desen tijt harde schermutzeringen tusschen beyde de partijen te vallen.

De Coninck die doozsaght alle de byieden de welke van Stetin afghesonden werden / ende de Keysersche die vinghen deselve meestendeels tot Goetz op/also datmen op dien tijt niet vele nieuws eygentlijcken en coft vernemen.

De Coninc begaert van Brandenburg te weten met wien hy thoudt wilde.

Ondertusschen/so begeerde de Coninck van den Heurvorst van Brandenburg te weten/met wat partijen ende op wiens zijde dat hare Keys: vorstelijche genade het van meeninge was te houden/dese formale woor: den ghebyrckende / zijn begonnen werck en bestondt niet alleenlijck op hem maer oock op andere geconsedereerde en vereenighe Standen/also dat hy al dien hare V: Genade ende andere Vorsten en Heeren haer niet en accommoderden / den Ooylogh wel dueren soude connen thien / twintich jaer dertich Jaren.

De Coninc in verrijckel.

Desse woor:den die gaven velen groot na dencken/ende/ghelijck te gheschieden pleeghe/vielen daer van verschepdene meenigen. Ontrent t begin van Augusto / quam de Coninck in groot gheschae: Want wil ende besichtigen de passagie naer Goetz/ wert hy ontfangen van eenighe Neapolitaensche Compagnien overballen/ die ter stont vrees meesterden het volck dat hy by sich hadde/hem oot vanden peerde afmaen

men/ende meffens haren peerde een goet stuck weeghs/hem niet kennende mede slep:ten. Maer wert doch ten lesten verlost dooz de J:innen die haer sterck naer setteden. Het seggen ginck dat een van zijne Luytenanten/ghenaemt Quintin / die verloopen was eene verraderijge tegens hem gepractiseert hadde:gelijc dan oock een Ritmeester/dewelcke met de selve hadde gecorrespondeert/daer over is opgehangen ghelwozden.

Enige daghen naer desen/quam wederom versch volck uyt Prussen in het Stetinsche Legher aen/ onder dewelcke dat oock was d' Oberste Den Hoff/dewelcke niet sich vachte byf Cornetten Karassiers sich Legerende op eenen bergh by der Oberburgh. Zijne vlaggen ofte Cornetten / dewelcke te Niga waren ghemaect waren dese. Dese eerste vlagge ofte bane was van witten Damast / daer in de Conincklijcke Croon ende Naem Gustavus Adolphus/boven die Croon stont een peer: den geschildert: op d'ander zijde stonde.

D'oberste Den Hoff comt uit: Sweetsche Leger vooz Stetin aen

Roert my niet, want Ghy u verbrant.

De ander was wit en groot/daer in een Leeuw sittende op d'achterste pooten/hebbende een sweerd in sijne klauwen/ de tonghe uytsteekende daer stont by.

De Heere tegens d'ongherechten, Die helpt, en sal ons helpen vechten.

De derde die was bloet roodt/daer in dat was eene blanne ende daz Justitia/de wage in d'ene/tweert in d'ander handt hebbende, daer stont in

Voor den Coninc, ende de getechtigheyt.

De vierde was swert met vijf Croonen/daer by, Weest wacker, houdet vlijtich wacht, En neemt u cans in goeder acht.

De vijfde/nessens de Trompetters haenen was van swerten Damast daer op Abraham gheschildert willende Isaac offeren/daer by stonde.

Gewilligh Abraham God offerde zijn erven.

Gewilligh willen wy voor onsen Coninck sterven.

In dien tijt quamen 2. Compagnien Keysersche geduerende eenen mist/ onwetens/ dicht onder Stetin/de Sweetsche haer gewaer werdende be: nemen haer den pas/verloofhender vele/ende vingen van hen 58.

E. Casteel
te Wolgast
den Dweest
obergege-
nen.

Den 14. Augusti reysde de Coninck naer Wolgast/han meeninge zijn de de veroveringhe des Kasteels te bebozderen; doch creegh tijdinghe dat het selve sich alreede/drie daghen te vozen met acrooyt hadde overgegeven; ende dat van die 600. man/soo onder den Oversten Schelchert daer in ghelegghen hadden/by de 400. waren Euanghelijsche gheweest/de welke tot sijn volck sich begheben hadden. De Overighe die waren ander s henen geconboyeert. Op dese bestinghe souden in de 8000. schietten geschiet zijn/eenen grooten voorraet van ammonitie &c, daer in gebonden/ende gheduerende de belegeringe hondert twintich man bepder zijds ghebleven zijn.

Naer dat nu de Coninck ordre gestelt hadde/tot reparatie van al ghetwelck aen dese stercke was bebozven/ begaf hem wederom naer Sijner gher naer Stetin.

Doemaels wierde obermits de veroveringhe van Wolgast de Zee wederom byj vooz de Pommerische/tot naer Colberg/het welke naer dat de Coninck wederom tot Stetin gecomen was te landwaerts wierde gebloqueert:

Handelinge
tusschen
de Keeser-
sche en
Sweedtsche
nopen
de quartier

Op den selven tijt werter tusschen de Keesersche ende Sweedsche gehandelt/hoe dattet in schermtussinghen ende treffen onder hun/nopen de het quartier gheben/soude toegaen / de Keesersche wepgherden quartier aen die upt Pommeren afcomstigh onder des Coninck dienst souden gebonden worden: Het welke de Sweedsche van s'gelijcken den Crabatent wepgherden/so dat bepder zijds de Pommeren en Crabaten van quartier zijn uptghesloten gheweest.

Pommerische
Lant
standen in
willinge
tot het ver-
dragh tus-
schen ha-
ren Hertog
ge en den
Coninck op
gerecht.

Daer-en-tusschen is oec met den Pommerischen Lant-Standen van weghen des Coninck soo verre gheracteert/dat sy het met haren Hertoghe ghemaecte verdragh onderschreben ende versegelt hebben: Daer by de Stadt Stetin in sommige dagen 50000. Rijerdaelders op te brengen/als oock mede t'gheheele lant op Michaelis noch eens so veel op te brengen sich verbonden; ende is den Coninck vierde halve gulden per cento/vooz sijnen tol te water. inghe willighet.

Wafwale
van den
Sweedtsche
ingesomen
doch wer-
der vande
Keesersche
oberweldiget

Naer dat de Stadt Pafwale den Keeserschen eene groote somme/ende naer gheschreben wordt) in de 147000. Rijerdaelders ghecontributeert/ende noch eene andere gesette somme die haer de Keesersche afgeschreben te gheben/haer onmoghelijckheyt voozwerdeden/ende wepgerigh was/soude de Overste Gortz den 31. Junij den Oversten Luytenant Winsten met drie Compagnien te peerde-ende te voet/om de voornaemste bozgers ghebauchelijck in het Legher naer Gortz te voeren.

Dese drie Compagnien ingelaten zijnde/die volcrocke hare commissie/namen de pincipaelste der Stadt/daer onder dat oock was eenen Bozger-namen de rechter/eenighe Kaerl-heeren ende een Apotheker/in als 18. personen/setteden die op waghens/ende brachtense wegh naer Gortz: De soldaten die berobeden ende namen met sich upt der Stadt waten sp conden.

Den derden September daer aen quamen 2. Sweedsche Compagnien ontrent 140. man sterck vooz de poorten/dewelcke in afwesen des Bozgermeesters/

meesters/ Overicheyt ende voornaemste Bozgeren open stonden/en quamen alsoo sonder moeyte ofte teghenstant inde Stadt. Sommighe seyden datse sonder sijner Con: Maj: weten waren van Vckernunde ghetrocken.

Ende den 4. daer aen werden de Bozgheren van beyde de Sweedsche Capiteynen ontboden/en vermaent met den soldaten de hant aen te slaen tot beteringhe der wallen aen het welke werck zy oock seer neerstich gheveest zijn / alsoo datse in drie daghen eenen merckelijcken arbeet gedaen hebben.

Men seght dat een Edelman / die der Stadt eenen haet toe droech / den Keeserschen sulcy soude geopenbaert hebben datter soo weplich volck in de Stadt ghecomen was.

Want den 7. September soo quam het gheroep / dat de vyant vooz de Stadt ware ende het vee wegh dreef. Waer op de Sweedsche dragonen 30. ofte weplich meer sterck / haestelijck zijn uptgereden en schermtussinghen met de Keesersche Kuyters. Doch dewyle datter een groote menichte naer de Stadt quam / soo retireerden sy naer de Stadt toe/en besetteden met de andere Soldaten ende Bozgeren de wallen ende poorten. Ende als nu de gheheele hoop van 3000. man / soo men seyde aenquam / de Stadt omringhede / gheweldigh schooten / oock eenighe grove stuccken haelden / ende epndelijck by den Vker / daer ghene besettinghe en was op den wal / van daer aen de Prentzlabische poort / als oock aen de Stettinische poort quamen / vier-ballen inde Stadt wierpen / oock beneden aen de mueren dooz braken / soo weerden haer de Sweedsche soldaten soo ridderlijck / dat de Keesersche self hebben moeten bekennen / datse Crighsluyden ghebonden hadden. Maer dewyle datter gheen artillerie en was / en dat de 11. stucken der Stadt / die den Oversten Gortzen op rekeninghe souden ghevolcht hebben / niet veerdich en waren tot defenstie / obermits oock dat die wepnige soldaten en bozgers die daer binnen de hun mueren ober al niet besetren nochte defenderen conden / so mostense namet ende ghedwoughen. Doe ginck d'ellende aen / ende en wert niet alleen onder die/dewelcke sich ter weer gestelt hadde / heftich geschoten / ghehouwen ende gewoicht / maer oock de onghewapende die inde eerste furie den soldaten besegghenden / werden ter nedergehackt.

Veel Keyen inde Mozraschen/hoppe-tupnen ende grachten/ofte setteden ober de Vker/doch hielp hem luttel. De Sweedsche Dragoners doch haer nu ende dan ommekeerende / ende d'een en d'ander doorszietende / mosten doch haren Capiteyn achter laten : maer den anderen Capiteyn bleef sijn peert op d' afgewoedene byugghe tusschen de verderen steken die vande Stadt ghehandelt ende grooten moetwille bedyeden. Daer dieter gelot ofte bloet.

De

De Vaendzaghers en Capiteynen in wat hups datse quamen / seyder Salve Guarde toe / soo daer ghelt was. Hadde yemant perweg onder negghen sloten ghehad / hy soude op sulcken troostelijcken woort hebben hoor den dagh ghelaught. Doch ginget evenwel by sommighe al cregen sp' t ghelt onghelijck toe.

Oock bedieven de Soldaten grooten moettwille met het voutwe-volck te vercrachten / ende en wert niemant verschoont.

Ten lesten werde de Stadt niet vper aen ghesleken / ende meestendeels vertereert / soo datter luttel hupsen zijn staende ghebleven.

Op desen tijt heeft de Coninck tot eenen cocht ofte optreck geveet schap ghemaect / ende hoe wel hy dooz sijne Overste / als oock de Pommerse Lant-standen ende Onderdanen seer wert versocht / de twee passagien of Frontieren Goitz ende Grippenhaghen aen te tasten en te recupereren / om den strooyenden Rotten haer landt-verderbende branden ende blaechen te beletten / heeft doch sijne Maj: sulck dooz dit mael noch niet raetsaem ghehouden / maer sich sterck gherust tot eenen anderen inbal / vele ammunitie / cruyt ende loot / volck en provisie / meer dan inde vijftich Schepen laten laden / en is met vooz wint den vierden Septembrys van Stetin gheseylt.

Cozts te vozen hadde hy het Keur-Dozstelijcke schrijven / daer van hooven gemelt / ontfanghen. De Keysersche in haer Legier vooz Goitz des tijdinghe van des Coninck vertreck ghecreghen hebbende / namen vooz pet wes op de Stadt ende Schansen te actenteren. Ende quamen den seften September met macht aen het Leger / maer bevonden sulcken tegen-weer / datse sonder pet te rechten op kramen moesten.

Men presumeert seer datter eenighe verraderpe sp op handen gelweest / dewijle datmen des vozigen daeghs op het Dozstelijcke hups in verschepende plaetsen vper hadde ghehouden / doch en coude men geenen groot daer van vernemen.

Enighe daghen daer aen soo quam de Coninck s' mozghens voorch vooz ses uren / gheluckigh te Straelsont aen / werde van den Raet heerslijck ontfanghen / ende vanden Soldaten gheronvoert. Ende werde oock de oude Merckt twee mael Salve gheschoten / de stucken op de wallen gheloft / ende op het Raedt-hups ende Cozrens werd gheblasen ende ghenusiceert. Daer op eene halve ure ontrent / reedt de Coninck aen alle de Poozten der Stadt / reviderde alle der selver wercken / ende Schansen.

Den 14. Septembrys begaf hy sich naer middagh weder op't water / en vachte volghenden daeghs de geheele Schep-vlote vooz de Stadt. Dewelcke aldaer dooz contrarie wint opgehouden wert tot den 21. des Maendts / ende werdt al het gheschut / ammunitie en krijghs-volck uytgheset / het welcke dooz de Stadt ghetrocken ende in't Oepenhout ende op waerts te peerde ende te doet sich vergaderde / dewelcke plaetsen de Coninck s' daeghs te vozen besichtighet ende daer toe verordineert had.

Op den 23. brack hy niet de selve Armade in de 12000. man sterck / op't

De Coninck van Sweeden vertreect met vele volck van Stetin op eenen aenlach.

De Keysersche actenteret het tegens Stetin te vercregen.

De Coninck comt tot Straelsont.

De Coninck comt van Danbgar den in.

hielden den selven avont sijn nacht-leger te Warts / van daer trock hy volghenden daeghs op Danbgar den / nam den toozn ende de schantzse aldaer met ghewelt in. De Keysersche werden eendeels ter verpieren uytgheworpen / anders deels verhzant / ghelijck de hare oock te vozen te Paswalt ghemaect hadden.

Den 26. September ruckte de Coninck voozder / ende quam s' nacht ontrent twaelf uren vooz Rubnitz / daer op sijn volck dadelijck aenbiel / ende dat met ghewelt veroverde. Vele Keysersche wierden ter neder gehouwen / de Hoostman Mezerode wert gevangen / ende sijnen Luptenant Jers doozschoten: Oock verdzonck int uytsette aen't lant een Sweetsech Capiteyn int hof genaemt sijnde van Nurnbergh / die / overmits sijne dapperheyt van den Coninck seer wert beminnet / dewelcke ooc seer becliecht wert. Dooz de veroveringe van dese plaets / so creech de Coninck eenen toeganch / en opene pas in Mecklenborgh / en liet van daer een Mandat uytgaen aen alle de onderdanen van Mecklenborgh als volcht.

Wp Gustavus Adolphus dooz Gods ghenade der Seden Gozhen en Wenden Coninck &c.

Doen mits desen v beyder Dozstendomme Mecklenborgh ingesetene Onderdanen Geest: ende wereltsche / Heeren / adel / bozgheren en boeren / niemant uytghesondert / te weten: Hoe dat wy met de hoochste verwonderinghe vernomen / jae als vooz ooghen hebben aensien moeren / dat vele van u / soo lichtelijcken verlaten en begheben hebben hare van God over hun gesetede Gude / Lants / Dozstelijcke hooge Oberigheyt / onse vzelijcke lieve Reven / Broeders / en ghebaders / de hoochweerdige / hoochgebozene Dozsten / Heer Adolphus Frederick / ende Heer Hans Albrecht / te Schweerin / Hertoghen te Mecklenborgh / Dozsten te Wenden / Graben van den Generael Walsteyn / teghens Goddelijcke ende aller volkeren recht / de natuerlijcke bilichheyt / en des rncr insettinghen / insonderheyt den hoochgeswozenen duptschen lant-vrede / sonder eenige gegebene oozfak / met Crighsmacht aengetastet / tegens Godes uytghedrukte bebel / ende uwe schuldighe plicht / en eedt daermede ghelieden opt hoochste verbonden zyt soo wel hare L.L. als uwen gemeenen Vaderlandt / insonderheyt hier alleen salighe Evangelischen Gemeente in Duptschlant.

Wder mede ghelieden de reste schandelijcken gheergert / ende tot gelijcken afval verleydet hebt jae vele onder u haer oock gheheel in dienst van Walsteyn begheven hebben al eer sp nochtans van haren eedt ontslaghen waren.

Dewijle nu wy ons selven in vele manieren verbonden binden / onser soo na bloedvrienden / teghens dierghelijcke onrechtveerdich en onbillick ghewelt en overlast / dooz onghetwyffelden bystant des Alrethooghsten / so verre met Cozstelijcken puer aen te nemen / dat sp in het hare ten vollen wederomme mochten gestelt werden.

Oock dewijle ons als wesenoe een lidc der Evangelischer kercken / toecomt / op de conservatie en behoudnisse te letten van onse alleen Saetche makeude religie (om nu andere oozjane te verswijgen / die ons tot de wapenen

Rubnitz woort van de Coninck verodert.

Mandat des Coninck in Sweeden aen de Onderdanen in Mecklenborgh.

De Coninck comt van Danbgar den in.

venen hebben beweeght die alreede der gantscher werelt van ons boos-
 ghestelt zijn/) ende bewijle wy dan tot sulcken eynde (bewijle dat gheene
 hope meer tot vreesdame middelen aen de tegen-zijde overigh en was/
 nu alreede met eene Armade te peert ende te voet/naer gheluckighe ver-
 veringhe des Rubuit zischen passés / in Mecklenborgh zijn ghelander:
 Soo willen wy hier mede D. L. alle ghelijck ende elck int bysonder/ met
 allen ernst / door desen onsen opnen Coninclycken Brieff verin-
 hebben/ dat ghy lieden op't sien deses / gelijck Christelijcken/ Ridderlij-
 ken/ redelijcken en dapperen Onderdanen toe comt/ niet alleen u by uwe
 oude vorige ende Wettelijke Overighert den boozsephen Hertoghen toe
 Mecklenborgh wederom sullet boeghen/ ende u selven naer betmoghen
 wel ghearmeert/ tot ons en onsen Leger/ ofte tot andere onse Troupen/
 waer dat de selve in ende by den Vorstendommen Mecklenborgh zijn/te
 hinden.

Maer dat ghy lieden onck alle de gene de welke het commando/maer
 ende Titel diens van Walslein voeren/pretenderen/ ofte den selven/ het
 onder wat pretext het wil/ eenighsins assisteren/ ofte helpen/ als bysonder
 ende roovers Gods/ der Euaangelischer Kercken/ ende des Vaderlands
 verholgers/ gebanghen neemt/ tot ons herwaerts brenghet/ over walle/
 ter neder slaet en uyt dryft/ ende alsoo niet niet allen na en laet/ het welke
 ke ghy lieden daer in schuldigh zijn te doen.

Doch by aldien dat ghy lieden desen allen niet en salt na come/maer u
 wel leben soo ghy meenet/ haef en goet meer als uwe plicht eer en salig-
 heyt respecteert ende lief hebt/ soo willen wy u als meynedighe trouw-
 loose / ende van harer Overighert asvallighe / ja erghere vanden ende
 verachters Gods ende sijner Kercken / dan de teghen-partijghe self / uwe
 byer ende suerde straffen ende hervolghen. Doch den ghehoorsamen
 hier mede naer bevindighe / onse Coninclycke beschuttinghe / gunt en
 ghenade mildelijck hebben aenghehouden.

Datum in ons Coninclyck Hooft-Quartier Ru-
 nitz, den xxvij. September, 1630.

Dier ghelijcken Mandact sondt hy mede aen die van Rostock/
 Albus luydende:

Wy Gustabus Adolphus/door Gods Genade/ der Swede Gottheit
 Wendt Coninc &c. Onthiede allen en pder der Stadt Rostock/ Zee-va-
 rende

Des Co-
 nincs in
 Sweden
 Mandact
 aen de
 Stadt Ro-
 stock.

rende Lieden/ Schippers/ Boots-gesellen/ ende wien daer aen ghelegen
 is om dat te weten. Alhoewel dat het abdiceren ende verlaten uwer van
 God ende de natuer over u gheselde oude Lant-Dozstelijke Overicheyt
 onsen vrendelijcken lieven Cosijns / Broeders ende Ghebaders / der
 Hooghweerdighen / Hoogh-gheboornen Dorsten / Heer Adolph F. J. de-
 ric / ende Hans Melbrecht Gheborders / Hertoghen te Mecklenborgh/
 Dorsten te Wenden/ Coadjutozen des Stichts Ratzenborgh/ Graben te
 Schwerin/ Heeren der Lande Rostock ende Stargard/etc. By u Lieden
 gheschet teghens Gods uprghedruckte woort / ende teghens alle recht
 ende billichheit/ ons van weghens des geloofs en bloets verwantschay/
 de welke tusschen ons ende uwe ghemelde Overicheyt is / verbonden
 heeft/ der selven naer uysterken vermogen te assisteren/ ende de onbillich-
 heyt haer aenghedan/naer behooren te weeren; hoe wel oock dat de hier
 op ghevolghe op ende inneminghe onser ende ghemepner vanden/ ons
 gheueghsacm hebben oofsaecte gegheven / teghens de innemers der sel-
 ver / naer Kirckens ende aller volcheren ghebyupel te procederen / ende
 deselve als ergher zynde dan de vanden selver/ te water ende te lande te
 vervolghen.

Evenwel nochtans soo overlegghen wy in ons ghemoet/ 't welck tot
 medelijden ghenepghet is/ hoe datter menigh onschuldigh mensch onder
 u lieden in uwe Stadt zyn. Soo dat self Walssteyn boozghehadt heeft
 een goet deel van u dies weghen uyt te jaghen/ ende daer op oock schijfte-
 lijck alreede oorde ghescheidt hadde: Bewijle wy oock niet onwetende en
 zijn / dat sulck God ende plicht vergheten werck alleenlijck van eenighe
 wepnighe/ settende aen een zijde conscientie/eere/ ende redelijckheit/ ghe-
 dreben wert/ om haer selven met u arm bloet te verrijcken/ so hebben wy
 dies halven op dese uwe onschuld regard ghenomen / ende uwe Stadt
 tot nu toe laten ghenieten / soo te Zee als te Lande alle ghunste ende
 ghenade.

Doch de wijle wy nu meer/ met onse Armade al hier aengecomen zijn/
 om die onbillicht onser Cosijns ontrockene Landen ende Lieden haren
 L. wederomme te restituieren/ en ons/ en ons Rijke te bevrijden/ mits
 de Goddelijcke hulpe / van die ghevaerlijcke ghebuereschay/ allen trouw-
 hertighen redelijcken Onderdanen oock die als noch by de handt zijn ee-
 nighsins opentughe te maken/ op datse sonder langher uytstel / hare na-
 tuerlijcke liefde ende schuldighe plicht bewijzen / hare Wettelijke Ove-
 righeyt by staen/ ende soo wel de selve als mede haer eyghen self mochten
 bevrijden en ontsaen van die schandelijcke dienstbaerheyt ende ghelwelt.

Soo hebben wy langher niet comen door by gaen / W onse eyndelijcke
 meyninghe te ontdecken/ ende W uwer schuldigher plicht indachtigh te
 maken/ niet twyfelende/ ofte ghy lieden sult selver ghenepghet zijn dese u
 van God toe gefondene gelegentheyt waer te nemē/ en u en uwe oude on-
 schuldige heerichay als Christelijcke / redelijcke en dappere liede/ te vin-
 diceren/

diceren / en u selven epndelijck uyt de snoode dienstbaerheyt te verlossen.
Het welke indien ghy lieden / (ghelijck wy mits desen ghenadichli be-
geeren /) sult uytjaghen de verraders en vbanden uwer vryheyt die sich
eene Keyserlijcke Garnisoen noemen / ende alsoo uwe Stadt in vzigghen
standt stellen sult / sal sulcks niet alleenelijck strecken tot een bewijs uwer
onschult / ende tot uwen eeuwigen ende onsterffelijcken Los. Maer wy
sullen sulcx oock mildelijck erkennen / met bewijs van alle ghenade en
Conincklijcken faueuren / ende insonderheyt vzevdinghe uwer vryheyt /
ende vermeerderinghe der neringhe.

Daerenteghen by aldien ghy dese gelegentheyt sult veruymen / ende u
selven moerwilligh verder sult in Wallenstijnsche dienstbaerheyt / met
lijfs ende ziels ghebaer in laten / sullen wy u als verachters Godes /
sijner Kercken / ende aller natuerlijcke wetten / jae als ergher zijnde dan
de vbanden self / nu ende in toecomende tijden / te water en te Lande ver-
volghen / ende aller privilegien ende commercien in onsen Coninckrijck
ende Landen nu ende ten eeuwighen tijden onweerdich houden.

Dese en dierghelijcke wierden den Keyserfchen cont gedaen / dewelcke /
op dat sy haer te meer souden der Stadt Klostock versekeren / bedachten
eenen list om meer volcx in deselve te brengen / het welke hun wel ghe-
luckte / ende dat op volghender wijse. Daer quamen vooz de Stadt on-
trent de 1000. Ruyters / begheerende doortocht / om naer Damrain te
trecken om het selve vooz der Sweden aenbal te beschermen : die vande
Stadt die geloofdent / ende soudense met troppen dooz laten.

Als nu een deel binnen ghelaten wert / ende dat de voozghers meynden
sy souden ter andere Poozten wederom uyt rijden / soo blevense inder
Stadt. Daer op de reste niet gheweldt indzongh ende vbaecken de haec-
ken ende ketenen dadelijck af op de straten ; alse nu twee daghen hadden
op den merckat ghelegghen / moesten de voozghers al haer gheweer op het
rachts vzevdinghe / ende daer by sweeren / datse gheen gheweer meer en
hadden. Daer op werdense inghelogect ende in een hups 2 / 3. en tot
4. toe gelept.

Die volck reed na der hant met 4 / 5 / 6. Compagnien vast alle daghen
uyt / en brachten groote menichte van Vee binne uyt de omlegghende
plaetsen. Een Peert gaven se om eenen halben Rijck daelder / een Roep
om 8. stupers / en een Ham of Schaep loofdense om 4. stup. en costense
nauwelijck noch soo quijt werden.

Ondertussche so vergaderde Hertogh. Carel van Saren Lawenburg /
uyt name des Coninck van S. ontrent Hambozgh / Lubeck / en die plaec-
sen daer ontrent / vele volcx / wesende van meeninge / aen de Elbe eene d'el-
versie te maken. Nam tot dien eynde in / verschevden aen desen stroom
ghelegghen plaetsen / insonderheyt Bautzenbozgh / Winsheim / Lawen-
burg ende Nieuwups.

Doch als hy cozys daer naer tijdinge kreegh / dat de Keyserfche Over-
ste Keinacher met 2400. op hem aengua / wt Gost-vrieant / lichte de hy
sijn volc wederom uyt Bautzenbozgh en Lawenbozgh / en liet Nieuwups
alleen beset. Doe nu de voozgemelde Overste Keinacher by Alrenberg
over

De Keyser-
sche vooz
een Strata
gema vzev-
gen meer
volck in
Klostock.

Hertogh
Frans Carel
van Saren
Lawenburg
vergaderd
aen d'Elbe
volck vooz
de Coninck
in Sweden.

over d'Elbe quam / so begaf hy sich mede daer van daer op Katzenbozgh /
zijnde 2. Mijlen van Lubeck ghelegghen / ende liet alle het Sweedsche
volck / dat onder sijn Commandament was derwaerts comen.

Maer sijn broeder Hertogh Augustus regeerende Heer / en wilde haer
int Casteel niet in laten. Ondertusschen quam de Grave van Pappen-
heym / oock met een groot getal volcx aen / verboeghde sich by den vooz-
ghesvden Oversten Keinacher / ende trock in aller haest op Katzen-
burg toe / en dat in sulcker stilte / dat de Sweedsche tot der Keyserfche
aencomste niet en vernamen / tot dat den Oversten Wacht-meester van
Amstel / met sijne Ruyterij / dicht onder Katzenburg een ruyters quar-
tier op sloegh / ende in ghemelde Stadt jaechde / oock dat vooz de Poozte
Frans Carels ammunitie die doemaels van Lubeck quam / van den
Oversten Keinacher af gheworpen werdt. Daer op deelden sich de
Keyserfche / ende leyde sich d'Overste Keinacher vooz de brugge / die 300
trecken lanck is : de Grave van Pappenheym ende d'Overste van Salis
begaven sich aen d'andere zijde dicht by het Casteel / het welke Hertogh
Augustus hun opende / ende eene besettinghe in nam. Daer op de Key-
serfche haer toerusteden om de Stadt t'overhallen : Hertogh Frans Ca-
rel dit bemerkende liet dooz een Trompetter versoeken stil-standt om
te parlementeren / het welke vooz een quartier van een ure inghewilich-
wert. Als nu deselve ondertusschen sich meende in een schipken na Lube-
ck te salveren / wierdt sy van den Keyserfchen daer in ghesten / die terfont-
sterck begonden op dat selve schip te schieten / soo dat den schipper het
hoofd dooz eene Falckenetten coghel wert wegh gherickt : Daer dooz
den Hertogh Frans Carel wert ghenootsaecht wederom sich aen't laut /
en aen den Grave van Pappenheym sich gevanghen te gheven / doch op
belofte dat hem van Keyser Maj. nochte hare Keurvozt. Doozucht : van
Beveren / nochte van leven nochte van eeuwighen ghebanckenisse gheen
noot en soude zijn.

Ende werden daer ober alle sijne soldaten oock ontwapent / die haer
oock ten deele tot de Keyserfche begaven.

Ondertusschen vielender vooz Stetin tussche de Keyserfche en Sweed-
sche vele schermuzeringhen. Eens wilden de Keyserfche in een dozz
dicht by Locknitz dien van Schullenbozgh toebehoozende / voedinghe
halen / soo quamen de Sweedsche onverstens ober hun / namen hun vele
peerden af / hiewen oock een groot deel ter neder. De reste die staken
het dozz in vrant / en trocken alsoo henen.

Op desen tijt werde van den Sweedschen seer getracht naer Colberch /
ende den stroom Parsent wiert afgegraven.

In de selve Stadt werden dooz onachtfaemheyt eens Stal-kuechts /
inde 182. hupsen af ghebrant.

Ondertusschen was seer bestigh de Velt-Maerschaleck Torquato Conti
om een besettinge binne te brengen / sont tot dien eynde seven Compag-
nien Arabatische en Duytsche Ruyters van Gortz derwaerts uyt. De
Sweedsche Velt-Maerschaleck Gustavus Boorn / sulck voornemen in
F 19

Hertogh
Frans
Carel van
Saren La-
wenbozgh
wert vande
Keyserfche
Katzbozch
ober vantz-
engebange.

Behermt-
se ringetuf-
schen de
Keyserfche
en Sweed-
sche.

De Keyser-
sche tracht
Colberch
te besetten.

trits gelwaer ghelworden zijnde/ sondt hy hum upt het Stettinsche Leger vier Compagnien te peerde en 1000. musquetiers naer.

Als de Keyserliche van sulcx informatie cregghen/ soo weken sy al boozwaerts/plonderden en brandeden eenighe plaetsen af/ op dat de Sweedsche niet binden en mochten/ ende als sy haer in soo cleynen ghetal zijnde niet en betrouden wat boozders te verreechten/ namē sy met haren vergaderden roof eenen omloop/ ende quamen wederom in hun leger/ Daer op de Sweedsche hum oock naer Stetin wederom gegaven / niet sich begingende in 40. gevangene/ende soo vele veroverde peerden.

Treffen by Stetin Den 5. Octobris verhieff sich by Stetin een hart treffen. Want als de Crabaten eenich Dee by Stetin hadden wegh ghedreven / viel d' Overste den hof met eenige Compagnien op hum upt: Ende dewijle hy haer toedicht by Goz/ verholchde/ en dat sy eenen stercken achterlage hadden/ soo brack die epudelijc booz den dagh/ende werden de Sweedsche gantsch onwingt. Doe begoste onder hun/ een ernstich schermutzerē; de Sweedsche / alhoewel d' andere van onghelijck meerder ghetal waren/ weerden hum mannelijck: daer toe datse de Overste den hof/ by hanghen/ eere en redelijckheyt vermande/ tot datse epudelijck/naer datse eenige reysen hadden dooz geslagen/ overmannet zijnde/ sich moesten retireren.

En Sweedsch Gintmeester/naer dat hy sich dickwils hadde daer dooz ghehouwen/ende dat hem epudelijc sijn peerde boozschoten wert/ die weerde sich langen tijt niet sijn sweerd te voet / tot dat hy epudelijck soo mat wert/ dat hy niet langer staen conde: Settede sich doen op de aerde/ riep/ Nu en can ick niet meer/ Ick hebbe het mijne gedaen. Dese met noch eenen Gintmeester ende oversten wachtmeeester werden gevangen. Eenige honderden quamen beyder zijts ora / doch meest Keyserliche/ doch brachten die het Dee daer van.

De Veld-
marschale
Corquato
font den
Hertoghe
van Sabel
thru in
3 Mecklen-
borg.

Corts booz dit treffen/ soo sondt de Veld-Marschalek Corquato den Hertoghe van Sabel/ die doemaels te Grippswalt en Damin commandeerde/ dat Butlerische Regiment toe met bevel/ hy soude/ so vele doentijc wawe/ te hulpe nemende de Garnisoenen/ ooc de ruptery in Mecklenborg/ dewelcke sterck waren ontrent de 3000. den vbandt ofte gheheel slaen/ ofte ten minsten weeren/ dat hy in Mecklenborg gheene possessie en namē.

Tot dien eynde sout hy hem naerder handt oock dat Polchische Regiment/ sterck acht Compagnien; Doch soo wiert daer mede luttel upgevoert/ want daer gheschiede tusschen Kostock ende Rumburg een treffen/ daer in dat de Keyserliche gheslaghen wierden.

Was ende
d' daag in
Sweeden
gehouden.

De Coninck nu die liedt alle inghenomene plaetsen in Mecklenborg fortficieren/ hadde oock eenē byzgge over de Regnitz Geslaghen. In sijn Conincklycke werden dien tijt over dat hy in Duxsch-landt was/

was/ op sijn bevel byz hoozname vast ende bidbarghen/ (van die so ordinaris/) gehouden ende stemmelijcken ghebiert. Als den 23. den 20. Augusti/ ende den 17. Septembrijs: Op dewelcke alle menschen/ die dooz stercke niet en werden verhindert / inde kercke verschenen/ ende dat algheemeyne ghebedt dooz de bedurckte Christenheyt/ oock dat Godt sijn Majestept geluck ende victorie wilde verleenen/ tot God deden.

Ontrent het eynde Octobris/ begaf sich de Coninck wederomme naer Straelsfont / overleerde het commandement ober het Cregghvolck in Mecklenborg den Generael Banner / dewelcke in sijn afwesen ort volghende mandaat aen de Meckelborgische onderdanen / die aen de Rommische Frontieren woonden/ liet uptgaen.

De Coninck
begreft sich
nae Straels-
font.

Doen te weten aen allen ende pder dese landts / aen de Rommische Frontieren/ onder den auyten Rumburg/ Schwab/ Ghopen/ Nieuwen Kalmen. Rademael de Con: Maj: van Sweden/ onser alderghenadichste Coninc en Heere/ met eene Armade alhier aengecomen is/ om dese landt te bezorgen van die Lant-bederveude en tribulierende soldaten / ende om dese selven onderdanen te rucken upt dat onbilliche ghewelde / ende opgedrongene verciacinge harer van God en de natuer voorgeselde wetten/ ende pverichheyt/ ende in gheender manieren om deselve niet siccopen ende plonderen te bederven: Daer hier tegghens de vbandt/ gelijck upt sijn mandaet onder u den 26. Septembrijs uptgegeven/ te sien is/ anders niet en soeckt / als hoe dat hy beyde Adelen en onderdanen alreede dooz contrabutien ende menighfuldige exactionen gheheel uptghesoghen / t' eenemael mochte ruineren/ en oock van hare armorde ende dat weynighe resteren de vee ende cozen dat hu van alles noch is overgebleven/ ontbooten/ op dat hy sijn onversadelijcke begeerte spijzen ende versadighen moghe / hewelcke nochtans hoochgemelde Con: Majest: soo vele aen haer is verhindren ende pder het sijnē/ daer op hy in toecomende te leven hebbe/ wil behouden en conserveren.

Mandaet
des Generael-
Banner/ aen de
Mecklen-
borgische /
aen de Rom-
mische
Frontieren
inghetene
onderdanen

Dies sullen alle Adelijcke personen/ en ooc alle Onderdanen/ van wat namen/ hiernede ernstelijck belast sijn/ dat een peghelijck/ niemant uptghesondert / alle sijn vee ende cozen / herwaerts naer Rumburg/ ofte ober de Regnitz inde Lantstrecke van Straelsfont / sekerheyt halven op dat vaste lant sal boeren ende overbryngghen; anders in gheval van contrate/ sal sijn Conincklycke Majestept onsefbaer dit selve afnemen moeten/ van Adelen en onderdanen / niet alleenlijck den vbandt mede tegghens onsephouden / stercken ende soveren / maer oock van hare Landts-bozselijche oude Overigheyt bywilligh willen afvalligh worden / niet ongherecht de Modelen / diese tegghenwoozdigh hebben / om hare plicht ende schuldighheyt te bewysen / ende sullen selve als Repneedi-
Ghe/

ghe/trouwloofs ende der eerbaerheyt verraders / vervolghen / ende den overigen boozraedt / op dat die niet en come te vallen in s' vpants haeren / vrys gheuen / ende hups ende hof met vyer verbanden laten.

Daer naer s'igh een yeghelijck heeft te reguleren.

Ontrent het eynde Octob: sont de Coninc vpt Straelsont een schriftelijck antwoordt op het Keyserlijcke schryven / daer van wy boven ghemelt hebben. Ende luyde aldus.

Doorzuchtichste / Groot-machtichste Keyser / Liebe Com en Vrient. Wy hebben vpt D. L. schryven / ghedateert den 18. Augusti / doch ons eerst den 6. deses in onser Legher tot Rubenitz overghelevert / verstaen hoe dat D. L. s'igh hoochlijck verwondert / dat wy naest verleden somer niet onse Krijghsmacht in Duysch-landt zijn overgheromen; Alsoo dat alle de schult / soo wel deser gherefener onruste / als oock naghelaten orentlijcker afcondinghe / op ons geheel schijnt gelept te worden.

Nu en hadden wy sulcx gewisselijck daer booz niet comen houden / dat D. L. memoerie / aengaende dese en dierghelijcke gepasseerde gheschiednissen / soo cozt soude geweest zijn / dat sy in twijfel soude comen trecken / wie dat onder ons eerst den anderen met vpantsche wapenen aenghetast ende beleedighet heeft; hadden oock meerder vertrouwen van D. L. (tot billichheyt genepghden gemoet) als dat D. L. dat selvige't een deel sont toe schryven / het welke het andere begaen heeft.

Doch dat D. L. Velbt-Marschalck / sonder eenighe voorgeaende aen rondinghe des krijghs / ofte waerschouwinghe / eene complete / sterke armade te peerde ende te boet / onder D. L. vltgehende Kijck-Arents naendelen lest voozleden jaer teghens ons in Pruyssen heeft ghevoeret. Om vele andere meer ons bewesene vpantschappen / ende meenichte van opgehoopte injurien cozthepts halven stil wyghens nu booz by te gaen.

Sulcx is der gantscher werelt soo ghenoeghsaem bekent / als het waerachtigh is / dat wy sulcken Keyserlijcken Armade vpandelijcke intrentie ende haestigen onboozstenden pverigen in val en overval (den welken nochte wy door onse onschult / nochte onses Kijck-raden door haer afghesonden alderbillijck aenbyngen ende versoeck hebben verghinderen ofte op houden comen) op ghenaeude tijt ghenoeghsaem hebben probeven moeten.

Derhalven oock wy / al oberweghen wy oock alles op't nauwste tot Looden ende Quintin / niet en connen eenighsins sien / onder wat titel men ons can toeschryven het veroorzaken deses krijghs / nochte onder wat schijn van recht ofte pretext, men van ons afepschen wil / de aencondinghe ofte aensegginghe des krijghs / die D. L. self teghens ons in vergherentheyt gestellet heeft / dewyle wy in dese gelegentheyt niet die heeren / ende van ons afweeren: Deel nu connen wy hier ober wapen beschuldicht / teghens aller volkeren recht gehandelt te hebben / dewyle dat soodanighe rechten niet min mede byeng / en en verepschen / dat den krijgh aengenomen tot afweeren ende propulseren van onser gevecht

ghedreyghde ghelofdt / niet door Herauten / maer door de natuer ofte van sich selfs aengheseydt werden.

Soo en hebben wy oock sulcx ofte dierghelijck aen ende af kondighen / (hoe-wel datse aen onse zijde onnoodigh ghelooft is / so gantsch niet achterghelaten / dat wy vele meer met allen behoorzlijcken blijt verhoedet hebben / op dat sich niemant ten rechten in't minste mochte hebben te beswaren / als waer hy / door eerighe gheghebene hope van vrede bedrogghen / ofte onboozsiens met vrys-kracht overvallen gheworden. Nademael wy door twee bersehpden schryven de Heeren Keur-Forsten des Roomschen Kijck; daer naer mede door onses Kijck-Kaets-Gezante / D. L. Generael / soo vele klaerlijck hebben te verstaen ghegheben / dat ingheballt dat soodanighe fauten niet in tijds wierden ghecorrigeert ende wegh-ghenomen / wy eyndelijcken boven sulcx ons alder-billicxst slaghen / door den onvermijdelijcken noodt / soudon ghedzonghen ende ghedwonghen worden / onsen Staet ende weerde door andere wegghen te versekeren.

Anders soo vermeldet D. L. boozder / als ofte hy den tijdt sijner Keyserlijck regeeringhe / niet en hadde begaen ofte toeghelaten / dat tot schimp ende naedeel van ons soude ghestrecht hebben; Dat oock also wepnigh daer op zijn ghenuntet gheweest der selver Krijghs-ghereetschappen te water ende te lande / dat wy ofte oock onses Kijck-Standen / eenighe schaden van de selve hadden te vreesen. Ende dat boven dit alles de saecken die tusschen D. L. ende ons strijdigh zijn / door andere middelen lichtelijcken hadden kommen ghesliffet worden / ende niet en waren van sulcken ghewichte / datmen het Roomsche Kijck dies-halven soo dadelijck met den Oorzogh soude aantasten.

Nu en willen wy ons hooft daer ober niet vele vrecken: Ofte namentlijck / soodanighe Protestationes niet reghel-recht met de saecke strijden / ende der daedt teghens zijn / maer sulcx der gantscher Weerelt laten oordeelen / gelijck wy dan oock / soo eyghentlijck niet weten en kommen / ofte D. L. ons daer mede te offenderen booz-ghenomen heeft / (dewyle wy met onse oogghen niet en vermogghen het binnenste uwes herten te dooz-sien) doch dat onder de anthariteyt ende dech-mantel des hooghen Keyserlijcken Namens / (t zy dat D. L. sulcx hebbe bevolen / ofte daer toe door de vingheren ghesien) ons vele hoons / schimps ende vpantschappen zijn aenghedaen / sulcx is soo klaer / dat die ghene die dat wijt-loopigh soude bestaen te bewijfen / den ghenen ghelijck soude zijn te achten / die der Sonnen met eener Fackel soude willen boozlijchten. Ghelijck wy ons dan oock niet ontsien / D. L. conscientie selfs dieswegghen tot ghetuyghe ende tot Richter te nemen en te roepen.

Wat van s' ghelijcken wy van D. L. Krijghs-toerustinghen oordeelen sullen / dat selve willen wy oock lieber s' wijghen / ende sulcx ghetuyghen laten der selver Dienaren ende Officieren handelinghen / beginfelen ende Raedt-slaghen / de welcke niet alleenlijck suspect ende verdachtigh / maer oock oopenbaer zyn. Ende oft die al-reede sulcx bedeckt hielden / soo soude nochtans dat Landt Pommeren / (het welcke met den benabuerden Proovintien dese dese Yaren herwaerts ons alleenlijck tot spijt ende verdriet / jammerlijck gheplaghet / gheschendet / ende tot den wpttersten wptghemerghelt is) sulches ober

ober de gheheele Weerelt upt schreyen.

Daer beneffens so bekennen wy oock gheerne/ dat de gemelde onder ons gherefene differentie oft verschillen/ of door andere weghen bequamelijcker hadden konnen ter neder-ghelept worden/ dan door d'openbare wapenen.

Ende ware tot sulcken eynde wel hertelijck te wenschen gheweest / dat D. L. soo gheduldigh hadde verdragen onse billichen ende rechtweerdigh secours/ dat wy der Stadt Straelsondt / teghens alle recht hoogh bedrucht wesen/ ende gheensints streckende tot na-deel des Roomschen Rijck / hebben behoont/ als wy van te voren met bestandighen/ ende ghedult welghegronden ghemoet/hadden ober ons gaen laten/ ende vereert de hostiliteten/ die teghens alle recht/nessens velen anderen beschimpinghen/ den Hertog van Holsteyn/ onder opene/ ende met des Roomschen Rijckx Arent gheteckenden Vaendelen teghens ons gheoeffent heeft. Souden als dan niet twijfelen/ ofte de mis-verstanden ende strydighe dinghen / soo tusschen D. L. ende ons ontstaen/ souden lichte met goetheydt ter neder ghelept hebben konnen werden. Ende souden ons nader-handt de onbermydelijcke noodtsakeelijckheyt mischien niet ghedronghen hebben / met sulcke onmatighe onkosten eene armade op te richten/ in Duytsch-landt ober te zeyten/ om daer mede te vooz-komen/ dat het ober ons hooft swevende gebar/ niet wijders in en brack.

Doch de wijle het D. L. anders behaeght heeft/ ende dat der selver doemaels ghedelegeerde inder Stadt Lubeck / teghens aller Volckeren recht ende ghebruyck afgheslaghen ende ghewepghert/ dat onse Ambassade vooznamentlijck van ons af-ghesonden / om ober de Straelsondtsche saecken te besouneren/ ende de gherefene onrusten ter neder te legghen/ daer henen niet aen-landen konden : Woven dat oock/ dewijle D. L. Armade sich teghens ons soo opentlijck vrandt verklaert/ oock alderhande hostiliteten / die te bedencken zijn/ betoonet.

Soo en sal gheen recht noch billichhepds lievende gemoet/ ons de schult gheben; Want hoewel wy al door soo veel onberdiende weghen zijn opgherijst gheweest/ dat wy by-naer van alle hope van een vriendelijcke accozbatie berooft zijn: soo hebben wy doch niet te min / om onse recht ernstighe begherte tot d'alghemeyne ruste / vrede ende eenighepdt der gantscher weerden Christenheyt soo vele te meer te betuyghen/ onse vrede lievende consilia ofte raedtflaghen niet alleenlijck aen een zijde ghelept / maer hebben oock op ons vlytigh ende gheduerigh aenhouden by des Koninx in Denemack L. vooz-leden winter soo vele te weghen ghebracht / dat hare L. door hare hoogh aensienlijcke interpositie / eene goede vaen ghelept heeft tot die te Dantzich aenghestelde vrede-handelinghe. Doch hier op / tot sulcken handelinghe onsen Cantzelier/ midtsaders andere sijne by-geboeghde/ met ghenoeghsamen ende volle macht gheinstrueert ende voozsien. Ende heeft dese handelinghe/ op dat door op staenden Voerlogh / de vredelijcke aenslaghen niet ghesoozt en wierden/ het optrecken onser Armade niet sonder verquistinghe des tijds/ ende verswemisse vele voozdeels/ een goede wijle op-ghelouden gheweest. Vooz alle de welcke sonderlijcke sozghvuldigheden/ streckende tot alghemeener ruste der Christenheyt / ons dese loon is ghegheben/

34
gheben/ dat niet alleenlijck soodanighe onse heylsamen gedachten ende vooznemen/ door alderhande grepen misduydet ende tot water ghemaectt zijn gheweest/ maer D. L. oock sich niet en heeft ontsien ons nu den ongheluckighen upt-ganck der saken toe te schryven.

Daer doch naer alle billichhepdt het behoorde dat D. L. in plaetse van dien / der selver Commissaris daden ende proceduren op de Waegh-schael ghelept hadde/ soo soudense bevonden hebben/ in wat maniere dat de selve met alle moghelijcken vlyt verhindert heeft/ op dat die onder-handelaers te Dantzich onse Gefanten/ het hare niet eens te doen vermochte/ 't welck is/ datse ghelijck van oudts/ tot de toekomende Tractaten eenen vasten rechten grondt souden hebben konnen legghen.

Soude sich oock met eenen sonder twijffel beter gheschick hebben/ indien D. L. oberwoeghen hadde/ ofte oock meer ghemelde Tractaet soo vast aende Stadt Dantzich verknoopt geweest ware/ dat men het selve niet andersints en soude hebben konnen vooznemen ende verrichten.

Als nu dit al te-mael / ende elck int by-sonder in ghelijcke ende effene Waegh-schalen ghedaen/ konnen wy veghulpcken een / die maer eenes op-rechten ende openhertighen oordeels/ den upt-slagh gheben laten / wie dat onder ons ende D. L. de billichste oorzaken heeft sich ober den anderen te bewaren. Ja stellen sulcx het binnenste uwes herten te oordeelen / 't hups ons versekeret houdende/ dat wy in het selvighe ghenoeghsaem van D. L. onschuldighe oordeelt werden. Nu komt D. L. wel ende gheeft vooz datse met ons ende ons Rijck Sweden onberzekelijcke vrientschap onderhouden wille/ in ghevalle wy onse wapenen achter-houden / jae gheheel upt de handen legghen.

Doch dewijle dat de scheure nu al te vere in het saken ghekomen is/ ende het ghebaer onser standt ghedreyghet niet langher vooz eene bloote inbeeldinghe te houden en is/ maer in der daedt ende waerhepdt sich meermals heeft verhoont : ende wy oock niet met woorden/ maer door opentlijcke wapenen ende andere vrandtsche handelinghen te water ende te Lande aenghesproken zijn gheworden : Soo wille D. L. ons het ten besten af-nemen dat wy dierghelijcke Sincerationes ende belosten tot onser versekeringhe niet en konnen aen nemen : Maer hebben vooz die upt aendzijvenden noot ghegrepen wapenen soo langhe vast te houden/ tot dat het dadelijcke ghedaer/ ons vooz d'ooghen swevende / ende onse rechtweerdighe sozghen/ oock de dadelijcke ofte werckelijcke beschadiginghen ende beschimpinghen/ door eene dadelijcke volkomene versekeringhe ende voldoeninghe wegh ghenomen/ ende wy door sulcken middel ende wegh met ongherichte reputatie/ nu dat ons / ober dit ons alder-billicxst ende volstandighst vooznemen sal sal komen te weder-varen/ sulchs altemaal/ dewijle wy in dit gheheele werck ons op de Goddelijcke goetighepdt ende der saecken billichhepdt verlaten/ willen wy niet ghedult gheerne verwachten ende aennemen.

Doch by soo verre dat ondertussen D. L. het vooz goet aensiet / dat het Schip der ghemeyner Christenheyt / dat soo langhen tijdt herwaerts door de grouwsamen baren des Rijghs is gheslaghen gheweest/ veel meer in de

in de hoogh-gheuenschte Haben des weerden vzedens ghesiert wifer de/
dan datmen dat selve voozder beghebe tot de onghestuyne Zee ende woe-
dende winden van wapenen en strydt / ende tot dien eynde ander-werf tot
een Tractaet soude willen verstaen/als dan soo en sal D.L. ons van een soo
heylsaem God-liebende vooz nemen in het minste niet af-keerigh bevin-
den.

Soo haest als D.L. daer toe verstaen sal/ dat wy onse respectie vziende-
lijcke lieve Swaghers / Kousjns / Goms / Vrienden ende Na-bueren/de
Voozten ende Steden in Duytschlandt/ in dien stant wederom herstelt sien/
daer in sy gheweest zijn/vooz ende al-eer dat dese Duytsche inlantse Oor-
logh begonnen heeft. Gock de vzienschap ende het vertrouwen tusschen
ons Rijcke ende dese Landen wederomme groepe : ende dat wy in ghelijc-
ken vooz oogen sien ende bevinden moghen / dat die onghewoonlijcke toe-
rustinghen van Krijghs- bloten ende Schepen aen dese Zee-kusten worden
wegh-ghenomen / de welke ons/ als welcker de bescherminghe der Oost-
Zee toe-komt / eensdeels wt gewichtighe oorzaken suspect zijn / anders
deels gheenints te dulden en zijn.

Item/datmen de injurien ende onkosten/dier wy tot onse defenstie gheene
kleyne summa aen te wonden zijn ghenoodtsaecht gheweest/in billicke ach-
tinghe ende regard neme, als dan sal inder waerheyt niemant zijn/soo haest
hy sulcx van D.L. zijde sal sien gheschieden / die niet met eenen sal bemere-
ken/dat wy / midts alle daer toe-behoorende condittien dadelijck int werck
gheselt zijnde/daer toe op't hooghste sullen ghenepghyt zijn / om met D.L.
niet min/als de reste van onse ghebueren onberseerde / bestandighe vziend-
schap te plegghen/ende meer nochte hoogher niet en begheeren / als dat door
weder-zyngghen van een ghelijck vertrouwen onder ons / oock allen twyft
ende strydt aen een zijde worde ghezet/ende enchel ende alleen met toeghene-
gentheyt/ende alderhande dienst ende vzienschap/ malikanderen besegent.
By de welke soodanigher saken ghelegentheyt wy oock onghoern eenighe
occasie souden willen gheben / daer over dat pemandt sich niet recht soude
te beklagen hebben/ dat wy ons in vzeemden saecken curieuselijck bemoepe-
den. Want ghelijck wy int minste niet ghewoon en zijn ons vzeemder din-
ghen aen te nemen/ten zy datse soo met d'onse verblochten zijn/ dat de ghene
die dese niet sich trecken / ons oock den gheheelen tijdt deses Krijghs over/
dat Duytschlandt lichtelaepe in den vzaent ghestaen/ met onses Rijck sae-
ken ghecontenteert/ende met den Duytschen handel ondertusschen niet ge-
moepet hebben / tot dat andere door hare onbillicheden het daer toe heb-
ben ghebracht/dat de vzeemde saecken ons mede gheraecht hebben : Alsoo
soude wy mede als dan niet anders ghesimmet bevonden worden/ nochte de
Duytsche saecken houdende vooz d'onse / D.L. int minste niet moepelijck
ballen.

Soo ballen nu dan dese saecken soose willen/ het zy dat ons de lieve God
den Krijgh ofte vrede gheef/ soo protestieren wy hoogh ende dier/ dat wy in
ons herte ende ghemoedt / gheenderhande hostiliteyt en voeden teghens dat
Roomschen Rijck / ghelijck D.L. tot haer vooz-deel naer aensien schijnt de
hoofst-summa van alles daer toe te trecken ende te buyghen/ende is soo verre
daer

35
daer van/dat wy tot prejuditie ofte na-deel des selven yet wes soude vooz-
nemen/dat wy vele meer vastelijck zijn gheresolbeert repne ende onbeblechte
vzienschap met het selve te houden/soo lange ende soo verre dattet sich oock
onthoude van alle hostiliteyten teghens ons/ende ons door ghetoonde hulpe
ende faueur aen onse vyanden niet af ende op dzinghe ende dwinghe/ons te-
ghens onsen wille tot de natuerlijcke ende rechtveerdighe teghen-weer.
Ende hier mede hebbende onsen sin/ ghemoedt ende meyminghe by den te-
ghenwoordighen handel opechtelijcken doen blijcken / Soo bevelen wy
D.L. vziendelijck in de Goddelijcke protectie.

Datum Straelsont, ult: Octo: 1631.

V. L. Beryd-Willighste

GVSTAVVS ADOLPHVS.

Delwijle dat de Koninck sich te Straelsont onthielde/ soo hebben eenighe
Troupen van sijn volck haer der Commenthurey Schiffelbeen Meester
ghemaect/ende voozderden van daer de contributie van de Pieuw-Mere
hiers/hoewel dat de selve als noch van den Keyserschen daer mede beswaert
waren.

De Sweed-
sche episch-
contributie
van de Pieuw-
Mere
was de tiens-
wes Merck.

Ondertusschen trocken wt het Goztische Legher ontrent de ses Regi-
menten. Als des Obersten Colredo/des Obersten Isolan/des Obersten
Gotzen/Obersten Spares/jonghen Wallensteinens/ende ondt Sarisch/dese
waren van willen de Colbergische blocqueringe te dissolveren ofte scheyden/
ende op het Sweedsche volck/dat wt Pruyssen soude aen-komen te passen/
ende den Sweden hare Winter-quartieren in achter-Pomeren te verhin-
deren. Als nu de Sweedsche sulcx vernamen/so trock de Velt-Marschalc
Gustabus Hoozn/met 1500. Musquettiers/ ende 1000. Heerden wt het le-
gher by Stetin/verboegghde sich by den Obersten Baudis/ in achter-Pom-
meren/ende met meer andere Troupen die wt Pruyssen quamen/trock al-
soo voozt/ ende quam tusschen Stargard ende Schiffelbeen aen de Keysers-
sche/daer ging het doe op een hert treffen/soo datter tamelijck volck beyder
zijde doot bleef/tot dat eyndelijck de Keysersche moesten wijcken/den welc-
ken de Sweedsche by de twee mijlen naer-zetteden/ tot datse wederom hoer
hielden/daer sy dan andermael dapper teghen een doende waren. De O-
berste Baudis sloegh al in het eerste enen heelen vleugel van de Keysersche
Ruyterpe inde vlucht. Daer over sy moesten wijcken/het welke sy deden
met een ghestadigh schermutzeren. De Sweedsche dzingghen hert op hun
aen/ doch delwijle dat doen-maels eenen donckereen nebel neder-viel / soo
werdt haer verlies te minder.

De Keysers-
sche trecken
van Gozt
op/ende deels
in haer win-
ter quartier
anderdeels
om Colberg
te ontzeste.

Treffen
tusschen de
Keysersche
ende de
Sweedsche
by Schiffel-
been.

In het na-jaghen soo quamen de Sweedsche onversiens op het Keysers-
sche voet volck/het welke sterck vper gaf op hun/soo dat sich de Sweedsche
Ruyterpe moeste retireren/tot dat hun voet-volck mede sy quam/ondertus-
schen keerden sich de Keysersche naer Dromberg toe inde March.

G ij Als

De Coninc
in Sweden
treckt van
Straelsfont
sigen Welt-
Maerschalck
Hoojn naer

Als hierentusschen de Koninck vernomen hadde des Welt-Maerschalck
optrecken uyt het Stetinische Legher / begaf hy sich den 12. Nobembrijs
van Straelsfont/ende quam den 16. deses tot Greipenberg aen / alwoer
naer het boozghemelt treffen de Welt-Maerschalck/Kiniphupsen ende Bau-
dis tot hem zyn ghekomen / ende hem aengesep / hoe datter met alles afge-
loopen was.

De Craba-
sen by An-
klam gela-
gen.

Daer op is het Pruyssische volck met de gantsche Ruyters by de Col-
bergische blochqueringhe verleydt / dogh het voetvolck dat quam met den
Koninck den 20. Nobember wederom in dat Stetinische legher.

Als de Koninck van Straelsfont wegh trock / soobielen eenighe Craba-
ten uyt grijswalt/stroopten by Anklam in een Dorp. Naer dat van sulcke
kennisse ghekeghen hadde een Sweets Capitelyn die in Anklam comman-
deerde/sondt hy eenighe Dragoners ende Ruyteren uyt / derwelcke de Cra-
baten/ dier by de 60. waren meerendeels ter neder hieuwen : De oberighe
die sich salbeerden / wierden daer naer van de Boeren opghesocht ende
verslaghen.

Centighe
Keys. Mus-
quetiers
Marchi-
sche Boeren
van de Swe-
dische gella-
gen.

Op den selven tijdt soo stroopten si de 300. Sweedische Dragoners /
neffens 150. Ruyters inde Vckermarch tot aen Brenslaw / ses mijlen van
Stetin/ende dreeben uyt dertigh Dorpen alle het vee wegh. Als nu hier op
een Priester tot Melchaw de Keysersche om hulpe badt / wterden soo dater
lijck van 200. die aldaer int Garnisoen lagen de helste uyt ghecommant-
deert/ende daeren-tusschen so quamen oock by de 400. Boeren door der hloc-
ken-slagh by een / als sulck de Sweedische ghelwaer werden / haesteden de
Ruyters met het vee naer het naeste Bosch toe / dogh de Dragoners die
verstaechen sich in een achter-hoede/ende als de Keysersche ende de Boeren
aengquamen/soo bzaechense booz den dagh/omringhdense / hieuent alles
ter neder/wat sich ter weer stelde / alsoo dat maer vier bande Musquetiers
wederom keerden in Brenslaw/ dat vee ende de oberighe Boeren dreeben de
Sweedische naer Vckermunde.

De Sweet-
sche Welt-
Maerschalck
van Falcke-
borgh naer
Magde-
borgh ghe-
fonden.

Soo sondt oock de Koninck den Oversten Dirck van Falckenborg naer
Maghdenborgh / om aldaer des Administrateurs saken te helpen stieren
ende hem met goede raedtflaghen ende ordinantien by te staen : want de fa-
ken van Maghdenborgh die begonsten alreede/ alleens hens tot eenen stecken
toestant te verballen.

De Mark-
grave van
Gamelthon
vergader
in Engelt
volck booz
Sweden.
grooten
brande tot
Stetin.

In Enghelant wert doemaels opgherecht eene Armade van 10000.
Man/onder den Marchgraef van Hamelthon/die tot assistentie oe des Ko-
nincs/in Duytslandt fouden worden gheboert. Daerenbooven wierde hem
van daer eene groote somma ghelt/ende ghelijck booz seker wert ghescheben
tsestigh duysent ponden Steerlinx ober-ghemaecht.

In desen verloop van saken is tot Stetin in ouder boozstadt aen de O-
der ghelegghen/ghenoemt de Onderwiche/ by nacht een vyer ontsaen / al-
soo niet verre bande wallen der stadt vele houts lagh dat bewaerdt werdt
ende de wijle dat de wachters met het vyer niet boozsichtig omginghen
oock dat sig een grousaem wint verhieft / soo is het vyer int hout daer naer
inde naest-gelegghene hupsen ghekomen. Die Liedden die daer woonden die

die hebben hare best goederen op Schepen wegh-ghetracht/ oock ten deele
op de Bergghen ghedraghen/ doch is hun sulckx met ghelwelt banden Sol-
daten ontnomen gheworden/ ende of wel het gheheele Sweedische Legher
in't gheweer ghebracht/ oock vanden Officieren goede opsicht ghehouden
wert/soo en heeft sulck onheyl eventwel niet konnen verhoedet werden/ende
heeft eene by ouwe dier by Soldaten boden de 400. Rijck-dae lders hadden
ghenomen/haer selven verdaen.

De schade die is seer groot geweest/want in de seftigh hupsen/ neffens ve-
le hout-hoopen/ooch eenighe kranchen/ende twee dooden verbrandt zijn.

Op't eynde des Winter-maents deden de Keyserk: Garnisoen legghende
in Colberg/enen stercken uytbal/lepden met der haest vele Sweedische ter
neder/ende brochten eene Luytenant met ontrent 30. Soldaten gevanghen
in de Stadt.

Des anderen daeghs daer nae wzechten haer de Sweedische weder/ende
zetten af in de hondert Dagghens met koren / ende verbrandender tacht-
tigh.

De saken aldus staende/ende de Sweedische sterck inbrekende meer ende
meer/maechte Keys.Maj: met raedt der Keur-Dozsten/om sulcken begin te
weeren/eene nieuwe Ordinantie/ghelijck die hier volghet.

Op Ferdinand Ec. Ontbieden ende doen midts desen D.L.L.N. ende
D. te werten.

Hoewel wy desen teghenwoordighen / nu by naer ten eynden loopenden
Keur-Dozstelijcken Collegiaal Convent / ende hoogh-aensienlijcke koste-
lijcke by-een-komsten van ons/als het Hooft/ende dien alle de Keur-vozsten
als de booz-naemste mede-leden des Rijck wese/ende/ende onse secreetste/ en-
de vertrouwste Raaden/tot dien eynde voornamentlijck hadden beroepen en-
bescheben/ op dat wy met ghetrouwden Raedt ende hulpe der selver / den
Heylighen Roomschen Rijck/ons liebe Vader-landt / enen alghemeynen
Uniuersalen vrede/daer op sich yder sekerlijck mochte verlaten/ naer soo ve-
le Jaren gheduerde/bloedighe ende landt-bedervende Rijghen / een-mael
mochten weder-bzenghen / ende den selven in eene bestandighe sekerheydt
stellen ende onderhouden konden/ghelijck wy dan tot dien eynde/ghelijck tot
allen tijden/ alsoo oock nu by teghenwoordighe Vergaderinghe der Hoogh-
berlichten ende Vernustighen Raeds/ons daer teghen-woozdigen Keur-
vozsten/ende verschenenen Raaden hoodschappen ende Ghesanten hebben
ghebruykt/ooch ons op het wyterste ernstigh hebben laten ter herten gaen/
op alle weghen ende Middelen te dencken / ende ons daer beneffens te
benoepen/hoe dat wy tot dit ons heylsaem intent ende booznemen/ ten eer-
fen mochten geraken / daer aen Salus totius imperij,booznemenlijck hangt
ende alsoo eydelijck eens mochten weeren ende wegh-nemen soo veel bou-
dighe klachten/verdruckinghen / exorbitantien ende Rijghs bes waernis-
sen/ghelijck dan alreede door den vrede met de Kroon van Branchrijck tot-
besten des Roomschen Rijck alhier ghesloten/een goeden gront daer toe ghe-
lepdt is/ooch van weghen des Rijghs bes waernissen tot noch toe / op al-
derhande profijtighe remedien ons bedacgt hebben : Evenwel nochtans
soo is.

Calberse
Garnisoen
neu ballen
op de Sweet-
sche uyt.

Keys.Maj:
maect teg-
den Koninc
in Sweden
eene metwe
Ordinantie
onderlijck
Rijghs-
volck.

soo is nu meer aenden dagh/ende het gheheele Rijk door kondt/hoe dat wy
 niet teghen-staende al desen onsen aenbewenden blijdt ende sozghvuldigh
 moeyte / sulck ons booznemen tot noch toe niet en hebben volkomentlijck
 konnen brengen tot het gewenschte eynde. Het welcke booznamentlijck daer
 uyt spruyt/dat/alsoo wy nu in vollen werck ende besich waren met sulcks/
 om den booz-ghemelden hoogh-gheuenschten Orde door rypen ende cen-
 drachtighen Gaedt/hoogh-gedachter Keur-Dozsten te reduceren/ ende op
 al boozder quaet/dat te besozghen stont te boozsien/ soo ist dat de Koninck in
 Sweden onder-staen heeft/sonder alle boozgaende byandelijcke denuncie
 eene stercke Krijghs-Armade te Deerde ende te voet te versamelen / de selvighe
 op des H. Rijcx bodem uyt te zetten/sich des Hertoghdoms Pommeren
 uueestendeel Meester te maecten/ooch de booznaemste passen des Hertogh-
 doms Mecklenborgh/ende andere Dozsten-donnen des Neder-Saxischen
 Krepts met byandelijck ghwelt aen te vallen / de selvighe in te nemen/ende
 sich alsoo met der daedt te verklaren ende te bewijsen booz onsen ende des H.
 Rijcx byandt. Nademael ons dan in alle manieren toe-komt/ dat wy sulck
 onrecht matigh booz-hebben ende byandelijcken inbal des Konincks van
 Sweden bejeghenen/ende dat H. Rijk booz boozder gheweldt beschermeren/
 ooch des-selben Krijghs-volck van ghemelde des Rijcx Landen ende jurisdic-
 dictie af-dryben; ende dewijle ons hier toe booznamentlijck van nooden is
 dat onfere armade booz-sien worde met noodtwendigh onderhoude/dac in
 ons dan tot meerder verschooninghe der Standen / ende betere orde/ der
 Oozloghen vanden Keur-Dozstelijcken Collegie ghehoorzsaemstaende sijn
 ghegheben is/ dewijle dat nu ter tijdt swaerlijck men soude konnen ghere-
 ken tot eenen alghemeynen Rijcx-dagh der ghehoorzsame Rijcx-standen te
 versoecken/dooz middelen van de Krijghs-bergaderinghen/dac onse Con-
 miffarissen tot eene mildt-dadighe mede-lijdende dooz-gaende Contribu-
 tions wilben verstaen. Ghelijck wy dan mede daer mede int werck sijn / ende
 om uyt-schryvinge van alsulcke Krepts-daghen/de uyt-schryvende Standen
 alreede sulcx hebben aensegghen ende vermanen laten / Als willen wy ons
 van D. L. L. A. A. ende u in ghenaden verscheren houden / ooch de selve
 midts desen ghenadighsten versocht hebben/datse met de Contributien ons
 noch soo langhe willen goetwilligh by-staen / ende behulpigh sijn/ tot dat
 sulcke dooz-gaende Krepts-hulpen/ dooz intwillighen des ghehoorzsaemstaen-
 den Rijcx-standen / tot ghesepde nootwendighe defensie des H. Rijcx worden te
 weghe ghebracht ende vol-troeken: Ghelijck wy dan hier op D. L. L. A. A.
 ende u in ghenaden verscheren/dac wy een ghewisse ernstighe orde maecten
 sullen / op dat niet alleen booztaen alsulcke Contributien met betere orde
 dooz de deputatie van eenighe sekerre Commiffarissen mochten werden in-
 geboozdert/maer ooch alle de boozgaende dis-ozden/insonderheyt der Sol-
 daten insolentie/ moetwilligheyt en exorbitantien by de deurtoghten/als ooch
 in logeringhen/ dadelijck by de hooghste lijfs ende levens strafte/ernstelijck
 verboden/ende sonder uytstel dadelijck int werck ghestelt sullen worden. Ge-
 lijck wy dan nu mede besich sijn/onse Armaden merckelijck te reformeren/
 als mede niet min de befoldinghen op eenen sekeren voet te zetten / ende int
 ghemeyn alles te bevoorzieren dat tot verlichtinghe der belaster-
 dienen

dienen magh.
 Sulcx sal byten twijffel strecken tot spoedighste verlichtinghe ende ver-
 minderighe der beswaernissen des Krijghs/daer over soo lange gelaeght
 is/ende wy willent niet vergheten in alle vriendtschap/Keyserlijcke ghenade
 ende alles goets teghens een peghelijck te erkennen.

Der halven voor eerst,
Soo sal de Maent daer booz dat 30. dagen gherekent
 werden/ende na desen Generalen reghel booz alles ende
 peder uytgherepcht werden.

Een Veldt-Marschalck	2000. Fl. 50.
Oversten Artelery-Meester	1200. Fl. 30.
Overste Veldt-Wachtmeester	1000. Fl. 25.
Oversten Commissaris	600. Fl. 20.
Monster Commissaris	150. Fl. 6.
Oversten Veldt-quartier-Meester	400. Fl. 16. <i>Te Deerde</i>
Sijnen Luytenant	100. Fl. 4.
Auditor ende de sijne	300. Fl. 12.
Provoost ende den Staf	300. Fl. 12.
Oversten Waghens-Meester	100. Fl. 6.
Sijne Luytenanten	50. Fl. 3.
Men een Overste te Deerde sal werden uyt-gherepcke ende passeren/ooch den anderen Officieren ende Persoonen/ wel-verstaende die by de hant sijn ende dadelijck dienen.	
Den Oversten	600. Fl. 17.
Oversten Luytenant	150. Fl. 10.
Oversten Wacht-Meester	50. Fl. 8.
Quartier-Meester	50. Fl. 6.
Schouten	30. Fl. 4.
Capelaen	30. Fl. 2.
Secretaris	30. Fl. 2.
Provoost	30. Fl. 6.
Waghens-Meester	30. Fl. 4.
Vryman	12. Fl. 1.
Stock-Meester	8. Fl.
Stock-knecht	8. Fl.
	Den

Den Oversten te voet sal uytgerepcht werden.

Den Oversten	500. Fl. 12.
Oversten Luytenant	120. Fl. 9.
Oversten Quartier-Meester	40. Fl. 3.
Proviandt-Meester	40. Fl. 2.
Schouten	40. Fl. 3.
Waghen-Meester	24. Fl. 2.
Secretaris	24. Fl. 2.
Capelaen	24. Fl. 2.
Provoost, sijn Luytenant en staf, Naer-Richter, Stoc- ken-knecht	60. Fl. 8.
Scherp-Rechter	12. Fl. 1.

Op een Compagnie Curassiers gaet

Op dat eerste blad, daer onder Harnas-makers, Sadelaers ende Smiths	500. Fl.
Op elck Curassiers Peerdt	15. Fl.
Op de Compagny Bagasy Peerden	25. Peerden.

Op een Compagnie Archibussiers

Op dat eerste blad	440. Fl.
Op een yders Peert soo vele voor de hant zijn sullen	12. Fl.
Bagasy Peerden tot yeder Compagnie.	18. Peerden.

Op een Vaendel Voet-knechten.

Den Hooftman selfs voor al en yders	160. Fl.
Luytenant	60. Fl.
Vaendrigh	50. Fl.
Sergiant	21. Fl.
Corporael, ende andere gheringe Staf-bevel-hebbers, soo vele dier by de handt zijn, elck	12. Fl.
Ghepriveligeerde Speel-lieden	7. Fl. 30. Kr.
Elcken Knecht	6. Fl. 40. Kr.

Op dat gheheele Vaendel Soldaten passeert op 12. Peerden Hooft/ stroo/
Logiment/leggher-stadt ende brandt. Op alle boden ghespecificerde бага-
gie ende dienst-peerden/ wordt anders niet dan hooft ende stroo ghegheben/
van Haber ende watter anders noodigh is/ sal een peder schuldigh zijn hem
selven te boozsien. Inghewalle dat in de dooz-tochten/quartieren/ ofte an-
dersints den Soldaten aen Hooft/wijn/haber/oste victualie pet wes wordt
ghelevert/ dat selve sal hun aen haer onderhoudt worden afsghelozt / noch-
tans tot wat minder prijs ghezet als de ghemeene koop ofte verkoop an-
ders is/ende sal den Leberaers goet ghedaen werden.

Du willen wy hier met eenen wat wijt-loopigher verhalen / de macht
des Konincks in Sweden/ vanden welcken wy tot nu toe soo vele ghesepdt
hebben/ item/ het ghetal van sijn Krijghs-volck / noch onder wat Oversten
dat de selvighe op desen tijdt behoorden / ende boozts hoe dattet met sinen
Persoon ende Leggher was ghestelt. Tot dien eynde / op dat wy soo vele
te sekerder souden mogen gaen/ sullen wy de relatie ofte 't verhael daer van
hier stellen ons ghedaen van een booznaemt Caballier/ die alles selver ghe-
sien/ vernomen/ bezaghet ende opgetepkent heeft/ als volghet.

*Bericht vā
de Sweeds-
sche arma-
de hoe sterc
die is/ ou-
der wat O-
versten dat
sy wort ge-
boert/ wat
krijghs di-
scipline dat
by haer ge-
houde wer-
end hoe het
met des kon-
inck Pers-
soon/ ende
boozts sijn
geheel. 2 p.
gher gestelt
en geleghen
3 p.*

Des Oversten Graef van Ortenburg sijn Regiment.	12. Corn.
Des Generaels Luytenants Baudissen Curassier Reg.	12. Corn.
Des Oversten Rheingraven Kurassier Regiment	12. Corn.
Des Overste Luytenant Fluecke Reg. van Kurassiers	5. Corn.
Des Oversten Streiff Kurassiers Regiment	5. Corn.
Des Oversten Denhoff Kurassiers Regiment.	8. Corn.
Noch een Lijfhandtsch Kurassiers Regiment	6. Corn.
Des Oversten Halle Kurassiers Regiment.	12. Corn.
Twee Kornetten enckele Harquebussiers	2. Corn.
Des Oversten Luytenant Paul Squadron Kurassiers	4. Corn.
Noch eens Esquadron Kurassiers, wiens Oversten name my ontgaen is	4. Corn.
Sweedsche ende Finnische Harquebussiers, hoe wel der selver meer zijn ghetelt	16. Corn.

Somma 118. Cornetten.

Elcken Cornet gherekent door malkanderen op 100.
Man, bedraecht 11800. Man.

Des Oversten Duyvels Regiment	16. Vaendelen.
Des Oversten Erenruyters ofte Hoo gndorps Reg.	12. vaen.

Doetvolck.

Des Overste Winckel Regiment,	12. Vaendelen
Des Oversten Vitzhom Regiment	12. Vaendelen.
Des Oversten Ros Regiment,	16. Vaendelen.
Des Generaels Kniphuyfens Regiment,	12. Vaendelen.
Des Marschalcken Falckenborghs drie Regimenten, t'eene voeret Claes Diederich, den anderen en wiste hy niet te noemen.	24. Vaendelen
Des Oversten Mutzefahls Regiment.	12. Vaendelen.
Des Oversten Leffels Regiment	16. Vaendelen
Des Oversten Kirchbooms Regiment	8. Vaendelen
Den Oversten Zacharias Pauls Regiment.	8. Vaendelen
Des Oversten Mackey Regiment	12. Vaendelen
Des Oversten Dubalt Regiment	16. Vaendelen.
Des oversten Luytenant Kemnits Squadron Reg.	4. Vaendel.
Des Oversten Damits Regiment	8. Vaendelen.
Des Oversten Pruyssen Regiment	11. Vaendelen
Des Oversten Burghstorff Regiment	12. Vaendelen.
Des Oversten Walnsteins Regiment	12. Vaendelen.
Thien Sweedsche ende Finnische Regimenten elck tot twaelf Compagnien, doet	120. Vaendelen.
Summa	344. Vaendelen

Dat Vaendel maer gherekent op 100. koppen, beloopt 34400.
Koppen.

Woben desen warender noch Schotsche ende Duytsche / die hy soo eegentlijck niet en heeft konnen vernemen. Die oock eens deels in ende achter Pommeren aen de Zee-kusten/ende booz Colbergh loeerden.
Daer en boven soo heeft de Koninck in sijn Rijck ende Landen/ gheleijck hy van alle hooghe Sweedsche Officiers ecrstemnigh heeft bevonden / te Peerde ende te voet noch 25000. Man/ dewelcke hy ghebruycht te Water/ ende tot bezettinghe der veroverden stercken/passen/ ende tot boozdere occuperinghe der Zee-kusten/ende des Dorsstendoms Mecklenborgh/ op dat de Koninck dies te couragieuser ende sekerden boozder gaen konne / als hy vernemen soude dat sulcx hem ten besten ende sijnen byant tot afbreuck soude dienen.

Dese te samen gherekent belooopen op 71200. Man.

Des Oversten Selan 2. Regimenten	24. Vaendelen
----------------------------------	---------------

Des Oversten Monroy Regiment	12. Vaendelen.
Des Oversten Luytenant Brunacher Regim.	8. Vaendelen
Des Oversten Mitzlaff Regiment.	16. Vaendelen
Des Oversten Dumanini Dragons Regiment	10. Vaendelen.
Velt-Marschalck Valckenburghs noch 2. Reg.	24. Vaendelē.
Des Generaels Banners Regiment,	12. Vaendelen.
Summa	106. Vaendelen.

Het Vaendel wederom gerekent op 100. man, 10600. koppē
Summa summarum te peerde en te voet, een-en-tachtigh
duysent 800. Mannen.

Behalven de Ruyterije/ ende wat te peerde ende te voet in Lijssandt ende Pruyssen gheleijck was/ oock noch daghelijcx werden patenten uytgegeven om volck aen te nemen.

Hier in en sijn oock niet gherekent nochte begrepen de Waeghdebozghsche Trouwen. Nochte de Armade/ meestendeels alreede opgerecht van den Marquis Hamelthon in Enghelant.

Hu ware het wel soo/ dat eenighe Compagnien tamelijck swack waren/ doch soo hadde hy dooz den handt vele sterckere Compagnien als hier gheselt/ ghesien ende ghetelt. Oock hadde de Koninck een sterck bebel ghegeven aen alle Officiers/ haer den Winter compleet te maken / op straffe van deportement. Dewijle nu de Koninck seer gheluckigh ende boozspoedigh was/ soo en sal oock niemant gheerne de leste wesen/ soo liep oock daghelijcx vele volcx van de Keijserliche ober.

De Artillerij was van stucken/ Assuten/ block-wercken/ ende alle de ghereetschap die daer toe belanght/ seer wel boozsien / ende hoe-wel daer ober commandeerde noch een Jongh Sweetsch Oberste / soo verstont de selve doch sijn stuck seer wel/ oock so had de Koninck te velde altoos een wakende dirigerende ooghe daer op/ soo dat daer gheen ghebreck aen en was. In sonderhejdt soo hadde de Koninck een treffelijcke maniere van seer vele klepne Regiment stucken/ daer mede men soo suel kan schieten/ dat men wel achmael kan veerdigh sijn tot den scheut/ eer een afgherische Musquetier ses-mael.

Belanghende des Koninck verstandt van te Boozloghen / soo en hadde gheen Cavallier niet alleen daer niet aen te twijffelen/ maer konde oock ooghelijck vanden selven dichtwils niet verwonderinghe leeren / in hoeghen dat hy schier alle officien sonder moeyte seer aerdigh wiste te dirigeren De hooghe ende laghe Officiers waren na des Koninck humeuren ende manieren / dies-weghen hy sich wilden hebben beroepen op de boozgaende daden.

Oock wasser gheen ghebreck van konstrijcke Mineuren/ Inghenieurs/ Mathematicis/ Werck-meesters/ Oper-werckers / ende hadde hy selve in korten tijdt sulcke wercken sien veerdigh maken / dat hy sich dies niet ghe-noeghen konde verwonderen.

Dese warē
in beclwont-
nen sterckē.

Men de Finnen en Sweden hadde de Koninck dit boozdeel / 1. datse beten konden verdragen boozt ende houde als hitte / 2. datse eer niet liepen / boozt ghedwonghen werden als teghens de natuere te bechten / 3. Sy behielpen hun sober / 4. waren sonder eenighe muypenatie / 5. waren onderzoten tot allen arbeidt.

Van der Finlanders Sprake.

Anders belanghende hare sprake / is te weten / datter in haer landt twee Talen ghebonden werden. Van Wibozgh af / tot naer Bozga oft Sibbo / aen de Zee / soo ghebruycken de Inwoonders des Landts de Sweedsche Sprake : Doch boozder in't Landt hebben sy eene andere ende besondere Sprake.

In velen Plecken / als Wibozgh ende Pictis vintmen beyderley de spraken / ende moetmen oock aldaer tweederley Predicanten hebben. Daer is oock kleyn onderschepdt tusschen de Sweedsche Sprake / ende de Poozde / weeghsche / Gotsche ende Denemarsche sprake / gelijk in Duytschlandt der Switzers ende der Schwaben sprake een is / ende nochtans met eenige veranderinghe.

Doch wanneer men de Sweedsche tale recht insiet ende dooz-gront / so speurt men dat de selve haren oorspronck heeft upt de Duytsche Tonghe.

Maer de binnen-Finlanders sprake is gantsch ende gheheel verscheyden van de Sweedsche / heeft oock ghene gemeenschap met de Moscovitsche / die met de Poolsche ober-een-komt / maer is alleen den Finnen eyghen / ende boozts den Midder-nachtighen volckeren / diemen Lappen / ofte Plappen noemt.

Dewijle dat haer nu dese natie soo couragieus betoont / soo gevense daer mede den Duytsche / Schotschen / Ec. natien / insonderheyt dewijle een Cavallier boozt eene cenige faute / dooz de gantsche Werelt sijne eere glijt raect / ende volghens dien dysentmael soude kiesen liever te sterben / dan met on-eere te leven / sulcken krachtighen exempel / datse al te mael haer uytterste de-voir doen / om het hun af te winnen ende die te ober-treffen.

Ende gheniet de Koninck van dese hare Jalousie eenen onuytsprekelijcken dienst / als die de selve in sulcken voeghen weet te surneren ende te tempereren / dat sy d'een den anderen alsoo luttel daer dooz komen te haren / dat veel meer elke natie tracht de andere metter daedt te oberwinnen / ghe-lijck ich dan van eenighe booznaemste Duytsche Officiers sels hebbe ghe-hoort / datse liever hadden den alderschandelijcksten doot aen te gaen en upt te staen / dan datse hare Patie souden willen eenen schandvolck aen-hanghen / ende datse niet soo vele / ofte meer souden verriechen dan de Swe- den :

Lappen.

Wat de Lappen belanght / is een volck dat wat wilt is ende schubt / van kleine statuere / doch wel gheset van Lichaem / behendigh om met den booge ende pyl te schieten / daer toe sy van kindts-been af opghebracht werden / dewijle het by hun 't ghebruyck is / datmen den Jonghen kinderen ghene spijse en ghebe / ten sy datse te voren het boozghestelde merck met schieten wyeraecht hebben.

Ich hebbe seyde by / oock eene bysondere nieuwe aert van Bataillien ghe-obsereert / dewelcke alhier te beschryben soude te wijtloopigh vallen. De maniere

maniere daer van is kortelijck dese datse ghelijck eene ordinaris fortificatie ofte bestinghe op alle advenuen ofte aencomsten des byandts hare ongehin-derde flancheen heeft / in sulcker voegen / dat niet alleen de Regiment stucken maer oock elcken Musquettier van man tot man / sinen schoot wel aenbren-ghen kan (het welcke inde groote quadzaten niet moghelijck en is / want wanneer dat daer 2. of 3. lieden byer op den byandt gheben / soo gaen de an-dere schoten daer mede in het groote wit / soo dat de Cavallery haer haest cant Meester maken van alsulcke troepen.)

Ondertusschen eer sich de ruytery scheuren ofte bzecken kan / hebben de Musquettiers niet alleenlijck de stercke troupen van Picqueniens / maer oock de ruytery ghelijck als in een plaetse van stercke bollwercken ter sijden / maer zijn oock daer-en-boven onder de Musquettiers / soo vele gradus om te retireren gheordineert / dat eer het tot de laetste ende tot confusie komen kan / de ruytery niet lichte onghedwooken blijven sal. Wanneer men betrach-tet de boozdeelen ende effecten van dese Coherentie ofte 'tsamenboeginghe en ordze der gantscher Batailje van Ruyteryen Voedt-volck / van de Hoost-Artillery / Regiment-stucken ende musquetten / ende datmen wel verstaet wat dat eene dus by t'andere sijnde teghens den byandt boozt kracht heeft / wilde ich gheerne hoozen / wat reden datmen soude kunnen gheben de selve te bzecken ende tot volle confusie te bzeughen / ten ware datse ander-sins werde oberballeen ende onboozsien verrast / van dese ordze ghemaecht ware.

De Koninck is levende ende onghealtereerde Directeur in het treffen ende Batailje / sy is ghelijck alle upt erbarendthepdt van hem gheuyghen soo sonder bzeese ende presentio animo by sinen byandt / als in een bank-quet / ende en acht syn leven waer het noot doet gantschelijck niet / ende is alsoo van alle bzeese die de ooghen verblindet / ende het herte pleeght te bzecken gheheel by. Syn volck is in de ghemelder Batailje soo gheoeffent / dat offe alreede komen onder een te vermenghen / nochtans wetense metter haest hare plaetse wederom te vin den / ende de ghebrokene ordze op een nieu- gheheel te maecten. Insonderheyt dat sy naer het derde part ofte deel der Armade op den Officiers / op de welke dat alle force woort gheset / bestaet.

Seer wel hebet my behaeght / datmen alle dagh boven de volkomene ge-strenghe Krijghs-discipline / tweemaal dooz het gantsche Legher 'tsamen komsten houdt / om met goede aendaght te bidden / ende God als dan om victorie aenroept / ende de Soldaten vlijtigh instamp / dat alle goede ordze by den Oozlogh ende de victorie puere loutere gaven Godes zijn. Int ghe-meyn soo verlanghense alle seer naer beghten / dewijle sy weten dat de Key-serliche Officiers seer rijck zijn / heerliche peerden / ketenen ende armbanden hebben / Ec.

Dat anders boozt ghegheben wert / als oster zulcken ghebreck ware aen- blyves en heb ick niet alleenlijck niet kunnen speuren / maer oock dickwois by de onse deel grooter ghebreck ghesien / men hoef de sich oock niet seer te verblijden ober soodanig en ghebreck / dewijle men bevint / dat den hongher-de-gierighe maghere vsteghen krachtigh trecht naer de goede quartie-ren.

ren / ende datmen haren scherpsstekenden anghel haest daer sal ghevaer
worden.

Selegenths
des Keyser
schen Keyser
volck in Pom
meren.

De saken der Keyserfche Armade in Pommeren / die waren op desen tijdt
in eenen slechten staet : Want daer groot ghebreck was van geldt / ende
probiant.

Boorden dit soo waren de Regimenten gheheel swack / dewijle vele volck
was verlopen / twelcke sich ten deele tot den Koninck in Sweden / ten deele
le oock anders naer toe hadden begheben / oock een goet deel ghestorben ende
een groot ghetal by de bittere koude / die doemaels was / bezooft.

Daerenteghen soo was dat Sweedsche volck de koude ghevent / dewijle
dat de selve in haer landt veel grooter is / als by ons : Dies halven sich oock
de Koninck verluypden liet / dat hy des winters meer verhoopte wyt te rich-
ten dan somers / ghelijck hy dan sijn volck in geene winter quarteren voerde
maer hy bleef by desen tijt noch gheduerigh te helde leggen liet hem soek tot
dien eynde een groot getal Peltzen wyt sijn Koninckryck vooz sijn soldaten
overbrzenghen. Waer van den meestendeel aengquamen op teynde Decem-
bris met dize Compaignien Lappen / de welcke by sich hadden vele sleden /
daer in sy spanden een dier / datse Keynighen ofte Keyn dier noemen / ende
loopen de selve soo snel dat zy met den gheladene sleden in weynigh uren ve-
le mijlen konnen aflegghen.

Wat de
Lappen voer
een volck

Desse Lappen sijn van persoon kort-achtighe lieden / boorden de vier ofte
vijf voeten niet hoogh / draghen langh hant / daer in sy een lock vlechten die
hun achter langhs den rugh af hanght : hebben breede / blacke ende effene
aenghesigten / sijn swartberwigh / hebben eenen grooten kop / kleene oogen /
korte beenen / die geheel krom staen ghelijck als eenen boghe / ende staen haer
knipen neffens wytwaerts ofte naer buyten toe / sijn ebenwel in het loopen en
de springhen soo snel dat hun niet lichtelijck nae te volghen is / konnen oock
met boghe ende pijl soo seker schieten datse oock eenen penningh souden kon-
nen treffen.

De Wis-
marische
Admirael
woort op sijn
ghejaeght.

Daer naer ist ghebeurt dat de Sweedsche oorlogh schepen nae jaeghden
den Wismarischen Admirael die wel 36. Metale stucken ophadde / gansche
ende halve Maerhoutwen / op de Lubeckse reede tot Crabemunde op staende
ende hieldent daer oock eenen tijdtlangh vast. Doch lieten die van Lubeck
eyndelijck uytladen / ende namen om sekerer redenen alle de goederen daer wyt
tot haer.

Dewijle dat ontrent dese tijt de Lubeckse afsgheschaft hadden de Sweed-
sche werwinghen in hare Stadt / ende de selve niet meer dulden wilden /
oock den Sweedschen soldaten weynigh vriendtschap bewesen / soo heeft
de Koninck dies wegghen dit naer volghende schryven aen hun afsghewer-
dicht.

Gustavus Adolphus.

Des Co-
mmissar
in
Sweden
schryven aen
de Boogher

Onse ghenade ende ghenadighste wille te dozen.
Erentfeste voozsienghe / Erbare / Liebe / besondere. Het goede ver-
trouwen het welcke wy van wegen de ghebuerschap tot D. L. draghen heeft
ons

ons daer toe bevoeght / dat wy de onbriendelijcke handelinghen / die onse
Officers ende Soldaten in uwre Stadt souden ontmoet ende weder-waren
sijn / insonderheydt om dier oorfacke willen niet en hebben konnen gheloo-
ben / dewijle de ghenadighste gonste / respectibe vriendtschap ende goede ghe-
neghentheydt / die D. Ende den uren in onsen Koninckryck tot nu toe be-
wesen / nergens anders mede als met ghelijcke vriendtschap ende goeden
wille billichen behoorde vergolden te werden. Doch dewijle wy van die ge-
ne / die van u tot ons sijn aenghekomen / soo wel vzeemde als ons toebehoor-
rende / hoe langher hoe meer vernomen hebben / dat alsulcke onbriendelijcke
handelinghen seer weynigh af-nemen / ende ophouden / dat oock alle die gene
die haer wytgeben ons te dienen ende ghetrouwe te sijn / by naer niet meer
gheleden en worden. Soo en hebben wy langher niet konnen bertoeven / D.
dese ons mede-rakende klachten vooz ooghen te stellen / ende D. L. daer be-
neffens wyt ghenadighe goede meyninghe te vermanen / dat ghy-lieden te-
ghens d' onse toebehoorende / wie en watse oock moghen sijn / alsoo draeght
ende handelt / ghelijck ghy mede gheerne soudet hebben dat vooztaen tegens
u ghebaen ende ghehandelt werde. Wy houden het oock daer vooz / dat het
ghene in desen ghevalle in uwre Stadt contrarie is ghepasseert / dat het selve
veel meer d' een ofte d' ander qualijck ghesinden / dan der ghemeener Stadt
ende Boogherije toe te schryven zy / ende sijn midts-dien niet onghenergh-
midts dat alleene 't ghene boven ghemelt worde afsgheschaft / D. L. vooztaen
alle Konincklijcke gonste ende bevoozderinghe te bewijzen.

meesters est
haedt der
Stadt Lube-
beck.

Onder sulcken verloop / dewijle / ghelijck boven alreede aengheroert / dat
het Keyserfche volck in Pommeren ende de Brandenborghsche Landen
qualijck voozsten was van ghelt en probiant / so ontfont aldaer wyt sulcken
oorfaccken grooten noot ende jammer. Want de soldaten en wilden hun-
ne Obersten niet meer erkennen / nochte de behoorlijcke ghehoorzamheyt
bewijzen / rotteden haer tot 300. 400. ende 500. samen / brandeden / blaechten
ende plonderden alles watse kosten / ende lieten sich de saecken aensien / datse
tot een algheimeyne mutenatie souden strecken. Waer door de Landen ge-
heel bedorben / ende de arme Onderdanen in eene onghelooftijcke schade ge-
bracht souden werden. Dies-halven sijn voozselijcke Doozuchtigheyt
te Brandenborgh / liet hier ende daer in het Landt placraten aenslaen / deses
inhoudts : Dat dewijle datmen de Onderdanen niet langher en konde be-
schermen teghens alsulcke stroopers / dewijle het de Keyserfche Soldaten
niet en deden / soo souden sy haer selven ten bestense vermochten / teghens so-
danighe invallen defenderen.

Deelijck
est quaden
stand in
Pommeren
ende Bran-
denborgh
Landen.

Op dese tijdt werdt in de plaetse Torquati Comiti de Grave Hannibal
van Schoutwenborgh verordineert tot Veldt-Marschalck ober de Keyser-
fche Armade.

Daer na quam de Koninck wederom tot Stetin aen / ende begon groot
te ghereetschap te maecken / om wat ghewichtiges vooz te nemen. Men
de versterkinghe der selver Stadt / opbouwden der wallen / en repareren der
Schantfen ghebruykten hy seer grooten ernst / soo dat meer in een Weeke
verricht werdt / als anders in verscheyden weken vooz sijn aenkomste
bupten

De Koninck
in Sweden
maecht ge-
reetschap
tot eenen in-
val

buyten waercks werden vele mijnen ghemaect / alle wercken rondom de Stadt werden met Trenchen boosien / daer toe de Boeren van 10. mijlen houdt ende palen moesten toeboeren. Daer toe soo werdt een groot getal volck naer Stetin ende de Oder op ontboden van Straelsfandt d' Eplanden Rugen / Pzedom ende andere / soo vele als men in die plaetsen der ven konde. Doch werden den Koninck naer Stetin overghebracht 48. vaertens / elck van 6000. Ruydaelders: Waer op 't Leger wiert ghemonstert / ende den soldaten ghelt gegeven / hun oock belast wiert sich alle ure veerdigh te houden. Ondertusschen quamen eens 60. wel-ghemonteerde Keysersche Ruyters in het Leger aen / om by den Koninck sich in dienst te begheben: De selve liet hy alle in sijn Tente komen / ende na dat hyse elck bysonder hadde ghehoort / werden sy in de Oderburgh ghelogeert.

Des Sondaeghs den derden Decembz / soo reet de Koninck tot den Dorst op het Kasteel / hoorde de Predicatie aldaer / ende bleef daer naer den gheheelen dagh ende de halve nacht / by den Dorst / verhoonde sich seer lustigh / ende septe onder andere / dat hy in velen speurde / dat men hem niet gheern en sagh / daer hy nochtans dieshalven aenghekomen was / om de bezuchte eens te verblijden / ende vertroude met Gods hulpe / wat goets wyte richten: Doch hy en achtete de misgommers niet / maer vertroude op sijnen God ende op de goede sake.

Hier op soo trock de Koninck van Stetin op Damin / legghende aen gene zijde van de Oder teghens ober Stetin / ende vergaderde aldaer in de 12. Regimenten te voet / ende 85. Cornetten Ruyters; Liet mede derwaercks brenghen een deel van sijn Artillerije inde 70. grove stucken geschuts / midsgaders eene groote menichte van Houwelen / Schuppen ende spaden / ende andere Artyghs-instrumenten meer. Hier mede / na dat hy te voren eenen alghemeynen Biddagh hadde laten houden / trock hy den 24. Decembz op Grippenhaghen / ende dat in sulcken ordze. Hy bezette de 12. groote Praemen met grove stucken ende met volck / liet die te water op de Oder bryben / ende hy trock met het resterende volck ende Gheschut te Lande / ende verthoonde sich noch dien selven avondt vooz Grippenhaghen met een wepnigh volck. Als nu den volghenden nacht alle ghereetschap ende het overighe volck aenquamen / ende dat hy alle ordze hadde ghesieldt / tastede hy de selve plaetse s'morgens vroege ten vijuren met ghewelt aen / ende schoot met het Gheschut / dat dien nacht over geplamt was / soo heftigh daer op / dat het anders niet en luydede / dan ofte hemel ende Aerde breen ende bersten soude / want in de 10. 15. en 20. stucken tseffens t'elcken los gebrant werden. Daer dooz dan in korten tijdt alsulcken bresse werdt ghemaect / dat eenighe Waghenen te ghelijck souden daer dooz hebben kommen inrijden.

Grippen-
haghen in
ghenouen
vanden
Koninck.

Daer op begon de storm met sulcken ghewelt / dat de 2500. Keysersche / die de plaetse souden defenderen / den inbreuck niet en konden af-weeren: Derhal-

Derhalven sy dock siende / dat alles soo veel als in der Sweden gewelt was / sich in tijds / meestendeels ter anderen zijden wegh ghemaect / ende naer Gozts begheben hebben: Doch wierden ghevanghen genomen / Ferdinand Capua Gouberneur aldaer / die dooz een been ende dooz de Lendenen gheschoten was. Major Arctonius / Don Joseph / een Capiteyn ende een jonge Grabe van Thurn / neffens andere Officiers / ende ontrent de hondert ghemeyne Soldaten: Doch quamen niet om 't leven voben de heertigh: Oock kreeghen de Sweedsche d'p metale stucken.

Als nu alles aldus was verlopen / nam de Koninck hem vooz Gozts mede te oberweldighen / daer toe sijn volck seer moedigh was: Dat desden hy des volghenden daeghs in 2. hoopen / waer van den eenen hoop aen dese zijde van de Oder op Gozts aentrock / d'ander aen ghene zijde van de brug-
Gozts woort
van de
Sweedsche
in ghenome

ghe marcheerde naer de Goztsche Schansee. Als de Keysersche Veldt-
Marschalck den Grabe van Schaumborgh / sulcks ghewaer wert / en hielt hy niet vooz gheraedtfaem sich aldaer langher te onthouden: Liet derhalben al het volck wyt de Schansee / naer Gozts toe marcheren / ende de brugge achter sich in brandt steken. Waer op den Oversten Wandis vooz de schansee quam / ende de selve met 10. Ruyters besichtigde / ende de selve ledigh vindende / bezette dese dadelijck / vachter eenigh Geschut in / ende begonde daer mede op Gozts te schieten.

Middeler tijdt liet de Veldt-Marschalck Gozts in brandt steken / dewijle hy niet en betroude dat selve te houden / alle de virtualie / ende vele Korens / dat eenighe dwyffent Sacken beliep liet hy bederven / Wijn in de Kelders wytloopen / alle Ammonitie / kruyt / loot / koghels / met eenighe stucken gheschuts liet hy in de Oder sincken / op dat sulckx alles den brandt niet en mochte in handen komen / begaf sich nae desen / met het volck dat hy by sich hadde / te rugghe / teghens Franchfort aen de Oder. De reste van het Keysersche volck / dat hier ende daer in d'omlegghende plaetsen in hun quartieren lagh / vernemende watter ghepasseert was / maecten sich snelijcken wegh / ende retireerde sich eenddeels op Landtsbergh / oock een goet deel op Franchfort aen de Oder. Doch soo vervolghde de Sweedsche haer met aller macht / waer ober het Sparrische / Wallensteinsche / Goztsche ende out Sarrische Regimenten in groot ghevaer quamen: Doch retireerden sy hun noch op Landtsbergh: maer de Bagagie / dewijle sy niet grooter dis-ordze
Keys. volck
wert vā de
Sweedsche
vervolghd.

marcheerden / bleef meesten-deel achter / ende quam inder Sweden handen. Dat Sparrische kreegh den pas dooz Custrin / ende raecten alsoo daer van / het welcke niet en ware gheschiedt / soo men hun niet den pas ghegheben en hadde: Want men wegerdese den Sweden / dese vervolghden / ende vele van de Keysersche vooz den Custrinischen Dam aen ghene zijde van de Oder hadden neder-gehouden. Het welcke / soo het gheschiedt ware / soude Franchfort aen de Oder met eenen ghekomen sijn in des Koninck gewelt / ende soude de Keysersche Armade sich in Mecklenborgh retireeren moeten hebben / dewelcke haer wederomme een wepnigh vergaderden / ende sich nae Franchfort aende Oder begaven.

Ende hier mede soo werden de Keyserfche uyt het gantsche Landt /
Pruyssen tot aen de Oder/ ende werden van Pommeren ende Picumarchen
ghedreven/waer toe dan dat het Landtvolck den Sweden alle moghelijck
hulpe betwees. Tusschen Peritz ende Konings-bergh lagh een groot ge-
berflaghene/die meest Crabaten waren.

Lantsberch
wort te ver
gheefs van
de Sweed-
sche aenge-
ballen.
Danckseg-
ginghe ge-
houden tot
Stetin op
der sakt al-
reede booz-
den Konin-
gheericht.
Lantsberch
wert vande
Sweedfche
op leene 38
de ghebloes-
queert.

De Koninck die meende wel in dese furie dock met eenen des passie
Lantsbergh sich meester te maecten/quam deshalven met eenigh weynich
bolck daer booz/doch hy en konde niets uytrechten/maer moeste onberri-
ter saken sich wederom te rugghe begheben/ ende sich verghenoeghen laten
aen het ghene twelck hy alreede hadde uytghericht.

Om de welcke van hem volbrachte saken/eene algemeyne Danckseggin-
ghe op Nieuw-Jaers-dagh/tot Stetin ghehouden werdt.

Naer dat de Sweedfche nu wederom van Landtsbergh waren af-ghet-
trocken/vielender bij Compagnien Crabaten uyt/die plonderden het ampt
Himmelstadt ghenamt/ende voerden met sich wegh den Hooftman albaet
ghenoemt Lodewijck van Loh/midtsaders den Amptschryver: Die-
halven het de Koninck in Sweden / als hy hier van kennisse ghekeghen
hadde/het wederom met eenighe Regimenten blocqueerde.

Hoe de saecken op desen tijdt met den Keyserfchen ghestelt waren d'een in
d'ander/in ende rondom Landtsbergh ende Franchfort aen de Oder/ dat
kan uyt de twee na-volghende Brieven worden afghenomen/ teerste waer
van de Oberste Cratz aenden Grabe van Schaumburgh heeft geschreben/
ende dese wederom daer op/het andere aenden Heere Generael Graef Tilly
heeft ghesonden.

Het eerste is volghen des Inhoudts.

Schrybens
des oberste
Cratzen aen
den Grabe
van Schaum-
bozgh.

Ich laet u weten/dat de byandt sich alhier tamelijck sterck laet sien; met
den Slesischen Kuyters is het slecht ghestelt/ zijn niet boven twee Comp-
gnien/de andere hebben sich na de Armade gheretireert / hierom soo bidde
ich de Heer/ dat hy ten eersten herwaerts af-veerdighe den Obersten Luy-
tenant der Crabaten Saradeschij met den ouden Crabaten / met meerder
Ammunitie/Stucken/ende Probianant/dewijle dat de Pas op dese zijde noch
open is.

Ende by aldien dat de geheele Armade by den anderen konde worden ge-
bracht/ soude men hope hebben het eene deel des byandts / dewijle hy sich
heeft ghedept/sekerlijck te slaen/nu dadelijck komt des byandts voer-bolck
een half ure van hier aen.

Het ander schrijven luyt kortelijck aldus.

Schrybens
des Grabe
van Schaum-
bozgh aende
Heer Gene-
rael Tilly.

Wat de Oberste Cratz aen my gheschreben ende begheert/dat heeft uwe
Excellentie uyt des selven Coppe te vernemen. Daer by ich niet en kan nae-
laten D. Excellentie wederom de wete te doen/ dat naer mijne vorighe ver-
schepdene hilachten al-reede ghedaen/ de Soldaten te Peerde ende te Doet/
dewelcke ich by my hebbe/hoe langhet/hoe meer afnemen/ ende dat by dese
herde

herde houde in't teghenwoordighe Mareheren soo wel de Kuyters als het
Doetvolck wel de helft vermindert zijn. Doch zijn wel inde 80. Cornetten
by een/doch die niet 4000. Kuyters konnen uytbrengghen.

Het Doetvolck en is ten hooghsten gheschat niet boven de 8000. gheson-
de Maannen sterck/soo dat seer te beduchten staet/ dat Landtsbergh niet en
sal kommen tegghen houden/ende by al dien dat soude overgaen / sal ich ghe-
noegh te doen hebben met dit volck den pas van Franchfort te behouden.
De Oberste Cratz begeert datmen hem toefende probiant/ammunitie ende
gheschut/het welcke my oock altemael ontbreect/want aen boscript mocht-
ten ontrent acht oft negghen hondert Centner/ende ontrent de twee oft drey
hondert Centner Lonten alhier noch in booz-raet zijn. Gheschut en is
meer niet/dan twee halve Karthouwen/twee quartier-Slangen/ende acht
klepne sturkens/schietende 8. 10. 12. poat. Tot boozboeringe der selver
en is niet een Peert by der hand/wat moeyte ende arbeidt het ghekost heeft
de selve van Cratz tot hier toe te brengen/dat weten die/de welcke daer me-
de yn besich gheweest.

De Boeren zijn altemael van hare wooningen/de Dorpen ende het lant-
woest/de oberighe peerden/ende boozts alles is inde steden en sekerre plaetsen
ghebracht/dat het niet mogelijck is de Stucken ende de toebehoorende am-
munitie booz te brengen/ich hadde verhoopt/gelijck my Hooftman Nu-
rich van D. Excellentie komende/ondericht heeft / dat van D. Excellentie
drey versche Regimenten souden herwaerts gesonden werden/daer ich noch
tans als noch niet van en verneme/ende vrees/dat indien sulcke hulpe lange
tijdt vertrekt/ dat Landtsbergh ende Franchfort wel mochten overgaen/
welcke onberhoopte obergangh ghebeurende/ alle passagien om in Schle-
sien te komen souden werden afghesneden.

Hebbe alsoo niet konnen laten/naer den hooghsten noot die ons dringht/
dit onthepl dat te bezogghen staet/ D. Excell. te doen weten / ende is my van
sherten grondt leet/ja bekommert my tot der doot toe/ dat dit ongheluck-
dooz my ende ober my uytbalt/daer van ich nochtans/ God weet/ de min-
ste oorsaecke gheensints en ben/ ende by al dien aen my eentighe schuld ghe-
vonden wordt/wil ich gheerne met lijf ende leven betalen. Daer-en-tegen-
wil D. Excellentie my in sijne protectie nemen/ op dat ich niet onberdiender-
wijse en home te verliesen die weynighe eere ende reputatie / die ich nu soo
langhen tijdt ghehouden heb. Ende om de waerheyt te segghen/ich soude
dese Eere wel hebben konnen missen/ die ich by teghenwoozdigghen ghele-
ghentheyt verkrigghen kan/ende men speurt nu eerst/waerom dat niemandt
herwaerts en heeft ghewilt/ soo en heeft oock gheen Soldaet meer / noch
lust noch moet per toes te doen/maer zijn tot alles onghewilligh / ofte ich
nu sufficient ben/ich eenigh en alleen alles te doen/laet ich D. Excellentie self
voordeelen.

Als nu de Heer Generael Tilly (dewelcke naer dat den Hertogh van
Friedlandt van sijn Generaelschap was ontslagghen/ het Goubernement
I ij. boerde

De Grabe
Tilly treck
tegen Fran-
fort aende
Oder.

voerde/soo wel ober het Keyserliche/als ober het Ligistische Krijghsvolck/ als de selve nu hadde verstaen den ellendighen standt der Keyserliche by Franckfort ende Landtsberg/trock de selve met eenigh volck wylt het sijn Maghdeborgh/daer hy sich op dese tijt onthield/ om op de Maeghdeborghsche saken een ooghe te hebben/ ende begaf sich met dat selve volck ontrent Franckfort aen de Oder.

Middelster tijdt soo brachte de Koninck sijn Volck in de Nieuwe Mark by een/ende alsoo hy den pas niet en konde verkrighen door Custrin van sijn ne Keur-Dozstel: Doozlichtigheyt te Brandenborgh/liet hy eene Schans daer by opwerpen op den Dam / op dat de Keyserliche den selven pas niet meer en souden kunnen ghebruycken. De saecken aldus staende/en was niet gheene klepne vreesse binnen Berlijn/dewijle datmen aldaer besogghde / dat haer het ongheluck wel mochte treffen/de saecken vielen dan soose mochten. Dies-weghen werden oock de beste saecken op het Kaasteel in-ghepacht/ ende naer Spandaw gheboert. De Stadt die werdt oock wel bewaecht/ ende moesten Daghe ende Nacht in de ses hondert Doozghers in't gheveert staen.

Groote
diese binne
Berlijn/dā
weghen de
sen Doozlog

Kortz naer het begin van Januarij/ soo quam een Fransch Ambassadeur aen by den Koninck/die doe tot Beerwaldt sijn Hooft-quartier hadde/ dese bracht met sich een tamelijcke somme ghelts / richte oock naer verscheydene onderhandelinghen een Verbondt op/ tusschen hem den Koninck in Sweden ende den Koninck in Brancryck. Het welcke dan door den Ambassadeur/ende de Sweedsche Gheputeerde / op volghende maniere wierde verbat ende tsamen gheselt.

En Frans
Ambassa-
deur komt
tot den Koninck in
Sweden en
handelt we-
gen een ver-
bondt tusschen
hy en sijnen
Koninck.

Op/des Doozlichtigsten ende Grootmachtigsten Doozsten en Heeren/ Heeren/Gustavi Adolphi / den Sweden/Gothen/ende der Wenden Koninck/ &c. Gheputeerde Commissarij/Gustabus Hoom/ op Malla ende Heringhe Ridder/der Sweedsche Armees Veldt-Marschalck/ Joannes Bannerius van Mulhammer Ridder ende Generael van de Infanterie/ Konincklijc Sweedsche Raden / ende Carolus Bannerius van Hufferen bestemde Secretarius/ende teghenwoordigh aen het Doozstelijcke Pommerische Hoff Legatus/doen kondt ende ghewyghen midts desen/ dat oock van wegen des Doozlichtigsten ende Grootmachtigstighsten Doozsten ende Heeren/Heer Lodewijck des XIII. deses Naems / den alder-Christelijckste Koninck in Brancryck ende Naharre &c. de Wel-gheboeren Heer Hertules/Dy-Heer te Charnace ende Konincklijcke Raet/&c. ghesonden is/ om den Krijgh tusschen ons ende Polen te helpen neder-legghen/ het welcke als nu oock gheluckelijck is in't werck gheselt ende volbracht.

Dese nu als hy hadde bemercket / dat sijn Koninck/Majesteyt in Sweden niet niet mindere yver is/ als sijn Heer Koninck/seer gheneghen was/ een Verbondt tot algheemeyne vryghed der vrienden ende ghebueren/op te reysen / ende daer vele middelen ende condittien daer toe presenteerden / daer door de vryghed wederom ghekeghen/ ende een Verbondt op-ghegheert werden

werden mochte/ heeft hy de gantsche gheleggheden ende Constitutien sijn Koninck vooz-ghedraghen ende weten laten/waer op hy oock bevel en volle macht heeft bekomen/hier in te handelen ende te sluyten.

En d'ander zijde/sijn oock wylt ghenaemde / aende zijde sijn Majesteyt van Sweden Gheputeert ende gheordincert gheworden / om in dese soo hoogh-wichtighe sake met hem te tracteren.

Maer dat wy nu beyder zijds van onse principale volle macht ontfangen hebben/soo hebben wy met voozghemelden Koninck: Francoschen Legaten/inden name sijn Konincklijcker Majesteyt van Sweden/nopende het verdragh/de volghende Artickelen opgericht ende besloten/willen de selve oock wylt kracht deses/oprighten ende besluyten.

Namentlijck.

1. Tusschen beyde hare Konincklijcke Majesteyt / in Sweden ende Brancryck sal een Verbondt sijn / streckende tot bescherminghe haerder respectie algheemeyne vrienden / tot verskeringhe/ soo wel van de Oost als de openbare Zee/ vryghed der Coopmanschappen ende handelinghen/ als oock tot herstellinghe der onderdruchten Standen int Roomsche Rijk/ ende dat de Vestinghen/ Forten/ ende Schanssen die aen de Havenen ofte Oeberen der Oost ende openbarer Zee/ ofte oock in de Grauw-Buudten/ ende Veltolin ghebouwt ende opgherecht sijn/ wederom worden geslecht ende ter neder-gheworpen / ende dat alles in dien standt ghelijck als het te voren door desen Doozstighen Krijgh gheweest is / wederomme ghebracht werde.

Artickelen
des verbode
tusschen
Sweden en
Brancryck

2. Ende dewijle dat het teghen-deel tot noch toe gheensints en kan wor den ghebracht / tot eene behoerlijcke reparatie ende her-stellinghe der toeghevoegghden injurien ende schaden/oock de gheleggheden die tot noch toe is ghegheben/niet gheacht heeft/ soo sal men sulckx / tot goet van de ghemeene vrienden/ met ghewapender handt soecken wylt te voeren.

Tot dien eynde soo sal sijn Majesteyt van Sweden/naer ghelegghent heyt deses Krijghs R.R. te voet/ende R.R. te Peerde op sijnne hofsen houden/ ende de selve in Doozsch-landt voeren. Waer toe de Koninck in Brancryck Jaerlijckx sal gheben R.R. Rijdcaeders / ende de helft selcken den

15. May/de anderen den 15. Novembris/oste tot Parijs/oste tot Amsterdamm in Hollandt (naer dat het sijn Majesteyt in Sweden bequaemst dunckt) den Konincklijcken Sweedsche hier toe Gheputeerden/sonder faute sal betalen laten.

3. De werbinghen van Soldaten en Boots-ghesellen/ de af-boeringe van Scheypen ende andere Krijghs-instrumenten / sullen in beyder-zijds Coninckrijcken vry staen/doch den vanden worden ghewerghert.

4. Die ghenen die onder d'Armade zijnde/per wos verbraken oste te buyten gaen/oste oock vluchtigh worden/die sullen haren Heere tot behoerlijcke straffe worden ober-ghelevert.

5. Soo nu/naer Godes ghenadighen wille sijne Maj: van Sweden hier in tot sijn booznemen gheraecht/sal de selve sich in de veroverde plaetsen/de Religie belanghende/ boeghen na de Constitutien ende Wetten des Rijcx/ende sal aen die plaetsen/daer de Catholische Religie ghewoest is/ de selve oock alsoo laten blijven.

6. Ende offer eenighe Dorst ofte Stande/ in ofte buyten Duptschland soude begheerich zijn/om sich tot dit selve Verbondt te begeben/ soo sal die op ende aenghenomen werden/met dese voorwaerden ende versekeringen/ nochtans dat die ghene die sich daer toe sal begheben / nochte heymelijck nochte opentlijck het sal houden/het gheschiede dan in sijnen ofte eenes anderen name met de teghen-partijje/noch de ghemelde Koningen in Sweden ende Brancrijck/eenighen schade sal toeboeghen/maer veel meer naer sijn vermoghen pder tot desen Rijgh contribuieren / ende den selven sullen helpen behoorden:het welcke als dan dooz sonderlinge tractatie kan worden afghehandelt.

7. Met den Hertogh in Beperen/ende de Catholische Ligue int Roomsche Rijck/sal alle moghelijcke vrientdtschap/oste ten minsten een Neutralityt worden onderhouden/wel-verstaende nochtans / by aldien sy van des ghelijcken doen sullen.

8. Ende by aldien dattet eens naer G.wille soude komen tot eene tractatie ofte handelinghe/ soo sal met beyder zijds bondt-ghenooten raedt ghetracteert/ende sonder d'een ofte d'ander deel gantsch niet inghegaen/ nochte gheenen vrede besloten worden.

9. Dit verdragh sal van dato af 5. Jaren dueren/namentlijck tot op den 1. Martij:Stijl:Ver: Anno 1636. Binnen den welcken tijdt/ by al dien het niet vrede werdt/het naer alghemeene Bondtghenooten raet/sal komen verlanght werden.

10. Men heeft oock eyndelijck dit inghewillight/ dewijle dat booz-leden Jaer begonnen is van dit Verbont te handel/dat het selve op 6. Jaren soude werden besloten/ende dat sijne Majestejt van Sweden al-reede vele kosten in desen Oorlogh heeft gheconsumeert/ dat inden name van sijne Majestejt in Brancrijck/even op dien dagh dat dese transactie is versegghet ghelworden/souden P. P. Fransche ponden/oste P. P. Rijck-daelders woorden ghegheben/ dewelcke wy oock dooz Wissel-brieven ontfangen hebben/ ende doch niet en sullen worden gherkent tot de andere somma van vijf Jaren die alreede is inghewillight.

Aldus ghedaen in het Konincklijcke Sweedsche Legher Beerwalda in de Pienwe March Brandenborgh/den 13. Januarij/ Stijl: Ver: Anno 1631.

De Koninck in Enghelandt/dede oock vele tot dese saecken/want sy niet alleen eene groote somme ghelts ober-maechte/maer liet oock ghelijck worden ghesepdt is/een groot ghetal volcks in sijn landt werben. De Staten die willighden oock in eenigh ghelt tot desen Rijgh te contribuieren.

Middelert tijdt liet de Hertogh in Pommeren een Schrifft in Latijn ende Duptsch/dooz den d'uch uptgaen/daer in sy verhaelde de groote oberlasten die sy by de d'z-jarighe Keysersliche in-quartieringhe gheleden hadde/ende

De Koninc in Enghelant en de Staten helpen den Koninc

ende andere beswaernissen meer. De Koninck die troek op dese tijdt ober de Oder/quam onder Custrin/ende heeft de selve plaetse tot sijne versekertheit van alle zijden belejdt. Sijne uyterste schildwachter van de Ruyter die hielt op desen tijdt tot Keutwin aen de Labbusische Bergen:Van daer upt lagh het Keysersche volck tot Franchfort toe/ Furtenwalt/ Bestkauw/ ende Koibus. De Sweedsche die stroopte wijdt ende breekt/ op de Westersche zijde/van de Oder/jae schier tot Wittenbergh toe. De Keysersche die plonderden dat Stenbergische ghebiedt/ende d'zeben alle het vee wegh/het welcke in de selve plaetse grooten noot ende ghebreck veroorsaecte.

Den 8. Januarij quam den Obersten Lesle met eenigh Sweedsche volck des nachts voor Lockenitz / wesende eene passagie op de Pommerische Frontieren ghelegghen daer in dat hondert Keysersche Musquetiers in Garnisoen laghen/ende begon dat sinorghens broegh met 5. Stucken gheschuts te beschieten. Daer op sich die van binnen dapper werden/ doozschietende 5. van de Koninckliche. Doch ondertussen soo openden dese met ghewelt de poorte/ende dronghen daer in. Alwaer ontrent 20. werden omghebracht/ende 80. ghevanghen.

De Koninck die vereerde daer naer den boozserden Obersten Lesle met dese plaetse/hoewel de selve toebehoorde dien van Schulenborgh die sich ondertussen tot Berlijn hielt.

In dese ghelegghentheit van saken wierden niet verre van Berlijn den Keyserschen eenighe Brieven dooz de Sweedsche afgeworpen: daer in dat onder andere werdt bevonden/ dat de Grabe van Schwarzenborgh hadde beloofst den Keyserschen eenighe 100. wissel Rogghen te doen.

Dies-halven de Coninck naer der handt sulck Coren booz sich begeerde. Oock soo wasser by de ghemelde Brieven eene Oorloghs-instructie/ die den Generael Tilly aen den Grabe van Schaumborgh zondt.

Ondertussen wert de Schantse die by Lantsbergh op den bergh lagh/ vande Sweedsche met gheweldt veroverd/ ende vele Keysersche daer in ter neder-ghelouwen. De Oberste Sack/die sich eerst presenteerde werdt met een belt-stucken ghetrossen/soo dat sy op de plaetse doot bleef.

De Crabaten die leden op desen tijdt groote schade dooz de Sweedsche/ dewijle dat daer op hun vele rijcke buyten te halen waren. Want sy hadden eens deels riemen ofte gordelen vol gout ende zilver om haer lijf/ oock d'zogense wel gantsche platen van gout ende zilver gheslaghen/booz de borst.

Ontrent den 20. Januarij liet sich een Vaendrygh / met namen Dirick Buzyn/wesende van't Regiment vanden jongen Grabe van Thurn / met een partijje Oyer-roers ober d'ander zijde van de Oder zetten/ ende viel by nacht in een quartier daer in een Oberste lagh met 200. Crabaten / doozschoot den Cornet achter den oven/ende brachte eene aensienlijke buyt daer van/nessens het Cornet/ wesende wit/staende daer in een dobbel swarte Arent. De selve Cornet werdt den 22. Januarij de Coninck in sijn Hoofst-quartier tot Beerwaldt ghepresenteert. Kortz daer na werden 2. Compagnien Crabaten van een ander Sweedsche partijje meesendeels neergemarst.

De Keysersche ende de Sweedsche stroopen sterck.

Lockenitz wort vande Sweedsche ingenomen

Sartz weert
han den
Swedische
bezet.

Oock liet de Coninck Sartz bezetten en stercken/want sulchs en geschie-
de niet terstont na de inneminghe des selven/dewijle hy was ghe adverteert/
dat de Keijserliche eenighe mijnen daer in souden ghemaect hebben / dies-
weghen hy niet en betroude / maer ordineerde siechts eenigh volck aldaer/
die boozder niet als onder de poorten de wacht en hielden. De selve plaetse
was op 30. huysen ontrent ende de Kerck gheheel afghebrandt / oock was
het Stadthuys dooz 2. tonnen Boscruyt/die de Keijserliche daer hadden ont-
der ghebracht/verniet: Anders en wasser aen de Wallen ende Mueren niet
beschadighet / eben-wel soo werden de selve niet te min van de Swedische
noch stercker ghemaect.

De Keijser-
liche in Col-
bergh doen
den Swed-
sche schade
met uytbal-
ken.

De Ober-
ste Capua
stieft tot
Stetin.

De Coninck die oock verwitticht zijnde/dat die in Colbergh onversiens
dooz eenen stercken uytbal de Swedische verrascht ende overballen hadden
ende eenighe hondert stucken vees hadden wegh ghebracht/die zondt in ha-
ste dadelijck derwaerts 2000. Musquetiers / om de belegherde te meer te
benauwen.

De Oberste Ferdinand Capua/die te Grippenbaghen was ghevanghen
ghenomen/so boven gesept is/ ende sich tot Stetin tot noch hadde laten cu-
reren van sijne ontfanghene wonden/sterf aldaer. Op sijne doot wort dit
naerbolghende Vers ghemaect.

Stetinum, quod te capturum, Capua, dixti
Te modo captivum cernit obire diem.

Dat is:

O Capua! de Stadt Stetin/
Die ghy ghedacht te nemen in.
Te brenghen onder dijn ghevelt/
Die siet u doot ter neer ghevelt.

De Gene-
rael Tilly
komt tot
Francfort/
ende Ober

Den 24. Januarij quam den Heer Generael Tilly/van den welcken wy
boven ghesepdt hebben / dat hy uyt het Stift Naeghdenbozgh met eenigh
volck tot hulpe van de Keijserliche in Pommeren was opgehoozen/met daz
complete Regimenten/ende de Stroitische Curassiers/tot Francfort aen
de Oder aen/dier noch meer krijghs-volck daer naer volghde.

Daer op soo trock hy selfden 24. na Landtsbergh/ ende naer dat hy de ghe-
legghentheid des selven passus hadde besichtiget / keerde hy wederom op
Francfort. Doen-maels wierden dooz den Commissaris van Ossa der
Pommerische Armade in de 400000/Florij: overgesonden/oock een groote
quantiteit van ammunitie op Francfort aen de Oder overgemaect/daer
dooz dat het ghebreck ten deele werdt ghesolpen. De Heere Generael Tilly
die

die monsterde daer op sijn Krijghs-volck / doch vont in 120. Cornetten die
hy hadde niet meer dan ontrent 4000. man. Want de Soldaten waren seer
verloopen. Ghelijck dan hoorts te hooren 32. Soldaten die vooz Francfort
souden Schanssen opwerpen / t'ssens daer van ghelopen waren. Dese Ge-
nerael Tilly die selde naer dese sijne aenkomst allehande goede ordze/vooz
het Keijserliche volck/liet ontrent Berlijn vele hooren op hoopen / oock uyt
Mozabien/Schlesien en Bohemen/ vele voozraets aenbrenghen. Hielde
onder sijn volck goet regiment/de welcke t'ghene het van doen hadde/moeste
contant betalen.

Coorts vooz dese aenkomst des Heeren Generaels Tilly/liet de Coninck
in Sweden inde nieuwe March een Mandaet aenstaen / deses inhoudts.
Dewijle dat de selve March nu gheheel was bezijt van de Keijserliche/ende
dat sijne Con: Maj: die hadde uytghedreven / soo soude nu alle Onderdanen
weder keeren tot hare huysen ende goederen/ de selve met ruste besitten / oock
daer in haer ghewoonlijche neeringhe doen/want sijne Maj: niet als vbandt
maer als vriendt beschermer heer was ghekomen; Daer beneffens datse vooz
sijne Soldaten souden laten volghen / t'ghene sy aen boeder ende andere vic-
tualien ontbeeren konden/De gene die niet wederkeeren en souden/wilde hy
dooz vbandt des Vaderlands houden / ende hare personen ende goederen
ten byere ende ten sweerde verbolghen/ dies halven soo quamender daghe-
lijck vele wederom / kochten allehande nootduft/ende richteden hare goe-
deren wederom op. Oock heeft de nieuwe Marchsche Ridderchap den Co-
ninck ingewillight te gheben in 14. daghen tijdt/ 10000. schepel hooren/ende
7000. Rijckdaelders.

Naer desen maecte sich de Coninck veerdigh tot eenen tocht / gaf het
Commandement inde nieuwe March over aen sijnen Veldt-Maerschalck
Gustavo Hoorn/hem achterlatende drie Regimenten Finnen ende Lijflan-
ders te peerde/ende vier te voet/ om op die van Lansbergh te passen. Met
het referende volck dat inde 16000. man beliep/met vele geschurs/peer vbandt
ende andere gereetschappen/trock hy op Damin/daer hy den 20. Januarij
aengquam. Liet sijn volck van daer trecken dooz Stetin / de Kuyter trock
op den 27. 28. ende insonderheid op den laetsten dagh/den Rhijn-Graben/
des Graben van Orenburgh/ende des Obersten Baudissen Regimenten
dooz het welcke den gheheelen dagh duerde / was altmael een schoon wel
ghemonteert volck met kloecke peerden voozsien. De Coninck quam den
28. self in persoon inde Stadt / dien ter eeren twee stucken wierden los ghe-
bandt/Waer op de Hertoghe van Pommeren hem besochte / ende sy aken
langhen tijdt t'samen.

Den 29. Januarij passeerde veel voetvolck dooz de Stadt/waer onder
waren des Obersten Durbels Regimenten/als oock van den jongen Wal-
lenstepner.

Dese Wallenstepner is/ als hy in Pommeren wilde varen met sijn schip
hy Camin ghestrandt / doch is al sijn volck behouden gheworden: Hy en
wilde niet eer uyt het schip/vooz hy al sijn volck sonder perijckel aen landt-
sagh/seggende/hy wilde met sijn volck leven sende sterben. Alse nu alle te-
lande ghekomen waren/ soo is het schip ghebozsten ende ghesoncken.

De Coninck
in Swede-
laet in de
nieuwe
March een
Mandaet
aenstaen
de Onder-
danen we-
derom tot
hare goe-
ren souden
wederkeeren.

De Coninck
in Sweden
trekt naer
de kleen
bozgh.

*Vzeemde
Omen ofte
teercken tot
Schwerin.*

Tusschen den 4. ende 5. Januarij ghebeurde tot Schwerin in Mecklen-
borzgh by nacht wat vzeemds. Want op het Casteel verthoonde sich een
Compagnie Ruyters met een Cornet/ ghebonden aen een Lancie/ ende dat
met sulchen ghedrups/ dat de Schilt-wacht ghenootsaect werdt te wijcken
ende aen haer bestemde plaetse niet blijven en konde. Het wierde van den
Keijserlichen ghehouden vooz een quaet Omen ofte teycken.

Ondertusschen dat de Coninck in Mecklenborzgh ghetrocken was/ viel
de Jonghe Wallensteiner/ die in dienst was van sijne Keijserliche Majes-
teyt/ met 300. Musquetiers ende vele waghnen upt Landtsbergh/ in de
Nieuwe Marck/ plonderde eenighe Doopen upt/ ende trock met den wagen
men wel gheladen zijnde wederom te rugghe. Doch de Sweedsche hier
af kennisse ghekregghen hebbende/ wachte op haer/ ende overviele en
versiens/ versloeghen een goet ghetal/ ende kregghen vele ghevanghenen/ nes-
sens alle de buyt die se by sich hadden: De Jonghe Wallensteiner ontquam
ter nauwer noodt/ vluchtende binnen Landtsbergh.

Doch wert met het fortificeren ende verstercken der Stadt Stetin/ noch
gheduerigh voozt- ghevaren/ ende moeste peder huys/ naer dat het groot
was/ 2. 3. 4. ofte meer personen naer de Wallen zenden: Aldaer zijn oock
ontrent desen tijdt eenighe Personen verzoncken/ werckende inde Grach-
ten.

*De Sweed-
sche/ est als
le andere
werbigen
wercht tot
Lubeck bet-
hoert.*

De wijle dit aldus gheschiede/ werden tot Lubeck op een nieuws verbo-
den/ niet alleen de Sweedsche/ maer oock alle andere werbinghe/ Ec. ghe-
lijck te sien is upt dit naer- volghende Plactaet dies- weghen aldaer aenghe-
slaghen.

De wijle dat vele vzeemde onbekende Personen/ Ruyteren/ Soldaten
ende anderes standts/ vooz alderhande middelen in dese Stadt in- sluppen/
haer selven hier ende daer verstercken/ ende onder verscheydene pzetexten ofte
voozwendinghen in ende vptloopen/ alles teghens de vooz- gaende eerste in
ghestelde Ordinantie des E: Raedts/ daer vooz dat van nooden is/ ghelijck
dan tot nu toe gheschiedt is / datmen de gheheele Stadt daghelijcks moet
dooz- soecken/ ende de verbeekers van den eenen hoeck tot den anderen moet
na- speuren: Soo heeft de E: Raedt verordineert ende bestemt twaelf be-
roemde Weerts huysen ofte Herberghen/ ende vooz elcken voozte deser Stadt
de namen der selver laten aen- slaen/ daer in dat/ ende anders nergghens/ alle
de vzeemde die in ende toeghesloten worden/ sullen haer Logijs nemen/ ende
den tijdt ober die hun te blijven toeghelaten is sich vooztaen ophouden ma-
ghen ende sullen.

Soo en sal oock gheen vzeemdelinck/ tzy dat hy pas- voozte vzeinghe/ ofte
niet/ tzy dat hy upt dese Stadt vptghereden zy / ofte van andere plaetsen/
van buyten in- home/ sonder vooz- gaende verloff des Raedts/ ende naer ghe-
noeghsame gheghevene onder- richtinghe ende bescheydt van sijne affaeren/
ofte handel/ worden in de Stadt ghelaten / ende wat sich dies- weghen da-
ghelijck vooz de Poozten toe- draeght / sal t'elcken des abonds van den
Wacht- schryvers ter behoortlicher plaetsen/ Schijstelijcken werden inghe-
bracht.

Insghelijck soo sal upt de bestemde Herberghen/ naer het sluyten der vooz-
ten/

poozten/ gheduerigh een designatie ter behoortlicher plaetse worden gelevet
van alle die Gasten die op dien ofte op den vorighen dagh ingekomen yn/
ende hoe langhe dat elck daer in ter Herberghen ghelegghen heeft.

Doch sal daer beneffens voozders ghecontinueert werden / op alle plaet-
sen de ghewoonlijke Inquisitie ende huys- soeckinghe vooz den Capiteyn
des Armes.

Wozt midts desen verboden gantscheijck allen anderen Weerden/ Boz-
gheren/ Inwoonders ende yeghelijck een/ sonder onderscheyt/ eenighe Sol-
daten van wat Conditie/ nochte anders permant vzeemts in te nemen/ huys-
bestinghe te gheben/ eenighe hameren ofte zalen in te ruymen/ by verlies der
Stadt- wooninghe/ vptwerpinghe des gastes/ ende ernstighe straffe teghens
alle de verbeekers.

Doch soo eenighe persoon vpt den Ghebueren sich tot haerder versterck-
heyt hier in soude begheben willen/ die sal te voren sich by des Raedts- Ca-
mer aengheben/ licentie ende verloff verseecken/ ende van te voren met de sel-
ve accorderen/ eer dat sulcx gheschiedt/ ende dat hy dieshalven genoeghsaem
bewijs verkreghen hebbe/ sonder dat en sullen onse voozghers nochte Weer-
den niemant innemen/ nochte eenighe wooninghe/ hoedanigh die zy/ ver-
hueren/ op sware straffe ende verlies der Weertschap.

Insouderheyt soo wil den E: Raet/ hier mede wederhaelt ende met allen
ernst ghescherpt hebben hare vorighe Mandaten; Dat niemant/ het zy
dan wie hy wille/ bestaen en sal eenighe werbinghe te doen / in dese Stadt
sulcx gheschiede dan op wat wijse ende voet het pinnermeer home/ veel min
datmen daer in sal eenighe volck van andere plaetsen te samen loopen laten/
ofte de minste tsamen- rottinghe niet aen en stelle. Ende sal het afvoeren al-
ler Soldaten vpt der Stadts Haven ende iurisdictione/ soo naer naer als vooz
ernstelijck verboden blijven.

Ende sal de E: Raedt op sulcx alles een wakende ooghe hebben/ de vori-
ghe inquisitiones ende visitationes scherpen/ naer de verbeekers trachten/ en
de selve met sware straffe/ naer elcke eens verdiensten/ oock aen tzy ende te-
ben aentasten. Daer naer sich yder te reguleren heeft.

Den 1. Februarij is de Coninck van Sweden s' mozghens ten ses u-
ren vooz Nieuw- Zandenborzgh/ daer in den Obersten Marezan lagh/ met
sijne geheele Armade gekonnen/ heeft het dadelijck berent/ en met musquet-
ten vyer inde Stadt laten geben. De volgende nacht heeft hy de stucken daer
vooz gheplant / ende des mozghens dzy stucken daer op ghelost. Als de
Keijserliche desen ernst ghesien hebben/ soo begheerdense te accorderen. Na
dat de Coninck nu sijne ghewoonlijke ure van bidden hadde ghehouden/ so
is ontrent elf uren met hem ghetracteert gheworden: Ende is hun van sijne
Konincklijke Majestejt die ghenade bewesen / datse met sack ende pack/
neffens de Bagagy ende haer volle gheweer zijn vptghetrocken/ belovende
datse in dzy maenden niet en souden dienen tegens sijne Kon: Maj: als oock
niet teghens Mecklenborzgh ende Pommeren.

Hebben sich oock verplicht datse niemant niet en souden plonderen/ noch
int minste pet wesen nemen/ oock datse die ghene/ die sijne Maj: hadden te vo-
ren ghedient/ hem souden in handen stellen.

*Nieuw-
Zandenb.
vanden
Coninck in
Sweden in
ghenomen.*

De Sweedsche Conboierdse tot naer Bzenflou / zijnde de Keijserliche sterck 5. Compaignien te voet vant Marefantsche regiment / en d'z Compaignien des Grabe van Monte Cuculi te peerde / ende noch 120 des Obersten Butlers / met de welcke de Coninck qualich te vreden was / dewijle hy een Regiment in sijnen naem gheworpen hadde / ende dat na der hande sijne Keijf: Maj: toe boerde.

Hier op soo ruckte de Coninck vooz dat Huys Alempenaw / als sulchs de Keijserliche vernomen hadden / hebbense Creptow verlaten ende sich wegh ghemaecht. Daer op de Coninck dat mede innam.

Doemaels liet hy alle den Adel ende steden des Stargardischen ghebieds Item van het Wuyt Stavenhaghen / Ibenack / ende Plaghe te nuwden Brandenborgh citeren / ende handelde met hun ghedeputeerde / noyende r'onderhoudt der Soldaten / op datse daer toe sekere somme contribueerden.

Naer dat nu Nieu-Brandenborgh ende andere ghemelde plaetsen waren verobert / soo versterchte sich de Coninck met ettelijcke Ruyterie wpt het Eylant Rughen / ende eenigh boetvolck wpt d'omligghende steden / die hy alrede in zijn ghewelt hadde / liet mede wpt Straelfondt brenghen 5. stucken gheschuts ende meer andere ghereedschap / ruckte daer naer met sijne Armade vooz op Loitz / eyschte dat op. Daer op de Spaensche Capiteyn daer binnen antwoorde / hy en wilde sich niet dragen ghelijck die van Creptow / maer begeerde als een Caballier te verchten tot op den laersten man: Doch liet hy hem noch gheseggen ende beweghen dooz het vrouwen ghetier / dat hy sijne meyninge veranderde / alsoo dat hy op de aankomste des Coninck antwoorde / gebaeght zijnde of hy dan verchten wilde / dat dewijle hy sagh / dat hy des Coninck macht niet en vermocht te wederstaen / hy sich tot capitulatie ofte onderhandelinge presenteerde. Daer op begeerde de Coninck hy soude sich verschijnen: Het welcke gheschiede. Ende quam dese Spaensche Capiteyn de welcke eene schone gouden keten hebbende aenden hals / soo verforchte een Sweedsche Abonturier van den Coninck vooz het arcoort / dat hy hem in wilde de consent gheben hem die keten af te nemen. Het welcke hem gheconsenteert zijnde / nam hy hem dadelijcken de keten van den Hals: daer teghens sich oock de Spaignaert niet stelde / maer lietet sonder teghen spreken gheschieden.

De Coninck die hadde middeler tijdt eenen Ritmeester ghenamt Johan Melcke wpt Mecklenborgh op eenen aenflagh wptghesonden; dese heeft sich met 36. Peerden vooz Malchin / wesende een vaste plaetse ende met 2. Compaignien Dragoners beset begheben / ende heeft vele Boeren / soo vele als hy inder haest konde ophenghen / met zich ghenomen / ende heeft ober al rontom de Stadt vele viers maken laten / voornamentlijck op Danne / eene halve ure gaens van daer / ende heeft aen den boomen heel handende loyten laten aenhanghen; smozghens gheheel vzoegh heeft hy eenen Trompetter naer de Stadt ghesonden / haer te kennien ghebende of vraghende / dewijle de Coninck met de gheheele Armade vooz de Stadt was / of sy haer wilden opgeven / als sy nu sulchs vernomen hadden / hebbense wel haest om genade ghebened. Daer op heeft hun de Ritmeester laten

Loitz wort vanden Coninck in Sweden verobert.

Malchin wert vande Sweedsche met list ingenomen.

aensegghen / dat hem de Coninck hadde afgebeerd icht om met hem te tracteren / datse op verlies van haer leven van stonden aen sonder gheweer / met al haer by hebbende volck soude vooz de Stadt komen / ghelijck geschiede; waer op hysse met sijne 36. Peerden omringht heeft / ende heeftse tot den Hoofstman tot Stavenhaghen / is Joachim van Grabow / ghesonden / ende by lijfs straffe hem geboden soo vele waghens te zenden / daer op sy konden geboert werden / als hy nu de waghens gekregen hadde / heeft hy den Capiteyn met al sijn volck boben de 200. daer op zetten laten / ende selve tot den Coninck gheboert / de welcke by vier ende vyve tot hem ghebracht werden / den Coninck ghesworen hebben / ende sijn also van hem in dienst aenghenomen.

Dese Melcke is dickwols in Pommeren ende Mecklenborgh op aenflaghen wptghesonden gheweest.

Naer sulchs soo ruckte de Coninck den 12. Februarij vooz Damin. Al daer soo stiet de Oberste Dodo van Kniphuyfen met 2000. man te voet ende 1000. Ruyters tot hem. Dese plaetse tasteden de Coninck met grooten ernst aen / quam den selven nacht noch met de loop-graben tot aen de werken der gener die in de Stadt waren. S'anderen daeghs werde sterckie gheschoten met Stucken / waer van hy een groot ghetal hadde / ende werdt dien van Kniphuyfen belast / hy soude dat Casteel attaqueren. Als de Keijserliche dien aenbal bemerkht hebben / staecten sy 't int brandt / ende begaben sich op den Thoren. In den selvighe nacht veroberte oock den Obersten Dupbel eene halve Mane / daer wpt hy eene boortweeringhe maecte. Des anderen daeghs smozghens ontrent 9. uren / vielen de beleggerde wpt / doch wierden wederomme te rugghe ghebreiden / soo datse noch een Loop-graef moesten verlaten.

Ondertusschen maecten de Sweedsche eene Mine veerdigh onder het Casteel / van meyninge zijnde dat te doen opbliegen: Als de selve nu savonts ghereedt was om aengheseten te worden / soo gaven sich over beyde de Capiteynen die daer in laghen / wesende van het Volkische Regiment / met alle hun Soldaten / ende over-leverden den Coninck seven roode Daendelen / dewelcke dadelijck op de Schans-horben teghens de Stadt ober wieden wptgheseten.

Als nude Stadt meer ende meer aenftoors leedt / soo arcoordeerde de Hertoghe van Sabelli / die daer in commandeerde / ende trock den 15. Februarij twaelf Daendelen sterck met sack ende pack op / ende zijdt gheweert wpt. Daer op het de Coninck sterck bezettede. Hy hondt daer binnen in de 500. Wispel korens / vier hondert ende 40. Centener Boscrup / 36. Stucken gheschuts / daer onder dan waren 15. groote metale Stucken / ende anderen grooten vooz-raedt meer / want de Keijserliche die hadden aldaer een Magazijn opgherechiet.

Damin wort den Sweed verobert.

De Heere Generael Tilly hadde hem den Hertogh van Sabelli bevolen
hy soude sich soo van alderhande noodtozucht voorzien / dat hy de Stadt
minsten d'z weken mochte houden/hadde hem oock dese ordinantie ghege-
ven/dat ingheballen hy wierde ghenootsaecht te accorderen/dat hy sich naer
Kostock als dan met sijn volck retireren soude. Hoe hy sulchs naer gheho-
men is / heeft de wythomste gheleert. Want hy de selve plaetse niet alleen
gheene d'z weken/maer oock by-kans gheene d'z daghen heeft ghehouden.
Nam oock sijnen wegh/uit wpt-trecken/niet na Kostock / maer begaf sich
na erghens anders toe.

De Coninck die kreegh in de voornoemde inghenomen plaetse/vele Keys-
fersech volck/dat sich tot hem begaf.

Paer sulches soo leyde de Coninck sijn meeste volck hier ende daer in de
inghenomene plaetsen/ende begaven sy hant weder op Stetin.

De oberste
Perusi in
Grypswalt
wozt tot op
geven ber-
maendt.

Midderler tijdt zondt de Oberste Generael over de Infanterij
dien de Coninck tot Damin achterghelaten hadde / een Schryven aen den
Obersten Perusi tot Grypswalt/volghen des inhoudts.

De wijle dat de saecken nu daer toe sijn ghekomen/dooz veroveringhe der
Stadt Damin/ende anderer daer ontrent geleghene passien/ dat uwer staet
gheheel afghesneden is allen toeganch ende alle toeboeringhe van probanti-
heden/soo is oock openbaer wpt D.L. epgheene afghewoopen Zieken/ dat
de veroveringhe van D.L. Stadt/zijnde van alle noodtwendigheden gede-
sineert ende onvoorzien/niet en hoeft dooz ghewelt en krijghs-macht/maer
alleentijch dooz weynigh tijts kan te voege gebzacht werden. Doch de wijle
dat het langhe wptstel D.L. anders niet en kan toezenghen ende veroorzaken
als schaden ende onlijdelijche conditien/hebbe ick wpt goede affectie ende ge-
negentheyt/die ick allen dapperen krijghslieden ben toedragende/D.L. ver-
manen willen/dese gelegentheyt des tegenwoozdigen tijds waer te nemen
ende selve in tijds op eerlijche Conditien bedacht te sijn / den Soldaten te
verschoonen/ende u selven te schicken/ ghelijck als verstandighen toekomt/
naer den hoogh-dringhenden noodt. Want ick dese vaste hope hebbe / dat
eer het tot extrema ofte tot het wpterste come/ ick vooz D.L. sal kommen by
mijnen Alder-ghenadighsten Heere den Coninck obtineren / dat u krijghs-
volck moghe met goede conditien eenen v'zjen afstreck toeghelaten werden.
Daer-en-tegghen soo ghy liever hebt/dit alles aen een zjide zettende/het wpt-
terste te wachten/soo sal na der handt geene wptvlucht/nochte Conincklijche
gherade meer vooz u overigh sijn.

Doozders vernemen wy met verwonderinghe / ende met niet mindere
rechtveerdighe indignatie/aller Christen herten/de ober-groote Lan-ber-
woefingen / t'blaken ende bzanden / twelch u krijghs-volck op een gheheel
Barbarische wijse dooz-gaens aenrecht / twelch Christelijche Soldaten
qualijck betacnt.

Bedencht doch selve / dat desen Krijgh aen beyde zjiden van Christenen
ghevoerdt werdt / die niet qualijcher en voeghd / dan mer Bzanden ende
berwoefingen de onschuldige Onderdanen te plaghen. Wilt derhalven
ghewaerschoutw' sijn u Krijghs-volck vooztaen van sulche insolentien af te
houden/

houden/op dat niet/wanneer misschien de saken aen uwe zjide eenen onghe-
luckighen wptganch krijght/(daer aen ick niet en twijfele) ende ghy in ons
ghewelt komt/ghy lieden met anderen Bzandstichters gestraft sult worden.

Hier op soo antwoorde de Oberste Perusi/dat hy so dadelijck niet en kon-
de wijcken/maer verhoopte van de Keysersliche Armade haest secours/doch
wilde men hem tijdt vergunnen/soo wilde hy't aen den Keyserschen Gene-
rael ontbieden/ende sijn bedencken daer ober vernemen. Onschuldigh sich
van woegghen het bzanden/dat hy niet en wiste dat diergetijche geschiet was/
wptghenomen dat om Grypswalt te bevestighen/per wes afghewoeken ende
afghewandt was gheweest.

Antwoorde
des Ober-
sten Perusi
in Gryps-
walt.

De wijle de saecken aldus stonden/soo versondt de Oberste Perusi buyten
de Stadt alle krancken ende ontweerbare personen/ liet oock rondtom het
Stadthuyse een staket maken.

Daer werdt van hem gheschreven/ dat hy kortz te voren den Generael
Superintendenten aldaer Doctor Cracowitz eene roede hadde doen geven
om dat hy tegghen de Justitie wptghebaren hadde/hy noode de selve te gast
tot sijnent/ende als hy nu wegh gaen wilde/liet hy hem in een besondere ka-
mer brenghen/ende aldaer tot ewighen spot een geeselinghe gheben.

De Grabe
van Tilly
treckt in
Macklen-
borg.

Paer dat de Heer Generael Tilly vernomen hadde des Coninck inbal
in Macklenborg/ besloot hy met de Keysersche Armade mede derwaerds
te trecken/ tot dien eynde bzack hy den 5. Februarij van Franchfort aen de
Oder op/met 2 Regimenten te voet Duytsch volck/twee Regimenten Cra-
baten/een Regiment te voet des Obersten Wallenstein/dier beneffens met
vele bagage waghens/op dewelcke 2.3. ende oock wel vier Cornetten ende
ander Vanen laghen/wantmen van 2.3. oock wel vier Vanen nauwelijchs
een Cornet t'samen brenghen konde; Sy namen den Boeren al het haer/
ende datse niet mede nemen konden / verkochten sy tot Franchfort aen de
Oder om kleyn gelt. Een Os om 4. Rijxdaelders dieder wel 20. weert was
Een Peert van 30. Daelders verhandellden sy om 3. d'z Ducaten. Daer
bleven in de selve Stadt meer niet dan 5. Compagnien te voet/ende wierden
obermidts de straffe houde alle moegghen doode Soldaten ghevonden/ van
die op de Schiltwacht ginghen / werdender op eenen nacht 9. dooden ghe-
vonden. Desghelijck ghebeurde tot Landtsberg/ waer op desen tijdt 2000.
Man in Garnison laghen.

De Grabe
van Tilly
treckt van
Rappin na
Fuchsberg

Paer dat nu de Grabe Tilly van Franchfort met de vooz-ghemelde Re-
gimenten wptghetrocken was/ begaf hy sich op naer oudt-Bzandenborg/
ende van daer nam hy sijnen wegh op Rappin. Ende naer dat hy sich met
meerder volck hadde verstercht /soo dat hy ontrent 20000. Man (eenighe
schryben voozseker dat hy niet meer dan 12000. man hadde/) sterck was/
keerde hy sich van daer op Bozstenberg/ hy sich hebbende 26. stucken ghe-
schuts. Sondt den Obersten Cratzen met 12000. Man vooz henen om
Nieuw-Bzandenburgh te berennen/ ende om den pas des selven op datter
gheen nieuw volck binnen en soude woorden ghebracht te sijn.

D'Oberste
Eckstadt
comt en ge-
baer.

Hier-en-tusschen als de Keysersche Oberste Eckstadt tot den Grabe
van Tilly reysen wilde / werdt hy den 22. Februarij op de Spandawische
Beyde van eenighe Sweedsche Ruyters aenghetast/Waer op sijn dienars
het

het ontliepen doch hy weerde sich / tot datter eenigh volck uyt Spandau
quam / dat de Sweedsche retireren moesten / latende eenen dooden achter /
die een Francois was. Beyde des Obersten Lijf peerden brachten den
Sweedschen daer van / oock werdt hem in sijne handt een Pistool in stukken
gheschoten.

Treffen tus
schen den
Keijserliche
ende den
Sweedsche

Als ondertusschen de Generael Tilly van Rappin voort trock / begaven
sich inde 500. Bernsteinsche Kuypers op Templin / van meeninghe zijnde
de selve plaetse onversiens te overballeen: Maer de Sweedsche die voort qua-
men hun / ende daer onstondt een hert treffen tusschen hun / daer in de Bern-
steinsche te kort quamen / ende op de vlucht gejaeght werden. Dewijle datter
nu eben op dien tijdt eenen dicken mist ofte nebel neder viel / soo en werden
se voordr niet vervolght. Een Ritmeester met by naer sijne geheele Com-
pagnie bleef verflaghen.

De Keij-
serliche wer-
den by Lie-
benwalt van
de Sweeds-
sche ghebla-
ghen.

Voorts naer desen werden wederom 300. Keijserliche van de Dragoniers
ende Kuypers overballeen / gheslaghen / ende tot in het Stedeken Sedenick
vervolght / alwaer dat onder andere oock een Keijserliche Luypenant bleef /
ende eenighe Kuypers werden ghebanghen.

De Grabe
van Tilly
neemt sels-
bergh in.

De Heer Generael Tilly tastede een seker kasteel aen Feldsbergh ghe-
naemt / daer in 50. Sweedsche Soldaten in Garnisoen laghen / ende alsoof
haer niet en wilden opgheven / soo veroverde hy't met ghewelt / ende liet alles
daer binnen neder houwen. Als de Coninck sulchs vernomen hadde / seyde
hy / dat de Grabe van Tilly hem leerde krijgen / hy wiste nu hoe hy de Keij-
serliche Soldaten voortaan tracteren moeste.

Enighe
Keijserliche
by Landts-
bergh stroo-
yende / wor-
den ghebla-
ghen.

Op dien tijdt stroopten 50. Kuypers uyt Landtsbergh / maer de Sweeds-
sche die overvielsen / versloegen ende vingender by de 35. de resterende qua-
men wederom in Landtsbergh. Maer dat oock de Keijserliche ingenomen
ende bezetter hadden twee passen op de Poolse Frontieren / als Schwerin
ende Fesna / soo begheerde den Coninck daer op van den Keur- Vorst van
Brandenbogh de Vestinghe van Druzen. By dese ghelegentheyt werdt
alles om Landtsbergh afgebrandt / ende werdt den Landtman beyder zij-
den krijghs- volck groote schade aenghedoen.

Colbergh
werdt met
accoort den
Sweedsche
bergegebt.

Den 28. Februarj besloten de Keijserliche binnen Colbergh den Sweedt
de selve plaetse ober te gheben; dies- weghen zondt de Gouverneur Juliana
te accorderen / die sulcx dadelijck aen den Coninck liet weten. Vanden wel-
ken bevel quam / dat men se met lijdelijcke conditien soude uyt trecken laten.
Het welcke dan gheschiede ende trocken uyt den 2. Maert / met sack en pack-
brandende lonten / slaende trommelen / ende 2. Stucken / negen Compagnien
te voet / ende ses Cornetten Kuypers / doch sonder Danen ofte Cornetten / ende
wierden van daer op Landtsbergh gheconsoreert.

Het Sweedsche volck dat voort Colbergh hadde ghelegghen / trock by An-
biandt / die hun uyt Polen toeghebracht werdt / af te snijden.

Den 5. Martij quamen 4. Keijserliche Schepen met proviant ende volck
by Colbergh aen / niet wetende dat het alreede aen de Sweedsche ober was.
Maer siende datter twee Sweedsche Sloepen in de Haven lagen / ende dat
soo wel

soo wel uyt de selve Sloepen / als oock uyt de Colberghsche Schanck byec
op hun werdt ghegheben / bemerkten sy wel haest hoe het daer mede gestelt
was / retirende derhalven wederom inde Zee. By aldien datse maer eenighe
daghen voort de oberghebinghe waren aenghekomen / soo souden de Keijser-
liche den gheheelen Sommer ober noch hebben konnen teghen- houden.

Da het opgeven der Vestinghe ende Stadt Colburgh
heestinen aen Artillerij ende Ammunitione den 3. Maert /
daer in ghebonden.

- 48. Tonnen gheloutert Salpeter.
- 7. Tonnen ongheloutert.
- 7. Tonnen Swavel.
- 115. Vaetjens vol Musquetten Koghels.
- Een grooten voor-raet van Koghels van 7. ende 12. ponden.
- Boven de 200. van acht half pont.
- Een voor-raet van ses pondighe.
- Eenighe honderden van twee pont ende een half.
- Vele van twee ponden die ontallich waren.
- Eenighe hondert stucken van dry ponden.
- Vele van anderhalf pondt.
- Een groot ghetal Granaten.
- Vier stucken Loots.
- Boven de 200. Centener Lonten, neffens 2. Kassen met Mus-
quetten Koghels.

Int Ammunition Hups.

- 2. Quartieren van een Kartouwe.
- 2. Veld-Stucken.
- 1. Stuck met Kamers.
- 2. Falkonetten.
- 1. Beker-Stuck.
- 1. Schneider-Stuck.
- Item 2. Stucken van dry ponden, daer by 12. Koghels.
- 2. Stucken op den Blauwen Toren, elck schietende 12. pondē,
waer by noch 12. Koghels ende 15. Granaten.

19. Dobbel-haken op den Hoogen Toren aent Water.
3. Stucken van 2. pont, ende 2. Stucken van 4. pont, inde schan-
se vanden Blauwen Toren.
4. Stucken van 2. pont aende Pfauschinder Poort.

In de Korale Schans/waer by 39. kogels.

2. Velt-stucken van 2. pont ende een half.
1. Van 2. pondt.
1. Van anderhalf pondt.
1. Van 7. pont.
3. Stucken van 2. pont, ende 1. van 2. pont en een half, voor de
Steen-poorte.

In de Neder-Saxische Schans.

1. Stuck van twee pont
2. Stucken van 2. pont en een half.
1. Stuck van anderhalf pont.
1. Stuck van vierde half pont.
1. Stuck van 3. pont.

Op de Keiser-schans/waer by waren 39. kogels.

2. Stucken van twee pont.
2. Stucken van derde half ponr.
1. Stuck van sevende half pont.
1. Stuck van seven pondt.
1. Stuck van twee pont en een half.
4. Yfere Stucken in de Schanffe vande Meulen-poorte.
2. Stucken op de Meulen-poort van 1. pont en een vierendeel
2. Falckonetten van een half pont.
1. Stuck van twee pont.

Der Stucken zijn gheweest 51.
Dobbel-haecken 19.

118. Tonnen Boscruyt op de Water-poorte.
 106. Tonnen kleyn ende groot op den Wacht-Toren.
- Maeft 'tsamen aen kruyt 224. Tonnen.

Alsoo de Oberste Tilly op Nieuw-Brandenborgh toe troeck / liet de Co-
mic tusschen Creptow ende Dammin een Leger staen om voorderer inval
te verhoeden.

Doernaechs wiert in Pommeren eenen Landt-dagh ghehouden daer op
de Coninck vooz-sloegh / het Landt soude 10000. Man werben tot deser-
sie haers Landts / soo wilde hyer sijn Garnisoenen upt-nemen / ende de selve
andere waerts tot sijn vooz-nemen ghebruycken, ende soude alsulcken niet-
we gheworven volck den Coninck / den Hertogh / ende den Lande swee-
ren.

In Pom-
meren wort
een Landt-
dagh gehou-
den.

Tot Bartz werden ondertusschen groote royale Forten ghemaecht / ende
tot vol-treckinghe / daer van werden alle d'Onderdane n rondtomme be-
schreuen.

Ondertusschen quam de Generael Tilly met de Keiserliche Armade
vooz Nieuw Brandenborgh / daer d'Oberste Laniphuyfen met ontrent 2000
Man in Garnisoen lagh / ende belegherde dat met grooten ernst / ende schoot
seer heftigh daer op. Ende of hy wel in eenighe stormen daer op ghebaen
tamelijck volck liet / soo werden doch epdelijck op woonsdagh den neghen-
den Martij / het Garnisoen binnen overweldighet door het groote gheweldt
datse daer op deden / alsoo dat de Stadt gewonnen werdt / ende meest alle het
Sweedsche volck daer binnen legghende / also het liever tot in den doot wil-
de verchten dan sich opgheden / wert neer ghehouden. Alleenlijcken werden
ghevanghen de Oberste Laniphuyfen / die hem seer dapper gehouden hadde /
neffens sijn Wif ende Dochters / vier Capiteynen / eenighe Luytenanten /
Waendryghen / ende in de tsestigh Man. Onder de verslaghene waren de
voornaemste d'Oberste Luytenant Lintz / een Schors Wy-Heer / d'Oberste
Luytenant Dienheymmer / ende andere goede Officieren / ende quamen hier
mede neghen Vaendelen inder Overwinners handen. Ende werde de Stadt
gheheel uptgheplondert / daer op in de vijf hondert scheuten met Canon ge-
schiet waren.

Grabe Tilly
berodert
d. 23. ande
borgh.

Sp vonden oock vele secrete Brieven die d'Oberste Laniphuyfen by sich
hadde. Aen de Keiserliche zijde bleven op de plaetse doodt / de Holsternsche
Oberste Wacht-meester / een Lichtensteynsche Hoofman / een Wangler isch.
Luytenant / twee Serganten / ende veel Soldaten.

De Coninck was hoorts te horen eer het inghenomen werdt van Stetin
tot Friedlandt vier mijlen van daer aenghekomen / om op het ontfet ordde
te stellen.

Maer als hy dese onberhoopte tijdinghe van deser veroveringe kreegh /
werdt hy daer ober seer ontroert / ende met sijne 16. by-hebbende Compag-
nien Wuyters ende een Regiment Doet-volck / maechte hy sich van daer /
ende retireerden naer Anklam: Sas oock ordinantie ende beval datmen het
Keiserliche volck dat upt Colburgh ghetrocken was / ende dat doernaechs
noch inde nieuwe March was / soude aenhouden ende ontwapenen : want
hy verstant dat de Keiserliche sijnen volcke in Nieuw-Brandenborgh gheen
quartier hadden gheben willen.

De Keiser
Oberste
winger
wert vande
Ahngrae
ghelagen.

Gheduerende de Belegghinghe van Nieuw-Brandenborgh / troeck een
Keiserliche Oberste met namen Winger / van Rostock / met een goet
ghetal.

ghetal Ruyters/ vooz hebbende sich by Tilly te voeghen / doch hy wert ont
voozsiens vanden Rhijn-Grabe by Plautwen oberballen/ ende gheheel ghe-
broken/ soo dat hy nauelijcks te Rostock ontquam. Oock gheschiedender een
treffen by Nieuw Brandenburg/ tusschen den Obersten Bannier/ ende den
Croonberghe/ daer beyder zijds vele doot bleven.

Rechts ge-
reetschapp
toe. Bietin.

Hier-en-tusschen werden tot Stetin vele ghereetschappen veerdigh ghe-
maecht tot een nieuwe Cocht/ vele Gheschuts weder by een ghebracht/ alle
hanen ende Schepen werden soo hoogh met Berderen oft plancken rontom
opghemaecht/ dat de Soldaten daer in recht opstaen konden; oock dat hy te-
ghens een Musquet hoghel bebrjdt waren. Oock wert een Schip-brugghe
veerdigh ghewaecht/ 180. treden lanck zijnde/ ende soo heet dat 5. Ruyters
neffens malhanderen daer ober rijden konden.

De Coninc
in Sweden
verlamt
sich toe N.
Wingermunt

Als alle dinghen nu ghereedt waren/ werdense de Oder op-waerds naer
Nieuw Anghermunde gheboert / daer sich de Koninck oock henen begaf.
Ende alsoo tot hem op desen tijdt 4000. Man upt Sweden/ ende 3000. upt
Prussen waren op een nieuws aenghenomen/ soo versamelde hy aldaer in
de 15000. man/ begeerde van Bernaw ende andere plaetsen (proviandt vooz-
sijn volck. De ghemelde Scheeps-brugghe werdt by Sweed/ insgelijcks
eene andere by Fierath ober de Oder gheslaghen/ ende met Royale Forten
sterck beschant. Konde daer dooz van daer henen op Lantsbergh/ Franc-
fort en Mecklenborgh / sonder dat hy op Stetin r'eicken behoefde te tre-
ken.

Maet een de
gher, tot
Sweed end
tot Fierath

Oock werdt op de selve Reviere tusschen Sweed en Fierath een leger ge-
slaghen/ daer rondom eenen arm upt de Oder komende/ vloeyde/ ende groot
sich aen de ander zijde wederom in de Oder. Op dien tijt haelden de Sweed-
sche upt de Dclermarch wegh allen voozraet van koren / dat dan eenighe
hondert wispels beliep.

Crabaten
geilaghen.

De wijle dat gheschiede/ ober-vielen eenighe Sweedtsche niet verre van
Bernaw/ twee Compagnien Crabaten/ die meestendeels ghemact wer-
den.

De Grabe
van Tilly
trecht weder
te rugghe op
Kappin.

Hier-en-tusschen / bewijle dat alle proviandt in Mecklenborgh van de
Sweedtsche was wegh ghedaen / ende dat sich oock de Coninck tot eenen
nieuwen inval in de Nieuwe March toe rustede/ ghelijck als geseydt is/ ende
de upthomste der saecken noch niet en wilden op eenen Slagh met de Key-
fersche stellen / soo en nam de Generael Tilly op die plaetse niet meer vooz-
maer trock wederom te rugghe op Kappin / zondt de Avantgarde sterck
zijnde 20. Coznet vooz henen/ onder den Obersten Colorado/ dooz Botzaw
teghens de Oder naer Bintzen / in meeninghe noch eens dooz de selve lijn
hans op den Coninck te versoeken; Maer als hy t' onmoghelijck saghe
den selven by te komen/ dewijle hy alreede op datmael sijne Scheeps-brugghe
dooz Royale Forten in defensie hadde / soo begabense hun wederom dooz
de voozghemelde plaetse Botzaw te rugghe/ naer datse den Landtman vele
schaden hadden aenghedaen / ende quamen op Fehre-Belijn/ daer sy den
Generael met het oberighe volck aentrossen. Dewelcke van van daer op
Gudt-Brandenborgh marcheerden / ende zondt een deel der Ruyterij op
Habelbergh/ in wilkens de Stadt Maghdoborgh met allen ernst aen te tre-
cken

De Grabe
van Tilly
trecht op
Maghdoborgh.

52
fien: Liet hem diesweghen het Hooftquartier tot Docheren toe bereyden/
ende het Maghezin tot Serbst. Als de voozghemelde Keyfersch Ruyterij
wederom van Bintzen te rugghe trock / soo volghden hun 600. Sweedtsche
Ruyters van het Rhijn Graeffsche ende Orenborghsche Regiment naer tot
aen Botzaw/ het welcke noch dien avondt in brandt ghesleken wert.

De Araba-
ten worden
in Danc-
enberg
van de
Sweedtsche
oberballen

Van daer upt soo trock de helft deses volcx dooz Bernaw/ op Munchen-
bergh/ alwaer dat in 700. Crabaten laghen/ diese den 27. Martij sinozghens
voezgh obervielen ende vele versloeghen. De Oberste die ontquamit ter nau-
wer noot/ de bagag/ mitsgaders boven 100. gebangenen quamen altermael
inder Sweden handen de reste salveerde sich naer Franchfort aen de Oder.
Des Obersten Lijf waghen met schoone witte Peerden / met alle zijne
andere kostelijcheden kregghen de Sweedtsche oock noch int verbolghen der
selver. In de 50. Crabaten keerden wederom / naer datse vernomen had-
den / dat de Sweedtsche haer weder van Munchenberghe te rugghe souden
begheven hebben / maer werden alle van de Sweedtsche neder ghehou-
wen.

Liebenwaldt
wert vande
Sweedtsche
ingenomen

Den 29. Martij/ soo wasser een stercke troupe Sweedtsche die sich meester
maecte des vooznamens passens ende Amptijws Liebenwaldt ghenaemt/
niet verre van Botzaw ghelegghen. Aldaer vergaderden sich kortz hier op
5. Regimenten.

De Koninc
in Denes-
mercken
presenteert
den Koninc
in Sweden
alles goets.

Om desen tijt soo rustede de Koninck in Denemercken 20. Schepen toe.
Dewijle dat nu hier ober eenichsins achterdencken viel/ gaf hy den Koninck
in Sweden dooz een schrijven te verstaen / dat hy hem niet dan alles goedts
hadde te vertrouwen / ende hy wilde hem alle beboozderinghe/ alle ghebuer-
lijcke / ende broederlijcke gheneghentheydt op alle voozvallende ghelegghen-
hepdt / bewijzen.

Middeler tijt namen de Sweedtsche in Mecklenborgh Nieu-Branden-
denborgh weder in / waer van de Keyfersche dadelijck naer der selver vero-
beringe de fortificatie werken gheslecht ende het naderhandt onbeset we-
der verlaten hadden.

Begin der
Magde-
borghsche
belegeringe

De wijle dat dese tijdt ons occasie gheeft vanden aenbangh en begin der
Magdeborghsche belegeringhe/ daer mede de Koninck in Sweden seer is ge-
interesseert gheweest/ soo willen wy de selve alhier/ seer wy vande Sweedtsche
Armade wat voozder vermelden / verhalen.

Ontrent t'begin des maents Martij / sijn de Maghdoborghse Officiers
upt ghetrocken / ende hebben ontrent een mijle weeghs booven de Stadt
aen den Elb stroom naer Schoonbeck toe eene Reduyt ofte Fort opgewor-
pen / op de Ordinantie des Obersten Falckenbergh / van meningh zijnde
dooz dat selve werck den pas in het Keur-Vorstendom Saxon open te
houden / op datse daer van daen vooz hare Soldaten mochten proviandt
bekomen dewijle dat vooz de selve / van den Bozghers seer wepnigh hier in
konde verkreghen werden/ ghelijck het hun dan een tijt langh wel gelucker
is/ datse dooz middel van dese Schantse/ dooz den Keurvozt / aen het wel-
ke want het was ghelegghen/ niet alleen van Gonnern vele proviants beco-
men hebben / maer oock mit ettelijche hondert musquettiers in Darbey in-
gehallen/ en hebben bove de 50. wispel rozens/ dat aldaer op des raets camer
van de

van de Keyserliche Officiers ende andere des Landts inghesetene lagh we-
gadert/afghehaelt ende inde Stadt ghebracht.

Wel is waer dat naer op werpinghe vande ghemelde Schantsen des
volghenden daeghs daer aen/ de Keyserliche met inde 600. man te voet/ende
eenighe Compagnien Kuyteren aenghetrocken quamen / met een boorn-
men de Magdeborghsche van de selve plaetse af te drijben: Doch dewijle dat
hare wercken alrede in defenstie waren als zijnde met 4. stucken gheschuts
boorzien/ende dat oock t' secours upt de Stadt haest ghesien wert / hebben
met verlys van inde 100. man/ sonder wat uptgherecht te hebben moeten af-
trecken.

Van de Magdenborghsche en zijn / neffens den Capiteyn Dultzo niet
boben de thien ghebleven : Die hebben daer nae de Schantz by naer ee-
ne maendt langh naer desen onghaetaqueert vande Keyserliche inghe-
hadt.

De Grabe
van Tilly
komt voor
Magde-
borgh.

Maer den 30. Martij quam de Heer Generael Tilly met alle sijne macht
van Pechaw op Magdeborgh aen / ende legghede sich in het Wout ofte
Wosch tusschen de Presterliche ende Creutzhorstische Schantsen / ver-
sterckte sich aldaer / ende snede daer mede die vande Creutzhorstische
Schantz den pas naer de Stadt teernmael af/ ende plantede sijne stucken
aen beyde zijden van d'elbe/daer onder eenighe halve Cartouwen waren te-
ghens hen.

Als nu de Capiteyn ghensent de Boose/bemerckte/ dat hy teghens zijde-
ken ghewelt niet boorzien en ware / als teghens het welke hy dese wercken
die van enckel fant opgheworpen waren niet en soude konnen verdedighen/
heeft de selve met den Generael Tilly gheaccoordeert / ende sich met alle
sijne Soldaten inde 80. zijnde beneffens 4. Stucken gheschuts/moeten ghe-
vanghen gheben. Een Luytenant vande selwighe plaetse/ die eene Coppe
de garde hadde beset met 24. man / heeft 5 stormen afgheslaghen / tot dat
hem door eene draet-hoghel eenen arm wert afgheschoten / alsoo dattet
inde 100. Keyserliche over omquamen. Van weghen de welke zijne dapp-
perheydt / hy oock quartier ghekreghen heeft / ende is wederom inde
Stadt ghesonden gheweest / doch sulcx wert synen Soldaten ghewo-
ghert.

Des volghenden daeghs heeft de Generael Tilly de Schantz te Prester
gheataqueert/die de Magdeborghsche met eenighe hondert man beset had-
den. Maer dewijle hy met grooten ernst/ met grove stucken daer op vier gaff
ende de wijle de Magdeborghsche merckten dat hy mede vooz hadde die te
omringen/sich tusschen den Col ende de Prester te leggheren/ende hun alsoo
mede den pas naer de Stadt toe te sluyten/ hebben sy oock hoorts daer op
Prester verlaten/ende sijn naer den Col geretireert. Daer op de Keyserliche
dadelych naer den toorn van Cracaw sijn ghetrocken de welke toorn oock
wat bevestighet ende met 15. man beset was.

Maer de wijle de Generael Tilly met 5. grove stucken gheschuts van
smorghens broegh tot middagh toe seer sterck op den selven liet schieten /
100 hebben haer de Soldaten daer langher niet op betrouwt / maer hebben
sich naer beneden in d'onderste wercken begheben / ende hebben de selve
epadelyck

epadelyck oock verlaten moeten / dewijle dat de Keyserliche soo sterck op
haer aenzzetteden/ende sy binnen seer wepnigh/ende seer ghemattert waren
hebben sich alsoo de Tillysche van het Doyp Irakow Meester gemaecht/
ende volghenden daeghs begonnen het selve te beschanssen.

Doch dewijle dat die van Magdeborgh wel sagen/dat haer boornemen
was/den Col daer upt te attaqueren/ende de Brugge van d'Elbe hun af te
nemen/hebben sy den Col niet allen ernst bevestight / ende met een dobbel
werck ende graven Omcinghelt/dewelcke soo vast ende sterck waren/dat sy
in de selve/soose maer ghenoeghsaem volck daer binnen hadden ghehadt/al-
len ghewelt hadden konnen teghen-staen. Daerom de Heer Generael de
selven oock noch niet en wilde aentaften/ maer begoste upt Irakow te gra-
ben/ende Dijken op te werpen.

Ondertusschen is den Heer Graef van Mansveldt/ gheballen op de oude
Buchawische Schanssen/allwaer de Magdeborghsche oock eenige rebuy-
ten hadden opgheworpen/ende 70. Man tot der selver bewaringhe verozdi-
neert. Ende heeftse mede ingenomen/ dewijle de Soldaten niet kruyt ende
loodt niet ghenoeghsaem boorzien en waren/ soo dat de Magdeborghsche
door hare luyten-wercken de beste Soldaten quijt gheworden sijn.

Dewijle dat in den Grabe van Tilly bevondt/ dat hy teghens de Chol-
Schanse van boren niet en konde upt-rechten/heeft hy de Schansse in den
rooden Horen ghelegghen aengetast/ende heeftse met 5. stucken ober de Elbe
eenen gheheelen dagh ende nacht sterck op-gheschoten/soo dat de Magde-
borghsche Soldaten/die daer in lagghen/dewijle dattet mede een werck was
van enckel zandt/sich daer upt moesten retireren. Daer op is de Heer Gene-
rael Tilly smorghens broegh / met eenighe Schepen vol volcks ober de
Elbe ghezet/ende heeft dese Schansse mede gheimpatroneert: Daer hy noch
een hiepn Stucken vondt: heeft oock dadelych met een gantsch Regiment
Doet-volck/ende eenighe Compagnien Kuyteren begonnen vooz te Mar-
cheren/ende heeft begonnen te graven na de Stadt toe/op den binnen-wegh
die by de Teghel-hutte ghemaeckt was/ van meeninghe zijnde daer lanchs
te loopen/ende dien van de Schansse de Brugge af te nemen / op dat hun
de pas naer de Stadt toe/ oock benomen ende afghesneden wierde.

Als nu die nu van Falchenburgh sulcx sijn boornemen hadde waer ghe-
nomen/heeft hy de bezettinghe ofte Garnisoenen upt de Schansse doen trec-
ken/ende de Brugge self doen af-werpen/ op dat alsoo den deur-wegh ofte
binnenwegh/die niet Bozgers meest bezet was/te stercker mochte bewaert
worden. Doch soo en dooz de de Generael niet bestaen de Schansse dade-
lych met sijn volck in te nemen ende te bezetten / besorghende datse onder-
mijnt was/maer toefde tot teghens den avont/doe liet hy eerst eenige Com-
pagnien daer binnen trecken/die s'nachts de Brugge vooz af-brandeden/
ende begosten den Col naer de Stadt toe te verstercken. Soo dat de Magde-
borghers van alle hare luyten-wercken/hoe vele dat der selver oock wa-
ren/ ende hoe vele moeptens ende arbejds datse oock van bouwen ghekoft
hadden/niet eene oberigh en hielden/ als den nu ghemelben binnen-wegh/
op de Marsch tusschen de Elbe gelegghen. De Sudentborgh ende de nieu-
we-Stadt hadden sy wel gheerne bezet ghelaten/ maer dewijlese bevonden
datse

datse met die Soldaten diese noch overigh hadden/ de soo wijtloopige wercken teghens de Keijserfche niet houden en konden/ soo is van den Heer Ministrateur/ Falckenburgh ende den Gaedt besloten ghe worden / beyde de booz- Steden mede te quiteren/ ende de Soldaten met den Bozghers te con- junceren/ op dat hare Hoof- vestinghe/ die anders oock wijt-loopigh was/ ende niet moghelijk datse van de Bozghers alleen soude gedefendeert wer- den/ dies te beter mochte bewaert worden. Soo hebbense van den 20. Aprilis dito/ de Sudenbozgh / (de welke de boozgaende nacht alreede van den Keijserfchen was gheattaqueert / die de Meulen- Schans dicht daer booz ghelegghen/ inghenomen hadden/ in brandt ghescheken/ ende hebben den 22. de hursen ende de muren daer in boozts gheslecht.

Hier op hebben sich de Keijserfche niet alleenlijck met gantsche macht aen de selve plaetsen achter de Maghdebozghsche wercken gheleydt/ maer is oock de Heere Graef van Pappenheym met vijff Regimenten te voet over de Scheeps- brugghe by Schoonbeek ghemarcheert/ ende heeft den 23. Aprilis in de roode Zee booz de nieuwe Stadt sijn Velt- leggher opgheslagen. Verhalven hebben de Maghdebozghsche oock de nieuwe Stadt verlaeren/ ende in brandt ghescheken/ op dat de Keijserfche daer in niet logeren/ nochte hun daer uyt eenighe schaden fouden konnen doen. Want de Grabe van Pappenheym was van wille/ noch op den selven dagh de nieuwe Stadt aen te vallen/ soo het hem niet ontzoken hadde aen kruyt ende loot/ dat doemaels noch niet aenghelomen en was.

Den 24. Aprilis is de Heer Grabe van Pappenheym in de nieuwe Stadt ghetrocken/ ende heeft aen vier plaetsen begonnen loop- graben te maachen/ soo dat in de belegheringhe doemaels met allen ernst werdt boozt- gegaen/ den uytganch ende uythomste / waer van wy sulken na der handt verstaen/ als wy te voren sulken hebben verhaelt/ wat ondertusschen de Koninck van Sweden uytgheericht heeft.

De Koninck die begonde den 25. 26. ende 27. Martij aen beyde de zijden van de Ribiere d' Oder/ naer Franckfort aen de Oder ghelegghen te marche- ren/ het groef Gheschut werde te water/ ende het klepne te Landwaerts ge- boert/ dier te samen inde twee honderdt waren. De Koninck trock op de eene zijde van de Oder/ in persoon/ met thien duysent Man/ ende honderdt Coznetten Ruyters. De Velt- Marschalck Hooz marcheerde aen d' an- der zijde/ met twintigh Coznetten Ruyters/ ende met vele voet- volck. Den Generael Bannier hadde eenighe Regimenten te voet by de Artillerij ende Scheeps- bruggen. De Scheeps- brugghe te Schwed bleef daer en tus- schen wel bewaert.

Int marcheren soo kregghen de Sweedfche Furstenwaldt in / insghelijck soo oberdielense tot Zedenich vijff Compagnien Isolanische Crabaten/ daer vansen in de hondert en vijftigh neder- hieuwen/ de reste op seven Duysen- sche naer/ die quartier kregghen/ salbeerden hun metter blucht/ doch lieten alle hunne Bagagij achter. De ghebanghenen die de Koninck kreegh van de Keijserfche/ insonderheyt de Crabaten / die zondt hy meesten deel naer Sweden/ om in de Hoer- bergghen aldaer te arbeiden.

De Koninck in Sweden reecht naer Franckfort aen Oder

Fursten- waldt wort van de Sweedfche ingenome.

Als nu de Oberste Schaumborgh den aentocht des Koninck hadde ver- nomen/ maecte hy sich badelijck naer alle sijn vermoghen bereydt om dien tegen te staen/ besette de Stadt met in de seven hondert man uyt verschey- dene Regimenten/ liet eenighe buyten- wercken ende loop- graben inde wijn- bergghen (die daer booz gheheel bedorven wierden / graben / ende nam booz hem de Stadt tot op den lesten man te defenderen.

Tot dien eynde soo is mede de Heer Oberste van Depenbach Velt- Mar- schalck verklaert zijnde ober de Keijserfche Armade den 1. Aprilis aldaer aen gekomen/ ende heeft niet alleenlijck de hursen ende wijperffen bukten inde wijn- bergghen / maer oock de boozsteden met de Kercken daer in laten af branden/ ende de Stadt alomme swyten.

Des selven daeghs is de gheheele Sweedfche Armade tot Lidusits ghe- komen / zijnde een mijle van daer. Den tweeden dito ontrent thien uren booz den noen/ guamense op een musquet- scheut naer by Franckfort / ende heeft de Koninck badelijck besien ende laten af teykenen alle de plaetsen tot loop- graben ende baten dienende. Al- hoe- wel dat nu de Keijserfche noch op dien selven aboundt / ontrent vijff uren booz de Gubensche poozte eenen stercken uytval deden/ ende met de Sweedfche sehermutzeerden / hebben sy sich doch / met verlies ettelijcker Soldaten ende eenes Luytenants / wederom inde Stadt moeten retireren/ overmits den stercken wederstant. Daer op sich de Sweedfche den volghenden nacht inde afghibrande boozsteden sterck hebben beschantst / niet teghenstaende dat de Keijserfche zulcx zochten booz sterck schieten met musquetten ende andere stucken te ver- hinderen.

Des verden deses op den Palmen Sondagh / inden morgghen stont/ heeft sich sijn Konincklijche Majesteit in persoon booz de Stadt ver- toont/ ende heeft op sijn baten / insonderheyt die by den Wind- meulen ende by de teghel- schuer waren ghemaecht / stucken doen planten / doch geene los schieten laten. Het welke de Keijserfche in dat valsche ghevoe- len hzachte/ als ofte sijn Konincklijche Majesteit te swach waren om haer aen te tasten / ende heeft hun sulcken moet ghemaecht/ datse sonder ophou- den uyt de Tozens vyer ghesheben/ ende inde hondert ende vyftigh Sweed- sche doodt gheschoten hebben. Het welke hun nochtans seer qualijck is bekomen.

Want de Koninck naer dat hy onder den blauwen Hemel eene Predicatie hadde aenghehoort / die heeft sijn boozghenomen werck/ met allen pver int werck gheset/ ende is in sulcker voegghen met de Loopgraben booztgegaen/ dat hy ontrent den middagh daer mede ghekomen is tot inden Hof van het Gasthuys booz de Gubensche poozte.

Ende heeft sonder slaghe ofte stoot de Keijserfche alle gader van hare buyten- wercken inde Stadt ghedreven / ende de ghemelde poozte teghens den aboundt met twaelf grobe stucken / die sijn Majesteit alle selfs hadde ghericht / tot eene hzeffe laten beschieten ende ontrent vijff uren heeft hy de poozte met twee petarden opspringhen laten / waer booz de Sweedfche/ ghelijck als blindelinghe met groote manhaftigheyt in de Stadt ende op de wallen

de Oberste Schamborgh waert gereetschap de Sweedfche te verstaen.

De Koninck in Sweden komt booz Franckfort aende Oder

De Koninc in Sweden weest Franc fort slozme der hant in de Wallen ghebronghen zijn/ende alle de Keyserfche daer op neder-ghelouwen hebben. Een Luytenant die op de storm-Leederen den anderen boozklam / is van den Koninck met duysent Rijckdaelers ende een Capiteynschap bereert. Als hare Obersten vande Stadt/ sulcx ghewaer wierden/ lieten sy het herte sincken/ende begonden met hare reserrende Soldaten ende Bagagy/ met de welcke de gheheele Stadt ghelijck als opgehult was/ de blucht te nemen/ doch overmits de menighte der Waghnen / ende de verwerpinghe onder hun/ insonderheyt op de Oder-brugghe/ van weghen de nauwe passagie aldaer/ soo en kondense niet voozt-komen/ daer op dan menighte van Soldaten ende Ruyters (de achterste waer van met honderden in de Oder spronghen ende verbroncken/) sonder onderscheydt ghebleven ende neder-gehouten zijn/ dewelcke ten minsten op twee duysent man werden gheschat/ de welcke dooden men op alle Straten der Stadt/ insonderheyt ontrent de Oder-brugghe/ met sulcken menighte legghende vort/ satmen daer niet door gaen en konde / ende zijn eerst den 7. dito de laeste begraven.

Wat voozt Oberste ende Officiers dat op de zijde der Keyserfche ghebleven zijn/ daer van wordt verscheyden rappoort ghedaen.

Onder de gevanghenen waren/ neffens 800. ghemeene Soldaten / ende vele veroverde Stucken gheschuts / oock in de neghen hondert Centener Boscrup / ende vier-en-twintigh Banen ende Coznetten / noch dese naer volghende Obersten.

Namen der Keyser Oberste en Officiers da de Sweefche in frace sozt aen de Oder ghevanghen.

- D'Overste Spar, met twee Dienaers.
- D'Overste Waldaw, met twee Dienaers.
- D'Overste Luytenant Meurs, met vijf Dienaers, ende een velt Prediker.
- Capiteyn Griessenbergh, met twee Dienaers.
- De Grave Sebaudi met twee Dienaers, vant Torquatfche Regiment.

Dese vijve vant Schaumborghfche Regiment.

- Capiteyn Fleckensteyn met dry Dienaers.
- Capiteyn Deletz met een Dienaer.
- Capiteyn Woltersdorf met vier Dienaers.
- Luytenant Hondt met een Dienaer.
- Luytenant Michiel van Connert met twee Dienaers.
- Luytenant Thomas Hoy, vant Herdeckfche Regiment.
- Vaendrigh

- Vaendrigh Thomas Muller, met een Dienaer.
- Vaendrigh Frederick Albrecht Schlubitz, met een Dienaer.
- Vaendrigh Caspar van Kracksteen, met een Dienaer van het Harteckfche Regiment.
- Vaendrigh Iohan Schnodel vant Schaumborghfche Regiment.
- Vaendrigh Iohan Emich van Altdorp ghenoeemt Witscher.
- Vaendrigh Iohan Wolff.
- Vaendrigh Iacob Ricborgh.
- Vaendrigh Otto Heyndricx Khrument vant Schaumborghfche Regiment.
- Vaendrigh Rumeler vant Fermontfche Regiment.
- Iohan Iacob Peysweyn, des Oversten Wacht-meester Adjutant.
- Des Generaels Dienaers.

Doel dat oock de Keyserfche/ siende desen ernstighen inbreuck / tweemaal de Crommel roerde/ om te accorderen/ soo en heeft doch de Koninck/ alsoo hy het voozt-deel in handen hadde / tot gheen accoort willen verstaen/ ende als de Keyserfche quartier riepen / soo hebben daer op de Sweedfche Rieute Bzandenbozghs quartier geantvoozt / ende ondertusschen gematst ende neer-ghelouwen wase aentrossen.

Op de zijde van sijne Conincklyche Majestejt/ zijn gebleven ontrent 300 man/ daer onder oock een Major / 3. Capiteynen ende 2. Luytenanten zijn gheweest. De Oberste Duvdel is door synen sinckeren arm/ ende de Oberste Dargitz door de sincker zijde geschoten/ ende 100. Soldaten in alles zijn der ghequetst / doch onder die maer vijf doodelijck. Sijne Conincklyche Majestejt liet de Keyserfche die op de blucht waren/ vervolghen door 1000. Curassiers/ 1000. Archibusiers/ ende 1000. Dragoners. Hier op heeft de Sweedfche Armade niet alleene alle Keyserfche Bagagy-waghens/ maer oock de Stadt die voozt eenighe uren tijds prijs gegheben wert / eenemaal uytgheplondert/ het Raethuys selver niet/ nochte yemands wooninghe/ op twee Kerck-huysen ende Kercken naer/ verschoont/ kisten ende kassen op ghebroken/ de ghewelfels opgheslaghen / ende alle waren daer uytghemen/ onder de welcke vele Hamburgfche/ ende andere kostelijcke goederen zijn gheweest/ hebben oock de Lieden meerendeels tot op het hembde naech uytghebrochen/ ende in sulcker voeghen gheprocedeert/ dat sijne Conincklyche Majestejt ende de Oberste Baudis/ eindelijk de plonderaers met knippen hebben moeten te keere gaen ende afhouden / oock en is de gheledene schade met eenighe Connen Goudts niet te repareren. Op den abont ontrent acht uren is noch een byer ontsaen/ daer door dat in de 20. huysen inde asschen.

affchen ghelept zijn gheweest. Als de brandt nu was gheblust ende gheen ghebaer meer inde Stadt en was / heeft sijne Kon: Maj: de selve mer sijn Regimenten seer sterck beset / alsoo dat menigh bozgher heeft moeten nemen 20. ja 30. Soldaten/ende dewijle dat tot der selver accomodatie/ende onderhoudt by vele bozghers niet een becighen broodt niet oberigh en waer heeft sijne Majesteit beyde der Bozgherpe als oock den Soldaten oock ghedaen alle het horen/dat de Keysersche in groote quantiteyt acijter ghelaten hadden.

Naer dese veroveringhe liet de Koninck den 4. Aprilis vooz als sulcke bittozie een alghemeene dancksegginghe aenstellen/daer naer liet hy het meeste volck ober de bzugh marcheren / ende stelde het aldaer op eene groote effene blachte in slaghorde.

Lantsbergh wert den Sweetsche opgegeven.

Eenighe daghen hier naer marcheerde sijne Kon: Maj: op Landtsbergh Ondertusschen bequam sijn volck noch eenen grooten voozraet aen annuuitie ende proviandt tot Crossen van den Keyserschen: oock werden van het selve eeuwige Keysersche troupen inde Keppische beyde gheslagen.

Als de Coninck self met ettelijcke Regimenten was ghekomen vooz de Lantsberghsche buyte wercken/ende Schantsen heeft hy sich dadelijck begraven / ende is dooz onghewoonlijcke passen hem vande Sternberghsche boeren aenghewesen dooz het moras der Stadt met stucken soo naer ghekomen / dat hun de Keysersche sulckis noyt en souden hebben dooven inbeden. Daer op dat de Oberste jonghe Cratz met eenighe 100. vande sijn beneffens vele hooghe Officiers eenen uytbal uyt de groote Koe-Schant ghedaen heeft/maer hy wert soo ontfanghen dat hy gheschoten werdt ende doodt bleef.

Des 15. Aprilis Vyndaeghs vzoegh ontrent 3. uren heeft de Coninck dese Schantse doen aentasten/ende inghelreghen/oock 300. daer in ghebantghen genomen /die sich na der handt in sijnen dienst begheben hebben/daer op hebben de reste in Lantsbergh versocht om te accorderen/twelck hun oock is vergunt; soo datse des volghenden Saterdaeghs den 16. April ontrent 8. uren smorghens met sack ende pacht / 25. Vanen te voet / 12. Coznetten peerden/beneffens vier Veldt-stucken sijn uytgetrocken ende sijn naer groot Glogawo gheconbojeert.

De Keysersche moesten in het uyt trecken sweren/datse in 4. maanden te ghens Sweden niet en souden dienen. Oock wordt ter vooz seker ghereceert/dat de Sweedsche vooz Landtsbergh by de oberghebinghe daer van niet en sijn sterck gheweest boden de 2. duysent man. Want of wel de Coninck int begin met de gheheele Armade derwaerts quam/soo liet hy doch na der handt de vooznaemste regimenten naer Schlesien trecken.

De Koninck in Sweden treckt ober de Wyew.

Naer dat nu Lantsbergh ober was / soo versamelde de Coninck sijn Krijghvolc om Franckfort aende Oder / ende trock daer mede ober de Wyew: De Ruyterpe gaff sich op Beskow / Furstenwalt / Kopenick/ende Botzaw ober de Oder / het gheschut wert tusschen Franckfort ende Furstenwaldt gheschreept. Middeler tijdt sandt de Coninck eenen Coninck petter aen den Keysel: Obersten Wittenhorst/ die in Brandenbozgh lagh

ende de selve Stadt seer sterck maken liet ende begheerde van hem/ hy soude sich binnen 24. uren verklaren / of hy de Stadtwilde opgheben ofte niet/daer op heeft de ghemelde Wittenhorst eene post afghebeerdighet aen den Generael Tilly/om te vernemen/wat hem hier in te doen stont. De antwoorde van Tilly was / hy soude hem als een dapper kloech Soldaet draghen ende de Stadt tot oyt'uyterste houden / hy wilde hem tot dien eynde meer volcks toefenden. Dies wegghen soo begaben haer vele vrouwen en kinderen van daer naer Berlin/Spandaw/ende Wittenbergh. Doch naderhandt soo quam den 9. deses ontrent 12. uren eenen anderen post aen hem/meldende / dat hy sich van daer in het leggher vooz Magdebozgh begheben soude/daer op hy sulcken bevel naerghekomen ende met sac ende pacht uytghetrocken is.

Den 1. May quam de Coninck met sijn Armade te voet/ seer wesenende 20. Regimenten van Furstenwaldt tot Kopenick aen / ende leggherde sich aldaer tot dat noch ettelijcke Regimenten te voet tot hem quamen. Aen Ruyterpe was hy doemaels sterck 80. Coznetten/ende noch 2000. Ruyters die gheen Coznetten en hadden/uytghesondert dat volck/ dat onder den Obersten Baudis in Schlesien lagh. Van Kopenick uyt zont de Coninck de Grave van Orenburggh/naer Berlin en Munsees tot sijn Keur-vorstel: vooz: ende begheerde de vestinghe Custrin ende Spandaw/ als oock proviandt/ende vooz een Maent soldye/met aanbiedinge/dat hy sich wilde/wegghen de ghemelde vestigen verplichten/dat soo haest hy Magdebozgh soude ontset hebben/hy alles wederom wilde quiteren. Want dat hem anders sijn onmoghelijck ware voozder te trecken/hy vertroude sijn Keur-vorstel: voozluicht: wel/maer der selver Onderdanen mochten de deure achter hem sluyten/ghelijckse dan alreede tot Custrin gedaen / ende hem seer verhindert hadden. Naer als nochte den Grave van Orenburggh/nachte de Veldt-Marschalck Gustavus Hoozn by gemelde Keurvorsten niet en konden overtieren ofte erlangen/wegghen dit versoek/ quam het eyndelijcken tot eene mondelijcke tamenafsprekinghe. Want den 3. May reys de sijn Con: Maj: self met 5. Croupen Ruyters ende 1000. Musquettiers op Berlin/den welcken hare Keurvorstelijcke voozluichtigheyt een bierendeel nijle weeghs te ghenoeete quam/hebben malkanderen vriendelijck onthaelt/ ende met malkanderen apart ontrent eene ure sich besproken/ waer op de Keurvorste een wepnigh afweech/ende sijn Raden de gantsche sake vooz vzoegh.

De Koninck in Sweden komt met sijn volck na Kopenick

Sijn vooz seer aendert Keurvorst in vzoegh bozgh-

Ondertusschen hielde sijn Maj: ghespreek met Psaltzische weduwe. Naer dat nu de Keurvorst weder-gekeert was tot sijn Maj: hebben sy noch eene wijle tijds sich besproken/ende tamen ghetraecteert/maer op datmael niet konnen ober een komen. Sijn Maj: wilde sich wederom daer op in't quartier begheben/maer het vrouw volck hielt soo langhe hy hem aen/dat hy in de 1000. Musquettiers mede nemende/naer Berlin reysde. Alwaer 200. van de selve Musquettiers in het vooz-Hoff stercke wacht hielden/ de reste sijn by het Jaghers huys ghelept.

Woons daeghs den 4. May/ bielen wederomme sware Tractaten ofte handelinghen vooz:de Coninck wilde niet ghewelt datmen hem Spandaw soude inruymen/doch op seker voozwaerden/ghelijck te voren ghesepdt is.

Tot

Tot dat eyndelijck / naer dat de onderhandelinghe ghedueret hadde van
 9 moergens te 9. uren tot in de nacht / de bewilliginghe daer op ghevolgt is
 Daer op sich de Coninck op dien avont vrolijck betoonde / maer brach met
 de Armade den 5. vooz Berlin op / ende trock naer Spandaw / alwaer dat de
 Garnisoenen die in de selfde sterckte ghelept werden / hem ende den Keur-
 Dorsten ghelijck moesten sweeren / ende daer op ingetrocken zijn.
 Den 6. Mey is de Armade wederomme op ghebroken / ende tot Potsdam
 aenghekomen. Van daer verfochte de Coninck aen hare Keur-
 Doozuchtigheyt van Saren / dat de selve sich tot hem soude voeghen / om
 ghesamentlijck Maghdenborgh te ontzetten / ofte dat hy ten minsten hem
 tot voltrekinghe van sulchs den pas door het Sarische Landt wilde ver-
 gunnen.
 Twelck beyde hare Keurvoztel: Doozuchtigheyt affloegh. Het eerste
 daerom / dewijle het stredt teghens hare plicht ende haren Eedt sijne Keur-
 Majesteit ghebaen : Het andere / dewijle dat daer door beyde de Armaden
 ende volghens dien Sedes Belli in hare Keurvoztelijcke Doozuchtigheyt
 Landen soude ghetrocken worden. Hier op begheerde de Coninck een
 persoonlijcke 'tsamen-sprekinghe / doch mede te vergeefs: Want hare Keur-
 voztelijcke Doozuchtigheyt ontschuldighde sich / datse op desen tijdt niet
 monsteren ende andere affairen te bele te doen hadde. Dewijle dat nu hier
 en-tusschen vele tijds verley / als oock door het wtsfel van den pas te Co-
 strin / ende het inruymen der vestinghe Spandaw / soo wert de Stadt Magd-
 denborgh eyndelijcken / eer dat de ontsettinghe door den Coninck konde in
 werck ghestellet worden van den Keiserlichen verobert. Ende sulchs ghe-
 schiede eben doennaels / doe de Coninck nu op wegh was / ende int marchie-
 ren om de ontsettinghe by der handt te nemen / ende dat sijne Keurvoztel
 alreede om Bzandenborgh / Barenaw / Ramen / ende Cermen was aen-
 komen: Ende dat / ghelijck op desen tijdt daer van ghemeldet werdt / op na-
 volghende wijse.
 Als de Heere Generael Tilly grooten ernst ende vlijt vooz Magd-
 denborgh gheheelen tijdt ober hadde ghebruyckt / ende nochtans weynigh teghen
 de selve vestinghe wtrichten konde / overmidts de goede tegenwoer / ende de
 wtballen der in-legghenden Soldaten / ende dat alsoo der selver verobert
 ghe langher aenleij / dan hy verhoopt hadde / oock dat hy ondertusschen de
 tijdinghe van des Conincks aenkomst kreegh / soo heeft hy sijnen Con-
 rael Adjubanten / met schijven aen den Obersten Pappenhern in sijn
 quartier naer Garleben ghesonden / met begheerte hy soude met aller haest
 op de Nieuwe Stadt met sijn volck voozderen / dewijle sijne Majesteit van
 Sweden / ghelijck hy wpt de hy ghevoegde gheintercipieerde ofte af-
 woopene Brieven konde sien / in volle Marcheren ware / om de Stadt te
 ontzetten: Soo waren oock de Evangelische Dorsten int Rijck ver-
 doende met volck aen te nemen / sulcx ware ongherwijfelt op Magd-
 denborgh aenghesien. Dese Adjubant werdt vander Stadts Keurvoztel
 ghen / ende met de selve Brieven binnen ghebracht / daer in sijne Con-
 rael der selver Stadt schreef ende toefepde / hy wilde se so waerachtigh als hy en
 Coninck met eeren was niet verlaten / waer ober dat de Heer van Falcken
 booz

Span daw
 wordt den
 Coninck in
 Sweden in
 gecupint.
 De Coninck
 verfoct va
 den Keur-
 Dooz van
 Saren tot
 ontsettinghe
 van Magd-
 denborgh
 conjunctio
 nem acino-
 cum / ofte
 mondeling-
 ge 'tsamen-
 sprekinghe
 maer abli-
 meet niet.

bergh met alle Bozghers ende Soldaten tamelijck gherust gheworden zijn
 ende hebben de Keiserliche met hare Approchen ondertusschen seer ghebooz-
 dert / ende met hare schieten wpt Stucken de Corens banden Dom seer be-
 schadighet tot op den 7. Mey ouden stijl / doe begoft hy de vestinghe aen de
 twee sinale hoeken / namentlijck / Sudentburgh ende der Nieuwstadt met
 ghewelt te beschieten door acht Waterijen / dyp vooz de Sudentburgh op den
 Hepdeck / daer op dat 10. halve Cartouwen speelden / dyp in de Nieuwstadt /
 aen den Forsten aen de hooghe Poozt daer op acht halve Cartouwen speel-
 den / eene ober de Elbe teghens het Bollwerck aen't Nieuwe werck in de
 Nieuwstadt / daer van dat met acht halve Cartouwen gheschoten werdt /
 ende een vooz den Chol / daer van dat met vijf kaleyne stucken op dat Nieu-
 we werck op den Mars werdt ghespelet / ende duerde dat voozseerde schieten
 den 7. 8. ende 9. Mey dagh ende nacht / tot neghen uren naer den noon / datse
 opgehouden ende niet meer gheschoten en hebben / ende sijn vele 1000. scho-
 ten ghetelt gheweest / maer daer en is gantschelijck niet mede wtrgerecht
 gheweest. Want op den Hepdeck hebben se wel d'eene hoghel op d'andere
 gheschoten / maer de selve zijnder in stekende ghebleven / alsoo dat sulck werck
 door al het schieten maer soo veel te stercker gheworden is. In de Nieuwe
 Stadt / daerse voren hadden om den Coren bande hooge poozte inde grach-
 ten te vellen / om de selve daer mede te vullen / is sulchs mede niet gheschiedt /
 maer is den neghenden / ydwaerts op den wal gheballen / ende heeft een out
 rondeel ghevult / staende aen de gracht. Van ober 't water hebben se dyp
 mueren aen der Stadts bollwercken neer gheschoten / maer den wal doch
 niet konnen beschadighen / ende ofte al vele honder t vier- hoghels ende Gra-
 naten ondertusschen hebben in der Stadt ghewoopen ende geschoten / soo en
 sijn nochtans daer door nochte menschen nochte huysen beschadicht ghe-
 worden / oock en sijn niet meer dan twee menschen een man ende eene vrou-
 we die naer de Kercke gaen wilden / van de scheuten gheschiet wpt de grove
 stucken doodt gheschoten gheworden / ende op den wal ontrent 8 / ofte 9. Sol-
 daten ende Bozghers.
 Dewyle dat nu den 9. May naer den middagh / de Keiserliche met hare
 schieten gheheel stil waren gheworden / ende daer mede ophielden / heeft men
 ghesien / datse op den Sudentborgh eenighe stucken af ghevoert hebben ; die
 inde Stadt sulchs siende / wel wetende dat sijne Majesteit wpt Sweden niet
 seer berre en soude van daer zijn / soo hebben die inde Stadt ghemeendt / de
 Keiserliche souden af trecken / ende zijn ober sulchs seker gheworden / noch-
 tans hebben se de nacht ober de wacht seer wel besien ende bestelt / want alle
 de Soldaten / beneffens der Bozgheren wacht / oock de Keurvoztel die sich al-
 toos met hare Pistolen ende Banelieren ghewilligh opden wal binden lie-
 ten / niet teghen staende datse alsoo weynigh als andere Soldaten van den
 Bozgheren gheen quartier en konden hebben / die sijn de nacht ober waken-
 de ghebleven / ende dewijle dat de Keiserliche sich gheheel stille hielden / zijne
 s moergens ontrent vijf uren van den wal naer huys ghegaen / ende hebben
 sich slapen ghelept / al het welcke den Keiserlichen / volghens hare erghen
 bekentenisse / is bekent ghemaect / daer op sy dan dadelijck naer seben uren
 den storm begoft hebben op dese volghende ordre.

De Grabe van Pappenheym neffens de Cronsfeldtsche/Wanglerfche/ ende Sabellische Regimenten fouden dat groote Nieuwe werck door de Nieuwe Stadt aenballen/ daer aen dat dan alreede in de hondert seeren waeren vast ghemaect/ het welcke die van de Stadt nochtans niet en achtende dewijle datse te hoort waren/ ende nauwelijchs het derde-deel des wals en berephten.

De Grabe van Holfeyn/ dat Hoozn werck door de Krocke poozte/ den Grabe Wolf van Mansfelt met het Tillysche volck den Heydeck/ ende d'p Kieperliche Regimenten/ neffens eenigh Tillysch volck/ fouden dat Nieuwe werck op den Marsch tusschen de brugge ende het water aenballen/ ende soude den storm alsoo te ghelijck aengaen aen alle vier de plaetsen als men het grof Gheschut soude lossen/ het welcke nochtans niet gheschiedt en is/ oock niet heeft kommen gheschieden/ dewijle datter gheen Besse mer gheschoten was/ ende de Grachten niet ghebultet waren. De Grabe van Pappenheym hadde den meesten voordeel/ als eenen droogen gracht/ geene boort noch strickweeren/ aen den wal / oock den wal gheheel afjaghende/ danmen lichtelijck konde den selven beklimmen. Dewijle dat nu dit werck gheheel qualijck bewaert was/ ende juist op dien tijdt met de wacht niet wel en was voorszien/ het welcke alles den Grabe van Pappenheym door eenige verraders haers Vaderlandts/ Wyben ende kinderen/ van eenighe Kieperliche Heeren wierde hondt ghedaen / ende dat daer boven de dertigh Soldaten niet op en waren/ die doch meesten-deels stiepen/ soo is dat selve werck lichtelijck beklommen ende inghenomen gheworden/ sonder groote schade ende verlies: Ende hoe-wel datter bysthien Soldaten inde faussebeeren waren/ die sich wel weerden / zijn doch de selve door de menighe des Kieperlichen Krijghs-volck/ dat met gheheele hoopen op-quam / lichtelijck vernomen/ ende neer-ghestoeten gheweest/ ende met datse den wal in hadden/ hebben de stucken omghekeert teghens de Stadt/ hebben de Torens aen de binnenmueren inghenomen/ ende geweldigh in de Stadt op der selver straten weeghgeheven.

Als nu d'Heer van Dalckenborgh/ die effen doen opt Raet-hups gheweest was/ ende met den Raedt wat hadde ghetraecteert / als die sulchs heeft vernomen/ is hy metter haest te Peerde ghezeten/ ende daer henen gereden/ ende heeft eenighe Musquetiers by een ghezacht/ ende heeft met de Kieperliche/ die alreede door de Bollwercken in de Stadt waren/ heftigh gheschermt/ zeert/ de selve tot in de Bollwercken te rugge drijven/ doch dewijle hy aen volck te swach was/ ende dat de Kieperliche hem te sterck waren/ ende hy hooren aen de spitse reedt/ is hy van de selve door-schoten gheworden/ oock is sijn lichaem door het byer soo gantsch verbrandt/ danmen van hem niet en heeft kunnen vinden. Als nu de Kieperliche met geweldt in de Stadt drongen/ zijne door mannelijche teghen-weer der ghener die de Hoofman Schmit metter haest hadde te samen ghezacht / wederomme door d'ze straten tot teghens de Bollwercken ghedreven gheweest. Doch dewijle dat oock de Hoofman eenen ghebaerlijchen ende doodelijchen scheyt kreegh/ hebben de Soldaten

Soldaten wederomme begonnen te wijcken/ ende alsoo de Stadt den Kieperlichen ober-laten moeten.

De Hertogh van Holfeyn heeft het Hoozn-werck aen de Krocker-poozte dadelijck daer op met de Pappenheymfche aengheballen / ende stercken teghenstant ghevonden / want des Administrateurs Soldaten hielden sich oock ter selver plaetse wel/ doch dewijle dat de Pappenheymfche/Wanglerfche/Sabellische ende Kronsveltsche Regimenten den wal van het Nieuwe werck tot aen de boornoemde poozte alreede hadden inghenomen / ende van achteren waren in des Bisschops Soldaten gevallen/ zijne oock obermandt/ ende meest alle op de plaetse doot-ghesteken gheweest.

Maer de Grabe van Mansfeldt/ die heeft met sijnen storm aenden Heydeck eenen ruymen tijt ghewacht/ tot dat Pappenheym ende andere Regimenten alreede ober de helfte der Stadt inne hadden/ daer hy doch oock stercken weder-standt vout/ soo dat hem twee stormen werden afgheslagen/ ende hy niet en vermocht de vestinghe daer te beklimmen/ maer eyndelijck door die van de Stadt/ haer eygen volck/ siende nu alles verloren/ de Vlrici poozte der Stadt hadden gheopent/ is hy de selve poozte inghetrocken: tusschen het water op den Marsch isser den Kieperlichen niet beter ghegaen/ hoewelse mede lancsaem waren in den storm aen te gaen/ soo datse eerst siende dat de Stadt verloren was/ daer op hebben toegheset/ ende nochtans niet minder teghenstant bebonden hebben dan de Mansfelders/ tot datse eyndelijck goetwilligh zijn inghelaten gheworden: Ende by aldien dat het Nieuwe werck aen de Nieuwe Stadt met hare behoorlijche wachten maer ter deghe ware voorszien gheweest/ soudet onmogelijck gheweest zijn/ dat de Vestinghe aen de andere d'ze plaetsen soude hebben kunnen ghewonnen worden.

Maer dat nu de Stadt Maghdenborgh was ghewonnen/ is gantsch onchristelijck/ jae gheheel onmenschelijck van den Soldaten daer in huys ghehouden/ want sy hebben alle man van wat staet/ ouderdom/ &c. ter neder gheschoten/ doot-steken/ doot-stooten/ &c. ende niemanden niet verschoont/ so dat sich alle de Inwoonders hebben moeten versicken/ ende in hollen hebben moeten kruppen/ ende hoewel dat de Kuyperje op hare Peerden zijn ghekomen/ van meeninghe om op der straten met den byant te schermtuzeren/ soo hebben doch bebonden dat de ketenen aende hoecken der straten waren gespannen/ soo datse niet en hebben kunnen voort-komen. Of nu sulck door verraderje/ oft by geval gheschiet zy/ en kunnen niet weten.

De Kieperliche hebben oock dadelijck met Houtweelen ende Schuppen eenen enghen weegh ober den Wal van het Nieuwe werck laten graven/ waer lancs een Kuyper naer den anderen konde binnen komen / daer door het gheschiet is datter oock terstont eenighe Kuyperje binnen gheraect is. De Stadt is dadelijck daer op in 30. oft 60. plaetsen in brandt ghesteken/ ende is alles jammerlijcken in d'assen ghelept gheworden/ daer in vele 1000. menschen versickt ende verbrandt zijn/ ende by aldien dat niet de Soldaten waren

waren aenghedreven geweest om den byandt te bluffchen/soude onghetwijf-
felt oock den Dom/ende alle gebouwen daer aen oock zijn verteert geweest.
Daer staen in alles noch in de 139. huysen/ die meest alle aen den bisschop
oever zijn ghelegghen/ende maer kleyne huttekens zijn/voorts leydt de gant-
sche Stadt met allen ghebouwen ende kercken gantsch ende gheheel ver-
stoot ende verbrandt/selvs de Poozten/ soo datmen alleenlycken tot de Su-
denbozghsche poozte upt ende ingaen kan.

De beste byrt die de Keysersche souden hebben konnen bekomen/ is mede
door het byer vernielt/want daer sonder twijffel aen probiandt in jaer ende
dagh niet en soude onthzoken hebben / ten ware gheweest dat het verbrandt
gheweest ware/want noch eene ongheloochighe menighe aen allerley booz-
raet van horen/oock aen Wijn ende bier boozhanden was / ende men heeft
inde Stadt van gheenderhande ghebreck gheweten / dan alleenlycken aen-
gaende hop ende stroo booz het bee / het welke dan met grooter menighe
daer binnen verbrandt is.

Hoe vele menschen datter in de Stadt door byer ende door 't sweerdt zijn
onghekommen/dat en kan men eyghentlijck niet weten/ den 21. Mey ouden
stijls waren alreede 24000. menschen begraven/ ende men vondt dagelijcks
noch vele personen in kielders ende ghewelfelen doodt ende verstickt.

Oock heeft sich eene Edel Joffrouwe / dewijle datse de Soldaten anders
niet konde ontgaen/ haer tot oneere forcerende / sich selvs in een Bozn-pu-
ghestoot/ende alsoo verzoncken/ ende daer zijn onder den Keyserschen bele
gheweest/die niemandt eenigh quartier en wilden gheben/maer hebben al-
les sonder onder-schepdt/oock de Vrouwen ende kinderen/doorzteken ende
vermoort/ghelijckmen dan in S. Catharijne kercke op de brugge inde 53.
Menschen ghebonden / die allegader gantsch onbarmhertigher wijse hare
hoofden afgehouden waren. Twee Soldaten / die een onmondigh kin-
deken op strate leggende schrepende vonden/die namen dat elck by een beent-
jen/ende scheurden 't in 't midden van een. Met de ghebanghene vrou-
wen personen hebbense uptermaten qualijck huys ghehouden/ ende sijn daer soo
mede om-ghegaen / dat daer van niet ghenoech en soude te schrijven sijn.
De ghebanghene Bozghers zijn ten deele seer mis-handelt gheworden/ ee-
nighe oock/naer dat hun al-reede quartier toeghesepdt was/verwozght ghe-
weest/de andere niet teghen-staende dat hun alles ontnomen ende verbrandt
was/hebben sich niet eene merckelijcke somme ghelts moeten rantfoeren
ofte af-hoopen / datse in de beurte onder hun vrienden moesten sien op te
brengghen.

Van Officiers sijn neffens den Heere Dalckenburgh gebleven/ de Ober-
ste Luptenant Loumes/ d'Oberste Luptenant Croost/ den Majoz Ares/
de Majoz Wodrich/de Majoz Steenacher/de Hoofstman Orstadt/de Hoof-
man Wustenhof/de Witmeester Heydeman/den Hoofstman Schmit/Laza-
rus ende Angherman zijn seer ghewont/als oock de Generael Majoz Am-
selrach/die door sijn rechter been gheschoten is gheweest/d'Oberste Wiler/
Oberste Luptenant Bop/ende de Majoz Schipman / neffens de gantsche
Rupterije/die booz den Dom op de Pleuwe Mercht sich hieldt/sijn gheban-
ghen ghenomen. Sijne Dorstelijcke Ghenade de Heere Administrateur/

naer dat hy Dijn daeghs smozghens op den Heydeck was ghegaen/ om de
Wachten te besichtigghen/sijn beyde sijne beenen door een Cartout Hoghel
beroert/ende een wepnigh beschadighet gheworden/ende naer dat hy andere
Leersen hadde aenghetrocken/ende weder uptgaen wilde / komt terstont
daer op het gheroep/hoe dat den byandt al-reede in de Stadt ware/naer dat
hy nu ghebanghen was ghenomen/ ende dat hem Dorstelijck quartier toe-
ghesepdt was / is hy door de Soldaten op sijn Peerdt ober den Wal naer
bupten toe gheboert gheworden / alwaer dat niet te min de Musquetiers
sterck byer op hem ghegheben/ende hem den eenen Dienaer booz den ande-
ren naer doodt gheschoten hebben/hebben sich oock ten laersten aen hem ge-
maecht/hem door 't been gheschoten/met eene Bartisane eene groote woude
in sijnen kop ghehouden/ ende boozts met alle gheweldt op hem toeghesla-
ghen ende ghestooten/soo dat hy in eene onmacht van sijn Peerdt ghevallen
is/daer hem terstont sijnen Hoed/sijn Kappier/traegh/handschoenen/kou-
sebanden/Leersen/ &c. vande Soldaten zijn wegh ghenomen gheweest/ sou-
den hem oock gantsch naecht hebben uptghetrocken / indien de Grabe van
Pappenherm sulchs niet verhindert en hadde/daer op is hy boozts op twee
Piquen in het Legher onder Pappenherms Cente ghebracht/daer hy van
den Hertogh van Sarsen ende den Hertogh van Holsteyn seer scherp is aen-
ghesproken gheweest. Den welcken sijne Dorstelijcke Ghenade met eene
sonderlijcke kloetmoedighheydt heeft geantwoort/ende hem beroepen ende
getroost met sijne goede gewisse ofte conscientie die hy in dese sake tot Gode-
waerts ende de menschen hadde. Des volgenden daeghs is sijne Dorstelij-
ck Ghenade op Pappenherms Waghen/ende neffens hem sijn Medicant/den
Hoofstman Schmitz/ende een Camer-dienaer/ naer Wolmerstadt geboe-
ret gheworden.

Naest de straffe Godes / soo zijn de Maghdebozghers self schuldigh aen
dese verstoringe ende onderganck harer Stadt / want sy en hebben tot dit
werck ende tot desen handel/diense doch selver begonnen in 't minste niet wil-
len doen/ hebben den Soldaten niet een beetjen Broodts ghegheben mochte
ghejonc/soo datse van deur tot deur hebben moeten omgaen/ende broot heb-
ben moeten gaen bedelen/als sy dan van yemandt goethertighs een stukken
kregghen/sijne wederom op den Wal ghegaen/ende hebben hunne wacht te-
ghen den byandt op het alder-ghetrouwste boozsien/ soo dat by den Solda-
ten doorzgaens in het minste gheen ghebreck en is gheweest.

Raderhandt/alsoe inde Stadt moesten wijcken / ende daer hun quartier
nemen/hebbense dagh ende nacht/oock de Officiers selve/moeten onder den
blauwen Hernel leggen/ende hebben de Officiers niet so vele als een Cente/
dier nochtans vele in de Stadt waren/konnen ghebozght kriegghen.

Alse eyndelijck dize ofte vier daghen lanck den Soldaten wat Broodts
ende Smeer moesten uptreucken / hebben sy dat niet grooten ontwille ghe-
ben / ende haer qualijck toeghesproken ende ghebreck. Oock en heb-
ben niet ghewilt dat men dat Pleuwe werck tegghens de Pleuwe Stadt
soude af-snyden ende af-graven/van de Oude bestinghe ende den Wal / die
naer

noch seer sterck ende vast was / Ende dat noch soo veele meer is / soo heb-
ben den Heer Administratoor ende Falckenbergh met het buskrigt ghe-
loochent / door ghevende dat boven de twee hondert Centeners buscrigt
niet meer in boozraet waren / dies weghen men oock ghenootsaecht wort
op te houden van schieten met de grove stucken / al het welke den Laey-
schen daer byten wert over ghedraghen / soo datse onghelukkig en seker
niet approucheren / oock niet humme stucken dicht onder het gheschut comen
honden / daerse nochtans / uytghesondert / t'ghene dat door het vyer
is opghelobghen / noch in de 600. tonnen krupst inde Stadt hebben ghe-
houden.

Want de Grabe Pappenheym ende de Hertoch van Saren self / souden
tot den Heer Administratoor gheseydt hebben / hoese doch by dien onrou-
wen hoop der Bozghers / soo vele hadden moghen opsetten ende sich sel-
der waghjen / daer sy doch verraden ende vercocht waren / want alle avond-
kreghen sy schrijben ende bericht uyt Maghdeborgh / van het ghene dat
dien dagh was ghepasseert / ende wat de naeste nacht daer aen passeren
soude / soo hadden se oock eerst s'maendaghs avondts / eyghendelijcken tij-
dinghe ontfanghen / door schrijben / hoe sterckmen de naest-volghende nacht
soude op de wacht trecken / welke wercken sterckst souden beset zijn / ende
wanneerse wederom souden afkeeren / dies halben sy besloten hadden
de Stadt des mozghens metten dagh naer datse slapen souden zijn ghe-
gaen aen te vallen / ende dit hebben dese verraders seer lichte konnen in-
werck stellen / nademael de Heere Falckenbergh noyt niet en heeft doer-
ven booznemen / dat niet van te horen den Raedt ware ghecommunitceert /
daer naer wert het den Meesteren ofte Heeren der Stadts quartieren ende
voorts der Ghemeente aengheseydt / soo dat de verraders eenen rugmen tijt
aleer datter yet wert boozghenomen / het selve naer byten honden laten we-
ten / ende hoe wel dat alfulcke verraders mernden dat het ongheluck maer
en soude ober de Bozgherpe der Stadt ende sijner Keurvoorsielijcke Ghena-
den lieden gaen / soo hebben se doch eben sulcx moeten wytsaen / dat den ande-
ren ober is ghenomen / want sy sijn alsoo wel ten deele ter neder ghehouwen
ende doorshoten / van het hare berooft / hare huyzen verbrandt / hare vrou-
wen ende dochteren gheschient gheweest / sonder te vergheeten dat de ver-
ders die ghevanghen ghelweest sijn / niet en sijn sonder rantzoen los ghe-
laten ghelweest.

Den 21. May ouden sijls sijn de ghevanghene Priesters van Maghde-
borgh / die alle noch int leven waren / op eenen naer / die in St. Jans
Kercke door den Maer in stucken ghehouwen wert / los ghelaten ende by
gheselt gheweest om te gaen werwaerts elck wilde. Doch Dr. Silber-
tus Prochiaen in St. Ulrich / is wederom te rugge ghevanchelijck naer
Wansleben gheboert / ende int Yser ghesloten gheweest / waer van dit door
sake is / dewyle hem eenige by den Heer Generael Tilly hadden aengebacht
als soude sy rezedicht hebben teghens den Paus / Keyser / ende dat vreden
accoort datse worden opprechten / yet welke nochtans na der hand niet ghe-
bleken en heeft.

Die verhael der jammerlijcke ende schickelijcker verstorvinghe deser soo
wijt-beroemder Stadt Maghdeborgh hebben wy uyt verscheppene andere
die daer van sijn uyt ghegaen / uyt ghelesen / ende den gunstighen Leser tot on-
der-rechtighe al hier op dese plaetse willen voordraghen / dat soo per wes
meer ofte sekerder daer van konnen comen te weten / wy het selve toekomende
de oock sullen vermelden ende daer by doen.

Enen op dien dagh dat Maghdeborgh veroverd was / hebben de Key-
serliche inde Dessauer Schansse laghen / de selve Schansse ende brugge
gheheel afgebrandt / naer dat kortz te voren eenighe Sweedsche Ruyte-
ryen daer booz hadde sich sien laten / op datse alsoo ter selver plaetse tot ont-
settinghe van Maghdeborgh niet en souden ober de Elbe komen / dewyle
niet betroude de selve te konnen houden. Het welke hun doch na der
handt alle Maghdeborgh in ghelwelt hadden / seer berouwen heeft /
dewyle hun de selve brugge in veelderhande manieren hadde konnen dien-
selijck sijn.

Als dese tijdinghe vanden erbarmelijcken onderganc der Stadt Magh-
deborgh / dewelcke niet recht magh werden vergheleken met het Jerusa-
lemische ende Tropaensche eridid / ofte verstorvinghe / als de selve int
Sweedsche Legher ghebracht wert / is niet alleenlijck onder den Of-
ficiers ende Soldaten eene groote droefheid dies weghen ghespeurt / maer
de Coninck self die isser ten hooghsten ober bedroeft gheworden / soo dat
hy dook seyde hy soude sulcx trachten te wyken / soo datter de ghehee-
le wereldt van soude weten te spreken / ofte sijn Conincklijck leven daer booz
laten.

Ende de wijle dat sijner Majesteit qualick wert naer ghesproken / datse
teghens hare Con:belofte de Stadt hadde laten sicken / ende de selve niet en
hadde ontzert / soo liet sijne Maj: eene Apologia ofte verantwoordinge uyt-
gaen / daer in dat alle de oorzaken worden aenghelwesen / waerom sy de Stadt
niet en hadde konnen ontfetten.

Luydet als volghet.

Het is booz eerst de openbare waerheid dat Bozghemeesters en Raedt /
doch de Bozgherpe der Stadt Maghdeborgh / sijne Con: Maj: in Swe-
den / Et. tot dies te haestigher ende spoedigher boozsetten / haer werdinghe
tot eene tamelijcke Armade / niet alleen gheen geldt / teghens ghenoechsame
versekeringhe oock niet teghenstaende al blijgh ende beweeghlijck aen-
manen / Solliciteren ende versoeken / verschieren ofte leenen hebben wil-
len / maer oock int minste niet en hebben willen verstaen / tot de minste qua-
tieren ofte servicien booz sijne Conincklijcke Maj: ende des Administra-
toors

De Dessauer
werbrugge
woyt door
het vyer
vermelt.

Groots
droefheit
bet Sweet-
sche Legert
van wegen
de verstor-
vinghe van
Maghde-
borgh.

Apologia /
ofte verant-
woordinge
des Coninck
in Sweden
waerom hy
Magde-
borgh niet
en hadde
konnen ont-
fetten.

toirs des Ertzstichts Maghdeborgh &c. Soldaten te peerde ende te voet
eer niet / tot dat de byand haer dooz sijn approucheren inde naestboor-
gaende beleggeringhe onvernijdelijck eyndelijck als ghedwonghen heeft
waer dooz dan veroorfaecht is / dat de Soldaten te peerden te voet / niet
en hebben willen soo tijdelijck ende oberbloedigh toeloopen / als noodigh
ende wel moghelijck soude gheweest zijn / maer is den byand ruppte ende
tijdt ghegheben / om de stadt te blocqueren ende alsoo der Con : Maer : in
Sweden sijn ghemelde soo hooghwichtich ende nuttich voornemen te ver-
hinderen ja als t'ware tot water te maken ghelijck oock inder daer gewoelich
is.

En op datmen verneme / waerom sijne Conincklijcke Majestejt aldaer
hadde besloten eene tamelijcke Armade te versamelen staet te bedencken
dat effen op dien tijdt als Heern Administratoris Dorstelijcke ghenade ops
eynde July inde Stadt ghecomen is / dat doen het Sijck Maghdeborgh
van de Byandelijcke Armade schier gaer was ontbloet / ende der selver de
werwinghe merden onligghenden Landtschappen / by ende open ghesaen
hebben / soo dat sijne Dorstelijcke ghenade / (ghelijck t'gheheele Landt dooz
bekent is) by aldien dat haer van den raet ende der stadt de noodigh
penninghen tot dese werwinghe waren vergheschoten oft opghelacht
gheweest / so in eenen gantschen korten tijdt ettelijcke duysent man te peerde
ende te voet soude hebben konnen te samen brenghen / ende lichte soo vele
dat Pappenheym niet het wepnigh volck / daer mede by eerst op ghevoert
ken is / sich tot der stadt / om die te blocqueren niet en soude hebben konnen
naerden. Consequenter ofte volghens dien soudense den gantschen
Statom Belly verandert / ende versetst hebben / alle Wibzen die in die
Maghdeborgh ende de aenpalende plaetsen vooz handen waren / ende an-
dere Crijghsnootwendigheden den byand aentrocken de selve inde Stadt by
een ghebracht hebben / ende aldaer soudent hebben konnen opprechten
planten inexpugnabilem arcem belli, aut Sedem belli, dienende niet soo veel
om alle de naebueringhe plaetsen in Officio te houden / als de selve te suer-
rereren teghens de onmenschelijcke aldaer gheoeffende Czarnpe ende we-
sireuren om noch te swijghen meer andere militaire incrementa ofte Oorloghe-
siche doozdeelen / die upt zuicken goeden fundament met hopen soudent
te verwachten gheweest. Insonderhepdt indien de Stadt niet sulcke
macht soo langhe ware ghehouden gheweest / tot dat sijne Coninck : Maj-
hadde ghedaen ghehadt met de Keyselijcke Armade in Pommen / ende
aen de Oder. Hoe wel / dat de ghemeene Borghere ende vele eerlijcke hee-
ren / die sich obermidts der byanden machtighe favoriten ende arglistighe
prodinotren ofte verraders machinationes ofte aenslagghen (de welcke oock
noch by het obergaen ende de rupne der Stadt seer hebben d'oberhand
ghehad / tot niet Manhaftichs hebben konnen resolveren hier in een deel
te ontschuldighen zijn.

Hoe heftigh ende ernstich doch dat sich sijne Majestejt niet te minne
moeyt heeft / om alsulcken geldtsommen op te brenghen / ende dooz
naer Maghdeborgh ober te maken / dooz die te Hamborgh ende Lubek
bewijle so sulcks in hun eyghene plaetsen dien doch middelen ghewoen
waren

waren niet en lieten gheschieden / sulcks is inde ghemelde Steden genoegh-
saem bekent / ende in tijdt van noodt wel te bewijzen. Derhalven isser in ipso
principio & limine seer ghepecteert / het welcke alles niet sijner Conincklij-
cke Majestejt in Sweden / nochte hare Dorstel: ghenade / maer eensdeels den
verraders der Stadt Maghdeborgh / anders deels haren Bondtghenoten / die
den byandt grooten vooz-raedt / ammunitie ende probiandt gedaen hebben /
toe te schryven ende te wijten is.

Al-hoe-wel dat nu sijne Conincklijcke Majestejt zedert groote ende swa-
re ghelt-sommen / tot onderhoudinge der Soldaten / als oock andere noodi-
ge probisien na Maghdeborgh heeft ober ghemaecht / oock der Stadt sijnen
Conincklijcken secours ende by-standt verschepdene malen heeft toeghesert ;
soo is doch allen Crijghs-verstandighen / oock allen vernustighen ende ver-
standighen lieden wel bekendt / dat alsulcke belofsen / toe-seggingen ende ver-
bindeissen te verstaen zijn / naer eens veghelijcken moghelijckhepdt ende
mensch-moghelijcken blijre / ende niet en moeten soo absurde ende judaice
verstaen worden / dat de Conincklijcke Majestejt blindelinge soude toestaen
sich ende sijnen staet te vergheefs in perijckel te stellen / ende de goede Stadt
daer mede soo wepnigh ontzetten / als sich t'sessens ober hoop sekerlijck wer-
pen soude.

Soo wy nu boven dit demonstren en bewijzen / dat sijne Conincklijcke
Majestejt allen mensch-moghelijcken blijt aenghetwent heeft tot onsef ende
hulpe der Stadt Maghdeborgh / ende daerenteghen dooz onafkeerlijcke / on-
vernijdelijcke Obstatula, ofte verhanderinghen / teghens sijnen wille daer
van verhindert / op ende te rugghe ghehouden is getweest : soo hopen wy dat
gheen mensch / die sonder passie ende by sijn ghesondt verstandt is / te binden
soude wesen / die sijne Conincklijcke Majestejt / om dat het ontzet niet en is
ghevolght ende voltrocken / sulcks soude konnen ofte willen wijten.
Het is bekent dooz het Wijck / ende de gheheele Weerelt / hoe dat in Pomme-
ren ende Mecklenborgh / eene aensienlijcke Keysersche Armade alreede ge-
logeert heeft / by de welcke d'Armade van sijne Conincklijcke Majestejt die
so upt haer Coninckrijck Sweden int eerste met sich in Ouytschlandt heeft
ghebracht / by verre niet en was / vooznamendelijcken niet aen Auyterije
te vergelijcken / ende daer toe sijner Majestejt alle passagien ende toeganch
naer Maghdeborgh / van de Oost-Zee-kusten / aen allen kanten bezet ende
bestoten was.

Daerom het haer gheheel onmoghelijck gheballen is daer deur te slaen /
ende al-eer so haer te deghen eerst vast gheset ende bevesticht hadde / in de
beertigh mylen weeghs / dooz ende tusschen de byanden te gaen / ende sich
van de selvighe aen alle zijden te laten besluypen. Om dit te meer te bevesti-
ghen / soo en kan oock niemant loochenen / dat sijner Conincklijcke Majeste-
Croupen / te peerde ende te voet / eerst in November by de selve in Pomme-
ren sijn aenghekomen / hoe zuer het sich oock sijne Majestejt heeft laten val-
len om de selve eer te avanteren / daer op sijne Majestejt dan den kouden en-
de scherpen winter deur / sich en sijne armade onder andere tot sulcken eynde
namentlijck tot Maghdeborghs ontzettinghe / soo heftigh heeft ghetrabail-
keert / dat so oock trots vieden konnen / oft opt in alsulcken winter / ende in soo
kortem

hozten tijdt teghens eene soo groote Armade yet grooters ofte meerders ge-
ffectuert ende uytghegericht zy.

Hoe wel dat nu den Almoghenden God/ in wiens handen dat alle de ver-
winninghe bestaet/sijner Konincklijcker Majestejt / desen sijnen voornemden
machtighen byandt/door de wonderbare veroveringhen der stercken
ende voornemen passagien Crippenhaghen ende Gartz / (sonder de
welcke sijne Conincklijcke Majestejt den Regulus Belli, aut prudentia Mil-
itaire naer/niet door by/veel min wijders na Maghdenborgh / daerom dat
het principelijcken te doen was/soude hebben konnen ofte dorven gaen/ge-
lijck als in sijne handen besloten / ende datse sonder twijfel den selven tot op
het hooft souden hebben verdaen ende verstroyt / by al dien haer den pass
door de bestinghe Custrin ware gheconsenteert gheweest/ ende dat het haer
als dan niet swaer en soude zijn gheweest / de lieve Stadt Maghdenborgh/
naer wensch ende wille Gods te boren te ontzetten / soo en heeft nochmits
sijne Majestejt/ niet tegensaende alle gegebene asscuratiem ende verscher-
pdyt/soo dier belooft ende vast toeghesept / ja bykans/ niet teghensstaende
sijn groot bidden ende smeucken by den Oversten in Custrin commandere-
de/ den doortocht niet verkrigghen konnen/waer op dan ghevolghe is by se-
fellen houde/ende overmidts 't ghebreck van vijzes ende voeragie/ dat sijne
Konincklijcke Majestejt den Byandt niet alleen heeft moeten laten ont-
sluppen/ende door Landtsbergh retireren/maer oock sijne dappere Ridders-
lijcke Armade in de uyterste angst heeft moeten verballen / daer dan oock
de oorzaak te vinden is/waerom de Papisische byantsche parthij/eens deels
niet gantsch gheruineert/anders-deels in onrepareerlijcke confusie gebrachte
oock den Elb-stroom/ende wat tusschen d'Elbe ende de Zee gheleghen van
den Byandt gantschelijck ghepurgeert ofte gheswvert/ nochte sijne Ma-
jestejt met machtigen arm/den overigen Euangelischen Standen in Duyts-
landt wijders te hulpe heeft konnen komen/ soo is oock dit in der waerheyt
de reden/dat de Generael Tilly wijders in de March ende in Mecklenborgh
is inghebroken/ende dat soo velen eerlijcken lieden/dewelcke tusschen beyde
de Armaden woonden/niet en hebben konnen verschoon worden.

Oft nu pemandt hier teghens seyde/ dat de Konincklijcke Majestejt in
Sweden den Generael Tilly te ghemoet te trecken/ende den selven behoort
de opgheslaghen te hebben/soo is doech alreede ghehoort/ hoe dat sijner Ko-
nincklijcker Majestejts Armade/insonderheyt die te Peerde/den gantschen
tijdt van den herden Winter over/boven maten ghetrabailleert / ende door
ontseggingshe des Custrinschen passes/ in een merckelijck onghewal is ghe-
woyden gheworden / ende daerom en heeft hy de selve niet willen stellen te-
ghens de Tillysche gherafrayscheerde / versche ende oock grootere mach-
ten ware hy tegens alle vernuft ende reden soude willen hebben doen/ noch-
te en heeft het gheheele Euangelische wesen niet derven stellen op eenen on-
ghewissen/ ja door ooghen gantsch ghebaerlijcken Sweert-slach/waer me-
de dan / soo sijne Konincklijcke Majestejt den Maghen aldus soude heb-
ben omgheworpen/ der goeden Stadt Maghdenborgh soo luttel soude ghe-
dient.

62
dient gheweest/ datse vele meer daer door den byandt in sijne handen souden
zijn gheresigneert en ghelevert gheweest. Daerom en kan nochte en magh
sijne Majestejt de minste schult niet toe-gherckent ofte ghegheben werden/
waerom sy hare Conincklijcke promissionen ofte beloften niet ghetrouwelij-
ken en is na-ghekomen/tot de tijt toe/dat de Generael Tilly uyt de March
ende Mecklenborgh is gheretireert/ende begost heeft de Stadt Maghden-
borgh met gheweldt aen te tasten.

En om den tijdt van gheduerende de selve beleggeringhe te betrachten/so
is openbaer dat de Keyserliche Armade te peerde ende te voet/ naer verove-
ringhe der ghemecker Oder-passen/sich wederom heeft gherecolligeert ofte
versameldt/ende sich tot 12000. Man ten minsten/het welcke eene macht is
niet om te verachten/in de Rieuwe ende de Deker-March/voornamentlic
tot Franckfort/Landtsbergh/in het Landt Sternbergh/oock het Dorsten-
dom Croffen wederom gheskerckt/ende in postuere ghesfelt heeft.

Dies-weghen dan/ende dewijle dat Tilly op dese zijde der Elbe / ende
Mecklen/ende de plaetsen daer rontom/met vele duysenden te Peerde ende
doet gheleghen heeft / ende op alle voornemende oorsaken blijgh gheleert
ende ghepast heeft/soo en ist sijner Konincklijcke Majestejt wederom geen-
sints gheraedsaem/veel min te doen gheweest/de Keyserliche Armade aende
Oder voort te gaen/ ende de selve achter sich / ende van boren hebbende
Tilly int ghesichte te trecken/ende sich alsoo tusschen deur ende anghel/soo-
men seyd/niet hare Armade te sicken.

Doch op dat sijne Konincklijcke Majestejt niet te min sijne Christelijcke
ghewisse voor God/ ende soo dier verkreghene hooghe Conincklijcke repu-
tatie by de eerbare werelt over bloedelijck quijten en behouden mochte/ja tot
pder een sijn ghetrouw ende pverigh ghemoet teghens de Euangelische
kercken in Duytschlandt / ende in specie de goede Stadt Maghdenborgh
contesteerde ende betuyghde/ is de selve in den Naem der H. Dreyenighheydt
met Helden ghewoedt ende dappere resolutie op de Stadt Franckfort ghe-
trocken/daer in de keerne bande Keyserliche Armade ten minsten van 7000
koppem te Peerde ende te voet lagh / ende hebben aldaer wederomme eene
extra-ordinare victorie van den lieben God (die buyten allen twijffel sijner
Conincklijcker Majestejts soo getrouw/Christelijck ende onbeblecht voor-
nemen ende intentie heeft aenghesien)/boven vermoeden ghekreghen/ ende
de selve voorts met sulcken voortganch door Goddelijcke hulpe gheconti-
nuert/dat sijne Conincklijcke Majestejt sich by verre soo seer niet en heeft
van achteren te vreesen ghehad.

Hier teghens is oock voor de waerheyt bekent/ dat den Generael van
Schaumborgh tot groot Blogat in hozten wederom versamelt heeft inde
6000. Mannen/ende dat oock de byandt in Schlesien/Moravien/Bohe-
men/Engheren/ende andere plaetsen meer / tot volkomene versterkinghe
deser troupen/naer alle inghebrachte advijzen/eens-deels in stercke werwin-
ghe/anders-deels in aentrecken zijn soude.

Dies alles ongherecht heeft de Konincklijke Majesteit de goede Stadt
Maghdenborgh verre meer bemindt ende gherespecteert / als soodanighen
ghevaer in het minste ghevreesst ofte aenghesien / (dat nochtans overmids de
Generael Cilly sijne Troupen vooz de brugge teghens over Maghdenborgh
gheslaghen / op wat zijde hy begheerde inder haest konde te samen brengen
niet kleyn en was.) Ende naer dat sijner Konincklijke Majesteit van
hare Keurvorstelijke Doorzuchtigheyt te Brandenburg den pas Span-
daw / naer lanckduerighe onderhandelinghe eyndelijck / ende naer dat sijne
Majesteit tot allen gheluck met sijne gheheele Armade by Berlin was aen-
ghelandet / tot meerder sekerheyt en retracte van sijne Conincklijke per-
soon / (sonder de welke haer anders niemant en konde raden voozder te
marcheren / die haer niet en jonde de ruyn ende onderganck sijner Coninck-
lijke persoon ende staets /) was ingheruynt / teghens ghenoeghsaen reuers
ende alleen ad Tempus, ende tot dat sijne Conincklijke Majesteit wederom
van achter in salvo te rugghe soude wesen.

Soo isst dat sijne Conincklijke Majesteit wiijders sijnen wegh ghe-
voordert heeft / tot naer Potsdam / op hope / dat de dewijle harer Keur-
lijcken Doorzuchtigheyt tot Sarsen / soo merckelijcke vele ghelegghen was
aende behoudinghe der Stadt Maghdenborgh / dat sich de selve ofte met een-
ge troupen soude hebben tot hem ghevoeght / ofte ten minsten den doozochte
over de Dessauer Brugge / op dat sijne Majesteit Secundo Flumine / of vooz-
stroom / beydes / der Stadt te beter naerderen / als oock de Ditzzen vut / die
souden konnen krijgen / oock eenighe stucken / krupt ende loot / tot sooda-
nighe eene sware ende ghebaerlijcke ontzettinghe / goet-willigh soude hebben
ghesubministreert ofte ter handt ghestelt. Waer over dat sijne Majesteit
verscheydene posten ende Brieven tot dien eynde aen hare Keurvorst-
Doorzuchtigheyt heeft afsgebeerdicht.

Maer als hare Keurvorstelijke Doorzuchtigheyt eyndelijck / ende als
het noch recht tijdt was / om dese langhe ghewenschte Iunctus aut Sublin-
straris viribus, i.e. met 't samen-ghevoegghde krachten / int werck te stellen /
ende dat sijne Conincklijke Majesteit oock alreede opghelozaken was / om
naer Maghdenborgh te komen / soo heeft hem sulchs alles befeesdelijcken
afgheslaghen / sich onder andere beroepen op sijne devotie ende obligatie aen
den Keiser: hare Keurvorstelijke Doorzuchtigheyt in Brandenburg van
s'gelijcken / vertepen sich op de resolutie van Chur-Saxen / in somma Keur-
vorstelijke Doorzuchtigheyt hebben sich beyde soo bewesen / dat sijne Co-
nincklijke Majesteit eyghentlijck niet weten en konde / of sy vrient ofte vy-
andt waren / vooznamentlijck / dewijle (ghelijck dan sijner Majesteits alle
hooghe Officiers bekennen ende toestaen moeten) dat by aldien de Ditzzen
die in de March gheheel manqueerden / vut het Keurvorstendom Sarsen
niet en volghden / het volck dat alreede dooz swaren arbeidt ende slechte
alimenteringhe ofte onderhoudt ghematteert / ende by naer ontwil ligh was
alleen van hongher ende kommer in den grondt bederven / ofte verloopen
hadden moeten.

Soo

63
Soo heeft sijne Conincklijke Majesteit eenighe daghen daer naer / dat
hem de droebe tydinghe / vande veroveringhe van Maghdenborgh was ter-
doren ghekomen / met niet kleyn ende geringhe droefheyt ende smerten / sijn
hoofst moeten heeren / en heeft by sulcke impozantie ofte gewichtige veran-
deringhe rationis Belli, tot de meeste verferinghe hares staets te rugghe
moeten gaen / oock alsulche middelen Volentes No lentes moeten by de hand
nemen / die wel den onberstandighen seer hert ende scherp schijnen moghen /
maer doch de natuere ende noodtsakeelijckheyt des Oozloghs vele scherper
ende herbere vereyscht / waer in dat met haer sullen over een stemmen moe-
ten alle krijghs-verstandighe ende onghepassioneerde.

Op desen tydt versochten de Keiserliche vut Schlesien / die onder den O-
bersten Schaumborgh om groot Glogaw laghen / op Crossen / dat hoort te
doren van den Sweden was inghenomen / maer dewijle datter in tijds een
secours na toe quam / van Franckfort ende Landtsbergh / en kondense niet
vutrichten / maer moesten met verlies van hondert en vyftigh man weder-
omme afrecken.

Ondertusschen soo versamelde de Velt-Marschalck Hoozn in de March
eene nieuwe Armade van 10000 man / om de plaetsen aen Schlesien palen-
de / af te heeren.

De Coninck was doennaels seer twijfelachtigh / dewijle dat gheen van
des Keiser Keur ende Doozen op sijne zijde treden / ende sich tot hem voeghen
wilden / dewijle oock dat Maghdenborgh alreede was in handen vande Kei-
serliche / ofte hy voozder soude vooztrecken / ofte sich wederomme te rugghe
naer Mecklenborgh ende Pommieren begheven / ende sich aldaer tot sijne
private defensie reede houden. Nochtans dewijle dat hem op een Pleuros
moeste worden ingheruynt tot sijner verferinghe de bestinghe Spandaw
soo nam hy eene sekerre ende vaste resolutie van wiijders vooz te rucken / ende
sijne saken / soo vele moghelijck ware vut te vaeren / tot dien eynde soo bezet-
tede hy met stercke Guarisoenen Brandenburg / Ratnaw ende andere
plaetsen daer ontrent legghende / ende op dat hy het andere volck vut Pom-
mieren / dat noch vooz Grippswalt lagh / tot sich mochte krijghen / omme sijn
Legher daer mede te stercken / so trock hy in persoon nae Stetin / om de selve
beleringhe van Grippswalt te bevoozderen / als oock om den Moscovitischen
Ghesanten audientie te gheven.

Dese Moscovitische Ghesanten waren den 1 Junij aldaer aengekomen
in de 125. personen sterck. So werden van de Sweedsche Officiers heer-
lijck ontfanghen / ende ingehaelt / alle het Sweedsche volck aldaer leggende
wachtede op den Merck ende aen het Water / ende schoten twee repsen salve
met hare Musquetten ende met grode stucken. De Ghesanten werden
met 6. Waghen / daer van eicken waghden met 6. Peerden getrocken voert /
in de Stadt ghevoert. De Conincklijke Sweedsche Officiers ginghen vooz
de Karossen voren / ende gheleydende de selve Ghesanten in hare Logimen-
ten / dewelcke met Tappijserien ende verhemelten kostelijck ontfangen ende
overtrocken waren. De Overste van hant was een vooznaemt Dooz in
Moskow.

De ij

Alfen

De Keiser-
liche die
reueren vut
op Crossen /
maer te ver-
geeft.

De Konig
in Sweden
is twijfel-
achtigh oft
hy voozder
ofte rugghe-
will trecken.

De Mosco-
vitische Ge-
sante kom-
men tot Ste-
tin aen.

Als men effen doende was dese Ghesanten in hare Logimenten te gelepen/so quamen 25000. man versich volck aen/dewelcke van andere Overtien booz de Stadt op het velt werden ontfanghen/ ende naderhandt op de merre in slaghe-ordre ghestelt.

Den 14. Junij smorgens vroegh quam de Coninck in Sweden tot Stetin aen/ende gaf noch naer den middagh den Moscovitschen Gesanten aendientie. Men seyde dat de Groot-Dozt in de Moskaw sijne Majestejt hadde aengheboden een groot volck ende ghelt hulpe.

De volghende daghen maechte sich de Koninck bereydt om Grippswaldt met ernst aen te grijpen / trock daer op den 18. Junij met vele volckis ende andere nootwendighe saken van Stetin uyt:maer kreegh onderweghen de tijdinghe dat haer de selve plaetse alreede met accoozt hadde opghegheven. Daerom hy sich wederomme naer Stetin te rugghe begaf.

Grippswaldt
wozt van de
Sweedische
met accoozt
ingenomen.

Met dese Grippswaldische veroveringhe isfet aldus toeghegaen : Den 11. Junij des morgghens tusschen 6. ende 7. uren/ lieten hun eenige Sweedsche Ruyters booz de Steenbecksche poozte sien/ van meeninghe zijnde dat die weegh te drijben / dat de Keyserliche de gheheele weecke door buyten de selve poozten hadden laten uyt drijben/ maer op dien dagh was het vee jupst tot eene andere poozte uytghelaten. Als sy nu gheenderhande vee en vernamen/maechten sy wat alarm/ende losten hunne pistolen. Als die vande stad sulckes vernamen/werdt dadelijck te peerde gheblasen/daer op sich 2. ofte 3. troupen naer buyten toe begaben/ dewelcke Perusi selver neffens den Lieutenant Wachmeester/ende een Kruys-Heer volghden. Als sy nu buyten quamen/werden 3. troupen Sweedsche Ruyters ghewaer. Suler werdt dadelijck den Overtien aengheseyt/met waerschouwinghe hy soude sich niet te verre na buyten begheben. Doch hy en achtte sulckis niet/ maer reede met den Cruys-Heer gheduerigh booz/ tot dat hy eenen goeden weegh van de Stadt quam/doe spronghen eenighe Sweedsche Ruyters / die sich daer verborghen hadden/vooz den dagh/ende sneden hem den pas naer de Stadt toe af. Als sulckis de Crabaten saghen die by hem waren/namen sy de blucke eenighe swommen door de Ricks/ by Hoosendael/ doch werden eenighe be-
trapt ende ghematst.

De Overtien
Perusi
wozt door
geschoten.

Daerentusschen wert de Overste / die weder meynden naer de Stadt te heeren/haestelijck verrast/de Cruys-Heer die by hem was werdt dadelijck doodt gheschoten:Maer Perusi / dewijle hy vast was/en ontfingh van den eersten scheut gheen schade / doch de tweedemaal werdt hy deur ende deur geschoten/ende hem werdt de guldene Ketten die hy aen hadde/daer aen sel Gulden Vlies hingh/afghenomen. Ontrent een ure naer desen wert de stat vande Koninckliche berent/dewelcke in grooten getale de nacht ober waren aenghekomen:Sy begosten dadelijck met het Gheschut dapper te schieten/zonden daer op in de Stadt/om te vraghen of sy hun wilden opgeven. Doch die van binnen antwoorden/ sy waren gheresolveert te vechten. Daer op schoten beyde de partijen des volghenden daeghs sterck met het Gheschut op malkanderen/ende de Koninckliche die verschansten sich.

Den 13. Junij tusschen 6. ende 7. uren smorgghens/ vielen de Keyserliche tamelijck sterck op de Koninckliche uyt/allwaer beyder zijds vele volck bleef ende

ende soude het Conincklijck voer volck by naer in ghebaer zijn ghekomen/ ten ware dat de Ruyterpe dat dadelijck ware te hulpe ghekomen.

Den 14. Junij wert wederomme in de Stadt gheschicht / om te vernehmen/ of sich de Keyserliche wilden opghen osten niet. Hier op soo verstonde/ ten lesten tot een accoozt/het welcke besloten zijnde/soo trocken sy den

16. Junij inden nochtent tusschen vier en vyfuren/ met sack en pac/daer van op Rostock / ende werden van de Sweedsche tot naer Loitz gheconbojeert. Doch dewijle datse naderhandt volghens het accoozt / te Rostock niet en bleben/ maer op Habelbergh marcheerden / werden inde Peignitz vanden Sweden overvallen ende verstroyt

Onder sulcken verloop / soo overviel de Grabe van Orenbergh/d'Overste Baudis / d'Overste Hal / ende andere / met een tamelijck gheta volck dat Stedeken Werben / twelck op de zijde van Magdeborgh onder Langhermund gheleghen was / ende namen dat selve in/versloeghen ende binghen daer in inde 200. Keyserliche Ruyters. De wijle nu de Grabe van Orenburgh ende d'Overste Baudis seer verhit zijnde / dadelijck daer op sich inde Elbe ghebade / ende daer op sterck ghedroncken hebben / zijne beyde in een sware krankheydt ghevallen / daer aen dat de Grabe van Orenborgh cozt daer aen te Berlijen / tot groot leetwesen des Coninck ghestorven is : Maer de Overste Baudis werdt door het gherouwe sorghe der Medicijnen wederom ghenesen / hoe wel het seer sorgelijck met hem stont.

De Keyserliche ruyters
in Werben
werden van
Sweedische
overvallen.

De Grabe
van Oren-
borgh sterft
tot Berlijen.

Hier-en-tusschen nam eenigh Sweedsch volck den Doim tot Habelberg in : Doch overvielen de Keyserliche tot Burgh/ende voerden den Capitayn van een Banquet / dat hy doemaels hielt / met haer wegh.

Daerentegghens/ soo quamen de Keyserliche / eenighe dupsent sterck uyt Schlesien op Zulch by Crossen aen/ plonderden het selve ende namen eenig vee met hun wegh. Tot Crossen cozzumpeerdense eenighe met gelt/datse aen verscheyden plaetsen vier legghen souden. Doch die werden daer over vande Sweedsche betrappet ende opghehanghen.

Cozt hier naer quam de Keyserliche Overste Gotz met inde 3000. man hooz Coibus/daer in d'Overste Boc lag/die booz sijne Con:May: in Sweden een Regiment soude oprechten)met noch eenigh ongenonstert/ende ten deele noch onghetwapent volck / dese overvielen de selve plaetse by nacht ontrent 12. uren deden de poozten met ghewelt springhen/ende verstroyden des Oversten Bochts volck/hieuwen oock een deel ter neder:Plonderden naderhandt alles uyt / ende brachten inde 100. waaghens met alle het vee ende de peerden met sich wegh. De Soldaten hie idender qualijck huys schonden Brouwen ende Maeghden/ende namen d'v Borghermeesters/oo ck eenighe vanden Raedt / ende eenighe Edellieden van die lantschap met sich van de welcke sy epsten / datse om haer leven te behouden opbrengen souden 3500. Rijerdaelders.

Coibus
wert vande
Keyserliche
overvallen
en gheplon-
derd.

De Hertoghe
van
Mecklen-
borg neemt
het lant we-
deromme.

Maer dat ondertusschen de Hertoghen van Mecklenborgh hier ende daer hadden volck versamelt / ende haer Landt volkomentlijck te veroveren/ende te krijghen t'ghene noch van den Coninck niet inghenomen was / soo in

is Hertogh Adolph Frederick den 17. July van Lubeck / alwaer hy sich
eenen tijdt langh hadde onthouden / uytgheceps / ende is tot sijne ghewoone
Troepen te voet int Sticht Schoonbergh by Heerenburgh gecomen

Van daer is hy naer Gadebusch ghetrocken / ende is dewyle hy daer geen
wederstant en vout / daer by ingekomen / ende heeft des volghenden daeghs
sijn volck aldaer rusten laten.

Den 9. deses tooch hy van daer op Pritz / wesende een Doorp half woort
tusschen Schwerin en Gadebusch ghelegghen; alwaer dat sich tot hem com-
jungeerden ofte boeghden de Overste Luptenant Paus / ende de Overste
Luptenant Breitenbagh / met 9. Compagnien te peerde / ende een Compag-
nie Dragoners / als mede de Ritmeester Belinger / met eettelijke Ruyterij
ende Dragoners.

Schwerin
woyt inghe-
nomen.

Hier op nam de Hertogh voor hem sijne residentie Stadt ende Casteel
Schwerin met het volck dat hy by sich hadde / aen te tasten / ende den Sol-
daten inder Stadt / soo r' moghelijck ware de retirada ofte wegh naer r' Cas-
steel af te snijden / op dat hy te beter mochte van beydes meester worden.

Tot dien eynde is de vooznoemde Belinger ghecommandeert gheweest
dat hy met schepen / die daer toe ghereedt lagen / ober dat schelp meys soude
baren / ende van daer ober de Schelste naer de Stadt soude naederen ende
den Soldaten de passagie naer het Dorstelijcke Huys soude toetoppen / op
welcke hy op sich nam naer sijn best vermoghen te effectueren / ofte int werck
te stellen.

Maer als ondertusschen de Ruyterij van het rende vouts / dat ontrent
een vierendeel mijle by der Stadt by het Doorp Lankaw was / sich waer
te voozogh vertoonde ende sien liet / sijn de Soldaten vander Stadt onder
tusschen int gheweyt ghekomen / hebben sich kloeckelijck ghedragen / ende
hebben verschepdene Soldaten eensdeels ghequetst / anders deels ter neer
gheschoten. Soo heeft wel sijne Dorstelijcke Ghenade de Stadt des selven
daeghs om drie uren met ghewelt gheoccupeert ende inghenomen / maer
tot haer vooznemen om r' Casteel te krijghen / noch niet konnen ghecalen
de wijle dat beyde de Capiteyns Kelli ende Milatz / vernemende der Ruy-
ters inbreuck ober de Schelste / sich in tijds hebben op r' Casteel begheven
van sijne Dorstelijcke Ghenade volck sijn outrent twaelf mannen gheble-
ven / ende by de twintigh (daer onder twee Capiteyns oock waren) ghe-
quetst / van de Keyserse sijn / naer datmen heeft konnen vernemen ober
de 24. man ghebleven / daer onder oock een Vaendzigh was / een Vaend-
oock sijn der eben soo vele ghevanghen ghenomen / onder dewelcke twee
Luptenants waren ende eenen Sergiant. Sijne Dorstelijcke Ghenade
heeft dadelijck hier op de Soldaten doen logheren op de bane vooz sijn
Dorstelijck Huys / ende heeft dat selve doen op effschen / doch de wijle dat de
Officiers / die daer oplagen met goet heydt sich niet en wilden accommode-
ren / heeftmen deselve belegghert / ende eenen ernst tegens hun ghebruyekt. De
wijle datse nu gheenen ontfet en hadden te hopen ofte te verwachten / oock
ghetreck hadden aen cruyt / loot ende Ammonitie / hebbense haer ettelijck
daeghen daer aen opghegheven / ende het Casteel op seldere conditie den
Dorst wederom in handen ghestelt.

Corts te hozen was mede Gustraw ende Butzaw in ghenomen. De
Keyserse hebben Butzaw verlaten ende sich na Rostock begheben wil-
ten / maer sijn meestendeels van de Sweedsche verrast ende gheslaghen /
oock by de 50. ghevanghen gheworden. De Sweedsche Luptenant
Beitenbach / heeft de oberighe tot aen Rostock verbolgh / ende heeft inde
400. Ruyterdaelders aen claer ghelt gecregen / behalven de bagagie / daer
eenige Flesschen onder waren die in plaetse van wijn waren ghevolt met
ghelt ende goudene ketens.

Gustraw
wert van
den Sweet-
sche berost-
wert.

Hier op heeft de Overste Monroy een Schot / op bevel sijner Coninc-
lijke Majesteit / het Stedecken Pla belegghert / de Keyserse aldaer be-
gaven hun 150. man sterck op het Casteel / doch wierdense binnen drie
daghen ghedwonghen hun op te gheben. Naer alsulcke veroveringhen
is het Sweedsche ende het Mecklenborghsche volck / ghelijck gheseyt is /
op Schwerin in ghetrocken / ende hebben vooz de Stadt op eenen Meperp
of Meper-hof 100. Dragoners van Wismar ghevonden / in de 40. daer
van neder ghehouden / ende 36. gevangen / die sich in des Coninc dienste
hebben begheven.

Pla / een
stedecken in
Mecklen-
borgh woyt
verobert.

Als nu de meeste plaetsen int Hertoghdom van Mecklenborgh / tot op
Rostock ende Wismar / wederom ghebracht waren onder tgheweldt
van hare vorzige Dorsten / soo heeft sich de Coninck daer op self inper-
soon derwaerts begheven / om de ghemelde Hertoghden wederomme in te
stellen / alwaer dat den intocht in Gustraw op volghende wijse op den
25. Julij geschiet is.

Den int
toocht der
Hertogen
van Meck-
lenborgh
Gustraw.

1. S. Morgens tusschen seven en acht uren / heeftmen begonst in de
Stadt de kloeken te luyden / naer datmen een wijle tijts geluydet hadde /
heeftmen drie stukken loot ghebrant / naer desen hebben de Wachters op
de torens gheblasen.

Een vaste Borcht is onse God, &c.

Dit luyden ende schieten heeft geduert tot neghen uren.
Middeler tijdt heeft sich de Borgerij in haer gheweert begheben / ende
is upt allen Steden de Wtschot ofte de Schutterij derwaerts gecomen
hebben hunne Vaendelen laten vliegghen. Oock heeft den Adel des
Lants / by de 800. sterck vergadert gheweest / dewelcke trommelen / har-
pen / velen / ende allerley snaren spel by sich ghehadt hebben. De Gee-
stelijckheyt heeft schoone musijcke ghesongen. Der Predicanten sijn ge-
weest 124. oock so vele School-meesters ende andere Kercken-dienaers /
vooz hun sinnen / alsoose dus den Coninck Gustavo Adolpho ende haren
Dorsten te ghemoet trocken / hebben de Cantores ende Scholieren eene
Dane gheboert / daer in een Crucifix stont / ende d' Ertz-Enghel Mic-
hael / met dit vers daer by.

Den stercken Crijghs-Vorst Michael,
Dien ic voor d' Heere Christo stel,
Den draec vervonnen heeft sijn macht
En oasen vorst alhier gebracht.

Adus

Albus hebben de twee Dorsten en den Coninck op eene halbe weeghs naer van de Stadt ontfangen/ ende liefelijchen begoft te minnen. Laus & perennis gloria, Deo Patri, Filio & Spiritui Sancto. Hier hebben sich de gemelde Dorsten ende de Coninck bedanckt; Ende alsoo daer op gesamentlijck in volghenden ordze binnen Gustraw trocken.

Zijn de Cantores ofte Sanghers voor aen ghegaen / met de Gheselijckheyt / ende hebben schoone triumpherende Lof-sanghen op musijck ghesonghen.

2. Werden de kloeken treurigh ghelupdt / ende gelijk als by eenen grabenisse pleeght te gheschieden.

3. Was den gantschen Raet / oock de Borgerije upt anderen Steden ende de Raets-persoonen hebende een vliegghende Vane.

4. Zijn 800. Edel-lieden ghereden / dewelcke acht Cornetten boorden / daer in dat de gantsche Meckelborghsche Stam met schoon rijst stont.

5. Zijn twee Veralden ghevolght / van beyde Dorstendommen Schwerin ende Gustraw / Carl van Manigh / en Pieter de Vitz / in blauw fluweel / de peerden verciert met groene ende witte plummagien.

6. Is sijne Keurboystelijcke Ghenade Johan Albert gheheel swert ghecleet zijnde / ghereden.

7. Zijn 36. Cravanten in ordze met sachs-sweerden gegaen.

8. Werden 6. Ketel-trommelen gheslagen / ende 36. Trompetten gheslagen / hebben de driederley Liberere / blauw / groen / ende wit.

9. Soo is de Coninck in Sweden in persoon gereden / met 24. Keurlieden neffens hem / ende 18. Kuyters op elcken zijde. Sijne Majesteit was geheel int groen gecleet / met eenen swerten hoet / daer op een blauwe ende witte plumagie was.

10. Is de ander Hertogh van Mecklenborgh ghereden / die geheel in blauw fluweel becleet was.

11. Is de Hertogh in Pommeren Bogislaus gereden / hebben den rechter handt den jonghen Pyns upt Deneimercken / ende den Hertogh Wilhelms upt Churlant ter sincker.

12. Is de jonghe Heerschap beyder der Hertoghen van Mecklenborgh / ende tot der selver rechter handt de Overste Baudis / ter sincker de Overste Dreyf ghereden.

13. Zijn de Staet-Zoffrouwen ofte het Vrouwen-timmer gereden met 131. waghens.

14. Zijn 1800. Kuyters in ordze gereden / daer ober sich elken heeft verwondert / waer van daen dat in soo roysen tijds soo vele ghereden was.

15. Hebben de Cantores ofte Sanghers schoou ghemusiceert in de Kerck / onder andere den 121. Psalm.

16. Soo hebben de kloeken vrolpck begonnen te luyden oock met ghelouwen / tot dat de Coninck ende de Dorsten inde Kerck ghereden waren.

17. Soo heeft men den Gods-dienst inde Kerck verrecht / ende daer werdt eene schoone Predicatie ghebaen / waer van den Text was upt Psalm 126.

Die in tranen saeyen.
Sullen in vreuchden mayen.

18. Als de Gods-dienst was gheepndicht / werden wederom alle de kloeken ghelupdt ende de deuren gheopent. Waer op de Conincklycke Majesteit neffens de twee Dorsten op t Raet-huyt is ghereden / dien de gantsche Raet met een vliegghende Vaendel te ghemoet is gecomen / sijne Conincklycke Majesteit met beyde de Dorsten heeft ontfanghen / oock den Dorsten een Schyft ober gelevert hoe seer het Dorstendom geswacht ofte gecreent was.

19. Daer op wert door des Rijcx Cantzelter Ochsenstern den Borghers voor ghelesen hare schuldbige inhuldige ende eedts verplichtighe van weggen hare regeerende Dorsten.

20. Daer op de Borghers sich Mecklenborghsche ende niet Walssteins verclaerden / daer op de Coninck in Sweden haer in den Name der Dorsten wy ghesproken heeft. Op den opentlijcken Werck laghen 20. vaten wijns / ende 40. vaten biers / oock werden 20. wispel ghebaken / daer van de Borghers ghespijst werden / oock isser goude ende silbere munte upt gheworpen / op d' eene zijde waer van stonden de Dorsten hare beelden / op d' andere zijde een Pellicaen / die sijne borst opende / ende het bloet sijnen jonghen te drincken gaf. By dese solemniteit wert van den Coninck bevolen / dat epgghelijcke Moeder haer sijgende kind mede toebrenghen / ende dat mede op dit Drechtder-Feest van dien wy soude te drincken gheben / op dat / kind kind ghebenden mochten aen desen intocht der Ehur ouden verdrebenen Dorsten upt Mecklenborgh. Alsoo wert alles met groote vreucht / blijshap en wel-geballen der Zulwoonders ende Oerbdanen volbracht. Hier op stelde men ordze om beyde de andere Steden Krostock ende Wisnar te blocqueren / ende roys hier naer vingen de Sweedtsche Schepen op de Zee voor Krostock ettelijcke Keysersche Officiers / die naer Dantzick wilden / om albaer volck te werben / ende brachten naer Wolgast.

De Coninck begaf sich namacks wederomme op Brandenborgh / tot sijne Armade albaer / van daer trock hy den 28. Junij upt met 6000. peerden / 1000. Dragoners / en 2000. Musquetiers / naer Burch / en recognosceerde ofte besichtigde alles tot aē de Magdeborghsche brugge. Van daer trock hy wederomme te rugg op Jericho / t welc de Sweedtsche oock ettelijcke daghen te voren hadden upt gheplondert / liet albaer eenigh volck ober d' Ebe setten / ende Tangermund overballen. Alwaer dat meer dan seventigh Doet-knechten werden neer ghematst. Inde wackelijc Kuyters warend die salveerden sich int eerst met de vlucht / de overighe / waer onder oock was de Luytenant begaven sich opt Casteel / doch des selven poozten werden met petarden opghesprongen / ende sy alle werden ghebanckelijck ghenomen.

De Coninck in Sweden begeert sich wederom te rugg naer Brandenborgh. De Coninck in Sweden neemt Can gecimind in.

Als die in Stendel de tijdinghe hiet van tregghen / maecten sy sich al mede wegh / gelyck mede die van Werben / ende retireerden op Garleben / maer werden van een partije Sweedsche Ruyters vervolcht / ende haeren meer dan 40. onderwegen neder gehouwen.

Middeler tijt logeerde de Coninc de Ruyterije om Tangermund; met het voetvolck zijnde by de 2000. Musquetiers / hieldt hy sich so langh inde Stadt / tot dat het ander volck dat fortificatie werck om Out-Wandenbozgh ten volken hadde veerdigh gemaect / dat sich aldaer soo langh heeft onthouden / dat sulck volck eerst den 11 Julij tot Tanghermund is aengheromen.

Daer op begaf sich de Coninck naer Werben / liet aldaer het legheer ende eene schipzugge over de Elbe slaen / ende bevestigde sich gheleijck aen een Trigono / ofte op eenen dyp hoec der Elbe ende havel op 't alderbeste.

Den 12. Julij oberviel de Sweedsche Generael Banner / de Stadt Dabelbergh / en veroverde deselve s' moergens ontrent acht uren stromender handt / hienw de Keysersche Garnisonen sterck inde 380. meestendeels ter neder / ende bracht alsoo desen wel gheleghene pas in s' Coninck ghewelt.

Middeler tijt wert in Pommeren een algemejn danck ende brencheefeest ghehouden / dewijle het doemaels jaerigh was dat de Coninck tot Stetin eerst was gecomen / ende God gedaucht dat hy het lant door sijn handt van al dat Crighsvolck hadde bevyjt. Daer by dan alderhande Losgesangen en Psalmen gesongen ende vele andere brencheefepreken aengestellt werden.

Even ontrent desen tijt quam de Coningin in Sweden met inde 8000. man tot Wolgast aen. Daer op soo sont de Hertoge in Pommeren dadelijck Ghesanten derwaerts omse te ontfanghen : 4000. mannen van dit nieuwe aengecomen volck trocken naer 't legheer / de overighe werden in Mecklenbozgh ghesonden / om den selven Hertoghe tot veroveringe van Rostock en Wismar behulpsich te zijn.

Ondertusschen heeft de Sweedsche Velt-Marschalck Gustabus Doorn de Keysersche tot Groenberch in Schlesien met 800. Ruyters overballeghen / ende alles / wat sich met de vlucht niet en salbeerde nederhouwe ofte ghevangen nemen laten / ende eene vette buyt aen peerden ende anderzins ghereghen.

Door dese ghemelde beginselen des Coninck in Sweden / wert een al sulche di verste ofte veranderinghe ghecauseert : Dat de Heer Generael Tilly / die alreede int aentrecke was tegens Lant-Grave Wilhelm van Hessen (dewijle dat deselve zijn ghewozen volck / dat hy tot daer en toe versamelt hadde niet en wilde afdancken / oock aen het Keysersche volck geene contributie nochte quartier meer wilde toe laten / maer begeerde bestandigh te volherden by dat beslypt dat de protestanten te Leipzig gemaect hadden /) en alreede verscheptener. Frontier plaetsen sich hadde meester gemaect die oot grooten schyck ende vrees veroorzaachte door de in quarteringhe zijns volcx in Thuringen / ende de Wepmarischen landen

De Coninc in Sweden begeeft sich van Tangermund naer Werben. Havelberch wert van Sweedsche in genome. Drencheden feest in pommeren / om dattet jaerigh was dat de Coninck in Sweden aldaer was aengecome. De Coninginne in Sweden comt tot Wolgast aen. De Keysersche woerde van Sweedsche te Grimberch oberballen. De Grave Tilly roet met de Keysersche Armade tegens den Coninck in Sweden.

landen / dat deselve het Keysersche volck upt alle plaetsen moeste samenboorden ende sijn en wech tocht naer de Elbe toe nemen om de Coninck te bejeghenen. Daer op de Lant-Grave Wilhelm dan eene al ghemeene Dancksegginghe door het ghehele landt aenselledede / ende besettede alle de plaetsen / die de Keysersche te voren ingenomen hadden / met sijn ende met het Wijnmaersche volck / welck de Hertoghe Bernhart van Wijnmeren / die oock op desen tijt by sijne Dorst : Gen : was / voerde.

Dewijle dat nu de Heer Generael Tilly met sijn Armade voort marcheerde / ende naderhant sijne geheele Armade om Wolmerstadt / ende de Ruyterije / ghelijck ghebruyckelijck is boozen upt logeeren wilde / heeft de Coninck in Sweden sulck laten bespieden / ende heeft wel haest dese rekeninghe gemaect / dat de Keysersche sich te dier plaetsen souden voortveerckert honden / en indien niet geheel / meestendeels nochtans onverhoet zijn / oock overmits de wijde reyse ende den berren wegh tamelijck ghemacteerde sijn : Dewijle dan dat sijne Ruyterije en Dragoners eenen tijt langh hadden upt gerust / heeft hy boozegenome met den meestendeel sijnen hebbeden Ruyterije en Dragoners met aller haeste tegens de Keysersche naer Wolmerstadt te marcheren tusschen de Ruyters quartieren in te boken / deselve te separeren ofte te breccken ofte scheidden / op te slaen / en sijn beste te doen om de geheele Armade daer door eenighsins in confusie en verweringhe te brenghen.

Om sulck int werck te stellen / heeft de Coninck de ghemelde Ruyterije en Dragoners den 16. Julij by Kernsbergh / een stedeke in d'oude March gelegen ver samelt / ende is daermede noch dien selven avont naer 9. uren opghebooken / ende is die selve nacht een myle achter Tangermunde / tot aen een doyp Belgern / ofte Belgingen ghenoeit / voort ghetrocken. Des volgenden daeghs / wesende Sondagh / heeft hy een predicatie hore laten ende God om hulpe laren aenroepen. Ondertusschen creegh hy boven zijn vermoeden / de tijdinghe / dat de Keysersche alreede soo verre waren ghetrocken / dat de avontgarde van de Ruyterije niet boven 4. mijlen van daer haer sien liet.

Dier op heeft hy den Major des Ortenbozghschen en Tijfs regiments bevel gegheven / den vpart met ettelijcke Ruyters te besichtighen. Als nu deselve sabonds den 5. uren met 5. gevangen wederkeerde / en tijdinghe brachte dat de Regimenten van Monte-Cuculi ende Polckens sich naer 2. mijlen van daer / namentlijck tot Borghstal ende Angern hadden geinquarteriert / so is sijne Majestept opgebooken / ende met dat den avont begonde te vallen / eene halve myle van Borghstal gheromen : alwaer hy sijn trouwen in drie hoopen gedept heeft / en den eenen hoop op Borghstal den anderen op Angern heeft ghocommandeert : met de reste is sijne Maj. tusschen beide de ghenoeide dorpen in ghetrocken / daer hy tegens zijn vermoede heeft aengetroffen voor het doyp Wijnboyp / het Bernsteynsche Regiment / het welcke den inval der Sweden te Borghstal gheschiet alreede.

Dise Regimenten Tillysche ruyters werde ba de Swaeden te Angern Borghstal en Wijnboyp oberballen.

alreede vernomen hebbende in slag-ordje stont/ ende is den inbal oft overval op volgende wijze gheschiedt:

Tot Doyghstal als wesende het naeste quartier / is het regiment van Monte-Cuculi onbetwist alsdoreerst overvallen/wat niet ontcomen conde/werde nedergehouden/ het selve gheheel verstroyt/en verbaen oock de bagagy altemael gheplondert.

Als de Swede voorzders op het Bernsteinsche quartier syn aengecomen hebben sy dat regiment voor den dooye in vollen bataille aenghecroffen twelc sich dadelgck in 2. troupen of hoopen gedeelt heeft/den eenen waer van teghens syne Con: Maj: avanceerde / derhalven syne Con: Maj: steinsche sulcx sagen/hebben se van verren haer pistolen geloost. Doch de wijle de Swedische onder hun zijn ingedryngen ende dat oock noch twee andere Swedische troupen den desen secondeerden! Soo hebben sich de Bernsteinsche / hare peerden de spozen ghebende met alle macht op den loop begheben/ vluchtende achter het dooy henen naer den pas toe. Waer nu inder haest niet en runde wegh comen / is inden loop ghebleven/verbaende peerden ghevallen / ende hebben mede de bagagy achter laten/verlaten/dewelcke meestendeels van de Soldaten gheplondert wert.

Doch de Coninck om dese confusie te verhoeden/die heeft het dooy laten aensietken / ende is onder andere d'Overste Bernstein in dit treffen ghebleven. De Swedische Ruyters hebben se sterck vervolght/doch overmidts de dypstere nacht/ en hebbeuse voorzders niet comen vuyt te sijn.

Spudelijc is de Rijn-Graef aen het Polkische Regiment leggende de Angern ghecomen/ dewelcke van eerst eene troupe aen het selve dooy sijn doch dewijle dat deselve aldaer gheene Ruyters en vandt/ maer alleen de bagagy aentrof/ soo is de Rijn-Graef self de reste ghevolght / daer in neffens het Dooy den Oversten Polken met het gheheele regiment in bataillie voor sich heeft ghevonden; dewelcke Polken int eerste dapper heeft ghevochten / maer naer dat de Swedische met allen eeren op haer invielen hebben sy sich schepden/ende sich met de vlucht salvermen moeten/waer van niet wepuijge omcomen ende gevangen zijn/ende hebben alle de bagagy moeten achterlaten als mede 2. Coynetten/wiens Spandrum ofte opschrift was. Weest onversaecht/ met de Postupne daer in geschildert; D'ander. His Ducibus met een bloet sweert met een slang daerom. Dewijle dat nu het plonderen ende de confusie die te besagen was by nacht niet wel en conde verhindert werde/so heeft de Rijn-Graef de dat selwighe dooy mede laten inde vlamme opgaen.

De boeren die waren alreede upt alle de dooyen voor de comste der Ruyters alle berloopen/ende syn van alle de bagagy ende de hant peerden wepuijgh ontcomen.

De Swedische die hebben seer groote buyt ghecreghen/daer onder de

oock een ghemeyn Ruyter betomen heeft inde 2000. Duceaten/en booytse eene groote menigste van schoone peerden. De gevangenien berichte den/datse dien selven dagh waren gemarcheert 6. en 7. mylen en meer; Doch zijn noch 2. Regimenten/ dat Cheurlantsche en noch een Swedts des nachts tot dicht onder Wolmerstade / daer de Generael Tilly self lach ghegaen/maer en hebben sonderlijck niet comen vernemen/behalven datse hoorden alarim slaen.

Doch de wijle dat de dypstere nacht den Swedischen voorzder progress of voortganck verstuiderde/ heeft de Coninck sijne troupen gerecolligeert ofte op een nieuw versamelt/ende is met opentlijck geluyt der Trompetten noch die selve nacht daer mede te rugg' geruyt tot aen gene zijde van Belgen ofte Belgingen alwaer hy een wepuijgh gherust heeft /ende sich hi naerderhant tot Stendal begheben/ alwaer hy dien selven dagh den 18. Julij/als mede de volgende nacht/sijne troupen in ordje opt vele hi malcanderen staende ghehouden heeft / vermoedende dat de Keyserliche misseghien hun nae jaghende mochten hare reventie soecken. Doch naer dat sich niemant sien en liet/ heeft sijne Ruyters troupen wederomme brenghen laten in haer oudt quartier/insonderheyt overmidts 't gebreck van boeragie. Sijne Majesteit in persoon is den 19. Julij naer sijn hooftquartier naer Werben ghepasseert / ende naer dat hy aldaer hadde ordje gestelt/om den Keyserlichen/indiense misseghien aenquammen/ tegenstant te doen/is staer wederomme te rugg' getrocken naer Bernsbergh daer sijn lijf regiment te peerde lagh/ om aldaer voorzder op des vants doen en voorznenen te letten.

Der Keyserliche zijn in alles geweest 24. Compagnien/ 10. Polkische namentlijck: ses Bernsteinsche/ ses Monte-Cuculsche / ende noch twee andere. Dne vele daer ter plaetse doot sijn ghebleven/oock hoe vele doot sijn om ghecomen/ dat en tannen noch ter tijt niet eghentlijck weten.

De Paltz-Graef Carel Lodewijck van Lauterck is voor het Rijn-Graefliche Regiment / naer dat hy een Coynet hadde te nedergheschoten van diens seconde wederomme met twee coghelen ghetrossen gheweest/ dat hy naer der hant tot Werben sijnen Geest daer over heeft op geben moeten. Dewelcke van den Coninck/dewijle hy een dapper Dooy was/ seer beclaeght wert.

Sijn lichaem is naderhandt naer Sterin ghehoert/ en aldaer op volgender wijse ingehaelt. Erst soo quam een bedercken waghien ghereden met ses peerde met swert Laken bedeckt daer op die Dooytelijcke lichaem gelept wert. Naer desen volghde de Heer van Bucheim/en Commandoz/ dese elomme dicht by de poorte der Stadt voor een seker hups af/ daer in dat waren Hertogh Bogislavus/ de Hertogh Wilhelm upt Churlant/ en de Reggerende Hertoginne van Crop.

Des Paltz-Graben Carl Ludowick van Lauterck 39. lichaem wert naer Sterin ghebracht.

Coys

Cozts daer aen quamen de School-meesters / Studenten en dat gheschiet Ministeriam; daer op de Heer Commantor / de Heer van Buchheim / en andere voornaem Officiers / en daer aen het Vorstelijcke Lijck volghende naer dese quamen / de Hertoghe Bogislavus in Pommeren / ende de Bernator of Gouverneur / met noch meer andere voornaem Heeren / den / Hovelinghen / ende de Cantzelry : Naer dese ginck de Rhijn-Graeffen een voornaem Officier.

Naer dese volghden der Vorstinnen Staet-Joffrouwen / ende andere Joffrouwen van Adel meer; hier naer den Graet: Schepens / de Cooplieden / ende vele Borghers meer. De Hertoghe van Churlant werct het Lijck aenquam / wat swachelijck veet alsoo naer t Hof ende conde volghen. Spindelgick soo quamen eenighe Vaendelen Soldaten.

Het Lijck wert ghebracht in St. Maria Kerck / ende al daer ghevoork waren alle die straten tot aen de Kercke toe met Soldaten beset. Onder sulcken verloop is de March-Grave van Hamelthorn / ende Generael Major Lesle / teghens al vermoeden ende ghesette den 26. Julij met 40. wel-ghemonteerde Schepen / den Coninck in Engelandt gelant meestendeels toe comende / ende met acht duysent man Schot ende Engheleschen daer op / zynde al wacker volck / inde Sondt aengemen. Alwaer sich de ghesepde Lesle dadelijck op een Bopert heeft set / om naer Stetin / ende van daer per post tot den Coninck te haelen. Onder tusschen is de Plote naer Peinemont ghecomen / alwaer de March-Graef het volck heeft aen het lant ghevoork om het aldaer te exerceren / ende sich veerdigh te houden om der waer te trecken / daer hem sijn Majesteit henen ordineren soude.

Dese ghemelde March-Grave hadde een vrachtighe Hof-houding als eenigh Vorst soude moghen hebben / hadde 40. die hem dienden / van Adel / behalven sijn Pageien ende Lackepen / 36. Hellebardiers / ende 200. Enghelesche Lijf-schurten.

Des selven daeghs / als hy inde Sondt aenquam / is hy naer den Coninck in Denemarck naer Fredericxborgh getrocken / om dien te begroeten / ende de Brieven des Coninck van Britanien te over leveren / waer in de Coninck begeerde / dat de ghemelde Coninck in Denemarcken hem den March-Graef / als zynde sijn / des Coninck in Enghelant / naeste ende liefste vrient op dese zijne repse alle bevoordinghe wilde bewijzen.

Men sepe dat de Coninck in Sweden daer niet wel mede te vreden was / dat hy sijn wegh quam nemen over het Baltische Meer / daer hy ordinantie hadde / nochtans sich naer den Weserstroem te begheven.

Naer dat onder tusschen de Heer Generael Tilly advertentie ghevoorgen hadde / van den ghemelden inval der Sweedsche in Angern / Volghende stal / ende Rhindorpe / heeft hy dadelijck daer op eenigh volck te peerde te voet derwaerts ghecommandeert. Het welke alset de Sweedsche aldaer niet en heeft aen getroffen / isset wederomme te rugghe getrocken. Naer desen nam de Generael Tilly hem voor sich overmits dese ontfaenge ghene schaden / aen den Coninck te wreken / is dies halven met de Keijserlycke Armade op het Sweedsche Leger by Werben aengetrocken.

Des Mare Grave van Hamelthorn ront met sijn volck dat hy in Engelandt boort Sweden hadde ghevoorken / in Pommeren aen.

Treffen tusschen de Sweedsche ende de Keijserliche by Werben.

59
Hier op zijn op den 27/28 / ende 29. Julij herde ende bloedighe slagen tusschen bepde de partijen omgegaen / daer van dat verscheidentlijck gescheben werdt. Van den eersten slag den 27. Julij is dit het rappoort. Daer werden sommighe int Sweedsche legher gheordineert / dewelcke tegens den bestemden tijt de stucken souden vernagele. Onder deselbige soo wasser eenen / die den Coninck alsulchs ontdeckte. De Coninck heeft sulcx seerzet ende bedeckt gehouden / tot op dien epgen dagh dat de Generael Tilly meende zijn voornemen te effectuieren / en heeft daerentusschen alles veerdigh gemaect. De Generael Tilly die quam ter ghesetter tijt met sijn gheheele Armade aen / ende sloegh sijn velt-legher niet verre van Werben.

Den 27. Julij stijl. veteri ofte naer den ouden stijl / begost hy eerst met grove stucken op het Sweedsche leger te spelen / (onder dewelcke oock waren die 24. pont boerden so dat oock den Kerck-toorn te Werben daer van werdt neer geschoten ende naer dat hy 72. scheuten hadde ghedaen / heeft hy eenige troupe Kupfers afgeveerdicht die tot aen het Sweedsche Canon / souden schermtuser / daer onder dat de Sweedsche Musquettiers dan ettelijcke malen hebben los gebraut. Naer de Coninck en heeft niet teghenslaende al sulcx niet een stuck gelost / maer heeft sijn Armade by den wal in volle slach-ordje staende en ghereedt gehouden / de Infanterie vozen aen by de borst-weeringen / de Cavallerie heeft hy in drie hoopen gedeelt / aen elcken Planche eenen / ende eenen hoop achter de Infanterie / Als nu de Generael Tilly sagh dat nochte teghens sijn stucken / nochte op sijn Kupfers gheen Canon van den Coninck los ghebraut wierdt / meende hy anders niet / dan 't vernaghele was al gheschiet / ende viel met groote furie op het Sweedsche legher / van meeninge dat dooz eenen stercken storm in route te brenghen en te overweldighen. Daer op soeket de Coninck alle zijne stucken / die te vozen lancks ende dwers tot dien eynde waren gestelt / dooz dat Tillysche volck los branden / daer naer met den front van sijn Infanterie liet hy midden upt het leger in dat Tillysche Coppus setten / gaf lustigh vper daer midden inden hoop / en viel met eenen met bepde de vleugels zijner Cavallerie in Tillys sijn Plancheen / soo dat de Generael Tilly sich wederom te rugghe naer sijn legher toe moeste retireren ten besten hy conde.

Den 28. Julij wert wederomme aen bepde zijden sterck met stucken ghespeelt / ende vielen tusschen de bepde leggers verscheydene schermtuseringen.

Den 29. Julij is de Heer Generael Tilly met de gheheele Keijserliche Armade / voor het Sweedsche leger gerucht / van meeninge wesende den Coninck tot eenen slag upt te locken / tot welke eynde hy oock sijn gheschut by sich voerde. Doch de Coninck die hielde sich op sijn voordeel / en gaf soo sterck upt grove stucken vper / dat hy wederomme moeste te ruggewijken. Daer op zijn d' Oberste Baudis / de Rhijn-Grave ende andere Obersten met ettelijck volck inde arrieregarde ghevallen / maer de Tillysche zijn tamelijck sterck tegens hun aengecomen alsoo dat sy byrans in ghevaer daer over souden zijn ghecomen / nochtans soo weerden sy hun dapper /

dapper / oock heeft de Oberste Baudis synen doghen ofte ruyper eenen
Keyserschen Officier soo diep int lijf gestooten / alsoo dat de Lemmer by
naer gheheel daer in stekende bleef / ende hy daer van niet meer in synen
hant en behielden dan een stuck ontrent eene spanne lanc / ende voort s den
anderen wert met een groot conboy int Keysersche legheer gebracht / doch
en conde men niet comen te weten / wie dat hy was. Den gemeiden Bau-
dis wert een radt van sijne spozen een stuck van synen sadel wegh gescha-
ten / ende oock zijn peert met 4. coghels gewont. By dit gevecht bleven
van de Sweedsche inde 300. en van de Keysersche noch meer. Die Heer
toge Bernard van Weymaren bevondt sich daer mede by / dien wert sijn
peert onder hem dootgeschoten / ende dat tweede wert gewont. Dese begaf
sich doemaels in den Sweedschen dienst / en naer dat hy vanden Coninc
commissie hadde gheregen / van noch 3. regimenten te werben / trock hy
daer naer wederomme tot den Lant-Grave in Hessen.

Coys te bozen so hadde de Coninc al het volck / dat hy in Pommeren
ende inde Marck noch leggende hadde / so vele als men aen drie selve plaets
sen conde ontbeeren / tot sich ontboden / met dewelcke dan de Veldt-Mars-
schalc Gustabus Hoozn / en d' Oberste Doot aenguaemen / even doemaels
als de Keysersche astrocken en waren so men conde ervaren inde 14000.
sterck.

Naer dat nu de Ghenerael Tilly sulcx hadde ervaren / ende sagh dat
ter op dien tijt teghens den Coninc niet uyt te rechten was / dat hy ooc
groot ghebreck hadde aen proviandt ende voeder / heeft hy sijn legheer / dat
hy tot noch toe naer by het Sweedsche ghehadt hadde / eerst naer Wan-
germunde ghebracht / daer naer is hy naer Eisleben op ghebroken ende
heeft den Graef Eggon van Dozstenberg by sich ontboden / die sich
op dien tijdt ontrent Fulda onthieldt / ende vooz hadde met sijn ende de
Ligue nieuw gheworben volck den Lant-Grave Wilhelm / Lant-Grave
van Hessen aen te tasten / dat hy in haeste soude marcheren met het Keys-
ersche volck naer het Graesschap Mansvelt / ende sich aldaer conianghe-
ren. Waer op hy dadelijck is opghebroken / ende is den 12. Augusti met
41. Compagnien voet-volcks en 35. Compagnien te peerde by Eisleben
tot de Tillysche Armade gheromen.

Ondertusschen als de Heer Ghenerael Tilly noch tot Tangermunde
was / quam de Lant-Grave Wilhelm van Hessen met achtien peerden
int Sweedsche leger tot Werben. begaf sich inde bescherminge des Co-
ninc en begeerde van den selven hulpe. Waer op de Coninc naer dat se in
alles waren veraccoordeert hem twee Regimenten volghen liedt / met de
welcke de Lant-Grave wederomme in Hessen te rugge trock.

Als nu de Heer Ghenerael Tilly hier van veruitticht werdt / sendt
hy een schryven aen de Riddereschap ende de Onderdanen in Hessen / in sijn
afwesen / Aldus lydende.

Onse vrendelijcke groetenisse ende gunstige ghenegene wille al bozen.
Wel Edele Gestrenghe oock Eerenveste / Doozichtighe ende Wijse / by
sondere Liebe Heeren en Vrienden / oock Liebe besondere.
Wy en mogen den Heeren ende V. L. uyt goede vrendelijcke gunstige
meeninghe

Gustabi
Hooznende
d' Oberste
Dootcome
met 14000
man tot de
Coninc.
De Grave
van Tilly
treckt naer
Eisleben te
rugge.
De Dozst-
berchsche
Armade
comt by
Tilly etc.
De Lant-
Graef Wil-
helm comt
int Sweed-
sche legheer
en begheeft
sich in
d' Coninc
bescher-
minghe.
De Graef
Tilly sendt
een schryve
aen de Hoff-
sche Ridder-
schap / ende
d' onderda-
nen / sijn sou-
den sich na-
har d' Dozst-
schepde de
wyle hy
met de Co-
ninc in
Sweedse
naer Keys-
er. Na: by ant
cozrefpon-
dentie gies-
den.

meeninghe niet onthouden / hoe dat ons ghewisse aenbringinge ghedaen
is dat sijn Dozst: Genade Lant-Grave Wilhelm sich onlancks uyt sijn
Dozstendom tot den Coninc in Sweden heeft begheven / is ooc noch te-
ghenwoordich by hem.

Nu connen de Heeren self ghenoeghsaem verstaen dattet geenem Rijck-
Dozsten nochte stant geensins toe en comt dese ende dierghelijcke heym-
like t' samen comsten te houden met den openbaren vanden der Keys-
er: Maj: soodanigh als de Coninc in Sweden is / ofte met deselve raet ofte
communicatie te plegghen / dewijle dat sulcke beginselen mede regel-recht
strijden ende contrarie sijn tot de verclaringhe / dewelcke sijne Dozstelijcke
Genade vooz desen heeft ghedaen / verclarende met sijn aenslaghen / ende
Eijch-ghereedt schappen niet vooz te hebben / dat teghens sijn Keys-
er: Maj: ware. Ende is alsoo lichtelijck te beslupten / ende af te nemen / dat
alsulcke by een comsten / ende beraedt slaginghen anders nergheens toe en
strecken dan tot vbandelijcke machinatie tegens de gemelde Keys-erlij-
ke Majesteit ende teghens dat Heylighe Roomsche rijck: ende dat sich
sijne Dozstelijcke Genade daer dooz ipso facto, ofte inder daet vooz v-
andt declareert / daer vooz sijn dan billijcken oock te houden ende te achten
is.

Daerom hebben wy mit desen de Heer en V. L. gunstigh en uyt goede
meeninge willen ghedachtich maecken / oock daer by vermanen / dat sijn
wel in acht nemen ende niet toe laten / dat sijn Dozst: Gen: Lant-Grave
Wilhelm van de loffelijcke Lantschap wederomme op ende aengenomen
werde / maer dat de Heeren en ghy V. L. van sijn persoon geheel ontslaet
ende afschept sijn ghebodt ofte verbodt vooztaen niet naer en comt noch-
te ghehoorzamt tot dat sijn Keys: Maj: (dewelcke ick de gelegghenheyt
hier van ten eersten op't onderdanighste sal bekent maken) hier in self o-
die stelle / ende sal de vooznoemde landtschap sich ondertusschen naer vol-
gende haren schuldigen plicht der Keys: protectie en bescherminge onder-
werpen: In ghehulle dat set niet en doet soude deselve haer deser begon-
nener vbandtschap deelachtich maken / ende volghens dien oock sonder
foute hebben te verwachten / de gebaerlijckheden ende de ongeleggheden
daer uyt ontsaende.

Ende hiermede blyven wy den Heeren ende V. L. tot alle aengename
goet wel ghenepgh en toegedaen.

Datum Tangermunde den 19. Aug: 1631.

Der Heeren ende V. L. goetwillighe vrient,

Johan, Grave van Tilly.

Doch dit schryven en wrochte niet vele in Hessen.

Q ij

Aldaer

De Vaer
toch der
naer van
Weymeren
laet allen
voorzacht
han d'isch
heldt naer
Zigenheim
byngen.

Het niem
gewozen
Ligistishe
volc treck
in Hesseu.

Graefstug
ger begeert
quartier
sooz dat
keps: volc
en begeert
men soude
het andere
volck in
lat gewoz
ven cassere.

Al daer/wierden den 8. Augusti naer volghens d'ordje dooz den Heer
togh Bernard van Weymeren vier stucken gheschuts upt het Amunition
hups te Cassel ghetrocken / waer mede dat drie dupsent te voet ende vier
Coynetten Kuyters in het Sticht Hirschvelt vielen/namē de selve Stadt
ende de gantsche Landtschay in / ende voerden alle den voozraet tot drie
honderd waghens toe van daer naer Cassel ende Zigenheim.

Inghelijc viel de Hertoge Bernard in dat Sticht Fulda/ende epsthe
de van den Abt eene groote somme ghelts / oock brant-schatte hy een
Abdpe ghelegen by Fulda/toecommende sijne Keur-Voystelijcke Gheue
van Mantz/soo datse moeste op bynghe 12000. sijer vaelders / om van
de plonderinghe bevrijt te zijn.

Hier op trock dat nieuw-gewozen Ligistishe volck / thien Coo
menten sterck wesende / op Hesseu aen / als de Landt-Grave Wilhelm
met de Sweedsche hulpe ondertusschen wederom was aengecomen / ende
legerde sich inde quaertieren van Bach ende daer ontrent.

Van daer upt soo font de Heer Grave Fugger/dewelcke was Gheue
rael Wacht-meester daer over/een schijven aen de Hessischen Heeren
Schutterijen als volgt.

Wel Edele/Ghescrenge/Weste/Cerntfeste/Doozstienighe ende Wisse.
De Heeren ende V. L. is alreede ghenoechsaem bekent / hoe ende om
wat redenen dat sijne A: Keps: Majesteit/onsē alder ghenadichste Heer
alreede over eenen rupinen tijt/het Leypsische beslypt/ niet alleenlijck
gherassereert ende gheannihil-eert heeft/maer oock gheboden heeft allen
luteressierden ofte daer onder begrepenen Stranden/op gedryghde hoop
ste onghenade S. Keps: Maj: ende anderer swaer straffen/ sulcx te re
noncierē / ende sulcx dooz sijne openlijcke ober al int sijnch gepubliceer
de Mandatē ende Placcaten: Hier teghens/ende teghens de ghemint
sijne Keps: Maj. heeft de Doozlichtighe Doozh-ghebozen Voyst
Heer/Wilhelm Lant-Grave tot Hesseu/niet alleen ephene werwinghe
aenghestellet: Maer oock vzeemde hulpe aen sich ghetrocken/ende heel
byantlijcker wijze / als verbreaker des vzedens sonder alle gegheven
den ofte oozsaecke/der Roomsche Keps: Maj: ghehoorzsaemste Stamb
ten deele aenghetast/als byant overvallen/met rooden/plonderen/byant
schatten ende moorden/ende voozts alles wat men van een openbaer by
ant soude commen verwachten/ de selve grootelijc beschadicht; So heet
sijne A: Keps: Maj: my aldaer-ghenadichst commissie gegeven om een
aenstienliche Armade te peerde ende te voet te versamelen / oock my toe
bezoudt al het ghene noch vorders daer toe behoort / ende alder-ghen
dichst beboden te doen tghene my van recht ende billichhepdt weg
toecomt:

Derwile nu dat men lichte can dencken/hoe swaerlijck dattet is/ia die
onmogelijc te remedieren/ende de faute te verbeteren/ hoe geern men die
dan oock verbetert sagh/wanneer dat men eens in een Lant valt/ende dat
de Soldaet daer in d'overhant crijght / soo heb ick upt goeder-meeninghe
de Heeren ende V / als upt de welcke des gheheles Lants Schutterijen
beskaet/dese waerschouwinghe doen willen; Ofte namentlijc dese lants
bede:

bederhede procediren dooz haren Lants Voysten begonnen / vooz goet
erkennen/ sich dies in raet en daet begeeren deelachtigh te maecten ofte
het volck dat in het Lant is op ghenomen of ghewozen willen gebyr
ken / ende also het begonnen spel van meeninghe zijn upt te voeren; ofte
datse veel eer en lieber sich onder Keps: Maj: behotte willen accommo
deren; het aentreckende Kepselijcke volck quartier gommen/ het oppeno
men volck af dancken en licentieren/ ende dat selve voozts geen proviant
nochte quartier meer doen willen/maer veel meer sich soecken meester te
maken van dese vzedens Stoozders / ende also metter daedt sijnē keps:
Maj: alle schuldighe ghehoorzsaemhepdt betoonen. Hier dooz sullen de
Heeren ende ghy lieden het Lant in goeden stant behouden/ oock u selven
ende de liden van ghelijcken; Doch in ghevalle dat ghy lieden contrarie
doet/salmen my niet qualijck af nemen dat ick het gene daer ick bebel vā
hebe/ sal soecken int werck te stellen. Doch hoe swaerlijck sulcx V. L.
teghens God/ende de Posteritept ofte nacomelingen sal vallen int toeco
mende te verantwoozden / dat gheve ick u te bedencken / ende sal hier op
eene vande antwoozde van dato deses / teghens den naesten derden daeg
aen sonder faute verwachten. Datum Bach / den 8. Septemb. 1631.

Der Roomscher Keyserlijcke Majesteit der
Conincklijcke Majesteit in Hispanien,
als mede der Keurvorstelijcken Door
luchticheydt in Beyerē resp: Secretē
Raet, Opperste Camerlinck ende ghe
stelde Generael Wachtmeester.

Hierentusschen had de Coninck in Sweden sijne Armade in d'ij plaet
sen verdepit/doch alsoo dat inden den noot sulcx verespichte deselve haest
t'samen gebracht conden werden: Want het hooft-eger of hooft-quar
tier was tot Werben / de Veldt-Marschalck Gustavus Hoozn lagh te
Brandenborgh ende de Overste Doot lagh tot Gatenaw om de Havel te
versekeren. Doch quamen wederom 4000. Sweedsche in Wolgast aen/
mede byngende veelverhande gheschut van nieuwe inventie/dese voechde
sich by den Marchgrave van Hamelthon.

Om desen tijt wert de Stadt ende de vestinghe Crossen dooz Noozde
branders in d'assege gelept/ende dat in soo corten tijt/dat de Sweedsche
daer bi:men leggende meer niet dan d' Amunition en conden salveren.

Om nu te comen tot het verhael van de oozsaecken waerom de Keur
Voyst van Saren niet sijne bontgenoten/ijn genootsaect geweest sich te
hegeven onder de bescherminge vanden Coninck in Sweden en met den
selven sijne wapenen t'samen te voegen / tot gemeyne behybinge spner
landen ende luyden/van de onderzuckinge die sy langen tijt / sonder dat
daer in versien wiert/ leden van het hups Oostenrijck/ende van de paep
sche ligue/ Soo salt vooz eerst noodich sijn wat vzeeder te verhalen / de
loop der saecken van Dupes-landt van eenighe jaren herwaerts. De
saet van Kepsers saecken ende van spnen hupsie was gheromen tot de
A ij hochste

De Coninck
in Sweden
depte son
deit in d'ij
Agero.

Crossen
wozt asges
byant.

Seluckige
laet vande
huyse Do-
stentijck en
der Catho-
lijcken.

Soberen
laet vande
Gerefor-
meerde pro-
testanten

vande Paltz
Graef.

Dan den
olde marq-
van Baden

Dan den
olde Lant
Graef van
Hessen.

hoochste fleur/soo dat hem niemands scheen te sullen wederstaen. De Hertogh van Beperen hooft van de ligue der Catholijcken in Duyts-land was beleent niet de Keur Paltz. De andere van desen aenhande ende die deel hadden aen 't verbolgh der victorien vanden huyse van Oostenryck/ waren sonder yemands witten sonderen alle de Catholijcken van Duyts-land/ende boven alle andere/de drie geestelijcke Keur Doytzen ende Bisschoppen van Mentz/ Collen en Trier midtsgaders de Bisschoppen ende Princen van Wirtzburg ende Bamberg/ dese t' samen voecht tot haer eyghen bescherminghe/ ende tot faueur van 't huyse van Oostenryck 't welck sy ten hoochsten hadden ontset inden hooghsten noodd/ maectten een lichaem dat seer machtich was / ende voortaan ten hoochsten te vreesen vooz de Protestanten ; dewelcke swack en verstaen ghelijck overwonnen/ verschricte ende geslaghen van de soztupn dooz toeveel tegenpoets/ scheenen verlopen te hebben t' geen sy nooch overich hadden van couragie ende macht/ dooz de disgracie ende rupne vande Paltz- Graef haer hooft/ den welcken sy soo hooch verheft hadden / ende nochtans niet conden verhoeden van den val : 't welck men moet verstaen niet van alle protestanten int generael/ dewyl datmen die naem geeft aen twee religien/ contrarierende het Pausdom/ in Duyts-land in 't gebuyge te weeten van de confessie van Augspurgh ende Geneven diemen noemt gereformieert / wesende dese die gheene principael/ die gheleden hebben de veranderingen ende verloop der saecken in haren staet/ alhoewel eenighe Lutherse met haer vermengt haer deel daer van wel mede ghecreyghen hebben / ende de rest synde veel machtigher / waer van het hooft is de Keur Doyt van Saren stont by gelegentheyte sulcx mede te verwachten. Dese da' d'welcke die grote en verschyckelijcke val t' eenmael heeft vermoeselt en overstort/ sijn ten eersten/ Keur Doyt Frederick Paltz- Graef by den Rhijn beroofd van alle sijne Landen en digniteyt dooz de wapenen ende den wtghegheben van vande Keiser/ gheblucht teghenwoordigh in Hollandt/ ende niet teghenstaende hy swagher vanden Coninck van Engelandt is/ bindende meer troosts in sijne geallieerde als in sijne bloet- verwanten. Den ouden March- Graef van Durlach ende Baden sijnde Lant- heer ende vande partije vanden Paltz Graef oock verdoezen wt cracht van het oordeel dat hy heeft gegeve tot vordel vande neven van den selven March Graef/ naer gelaten erven van wijlen Eduardo Fortunato. Maurits Lant Graef van Hessen sedert einigen tijt herwaerts machtich en vande grootste Princen van Duyts-land sich niet hebbende coninc wachten in dat algemeyne ongeluck / nochte sijne frontieren beschermen vooz den inval vanden Graef van Tilly Lieutenant Generael van den Hertogh van Beperen die welcke hem heeft verwoest een deel van sijn landt/ ende ingenomen eenige plaetsen alwaer hy garnisoen ghelept/ alles tot waerck vande huyse die hy heeft gedaen aenden Paltz Graef/ ende sulcx nochtans alles onder schyn van de executie van 't Keiserlijc vonnis tegens hem van wegghen de restitutie vande Stadt Marburg aen sijnen Neve den Landt Graef Lodewijck van Darmstat/ gants gheuecht tot

het huyse van Oostenryck/om welckers wyl hy veel geleden. De Keiser heeft also naer sijne victorien de wapenen gebuypt onder den dermantel van Justitie/ ont onder te brengen ende te vernederen sijne vanden / en te verheffen/ op hare costen/ sijne goetquiers ende creaturen. Wat de Marquijs van Anspach Jochim Ernst van Brandenburg betreft / dewelcke een cleyn landt heeft by Purenberch int harte van Duyts-landt / sijnde Lieutenant Generael vande Vrije der Princen ende protestierende Doytzen en Standen / ghelijck hy deselste soztupn heeft gheloopt / alsoo is hy oock de eerste gheweest om die selve vooz te comen/ accordeerende in tijds met den Keiser ende Spanjaert / ende latende dooz sijn haestige afwijkinge / mistrouwen ende achterdenck/ aen die van sijne party/ van verstant niet de vanden/ tot welckers dienst/ de macht ende het volck dat hy op de been had/ tot sijn versekeringh/ naermael is ghebuypt / sulcx niet dozbende weygheren aen die vanden/ die hy vertoont had / ende van dewelcke hy waerck vreesde. Het selve can men oock seggen vanden Hertogh van Wirttemberg/ sijn- de beel machtigher dan den Mare Graef vooz. / ende welke besit een landtschap van groot begriyp/ maer alteswack/ indien men hem had aen- ghetaft naer de inneminghe vande Ober ende Neder Paltz/ waerom hy oock tydelijck de goede gratie / ende vryndtschap vanden Keiser heeft soecken te winnen/ waertoe hy selfs principelijck heeft gebuypt/ de intercessie van den Coninck van Brachrijck / waermede hy goede intelli- gentie had / van wegen sijne Graefschap Montbeliard. Sulcx hebben oock achtervolgens ghedaen/ de andere mindere/ om dat sy in veel grooter perijckel waren/ gelijk den Prins van Anhalt/ die de geen was dewelcke meer als yemant vande andere den Keiser had ver- toont/ principalen staet sinen vanden Paltz Graef/ dewelcke oock vooz- namelijck den selven int hooft had gehangen die vooznemens/ die so qua- lijck ghelucht sijn: het pardon dat hy heeft versocht / ende dooz tusschen spreken vanden Keur Doyt van Saren vercregen / heeft he verdozsaect sijn rust / ende de verlossinghe van sijnen soon/ die den Keiser t' sedert den slaech van Prage gevanghen hielt/ insghelijcks is oock vercregen vanden Graef van Hohenlo dooz deselbe recommandatie: het welke oock is ge- schiet vande vrye rijcksteden/ Purenbergh/ Franckfoort/ Ulm/ Straef- burghe ende andere / dewelcke mede ghetreden sijnde inde Vrije der prote- stanten/ en daertoe opentlijck hebbende gecontributeert van haer volck en middelen/ sijn gebuwon geweeft haer ongeluck vooz te gaen/ en sich te behoeden vande onderdruckinghe en straffe daer sy mede gedreycht wier- den/ dooz ghelijcke geldt- huyse / ende leveringhe van Amuntie die sy daer nae hebben gegeven aen de winnende party. Soo dat de party der pro- testanten so sterck ende machtich te voozen gheacht/ inde opinie der men- schen/ seheen heel verballen/ ende gelemt te sijn/ sonder cracht/ ende hoope van weder te conuen in langhen tijdt op de been comen ; ten aensten vant geuck ende macht vanden overwinneer/ vergeselschap met goet belept/ worbende gedient vande sijn/ gelyck behoerde/ in plaets dat de verwon- nene schynen te hebben ghesocht/ ende verdient/ sodanich ongeval/ dooz de recht yert.

Dan den
olde Mar-
quijs van
Anspach.

Dan den
olde Her-
van Wirt-
temberg.

Dan den
Doyt Chri-
stian van
Sienholt
Graef van
Hohenlo
en de rijck-
steden.

stichtheyt van raet ende couragie die sy hebben getoont/ daer sy sulx
meest van nooden hadden / 't welck heeft gebleecken in alle de slachten
rencontren/dienst heeft gesien in eenighe jaren herwardts in Duyt
ende boven al inde leste nederlaghe van Doyst Christiaen van Byn
Bisshop van Halberstadt / of hy wel om sijn dapperheyt en resolutie
beter had behoort van de sijne gehoorfaemt ende ghevolcht te sijn / in
danighe ghelegentheyt.

Van den
Graef van
Mansvelt.

Want soo veel de Graef van Mansvelt aengaet/die sijne wackerheyt
soo lange heeft staende gehouden / int verloop van sijne party/heeft noch
tans niet meer connen doen / als te leven / en sich te onderhouden /
sijne conquesten / die hy niet machtich was te bewaren / ende eyndelic
gans gheen voordeel gedaen / voor die geene hy inde wapenen was / welck
hy ter contrarien meer obdruiser en gehaet ghemaect heeft / door so
quaets / en verwoefinge / dat hy ghedaen en veroorjaecht heeft in gans
Duytlant. Waer upt men siet/hoe dat door de goede sojourn / vergh
selschape met voorsichticheyt : Midtsgaders die daer bycomende ghe
blycken / van sijne vanden / de Keyser ghecomen is ten eynde / in
weynich jaren ende t' sedert de maendt van Augustus / 1619. van so
veel swaricheeden / en doolooogen / die hem onrustigh maecten de v
de van sijne verkiefinge tot de Croone van 't Keyserdom / door het
lies welck hy leedt / voor soo veel in sijn wederpartys macht stont /
de Croon Bohemen in die selve daghen ; neffens die beroerten die
tijdt gheschieden int Coninckrijck Ongheren door het belepdt ende
penen van Bethlem Gabriel Prince van Sevenbergen / die oock tract
ende naermaels vercozen is tot dat rijck voornemt.

Veranderingen die uptghboosten sijn / met sulcken cracht ende g
oer al / datmen wel oordeelde / dat die vzeemde verruckingen in
Staedt niet anders conden baren als een groot tempeest / 't welck
te drepzhen / met bykans onvermijdelijcke toevallen den hups van
kenrijck : ten aensien vande machtighe voorzberpdinghen / ende in
sijner vanden / die met haer eerste wapenen sijn ghecomen tot inde
keden van Weenen / op secker verstandt dat sy daer binnen hadden
de schieten op het Casteel daer de Keyser binnen was / en haer best
den ten eynde te brenghen / door sijne ghebauchenisse / den rijgh die
eerst was begheinen. Den Paltz Graef nieuwen Coninck van
hemen / sijnde gegaen weynich tijts daer nae om possessie te nemen
gene hy soo vijelijck had vercregen / ende vande andere provincien /
gende aen de selfste Croon / welke sijn Moravien / Silesten / ende
uit / terwplen der Keyser den tijdt / die sijnen vbandt soo qualijck ten
poost verloor in die langhe reyse / toebzacht om sulcken ordie in
en daer hupte te stellen / door het versoec 't welc hy deed van
sche hulpt / sich werpende gantschelijc in d'armen van de Coninc
hem roepende van wegghen sijn eyghen interes / tot hulpt om te
sijn recht dat hy soude connen hebben / op de Croon van Bohemen
Hongarien / ende de erflanden ende heerlijckheiden van 't hups
ryc. So dat hy in de voorszomer van 't volgende jaer 1620. schoone
op

Den Key
ser coeytot
hulp de Co
ninck van
Spanien.

op de been bracht / die op heeft gehouden / den voortganc / ende voorszpoede
sijner vanden / ende hem heeft doen vercrigen nieuwe victozijen / onder
het belegt bande Graben van Bucquoy en Dampier / welgedient ter an
der spden / ende geholpen wel te prozoost / vanden Hertogh van Bepere
die int eerst / met een legheer van meer als 30000. mannen op ghehouden /
van de versamelde macht der gemieerde Princen / waer van het hoofd
was / als Lieutenant van 't Verbondt der Protestanten / den Marquijs
van Anspach / verlost wiert / van dese swaricheyt / ende van 't verjckel / dat
hem door haer tegenstant stont te verwachten / door de onderhandelinge
vanden Hertogh van Angoulesme / Mr. de Bethune / ende de Preatz /
ertraordinaris Ambassadeurs van den Coninc in Prauckrijck in Duyt
landt / dielwelcke door het Tractaet van Elm hebben paijs ghemaect
int rijck / met vijichheidt van een peder der Princen en Standen / by te
raen / ende sich te voegen / by die het haer goet dochte / in den opgeresenen
rijgh sonder in roer te stellen / de rest van de andere provincien / welc
coort geen clepne oorzack is geweest / van de volghende groote voorszpoet
in Keyser's saecken.

Den Hertogh van Bepere met sijne armee / hebbende seer haest daer
naer / ende bykans int doortrecken / onder sijne voortgaende ghehoorzam
heit gebrocht hooch Oostenrijck / ende sich gevoecht by den Graef van
Bucquoy / met den welcken hy met gemeyne macht overtreffende 't getal
van 50000. mannen / is connen ballen op Bohemen / ende heeft gewon
nen een mijl van Prague die groote victorie / dielwelcke den Keyser heeft
wedergeheven 't besit van die Croone / ende den Paltz Graef 't sijn doen
berliefen in de maent van November van 't selve jaer 1620. De rest niet
anders sijnde als een verbolgh van voorszpoet voor den Keyser ende het
hups van Oostenrijck / door bywillige ofte gedwongene overghevingen
van 't ghene teghen hun was opgestaen. Den Paltz Graef niet minder
rupnerende sijne saecken door qualijck gheraden te sijn (: gelijck geblee
ken is in sijn vertreck van Bzslau / ende upt gans Silesten / alwaer hy
noch langh doet hadde connen houden :) als sijne vanden 't hare voort
setteden / door hare goede raetslaghen / ende de cracht van hare wapenen.
Den Marquijs Spinola somers in 't jaer daerna ghecomen sijnde om
in te nemen de Onder Paltz / vont aldaer clepne resistentie / door dien
daer weynich andere stercke steden waren als Heydelbergh / Manheim
en Franckendael / terwylene vande andere sijde den Hertogh van Bepere
als Commissaris vanden Keyser / ten selven eynde in 't werck was inde
Onder Paltz / welck / hy in corten tijdt onder sijn ghehoorzamheyt
bzacht / ende noch op den hupdigen tijt besit. De voornemens van Doyst
Christiaen ende den Graef van Mansvelt / niet anders streckende als
om te meerder te quellen / die arme landen / ende een weynich te verlen
ghen / ende niet ten vollen op te houden / den val van den Paltz Graef
ende der Protestanten / die welke nieuwe moet scheypende inde maendt
van April 1622. door sijne teghenwoordigheyt / naer dat hy wederge
comen was upt Nederlandt in sijne Landen / ende sich ghevoecht met
Mansvelt / niet anders hebben ghedaen als te verghhees te woestelen /
even

Wilsche
berdzack
waer op
gevolcht.

Den inbal
van Buc
quoy ende
Hertogh
van Bepere
in Bohemen.

De Slach
voor Pra
ghe.

Inties
ninge van
de ober en
neder
Paltz

eben so wel als hy/teghen haer quæet gheluck dooz verschepden inballen.
Den Marquis van Baden vooz hem hebbende ghedaen syn wterste
macht/synde gheslaghen/ende gants van syn landt berooft dooz den Ge-
nerael Tilly/ghelijck met Vorst Christiaen achtervolghens oock is ghe-
schiet/so dat het lant niet machtich synde te voeden / synen eyghen mee-
ster/ende soo veel legers op de been ghebracht/ om t' selve te bestermen
ofte intenenen/ is die Prinz naer dat hy sich odieuser ghemaect vanden
Keysers/ende vande Standen vant rijck/ dooz de gheseltinghe vanden Lan-
tgrave van Darmstadt/gedwongen gheweest/ dooz den raet vanden Co-
ninck van groot Byzantium syn schoon Vader / sich weder te beghenen
wt syn lant naer Sedan/ende voozts naer Nederlant: Waer naer Maer-
velt/ende Vorst Christiaen/ syn getrocken/naer de Frontieren van Lo-
tringen/ende Champanien/ doende de wapenen inde handt nemen/aen een
groot deel van Franckrijc/inde Maent van Julius / ende August. 1622.
dewelcke nochtans daer naer syn getrocken een heel anderen wegh/welcke
sy met geweld hebben geopent/dooz het midden van Benegouwen en Zy-
bant/ daer een peder inde wapenē was/aengetast veel eer dan geslagē van
Don Gonzales de Cordoba/ aen den welcken sy duer ghenocch ver-
hocht hebben/de voordelen ende winst/de welcke de Spantaerts/ daer na
hebben willen doen geloben aen alle de werelt/te hebben gezegen tegens
haer in die Batalie.

De Coninc
van Eng-
lant op ho-
ve van t'
Spaensche
houtwelck
ende onder
schijn van
verdrach
te maechen
in slaep ge-
weght.

Het is op dese tijt geweest/datmen om den Coninc van groot Byzant-
nien/te beter in slaep te wieghen/ te Brussel heeft beginnen te tractieren/
met zijne Ambassadeurs/vande herstellinghe vanden Paltz Grave/ende
zijne accommodatie met den Keysers/de Spantaerts beynsende ende wy-
ne maeckende/van aen hem te willen wedergeven/het gheene sy van zyn-
ne landen hadden ingenomē/om hem dies te lichtelijcker naer haren wil-
wt de reste te verfstoten. Gelijck Tilly heeft gedaen/hebbende met geweld
op die selve tijdt/ende geduerende die conferentie / de Stadt van Wep-
bergh ingenomen/waer naer den Generael Deer/ oock met ghewelt ghe-
dwonghen is gheweest/de sterke Vestinge Manheim/ aen hem over-
geven/niet teghenstaende de aengeslaghene Saubeguarde / van die Co-
ninck vooznoemt.

In voeghen/ dat daer niet anders restierende/als de Stadt Franck-
dael/een plaets van merckelijcke impozantcy / welke noch langh werck
hadde connen geben aende oberwinners/de Coninck van Groot Byzant-
nien bewogen dooz seckerre consideratien / dewelcke men anders niet con-
toeschyppen/als den vperighen pver die hy had / tot het houtwelck van
Spanien vooz synen soon/ noch soo veel te weghe heeft ghebrachte
zijnen Swager/dat hy daer van de overleveringe ende sequestratie
toeghestaen in handen vande Certs-Hartoginne Isabella vooz den
van achtien maenden / tusschen welcken tijdt men de saechen soude
te vergelicken: Terwijlen den Keysers opt lest vant jaer 1622. syne rep-
nam op den Rijckdagh tot Regensburgh/ alwaer hy tegen het advijs van
veele Prinzen/ende Standen vant Rijck / ende teghenstellinghe der ghe-
ner met die de saech beveste/ heeft openbaerlijck beleent (: al hoe wel vooz syn
persoon

De Paltz
Grave wt
syn digni-
teyt geset.

74
persoon alleenlijck) den Hertoch van Beieren met de Keur-Paltz in de
maent van Febr. 1623. De rest van t' selve jaer is verloopen met den
inval van Tilly in Hessen/gelijck voozen geset is/om te verhindere de des-
seyns van Vorst Christiaen die een grote macht op de been had gebrachte
inden Neder-Darischen Creyts / en daermede in Duptflant niet stende
wt te rechten/heest sich gewent naer Nederlandt by den Generael vooz
noemt haestich verbolcht en geslagen by Stadtlo/ in gelijck is geschiet
mette Mansveltische armee; dewelcke epndelijck meer is gebroken en ver-
strop dooz haer eygen incommobiteyten/ als dooz de tegenstant en day-
verheyt van sijne vbanden.

Het is wel waer dat die quartieren van Duptflant / alsoo gereynicht
synde/en gheen macht vande protestanten sich vertonende/die het hoof-
deeste dorven bieden / den Keysers in vrees is geweest van nieuwen krijch
dooz de beweginghen vanden Vorst van Sevenbergen Gabriel Berlehe/
dewelcke van langerhand daer toe hebbende versocht/de Turc en Veneti-
anen/scheen te beloben aen alle die vbandt syn vande grootheyt van Spa-
nien en den Keysers / eene groote diversie tot haren voordeel van sijner sij-
de/ en een harden aenval op t' Coninckrijck Hongarien/ alwaer hy groot
verstant had: Maer sijne eerste invallen / met assistentie vanden Turc/
niet wordende verbolcht met deselve hitticheyt / en geluck / hebben niet
anders gedaen als wacker te maechen de sochbuldicheyt vanden Keysers/
dewelcke diertijt vpy was aen alle canten en victorieux/tot een machtige
tegenweer/waer op ten lesten den paps tusschen haer beyden is gevolcht.

Inval van
Berleu
Saboz.

De welke den Keysers eenen gherupmen tijt in ruste heeft gelaten/waer-
in hy tijt heeft gehad om ordre te stellen op sijne saechen/tot dat hy van
den Coninc van Denemarchen Com vande hups-vrouw vanden Paltz
Grave/die welke de weder instellinghe vanden selven in sijn erstante lan-
gen tijt te vergeefs versocht hadde/met groote macht tot dien epnde aen-
getast is geweest / waertegens hy op den 27 Aug. 1626. nieuwen stijl/
sijnde den dach daer op hy te Francfurt tot eenen R. Keysers gekronet/
dooz sijne Generael die aentelijcke victorie by dat Brunswicksche
Ampt hups en Slot Lutter/ heeft bevochten/ den selven Coninck teene-
mael wt den velde gheslaghen/ en dooz t' gheluckich succes sijner beyder
Wetoversten/den H. van Fridlant en den G. van Tilly in minder als 2
jaren tijts wt alle sijne vaste steden/ tot in sijne eylanden gejaecht/so dat
ter niet anders den loop vanden oberwinners heeft opgehouden als 2 zee-
steden genaemt Geluckstadt en Straelsund/ beyde machtich geassisteert
van den Coninck in Denemarchen en Sweden waer tegens sijne victo-
rieuse wapenen sijn gestuypt/en afgekeert.

Des Co-
nincs in
Denemar-
kens vooz-
nemen.

Qualick
geluck.

De Keyserslycke weerdicheyt / verheben in sod anighe maniere dooz de reputatie
van wapenen/gaf hē luyser en macht boven als sijne voozaten/dewelcke diewils
vande protestanten meer hebben geleden / als dese voozaten scheen te willen dorn/
sijnde doot vbandt van bare Religie/ hebbende al in sijne jonckheyt in Siermark
ende Carinthien sijn erstante die selve Religie/die aldaer van sijnes besteders
Keysers Ferdinandi tyden toegelate was/ met geweld verdriven/die slachten en pro-
testanten daer tegens van die Staten des lants gedaen berachtende en inde wint
laende heeft hy by sodantigen geluckigen succes deselve mede wt Oostenrijck inde
Bogemen verjaecht/en in gelijck is aldaer beginnen te doen met de Luthersehe/ tot
groot
thersehe.

De Keysers
victorieux
begint de
reformatie

Gerst met
de gerefor-
meerde
daer nae
met de Lu-
thersehe.

groot misnoegen vanden K. V. van Saxon / sijn grootste vriendt van
voozen / vande welke hy machtich is by gestaan in sijner vogen. Hy is
nochtans niet na den selve met de andere met soete woordt te woeden
sich so veel mogelijc van haer te dienē / haer belovende hant te houden
vrijcheit van religie int rijc / om meer middels te hebben door hare
steentie onder te brengen den Palts Graef/en die party/sijnde so contra
tegens sijn grootheid / ende rust.

Sijne opghewanghene brieven aen den Coninck van Spagnien en
eenige van sijne dienaers gheschreven betuygen genoeg sijn desseyn en
passie tot gheheelen onder gauck van den Palts Graef / alhoewel
dickwils heeft betoont moderatē ende sachtmoedigheyt teghen eenige
particuliere / die aen hem verghiffnisse versocht / naer dat sy sich mede
ghemengt hadden inde voorgaende troublen.

De Keyser op voorberhaelde manier / sijne eene party ter onder
bracht hebbende heeft anders niet getracht als sijn familie / en creaturen
groot te maecten / ende alsoo de andere protestanten / van de Lutherse
religie / de vleughelen te coeten / dat sy opdelijck ghenootsaect soude
sijn / onder sijne absolute heerschappie sich te begheven. Waer
sich de ghelegghentheid nu schoon schein te presentieren. Hebbende
comen tot sijne wil de paepsche Keur Doctē / die niet anders sochten dan
t verjaghen vande religie / ende t bevestigen vande roomse catholische
kercke en haren staet. Sijnde sonder vpaend in't veldt / door der gewoone
den peys met den Coninck in Denemarchen / machtigh ende gheve
over al / met sijne gheweldighe legheers beset houdende meest alle plaet
sen ende stercken op de Noordt ende Baltische Zee / alles tot uyt
beswaringhe ende wtmergelingh der Protestanten / die het paquet
sten draghen / ende volcomene bezuydinghe der Papisten / die van hem
alles wierden verschoont / waer door hy dan / door der Jesuyten raet
de beswozen religioen vrede / maer alleen noemen een interim / dilatie
tolerantie tot het Concilium van Trenten / te vperiger gheprozet is
weest de veranderinghe inden staet ende religie op dese tijdt te beginnen
Tot volboeringhe van welckis hy dese volghende fondamenten heeft
gonnen te legghen.

Stelt wt
de regierin
ge den lant
graef.
Het af
den Gar
toch van
Meckelen
burgh
Zinght
sijnen soon
inde betse
Bisdome
men van
Duytslant

1. Heeft hy den Lant-Graef Maurits van Hessen om dat hy sich
de saecken vande Palts mede ghemenght wt de regteringe gheset /
sijnen soon in sijn plaets gheset.

2. Heeft / hy de natuerlijke Docten van Meckelenburgh / uyt
digniteyt gheset / uyt seer gheringhe oorsaecken / ende met her selve
beleent den Hartogh Albert van Fridlandt een van sijne ghetrouwe
creaturen.

3. Heeft hy sijnen soon Leopold Willem inde machtichste Bisdome
men van Duytslant inghedronghen / te weeten in de Bisdommen van
Passau / Straesburgh / Halberstadt / Hal / Naeghdenborgh ende Bymen
ntet tegenstaende de drie leste door wettelijke Keur der Cappittelen
gheben waren op verschepde Duytsche Prinzen / daer toe van oldts
ceste

rechtich / bewyse van hare voorvaderen meestendeel ghesliffet / onder
dien schijn / dat sy als Luthers sijnde / daer toe waren / ongequalificeert.

4. Heeft hy tot vergheldinghe van de trouwe diensten van den huyse
van Lunenburgh / Hartogh Christiaan van Bunswijck ende Lunen
burgh / vercozen Bisschop van Minden van sijnen staet doen ontsetten /
ende den selven / als devolut propter non qualificatum episcopum . doen
berghaven aen Frans Willem / Bisschop van Osenbrugghe / ende Deer
den vanden huyse van Beyeren / om sijne vertrouwe te behaghen.

5. Heeft hy / om des te beeter tot sijn voornemē / te comen / onder den
deckmantel vande Justitie te bedienen ende maynteneren op het aendz
ven vande Paepsche Keur-Docten. Waermede hy nu per majora vota
ronde concludieren / de gheestelijckegoederen / soo vande protestierende /
nae het Passausche verdrach ingenomen waren / te doen restitueren / door
een openbaer edict besloten.

Totboorz settinge van weles hy een mandaet heeft laten afgaen optē 22
Martij. 1629. S. P. aenden Keur Doct van Mentz als Regerantē
laer / om het selve aen alle plaetsen des Rijnischen Creys publiceren ende
aen staen te laten.

Daer in aen allen Rix Churf. Fursten / des rijcks onderdanen ende ge
trouwen belast wort alle ingetogene Certs en Bisdommen / Prelaturen /
Kloosteren / Gasthuyzen / Prebenden en geestelijke goederen en stiftē daer
van sy t sedert het Passausche verdrach het besit hadde gehad / op het aen
houden vande daer toe geordineerde commissarien sonder vertoeven inte
ruppen en weder te geven : Die geene sulcx niet naer quamen / wierden
op dit selve edict gedreghet met de peen des lants en religioens vrede
dat is de Acht en Overacht / verlos aller hare Privilegie / rechten en ge
rechtigheden / en datmē sonder eenige wydere condemnatie met de wer
kelijke executie datelijc soude voozwaren / uyt cracht van welck edict men
sonder vertoeven tot de reformatie vant stift Halberstadt getreden / dewijl
die selve plaets overheert was / tot welcken eynde de Bisschop van Osen
brugh neffens sijnen bygevoegde commissaris Jan van Hien Keyserlijck
hofraet inde selvige Stadt zijn aenghecomen / en van beyde de Keyserlijc
ke Gheneralen den Hartogh van Fridlandt / ende den Graef van Tilly
die aldaer dier tijt tegenwoordigh waren / statelijck / en in groote magni
ficentē ontfanghen. Hier op nu hebben die Keyserlijke commissarien /
dat Dom Capittel voozich beschepden / ende naer geholdene onderz
ginghe / die geene / welke vermogens het / dieswegen ghepubliceerde Key
serlijck edict / ongequalificeert waren / de afrebinge harer prebenden aen
bevolen.

Ende of deselve wel eene / in't jaer van 1628. aen haer gegevene Key
serlijke assureuratie ofte versekeringhe daerteghens voozwenden wilde /
hebben doch de Commissarien sulcx niet aengenomen / voozwendende de
se oorsaecken.

Geestelijck / dewijl inde voozgebrachte assureuratie / het punt de Geli
die betreffende / uytzuckelijck uytghesondert / ende op wydere resolutie /
die dat Keyserlijck edict teghenwoordigh mede bynght / is uytgestelt.

Den Bif
schop van
Osenbrug
int Biste
Mindē.

Belast
op een
vande acht
aen de Lus
terse alle
de geeste
lijcke goede
ren t sedert
het Passau
sche inge
men weder
te geven.

Reformatie
des
Bistis Hal
berstadt:

Ten anderen/ So ware alleen toefegginge gheschiet/dat Dom-Capittel / teghens de Religion en pphauweede/ in 't gheringhste niet beswaren/maer 'tselbe tegen alle onbillick geweld te beschutten: Du want dit gheen soodanigh ghewelt / noch teghens de Religions vrede / maer niet deselbe veel meer overeencomende / ende condemnien wel afmeeten/ die voozgheghevene verseckeringhe/aenghesien sy teghens de gheswoore ne Religions vrede streedt/ hare Keyserlijcke Maj: nopt in ghedachte ghecomen ware/ stont oock diergelijcks te gheven of te verleenen in sijn macht niet/ ende was dieselbe nopt/ off wel voornaeme en welverdiende Dozken/daerom aengehouden/aen pemandt ghegeven.

Opdelijck bzaght hare instructie mede/dat sy alle diergelijcke executien verwerpen/ende sonder aensien vande selve/met de executie sonder vander wtsel voortbaren souden.

Welcken volghens die Keyserlijcke commissarien vooztgebarende/ die sentelen des Archivi/ende der Domkercken/daer in van anno 1591. ghepauselijck exercitium gehouden/tot sich gevoordert/ende de Catholijcke capitularen die aldaer byp op de plaets tegenwoordigh waren/overgelevert ende ten lesien een decreet/tegen die vermogens des edicts ongequalificeerde Dom Heeren/de afrebinge betreffend/ afgaen en publicieren laten.

Daer op ghevolcht/dat in de Domkercke ghepredict/Wisse ghedaen ende dat Te Deum Laudamus gesonghen.

Voerder sijn alle Beampte geciteert/aen de Catholijcken aengelwesen/ in haer bevolen gheen voerder gebot ofte verbot vande andere afghesette omdut fangen.

Op gelijcke voet is mede met de andere Collegiaalkercken gheschiet. Tot gelijcken eynde is den 19. Januarij. 1630. deselbe commissarien

Hien te Goslar aengecomen/van den Raet statelijck ontfangen/gelogien en getractiert gheworden/ende heeft/dat gheene de Coelsche Officialen vildeshepin/als sijn/ende sijn mede commissarij ghesubdeligeerd/ voren by gemelten Raet aengebacht ende gehandelt/ ricklich ghemacht en vultogen.

Daer op den anderen dach dat Munster ofte Domkercke/so een seer de vrye Stifting is/solemnelijck gerestituert/in den selven int by sijn meldes commissarij/ende veel voorneme Geestelijcke ende Wzelen/ ende Proceffe ende daer nae de Wzige ghehouden/ende dat Te Deum Laudamus gesonghen gheworden. Soo wierden oock die drie Klooster Franckenberg/ Augustiner/ Pieumarch/Benedictiner ende S. Jan Franckenberg opdens/ met Monniken ende Geestelijcke weder beset/ ende dat Catholijcke exercitium wederom ingevoert.

Het selve is mede gheschiet in verscheyden ander Rijcksteden als Straesburg/dewelcke sich resoluter hebben getoont/want als van wierde afgevoert de Kercke/sonderling 't hoge Stift ofte de Kerck/hebben sy tot antwooydt ghegheven/dat sulcke Kercken van vooz vaderen gesuindiert/ende tot ghehuypck vanden ware Gods waren geordineert/tot welcken eynde sye ooc ghuypcken/waren anders sijn willich/alle 't gheene sy besaten byten haren Stadt/ den collegiaal toebehozende/wedertegheven/in ghelijcks hebben se oock den

der Stadt Goslar.

Protestasien daer tegens van die van Straesburg.

van Deperen/die haer Keys: Mayst. ghehoorsaem te sijn vermaende/ geantwooydt/dewyl dit alle protestierende standen int ghemeyn aengingh/onden sy tot een anders prejuditij sulcx niet ingaen/maer verkepen sich op eene algemeyne rijckversamelinghe der Geestelijcke en Rughsburgsche confessions verwanten/en op wyder erkentenis der saecten: in 's gelijcx te Kusburgh en op andere plaetsen meer.

Door welcke redenen die onder den Swabischen Crepts ghesorende Dozken en Standen te Wlm eenen dach geholde/op welke besloten woorden/eenige aen K. Maj: afresende om vooz te dzagen de onlijdelijcke laste/ soo de vooznoemde Crepts tot noch toe wtgestaen en noch was lydende/ en om verlichtinge als ooc opschortinge des edicts wegghen de restitutie der geestelijcke goederen te bidden.

Tot gelijcken eynde hebben de Stadt Purenburgh / en andere Franckische Standen oock Gesanten aen K. M. geschict. Desgelijcks is van den Ertz Bisshop van Bremen oomdoedich versocht. Dat K. M: hier op besloten ende verclaert/ is wt naderholgende antwooyt te vernemen.

De Roomsche K. ooc tot Ongerem en Bohemen C. Maj. onsen aldergenadichsten Heere/ is alle dat geene/ wat de Dozst. Holsteynsche Gesante Heer Dietlef van Siebentlan in name sijn Heeren/des Doozl. Hooggeboz. Dozst en Heere Frederix H. tot Holsteyn / soo wel wegen die int Stift Bremen voozgegane postulate/ als ooc S. D. G. hoochstg. aen hare Ma. gedane veelvordige/getrouwte en bestendige diensten halven/ van een gerupme tijt herwaerts onderscheydelijc te gmoet gevoert/en so wel mont als schijftelijck vooz en aengebracht/ ooc daer by om genadichste resolutie alles instendigen vlyts aengehouden en gebeden heeft.

Die nu allerhoochstg. hare K. Ma: sich des dapperen/ onberdrotten/ oock algemeyn nuttelijcke/oprechten/en getrouwten diensten / welke den selven en den rijcke hare D. G. by die in den Federfarischen Crepts tot noch toe gevoerde sware krijgen/altijt gedaen en bewesen/ goeder maten ende genadichlijc te erinneren hebben/dat hare D. G. liever 'wtterste gestaen sijn epgenen persoons/ iant/ en luyden verwachtede sijn/en wtdige trouw int geringste afwijcken. Also woude hare K. M. / niet liever wenschen/ als dat sy de gelegentheyt hadden / hare D. Gen. trouwe debotie metter daet te vergelden.

Maer dewyl het met des Stifts saecken also gelegen/dat in hare K. Ma. alle nix gewelt niet staet/met desen en diergelijck Ertz en Stiften absolupt te disponiren/ nochte van den gheenen/wiens inhabilitrept dooz dat K. edict/den religions vrede consojm/declartit worden/eenige postulate/tot prejuditij der geintereffeerde aentemmen / maer den rechten ende vooz de Weur staende/werckelijcke executie/ vooz gemelten edicts/die restitutie der Geestlijcker Ertz Stiften/Klooster/ende ander tot kercken gebozende goederen betreffend/van dzagenden hogen K. amptwzigen haren loop vultrecken laten moeten / wiese dan oock enemaet den selven tot genadichste tooversicht leven/hare D. Gen. sullen sulck debitum iustitiae / soo den selven inde wech leyt / erkennen / alsoo van desen Ertzstift / als welck den elaren inbolt des Religions vrede contrarij / nae den Passauschen verdzach notorie den Catholijcken deel ontrogen / goetwillich afftaen / ooc dewyl sy het selve haren gesiffen Soon Leopold Willem Bisshop tot Straesburg/ ende Halberstadt wester sonder.

des Swabische Crepts.

der Stadt Purenburgh en Franckische Standen. des Bisshops van Bremen. des Keysers resolutie op sijn verzoek.

sonderlingen genadigsten welgeballen/booz allen anderen vergunnet be-
ben/tegenwoordich hun het selve/so wel in t'geen wat die Spiritualia als
Temporalia belangen mochte/wie dan deselve niet wel geseparier mogen
worden/wt sijc ongedrongenen wil geerne afreden en configueren.

Daermede hierenteghen/S. F. G. int werck gelijkewel te verspueren
moghen hebben/dat hare K. M. der selven bewesene/ende haer genoegh
saem bekende trouw/ende veelvoldige meriten/ in geen vergeten te stellen
gedencken/so willen sy als bald ende te ghelijck/die gewisse verordeningh
doen/ende verschaffen/dat hare F. G. upt meer ghemelte Ertzstifts in-
komste/ende verballen/een gheuwis en behooylijck pensioen/haren Voost-
lijcken Staet en persoon conform/alle en pder jaertijde synes levens/ou-
seplbaer gebolcht en wtgerepcht soude werden / hiertreffens oock op alle
middelen en voegen bedacht syn/hoe hare F. G. harer in onderdanigheit
bestandigsten/ trouwe veelvoudich bewesene dienst anders waer meerder
bedacht en gerecompensiert moge werden. Het welc also den Voostelijcken
gesanten/ pro resolutione schijstelijc aen te dupden bevolen worden/ daer-
toe hare Maj: met alle genade wil genepcht syn en verblippen. Signatum
te Weene/onder hare Keys: Maj: opghedruchten secreet in seghel den 11.
Februa. 1630.

Sarische
legatie nae
Weene daer
op volcht

De times
minge en
reformatie
der Stiften
Hal en
Magden-
burgh.

Ertelijcke daghen hier nae sijn oock hare Keur-Voostel. Doopl. tot
Saxe/ mitsgaders des Ober-sarischen Crepts gesanten / te Weenen aen
ghecomen/ afgesonden om van Keysler. Maj: verlichtinge vande swaer-
inguartiringhe/ onderdrukinghen ende overlaffen des Chrijghs-volcks
mitsgaders afdoeninghe harer gravaminum te versoeken: ende van we-
ghen den Keur-Voost te vercrpghen / de confirmatie / vande postulate/
der Stiften Hal ende Magdenburgh. Waer toe hare Keur-Voostel.
Doopl. soon Augustus / dooz ordentijcke wael / ofte verkiepinghe der
Cappittulen/ was erweelt. Dit alles onghrecht/ heeft Keysler. Maj:
Commissarien verordineert/ om de possessie te nemē/ der heyde Bisdom-
men Hal ende Magdenburgh/ tot behoef van sijnen soon/ Ertz-Bischoep
Leopold Willem / die van hare Pausel. H. tot Ertz-Bischoep ver-
claert was/ van heyde de Stiften vooznoemt.

Om welke instellinghe te volboeren/ den Heer van Metternich Johan
Gephardt Dompvoest te Mentz/ ende D. Hammerlin als Keysler. af-
gesanten in April in die Stade Hal/ op 't Casteel Mauritsburgh aenger-
men sijn.

Deselve hebben den 5. May hare commissie / ende last / eertelijck het
Dom-Cappittel / daer nae den Cantzlyraden / ende eyndelijck den raet
ende gemeente voozghedraghen.

Dat Dom-Cappittel betreffend / was de Keyslerijcke Commissie
daer heenen gherichtet: Die Luterische Dom-Heeren/souden sich tot de
Catholijcke Religie moeten begheven/ ofte gecassiert worden.

Sulcx is oock voltrocken/ ende sijn in de plaetsen der afgesette nieuwe
Catholijcke Dom-Heeren ghestelt.

De Cantzlyraden ende Secretarien sijn by hare bedieninge gebleven/
ende in Keyslerijcken eedt ghenomen.

Als sulcx gheschiet sijn de Commissarien / mitsgaders het Catholijcke Dom-

Dom-Cappittel op het raedthuyss gebaren / ende aldaer de Keyslerijcke
Commissie dock gheoyent/ende naer dat sy den Raet ende Burgerp/van
haren vozigghen eedt ontslagghen/ hebben sy weder van haer / in namen
hars Keys: Maj: jonghste Prins/ die huldinge ontfangen.

Terwijlen dit gheschiede / hebben ettelijcke hondert soldaten / op de
merckt / booz het Raedthuyss / de wacht ghehouden/ op dat alles sonder
confusie mochte gheschieden / ende als den eedt gheschiet / tot diemalen
toe Salve ofte vyeugdeschueten met hare musquetten ghedaen.

Daer op sijn de voozghemelte Commissarien / op Wolmerstadt / twee
mijlen van Maegdenburgh gheleghen gerepcht/ ende aldaer den Landt-
Standen / ghelijck lupden den eedt doen laten.

Hier op heeft hare Keur Voostelijcke Doozluchticheyt tot Saxe/ als
sp 't gheen ghepassiert / vernomen hadden / eenighe van hare ghesepme-
raden/oock daer heenen ghesonden/om van wegghen sijnen soon/so al vooz-
eenighe jaren booz desen van het Dom-Cappittel tot Ertz-Bischoep ver-
cozen was/ gants pberich teghens soo danige proceduren te protestieren.

Dooz welke nieuwicheden ende procedueren die groote Hoofden der
protestantē ten hoogste verbttert syn/in voege dat hier over een gemeen-
nen haet klaegen en mozen/by groot en kleyn/tegens den K. is verweckt.

Waer op gebolcht is den Colegiael dagh tot Reghensburgh int begin
vande maendt Julius 1630. tot Coninghe vande Keyslerinne ingestelt:
alwaer over dese invoeringe der nieuwe Bischoppen / upt kracht vande
Keysler. Edict / als oock de Extreme overlaffen des Keyslerijck krijghs-
volckar / die der protestanten landen teenemael wt teerden / soo dat

sommighe Voosten sich qualijck naer haren staet condē onderhol-
den/ghenerale klachten syn inghekomen. Tot dien eynde den Chur-
voest van Saxe een aensienlijcke affendinge ghedaen naer Reghensburgh
om Keys. Maj. tot moderatie te bewegghen. De Heeren Sarische afge-
santen Graef Philips Ernst van Mansvelt/ Nicolaes Gebhard van Mil-
titz/D. Gabriel Dunzel/ende Johan van Plansdoep hebben aen haere

Keyslerijcke Maj. by verleende audientie/ naer voozgaende mondelingh
hoorzagen een schijstelijcke Remonstrantie overgegeven/welck op twee
hoornaeme en wichtighe puncten beruffte/ te weten/dat die in specie wijt-
loopich aengewesene generael en speciaele krijchs beswaerissen / welke

baft alle des Keys Crepsen begrepen / eens eenmael metter daet moch-
ten afgeschafft ende geremediert/ des H. Keys Standen wt 't gevaer/daer-
met sy ombanghen ghereddēt/die Leeghers upt het Keys afgeboert/een
alghemepne vrede weder ghebrocht/ende bevestiget/goet vertzouwen on-
der de Standen weder opghericht/die fundamentael wetten ende Keys-
constitucien int gemeen/ende insonderheyt/wat den Heeren Churvoosten

preminency hoocheyt ende weerde betreft by/ kracht/ende macht onbe-
bleekt blijven / ende niemandt daer tegens in gheuerlep weegen beswaert
werde moghen.

Daer naer beswaerde sich haere Churvoostelijcke Doozluchticheyt o-
ber dat Keyslerijcke wtgheghevene Edict ende bewees met eene omstan-
dighe Speciale deductie/ hoe de Standen der Augsburchsche confessie
teghen die Religions vrede/aen verscheyden vorden/ sonderlijck dooz die

Sarische
legatie om
moderatie
te versoek-
ke hare pro-
positie

Collegiael
dach te Re-
ghensburgh.

Sarische
legatie om
moderatie
te versoek-
ke hare pro-
positie

Sarische
legatie om
moderatie
te versoek-
ke hare pro-
positie

Sarische
legatie om
moderatie
te versoek-
ke hare pro-
positie

tot de executie des voorsz. Edicts gheordonneerde Commissarien/ten Hoog-
sten beswaert wierden / met aenhanghende eede/ haere Keyserslycke Majest.
Willen haerer Churvorst. Doozl. welghegzone reddenen sich te ghe-
moet voeren / ende wat indien niet soodanighe strengichepdt ende voo-
rijck overcomen conde/vaderlijck behartighen ende tot dien eynde het
Edict allerghenadichst opschoyten die Executie ganselijck afstellen alle
overlasten affschaffen / ende die misverstande/soo van langhen tijdt her-
waerts tusschen die Catholijche / ende die vande Aufburgische Confessie
ontstecken/miet goedighe nederlegginghe op sachteere int rijck ghepue-
helicke weeghen vergelijcken te laeten/ende daer dooz alle wondere on-
heyl ende ghevaer vanden Heyl. rijck hoogloffelijck afwenden. Hier op
heeft sich haer sijn Majestepdt involghende ghestalt verclaert : nament-
lijck wat het eerste punct aenginck betreffende de Gheneraale / ende spec-
taele rijck beswaerenissen / haddē sijn die selve alle Churvorste des rijck
ende insonderheyt aen haere Churvorstl. Doozl. tot Saren die nodtwe-
dicheyt/en waere gelegentheyt daer van meer maelen toegestrycken/ook
die oorzaken claerder vooz ooghen ghesteldt/waerom dit alles de teghen-
woordighe ghewaerlijcken tijdt oock de ondermidelijcke noot/by so haer-
stijghe voozvallende invallen/ daer dooz men tot suicken bequame midde-
len niet gheraken conde vooznaemelijcke toe te schrijven waere/ hadde ooc
in haere Keysersl. Majest. macht noot ghestaen / die (: van weghen tegen-
sich als oock dat Roomsche rijck daghelijck uptvorstende schaedelijcke
prachtijcken/ende heymelijcke verboutenissen :) onvoorsz. ontsaende
rijck te verhoeden : alsoo konden sijn oock die daer upt volghende inco-
nventen/ende onheplen niet alleen sonder der ghetrouwden Churvorsten
een stemmighen Raedt/ende hulp remedieeren.

Keysersl.
verclaringe

Des halven D. K. Majestepdt bewoghen gheworden dese kostelijck
reys in epgheper persoon te doen / in hopeninghe dat by dese heylsaeme
te samen comste/alle die geklaeghde beswaerenissen/door Goddelijcke go-
naede/ende der Churvorsten goede trouwe bystandt afgeschaffet / ende
ten besten/ ende vordretersten gheholpen mogen werden / haere Keysersl.
Majest. was in dat vast vertrouwen/dat dewijl dit aenzynghe wichti-
ghe saecken betrefte / daer op hy van weghen de corthepdt des tijts vooz
ditmael so epghentlijck niet resolveeren konde haere Churvorstl. Doozl.
soude sich in betrachttinghe van die hem dickmaels te ghemoet ghevoer-
de reddenen/van dese tot bevozderinghe des gantschen wesens welkent
ghemeynde heylsaeme by een comst/doch vooz haer deel niet affsonderen/
maer deselve/ ongheacht haere tot noch toe voozgewende ontschuldighen
persoonlijck besoecken / tot hare Majestepdt als eene trouwe wel geaffec-
tioneerde Keur Dooz. goedtwillich treden / deselve niet raedt en daer
goedhartich byspringhen om alsoo met ende neven anderen sijne mede-
Keur Dooz. met allen pver des Heylighen Rooms. rijck eyndelijck
rumpen te helpen verhoeden. Waer toe S. Keys. Majest. haere Keur Dooz.
Doozlichticheyt op het hooghste vermaende ende versocht.

Wat

78
Wat het andere punct vande Clachten ober dat int rijck ghepubliceer-
de Keysersl. Edict betrefte / twijffelde haere Keysersl. Majest. niet/ haere
Keur Dooz. soude sich inder goede weete indaghtigh te maecte/
wat dieshalven hem verscheppemalen ware vertoont / ende dat hy als
hooghste Richter / op der partijen langhdurigh claghen niet wepniger
doen conde als den beleedighden tot het hare/waer toe sijn van rechts we-
ghen ende wt craght des religioens vyeede beboeght waeren / eenmael
weder te helpen 't welc Sij. Keysersl. Ampts halven schuldigh waren te
doen. Conden den Catholischen haer hebbende recht teghens hare
wil niet neemen maer indien inde Executie selfs / op d' een ofte d' andere
plaets dooz de Commissarien inde saeck erghens waer te deel ghschiedt/
ende inde manier van procedieren ghecrediet/ waer van/ van verschepp-
den Standen clachten waren ghecomen / was haere Keyserslycke Majest.
ghenect daer ober soodanighe versieninghe te doen / dat sich niemant
teghen recht beswaert te sijn / beclaghen mochte.

Op dese Keyserslycke verclaringhe / is recht het teghendeel ghevolcht/
want in plaets van beloofde versieninghe / hebben Keyserslycke Majest.
met de aenwesende Catholische Keur en Dooz. die teghenwoordich/
de directie van alles / aen sich trocken / gheresolviert.

Resolutien
der papste

Dat Keyserslycke int rijck ghepubliceerde edict / vande restitutie der
geestelijcke goederen / collegiali imperiali decreto te confirmieren ende per
modum certum, ter executie te byngghen.

Dat Decretum Keysers Ferdinandi 1. vande Religions vryhepdt den
middelbaren standen verleent / collegiali imperiali decreto te cassieren.

Collegiali imperiali decreto te beslupen/ hoe en op welcker gestalt per
petuus miles int rijck te onderhouden / ende by den rijcksteden sijn onghe-
hindert quartier hebben conde ofte mochte / deselve tot executie aller rijck
cammere ozdeelen/ ende teghens den inbal der turcken ende wederwerdige
vpanden inval van noot te gebuycken.

Resolutien dienende tot gheheele onderdukinghe der protestanten vry-
hepde ende privilegien haer van die voozgaende Keyseren/vergunt : Die
niet seplen conde tot naerdeel van hare party ghelijcke schaedelijcke vrych-
ten vooz te byngghen.

1. Want daer strack op gebolcht is/dat sich veel Keyserslyck rijghs
volck in dat Hartochdom Wirtemberg heeft begheben / om aldaer de
executie met intrekinghe der gheestelijcke goederen aen te vanghen/ die
Bisshop van Constant / midrighaders den Abt van Kempten sijn daer
toe ghecommitteert gheweest / ende den Graef van Monte Cuculi heeft
dat Commaudent over dat volck ghehad / welck ongheveerlijck
8000. mannen sterck waren / incozten tijdt sijn alle de Cloosteren inghe-
nomen/ alle Predicanten vande Augsburchsche Confessie/ ende derselver

Maer op
bolcht de
reformatie
der Cloo-
steren in
Wirtem-
berghes
landt.

Schoeldienaren afghefchaft ordens personen aen haere plaets ober
in ghesedt / ende die tot sulcke Cloosteren ghehooyende onderdaenen /
niculwen eedt aenghenomen.

Des Ke-
nistras-
tors
protestatie
daer tegen.

Ober sulcke procedueren heeft sich haere Voortelijcke Genade den
toch Lodwick Frederick tot Wirtenburch administrator vande
lant ten hooghsten beswaert / ende dieswegen aen Keysers. Ma : een sel-
vens afgaen laeten van desen inhoudt : Dewijl sulcke Cloosteren lant
den des Hartochdoms / ende 17. gantsche jaer vooz den passauschen ver-
drag tot de Reformatie ghetoghen / ten tijde des Passauschen ver-
ende Religions vreedes geen opentlijcke exercitie daerin gheoffent / waer-
ten tyden des interim's bepderijts voozgeballen / noyt in considerant
ghetoghen / sijn huys diesweghen met gheenen wooydt aenghesproken
den Religions wesen / dooz veel onderschepdelijcke Compacten / in sou-
derheyt dat Passausche ende Pragher verdragh veelvoudigh bevestigt.
Op oock weghen sulcke inghetoghene Clooster / noyt gheciert / ende ghe-
hoozt veel wepnigher tot de afstreding op gherichtelijcke erkentens ghe-
rondenniert.

En of hy wel van Paere K. M. verordineerde Commissarien die vooz
gebrochte bewijstucken nae te sien geciteert / waere doch sy nae haede noch
aenschijften mede gedept nochte der selve inhoudt voozgelesen en gewesen
noch eenige termijn / widers bewilliget / maer alleen de Documenten van
bupten vooz ghetoonit / oock alle voozwendighe ongherecht / ghelijckelijck
daer op met inneminghe der Cloosteren voozt ghebaeren geworzen / ende
naerdien hy sulcke Keysersl. verordeninghe sich metter daet teghen te stel-
len / noyt ghesint gheweest / twelck upt zijne tot noch toe beweefene ghe-
hoozsaemheydt / ende gheduldighheydt erscheene / ende dat daerom tot
sulcken executie gheen eenighen man van nooden / ende nu dooz sulcke
grootte Krijghsmacht zijnes onmundighen nebes Landen gans verdo-
ben waeren / dat hy sulcx langher niet verswopghen soude. Soo was aen
hare Keyserslijcke Maj. sijn aller onderdanichste bidden die selve woude
niet alleen de geoccupeerde Cloosteren / weder inde oude staet stellen / hem
over de aenghematichde pretentien de notdurftighe versieninghe be-
nen / insonderheyt oock de Krijghs laste sonder vertoeven afschaffen laeten
ende daer dooz sijn huys vooz eyndelijck verderf beschutten.

Hier op is den Wirtenberchischen ghesanten dese Keyserslijcke resolutie
verleent gheworzen.

Keysers-
antwoort
dies aen-
gaende.

Wanneer sich den Hartogh teghens haere Keyserslijcke Majesteit ver-
claeren woude / dat hy wilde de executie nu meerendeels vultoghen / noch
simpelijck obedieren ende het der Cloosteren halven by haere Majesteits
rechtmatighe verordeningh verbliven laeten / dat hy als dan die vooz-
bersteningh doen waer meede het volck sonder langher uptstel weder af-
ghevoert soude werden.

Reforma-
tie der
Stade
Augsburch.

Hier upt is gesprooten de Reformatie vande vize Kijckstadt Wulburch
waer upt de Protestanten vande selve confessie lichtelijck soude ooydeelen
wat haer eyndelijck naer haer langhe gheduldichheydt stont te verwach-
ten. Want deselve by desen tijds met krachtigher handt is voozge-
sedt.

Ende alsoo veel Bozgher ende Inghesetenen sich qualijck tot de re-
formatie voeghen ende schicken wilden / dewijl sy in vize exercitie harer
Religie 't sedert den Jare 1552. hadden ongequelt gheleest / heeft Keysers.
Maj: een nieuw Mandact aen de executeurs aldaer afgaen laten / welke
het volghender gestalt ghepubliciert hebben :

Alwaer de
exercitie
der gerefo-
meerde re-
ligie by
seerpe man-
daten ber-
bode wort.

Op Ferdinand de tweede erweelte Roomsche Keysers / tot allen tijden
vermeerder des Kijck : Eersame liebe ghetrouwe / wat wy u. ende den
haedt onser ende des H. Kijck Stadt Augsburch weghen die aldaer
voozghenomene reformatie onlanghs vooz wyder bevel / daer mede die
Onatholische Burgersschay tot besoeckinghe der Catholische Ker-
ken / ende aenhooyinghe der Catholische Predicaten aen / ende van 't on-
bevoeghde upt loopen / inde naest aengrenzende Onatholische ooyden en
plaetsen moghen afghehouden werden / toecomen laten / sulcx hebt ghy u
genoechsaem te erinnere ende in versche gedachte / ende of wel des Augs-
burchsche reformations wesens halven / den Keur-Vorst van Saren
sich interponieert / laten wy het nochtans 't vooz ongherecht / by onse
vorighe rechtmaetighe resolutie ende verordening in allen weege verbliv-
ben. Bevelen oock daer op u. hiermede voozder ghenadighst / dat ghy op
die verreten / soo ghy als Keysersl. executeurs eenighe besondere perso-
nen ende officieren intimeert / sterck verhardert / van deselve niet wijcket /
in allen armen huysen soo noch niet gereformeert / doozgaens reformeren /
die stiftingen pzeuvē almoessen / alleen op Catholische ofte die gene onsen
bevele ghehoozsaem sijn / aenwenden latet / die ghegagierde dienaers ende
andere personen / soo vande Stadt / weeghen hare neeringhe dependie-
ren / tot besoeckinghe der Catholische Predicaten aenholdet / die ghe-
ringhe ende slechte / soo haest men andere in hare plaets heeft / di-
mittiret / die van grooten aensien / indien sy sich niet bequamen / naer
ghelegentheydt der personen ende verloop van twee ofte drie maenden
opt langhste ghelijcker maten hares dienst onslaet / wie dan de Bozgher-
rij van bepden Stoben / ende de ghemeynte nochmaels die besoeckinghe
der Catholische Predicaten ernstelijck by onmiddelijcke straffe / die ghy nae
gestalte des ongehoozsaemhepts en andere omstanden sult wetē te schiep-
pen / injungiret / hieren teghen dat onbevoeghde wloopen verweret / en-
de scherp daer op houdet by / dierghelijcke straffen oock dat Psalm sin-
ghen / Leesen / en Singhen in huysen / aen Son ende Vierdaghen aen-
stont verbiidet / op de Predicanten / soo Burgher sijn / daer mede sy
ghene actus suae religionis exerciren goede acht hebben ende deselve met haer
huysghesin / als op welken den ghemeynen man sijn affien heeft / ende
haerenthalven / of hy schoon wilde sich ter kercken niet vertoonen derf-
oningestelt tot besoeckinghe der Catholische Predicaten / ofte als onge-
hoozsaeme met haren huysghesin anders waer heenen sijn / uptgheson-
deret / inde opene Berbergen pzevenden / ende armen Huysen / uptgheson-
dert / die onatholische / dat Wleys eeten aen verbodene daeghen afschaffet / ghee-
ne onatholische / dat Burgher-recht ofte inwooninghe ghebet ofte pro-
longheret die wtghesette ofte van selfs wtgheweekene personen / in an-
dere ghestalte niet / sy belooven dan te voozen aen / die Catholische ker-
ken.

ken ende Predicaien te besoecken beghevadicht oock geene verspochten
 Echteluyden vooz gedane sulcke belofte ende dat sy met haren bystand
 man ende wijsen personen / ten weynighsten inde kercken / de gewone
 helijcken ceremonien / ten offer gaen / ende knielen by de heylighe wa-
 delinghen / een ghenoeghen doen willen / in seghenen ofte copuleeren / des-
 ghelijcken by de hant-wercken / ghene jonghen ofte ghesellen inschryven
 mochte die Meesterstuk maeken / ende sonderling niemant tot eenigen
 vooren aenghelooft / de Catholische kercken ende Predicaien vspuigh te
 besoecken / ende eyndelijck den oncatolischen raets verwanen / sich ghe-
 lijcker ghestalt / andere ten exempel / tot aenhooringhe der Catholische
 Predicatie / daer mede men niet oock harethalven een veranderinghe
 vooztenemen / oozsaeck ghewinne te accomodieren / in onsen name / son-
 derlingh beweeglyck toesprecket / oock sunst alle mog helijcke middelen
 soo tot voort plantinghe der Catholische Religie dienstelijck voozhanden
 nemet alles met desen volmacht indien sich yemandt by sy dan wie sy
 wille onsen Keyserslike bevelen / ende u aenvertroud executie / met woort
 den schriften ofte wercken / weder settet / ofte sich anders straffelijck ende
 oproerich betoont / dat ghy dan denselven / pro qualitate delicti en naer den
 rechten / voor u selfs / als onse executeurs / sonder toedoen ofte erkentenis
 eenes gantschen raets / met gevaenken / ende wechjaghinge / ja oock
 goet lijf leven / sonder vooznemen en oeffeninghe des processus ordinari-
 met ernstelijcke straff aensien / ende daer aen niet onderlaen sult / dan in
 val hier ober eener ofte meer / in hare wedersettelijckheyt verharde / ooc
 by u eenighe mangel in dese executie versporet wert / soo hebben wy ghe-
 nadichst besloten / eenen eyghen Commissaris tot rechtmaking van't sel-
 ve met andere scherpere middelen / als dus lange gheschiet / aste senden
 daermede de gehoorsaemheyt met meerder ernst gehandthabet / en onse
 rechtmatighe veroordeninghen ten werckelijcksten effect getogen werden
 daeraen etc. Gegheben in onse ende des H. Rijck Stadt Kegensburgh
 den 11. Julij. 1630.

Daer dooz dan veel byzome luyden genootsaecht sijn gheweest ten deele
 inde protestierende Dozsten landen / ten deele onder andere nazien ghelijck
 de Joden ende Heydenen / herbergh en schuyplinghe te soecken.

Doozts soo is vande selve Sarsische afghefanten voozghedragen ende
 versocht gheworden.

1. De bekeninghe ende confirmatie aller privileghien / soo dat Keur-
 Sarsische huys is hebbende.
 2. De restitutie der 62 tonnen goudts.
 3. Alles in Religions en yrophansaecken / in dien staedt te herstellen
 ende te setten / als het vooz den voorencrijck ghewesen.
 4. De Stadt Augsburch in den vozighen staet stellen.
 5. Het Keysersl. edict / wegen de geestelijcke goederen op te schozten.
 6. Die Keys. officiere / ober de ontfangene contributie / rekeninghe voort
 te laten / hoe dese lve aengewendet sijn.
- Daer op dese Keyserslike verclaringe ghevolcht.

Wozder
 berfoeck
 vande sari-
 sche gesan-
 ser.

Keys. ber-
 claringe.

1, 2

1. De bekeninghe en confirmatie der privileghien ware geschiet.
3. Den Passauschen verdragh wilde hare Keys. Maj. holden / maer
 wat daer nae gheschiet / konden sy den kercken niet nemen en ont reken
 laten.

De oberige 4. puncten souden getractiert worden.
 Dan daer is niet vuchtbaerlijck vooz haer uytgerecht.

Albus scheen naer aller menschen oozdeel / dat den Keysers lichtelijck
 meester gebleven / ende met gemack inde vooznoemde tiranny soude ghe-
 triumpheert ende Duytslandt onder sijne voeten behouden hebben / indien
 sy sich ghenoegeen laten / met sijn voozgaende geluck / de religie met vrede
 gelaten / en niet had gesocht de byzovige heerschappij ober de Conscientie
 met ghewelt in te voeren : waer dooz eyndelijck een geheelen om keer in
 den staet van sijne saecken is veroorzaeckt : Dewyl hier dooz de prote-
 stanten sijn genootsaecht geweest / uyt de ooggen te sien en op haer stuck te
 letten : Daer toe haer grootelijck heeft gedient den inval vanden Coninc
 van Sweden / en sijne geluckige progressen / voort gecommen en gebaert
 uyt sijnre cleyn achtighe : Want als hare Keur-Dozstel. Dooz tot Sars
 een schryvens om den aenbaeck des Oogstaemts / wegen des Coninc
 in Sweden inval in het R. rijck en dan ooc wegen des int rijck gepubli-
 ceerde edicts / de restitutie der gheestelijcke goederen betreffende / aen K.
 Maj. afgaen laten / is daer op ter antwoort ghevolcht.

Swedes-
 sijn inval.

Hare K. Maj. ware met eene sulcke armee verbat / dat sy dooz Godes
 genade die wederweerdige wapenen wel af te dypen verhoopten / maer
 vertrouwen hare Keur V. D. tot Sars en Brandenburg / sij souden he
 met gelt / probiant en amunitie behulpich sijn. Sunst dat aengerorde
 Keys. edict belangend / lieten het hare Keysersl. Maj. by den selven verbly-
 ven.

Dienae-
 gaende den
 Keurbozst
 van Sars
 aen K. M.
 schryfdes
 soeckende
 mede op
 schoztinge
 vant edict
 en affschaf-
 finge vau-
 de krijghs
 overlasten.

Ober dit schryven heeft sich hare Dooz ten hoochsten beswaert / met
 vermelden / Duytslant ware nu in die twaelf jaer lang met krijgh geplag-
 get / beele landen jammerlijck verdozen / die rijck konstitutiones geswackit /
 de Duytsche vyphijt gedurt / de Keur. Dozsten beschimpt / en daer dooz
 den wtlandigen sulcx naer te sien gelegentheyt gegeven gelworden. Wat
 sijn persoon belangde / waer sy tot hare Maj. verseeckert / de selve soude
 van hem / op sulcken voet gelyck vooz desen / met een deel Keur. Dozsten
 en Standen des rijck gheschiet / gelt / probiant en amunitie te voerden /
 of der selven landen met inquantieringe te beleggen gants niet gemeent
 sijn : Raerdemael sulcx teghen de Keys. Capitulatie street / sy oock met
 haren trouwe diensten sulcx niet veroient ende dan vozders hare Keysersl.
 Maj. bekendt ware / wat al gereets ettelijcke jaren herwaerts hare
 Dooz. landen vooz krijghs pressuren hadden uytgestaen. Maer indien
 hare Keyserslike Majestept naer ouder ghebruyck / op eene algheemne
 rijck versamelinghe / of ende hoe de krijgh te voeren beractslaghen en be-
 slupten wilde / souden sy dan oock neffens den anderen samentlijcken rijck
 Standen doen / wat hem ghebeurde.

Verfoecht
 een alge-
 meyn rijck
 versame-
 linghe.

Dat

Dat het wijders hare Keyserl. Maj. by den wtgheghebenen ebiet wonden / ende ghene sachter en goerdighe middelen voor de hande wilden laten nemen / hadden sy ongeern ende met bedroeffenis verstaen / ten aensien het noeyt nodigher gheweest / dat hoochschadelijcke misrouwen in Roomische Rijck afteschaffen / als by dese elendighe ende jammerlijcke tijden. Hem waer nergens meer aengheleghen / als hoe sy alles wat de Rijck tot schade strecken conde afwenden / hierenteghen wat tot wederhenginghe des vreedes ende eenicheyt diende mochten bezoderen.

Teghen hare K. Maj. ende der selven Erts-Partoglijcken Ruyt hadden sy hare liefde ende trouw dier maten peder tijdt betoonet / dat hare K. Maj. hem en synen huyse sulcx billick wederom ghenieten souden. Sy wilden in soodanige bestendighe trouw teghen hare K. Maj. ende dat Roomische Rijck tot in haer graf volharden / maer daer neffens oock Godes (: in wiens handt doch alles stont :) ghebot / ende sijne voorvaderen exempel naer leven.

Ende naedemael het nu daer henen / wie verteldt gecommen / en sy van die beswaerde Standen gestadich aengeballen / en haers Keyserl. Doozls hien woordts erinnert werden / sy oock niet perwes / soo den Roomischen Rijck schadelijck / ende by hare K. Maj. onverandt woordelijck / voortgaen laten wilden / waren sy gheresolueert / met deselve aen een bequaem oordt dachvaert te houden / ende over dese puncten Christelijcke verandringhe te holden / hoe doch het alsoo aentegrypen / daermede het teghen Gode / sijner nootlijdende Kercken / ende weerden posteriteyt / oock teghen hare K. Maj. mochte sijn te verantwoorden.

Ende op dat hare K. Maj. hier af niet andere ghedachten seshynden mochte / hadden sy deselve sulcx te erkennen gheben willen / dier hoopninghe hare K. Maj. souden sulcx in ghenade vermercken / sonderling delwijl het ten 1. niet onghewoonlijck is.

2. Oock dierghelijcke te samenkomsten van de Catholijcke Standen diewils voor desen ghehouden / ende noch vorders aenghestelt.

3. Nademael billick ende recht / dat den anderen Standen niet gelyck ghebupdet werde. Dat van der Catholijcken sijde veelvoudigh voorgegaen.

4. Vermoghens de Rijckconstitutien / sy beyder sijds in ghelijck bypheydt / beschuttinghe ende bescherminghe waren begrepen.

Keyserl. beschryfte.

Dier op heeft hare Keyserl. Maj. naevolghenden inhoudts bevestiginghe dat hare Keyserl. Dooz. den bedroefden toestandt bevestiginghe nantie soo hooch ter harten ghinghe / ende sy den selven soo seer bevestiginghe den / wiste hare Dooz. dat hare Keyserl. Maj. daer van gene schuld te meten : Maer dat hare Keyserl. Maj. de defensie teghen haren wille ghebzonghen worden / waer door sy onbillijcken ghewelt wederstandt doen / dat uiterste aen de handt nemen moeten. Daerom dan hare Keyserl. ghenootsaecht / teghenwoordighen convent tot te schryuen / om te verbaeten / raetslaghen / wie / soo 't moghelijck / een bestendighe vrede te treffen / ofte indien de selve boven verhoopen niet te erholden / hoe den krijgh nae de Rijckconstitutien / soo veel immer moghelijck / sonder merckelijcke beswaeringhe

swaringhe der rijcks Standen / moghe werden voortghezet.

Dat nu hare Keyserl. Majest. by den nieu opgherezenen Swedischen moribus hare Keyserl. Dooz. vercocht van hem op de noot val / met ghelt / proviant ende amunitie / by te springen / ware niet / als het van hare Dooz. opghenomen / ghemeynt / maer hadde alleen dat verstant ghehad / dat dewyl het gebaer den Ober-Sarischen Crepts alghereets begrepen / hare Keyserl. Dooz. niets / wat tot reddinghe deselven immer dienstelijck sijn mochte / aen sich soude laten mangelen / waertoe van hare Keyserl. Maj. hem en den affiterenden Keyserl. Dooz. en Standen krijghssoelck soo ghereedts teghen den vrandt lach aengheboden / dewyl het licht te vermercken / indien de Contriack in Sweden wyder in ghedachten Crepts inbrecken / ende sijne macht voortsetten / wat booz onheyl niet alleen den Sarischen landen / maer oock den Roomischen rijck daer upt sonde toewassen / het welck dan alles veel lichter in den aenbank door ghelrouwe te samen settinghe afghewendet / als wanneer de vrandt tot synen vordel die Zeehavens recht inghenomen. Ende of wel hare Keyserl. Dooz. tot eene alghemeyne rijck-versamelinghe (: 't welck hem seer lief ware / wanneer men maer soo haest als het de teghenwoordighe nootduft vereyschte dan toe conde comen :) sich te verboeghen / verclaerde / hoopte doch hare Maj. sy souden / naer 't exempel van andere Keyserl. Dooz. en Standen tot sijnes selfs besten / hare hulp trouwlijck bieden. Vercessende / wat hare Keyserl. Majest. int vozighe schrybens weghens handthavinghe des Keyserl. Edicts te verstaen gheben / hadde die meyninghe niet gehad / dat hare Maj. voegelijcke middelen afflaen / maer verclaerde sich veel meer / dat sy dierghelijcke middelen geerne aenhozen / oock soo veel doenlijck / met raedt der Keyserl. Dooz. / nae deselve sich bequamen wilden.

Ware der halven goet / wanneer hare Keyserl. Dooz. in persoon by desen Convent sich instelden / ende hoe epntelijck vreed / rust ende goet vertrouwen onder de lidmaten des rijcks opterichten / ende den wederwerdigen / inbal die vreed niet te erholden / mooghe werden wederstandt gedaen / intraden helpen / daer dan weghen des gedachten edicts / soo veel den modum Executionis belangde / eenighe verdraghelijcker middelen aen de handt mochten werden ghegeven / en in ghelijcke val / daer van konde ghandelt worden / wie dan dit alles aen desen oort veel gevoegelijcket / als door ander te samenkomsten / soude gheschieden comen.

Cozts daer naer is de versamelinghe te Reghenburgh gheschieden / ende is tusschen den Catholischen ende Augsburgsche Confessions verstanten wegen restitutie der geestelijcke goederen privato nodichtine dit afscheyt genomen / tot een wydere goetlijcke vergelijkinghe / een daghbaert te Francfort aende Meyn / aldaer op Lichtmids by een te comen / te holden. Hier op heeft hare Keyserl. Dooz. tot Saren de Augsburgsche Confessions verwanten Keyserl. Dooz. en Standen naer Leppsigh eenen dagh wtgeschryven / op den 8. Februa. aldaer te verschynen om allerhande nootduften van weghen de te samencomste der Catholischen ende Augsburgsche Confessions verwanten te Francfort te verbaeten /

Reghenburghsche Confessions verdracht.

Keppiger
besamte
linge.

Ende also de tijdt/tot die van hare Churf. Doozl. te Lipsich aengesamte
besamte/namelijck den achten des maents Febr. 1631. verschenen
hebben die beschrevene Keurborsten en Standen ten deele selfs sich
stelt/ten deel hare ghesanten daer hen afgijesonden. Den 4. Feb. 1631.
Chur Dozt Doozl. tot Saxon met inde 500. peerden/ende op besamte
ghetoghen. Een halve upr daer nae is hare Churb. Doozl. tot
denburch / met 178 personen en 102 peerden ooc albaer aengeromen.
Die andere Dozsten/Graven/ Heeren en Standen oock afgesamte
waren dese.

Namē der
protestire-
de Dozsten
en Standen
die daer op
verscheenē.

S. F. G. Marcgraef Christiaan van Brandenburg,
S. F. G. Johan Philips, Hertoch tot Saxon Altenburch,
S. F. G. Hertoch Willem tot Saxon Weymeren, ende Hertoch
toch Bernhart tot Saxon Weymeren,
S. F. G. Johan Casimir Hertoch tot Saxon Coburg,
S. F. G. Johan Ernst tot Saxon, afgesante D. Johan Ruger,
S. F. G. Paltsgraef Augustus,
S. F. G. Landtgraef Willem van Hessen, tot Cassel.
S. F. G. Frederijc Marcgraef van Baden,
S. F. G. Augustus tot Anhalt.
Vorstel, Bisschoplicke Bremische afgesantē, Detlef van Gra-
banden, ende Martinus Gertes,
S. F. G. Hertoch Frederijc Vrijc tot Bruntwyc afgesanten.
D. Arnoldt Engelbregt Cantzler, en D. Iacobus Lampadius
S. F. G. Hertog tot Lunenburg, Zellischer linie, afgesante
Heer Julius van Bulaw Stadt holder : Dese had ingelijcks
volmacht,
Van de steden Lunenburg, Minden ende D. Nicolaes Ieder-
brug.
Hare F. G. des abdisse van Quedlinburg afgesanten D. Fre-
ric Lents,
Vorst, Meckelenburgsche afgesante Hardtvich van Passau
Des Svabischen Creyts protesterende Vorsten en Standen
afgesanten.
D. Iacob Lessers, Vorst : V Virtenbergische, in voormunde-
schap Regiments, Raet en vice Cantzler, Heer

Heer Frederic Arnsteyn, Vorst. Marc-graef : Durlachische
hoofraet, ende D. Mattheus Chauffadvocaet,
Des Protestirende Franckischen Creys afgesante Frederick
Reinhart Deeckel, I, V. Licent.
S. G. Graef Frederijc van Solms,
S. G. Graef Philips Rheinhardt van Solms
S. G. Graef Iohan Georg van Mansveldt
S. G. Graef Ernst Ludvich van Mansvelt
Harer G, der Heeren Graven van Stolberg afgesanten,
Heer Frederijc van Uder, Hans Georg van Ebersen
Hans Georgh van Ghoven ende D. Agricola,
Der Heerē Reussen afgesanten D. Iohan Richter, ende Be-
nedict Posche,
Der Heeren van Schonburg afgesanten Heer Iohan Pregsz
Der Steden afgesanten.
Nurenberg, Heer Georgh Christoffel volckommer, Heer
Hans Christoffel Tucker, Heer D. Georgh Richter.
Straesburg, Heer Daniel Ringler, D. Iohan Frederic Smit
Adv.
Franckfurt aen de Main Heer Hieronymus Steffen van
Cranstetten, Heer Hans Henric. H. D. Maxmilianus
Faust van Asscaffenburgh.
Lubec Heer D. Otto Danc Sindicus, ende Heer Iohan Kamp-
ferbeec Raets vervvante,
Bremen D. Iohan Breivvec Sindicus, Libertus van Live
Raets vervvante.
Brunsvijc, Heer D. Iohan Camman,
Hildesheim Heer D. Christiaan Kegel
Mülhausen Heer D. Tiejn Burgmest. Heer Georg Andries
Selig.
Noorthausen H, Iohan Melde Burgm. H. D. Pauvel Mi-
chel Sindicus,

Daer dien nu op donderdach den 10. Februa. 1631; dese aenwesende Heeren Keur Vorsten / Standen ende Steden / gheputeerde ende afghesantten den aenbanck tot sulcken uytgeschreyenen convents dach maechen wilden / syn deselve eerst samentlic in de kercke van S. Thomas te samen gecomen / alwaer S. Dooyl. Vosprediker Hoe een predicatie gedaen / in dewelcke hy den 83. Psalm verclaert. Als nu de predicatie vollendijs hebben sy sich op dat haet- vuyts begheven / aldaer dan hare Chur-Dooyl. volgende propositie doen laeten.

Sarische
propositie.

Den Dooyl. Cur-Dooyl tot Saren / achtet gans onnodigh te verhaelen uyt wat oorzaken / en tot wat eynde S. D. op het instendige aenholden ende goet achten der Chur V. Dooyl. tot Brandenburg / en veele anderen hogen en nederigen protestirenden Standen / dese tegenwoordighe versamelinghe / alhier in de Stadt Lipsich aenghestemmet / dewyl sulcx alles wt het voorgegane wtschryven genoechsaem / is te sien.

Dat nu hooghghem : Dooyl. tot Brandenburg / wie dan oock eenige aensienliche Dooylen neffens andere Standen en beschreyene Steden / ten deele in eyghener persoon / ten deele oock dooyl. afghesantten en geputeerde verscheenen / sulcx vernemen hare Dooyl. tot Saren geern en wenschen aenbanck van Godt Almachtich dat deseibe tot de aenstaende beraden slaginghen / synen hooghweerdigen V. Geest mildelike geuen en verleenen wille / daermede niet alleen alle en peder Conclia tot synes allerheylighen naens eere / voortplantinge en erholdinge synes alleensalichmakenden wooyts / tot troost der bedroefde en bedzengde kercken / conseruatie des K. Keys. Maj. auctoriteyt en respect / Stabiliringe der / met so grooten vlyt / moeyte / en voorzichtigheyt / heylsaem verbatte rijckgeerten / Conclutien / en ordinantien / verguickinge van veele duyzent suchende / wensschende / en in witterste noot en elende begrepene menschen / soo wel tot bescherminge der / soo duer en niet vergietinge van soo veel dapperen bloets heroisch vercregene en peder tijt met grooter magnanimitet / en grootmoedicheyt / verwozvene deutsche liberteyt : Inghelijcken tot wederoprechtinge des / tusschen de Catholische en Evangelische Standen / alrester vervallenen vertrouwens en dan tot wederbrenginge des hooghmoedighen Godt en den menschen welghevalligen / seckeren en bestandighen vreedes gerichtet / sonderling oock desen nodighen en losselijken Scopum geluchelike en roemelike bereyken mogen. In dier mate dan hare Keur Vorstel. Dooyl. tot Saren uyt Christelijcken oprechten duytschen ghehoert hertelike liefde tegen Godt en deselven alleen salichmakende woort en dat sy / by de onveranderde Augsburgsche Confessie / nae het exempel van der hooghgeerde voorvaderen / hantreft ofte / tot in haer saligh affsteruen godtsalich / vast en standthastich / insgelijcken in getrouwe / onderdanichste / en gehoozsaemste devotie tegen de K. K. Maj. als dat hooghste allerhoofst / en dan dat V. K. Kijck ghelijck de sware plicht / daermede allerhooghstgedachte hare K. Maj. en dat V. K. Kijck te samen verbonden / vereycht / sich gebueret / en eenen hooghlosselijken Keurvorst des Kijck weltoestaet sonder naerlaten verblippen willen / opentlicke contestiren en besuygen

83
tuygen / oock tot desen eynde alle hare raetslaghen tot het voorgegane wille alle tijde vorder te richten / en het selve dooyl. Gods goedicheyt te erlangen / geene moeyte / kosten / ghevaer en vlydt te spaeren gedacht en ghemeynt sijn / gelijck dan hare Keurb. Dooyl. algereets in den tijdt hare vast twintich jaeren uyt Gods Genaden geuerde Keurb. Regiment's sulcx in allen haren Conclia & actonibus Kijck en Wereltcondich genoechsaem bewesen en daer gedaen.

Ende nademael den hooghlosselijken Keurvorst tot Brandenburg en aenwesende Vorsten / misgaders beschreyenen Standen en Steden / wat tegenwoordich te beractslagen / wt het wtschryven genoechsaem beken / deselve oock sonder eenig twijffel / op die tot Keurburch jonghst ghehoudenen Keys. en Keurb. Convent / en maer in privato en discours wyse / onovervankelic hinc inde ingerepte punten / Christelijck / vlytich / hoogh en wel vernuftich rijpelijck ponderict en overwoghen / en hoemen sich in desen gantschen hooghwichighen swaren wercke in 't een en 't andere Christelijck / onoverwintelijck / en vreedbereyde te betonen / daermede het alenthalven tegen Godt / de K. K. Maj. en weerde posteriteyt seckerlijck te verantwoorden bestoren sullen hebben.

Soo stelden hare Keurb. Dooyl. tot Saren den selven aller sijes hiernede vriendelijck en genadichst vooyl. of haer dan believen mochte / op voorgegane omzage / met der selven hooghverstandigen en vernuftigen Voris en vreedbereyde gedachten / sich daer over in ordne van punt tot punt tot losselike en Christijcke bereykinge vooylgemettes Scopi te laten vernemen.

De Evangelische rijckstande op vooyl. verhaelde maenier by een gecomen sijn / hebben naer voorgegane gedaene propositie / haren elendigen staet peder int besonder geclaecht : Ende verstaende dat op den Keurburchschen Conventdach (: alwaer de Evangelische Keurb. / alhoewel sy in eyghener persoon op den selven hadde comen verschynen / veroorzaect waren geueest willens wt te blippen / op dat / terwylen sy de wonden vant rijck dooyl. so veel clachten en gravamina genoech beken sijn dooyl. bequaeme remedien te helen verhindert wordende / niet met hare tegenwoordighen vande bande papisten besloot / ghedwongen souden werden toe te stemmen :) ware geresoluiert / neffens hanthoudinge vant Keys. Editt de restricatie der geestelike goederen betreffende / het decreet Ferdinandi 1. vande bypheyte der religie te cassieren / warop de executie te Augsburch algeschiet.

Deleke vzeemde en ongewone / tegens alle privilegien en wetten streyende resolutie / in sich verbattende de uytroepinge van hare deurgerochte bypheyde / haer van alle de voorgegane Keyseren vergundt / recht contrayrende de gesworene Capitulatie / allen verstandighen ten hooghsten heeft verflaghen. Aldus heeft de Keys. dooyl. de hooghste onvoorzichtigheyt / ofte ongestuymicheyde syns gemoets gedreuen / sijne macht niet dooyl. deucht maer factien soekende te stercken / ende daerenteghen niet ghedenkende / dat de auctoriteyt ghelijck sy dooyl. goede middelen vercreghen / alsoo dooyl. quade wordt verlooren / ende dat de Maj. Keys. dooyl. gheene trouw ondersteunt / in een cleyn oghenblicke

algemene
indignatie
der prot-
stanten te-
ghens den
Keys. en
waer over
19.

verdwindt / dooz sijne sonderlinghe lust om andere te quellen / en
 opstinaten raedt met gheweldt alles dooz te dzinghen / tot desperati
 ghezacht de andere partije der protestanten. De welke nu verber
 insiende de schz chelijcke wreethedt des Keyserz in Godtloosen / ende
 bloetschandigen houwelijck gebozen / in der Jesuiten schoole van kindt
 been op gedoept / ende dooz sulcke leermeesters / in alle onderwijssinghen
 van nymeedicheydt ghedoopt / ende daer in stracy naer 't overpden van
 sijn Vader soo wel t' huys als buyten gheoeffent / ende sijn gemoet / dooz
 gheen geduldicheyt te beweghen : Als sy nu sagen / dat tot dese facti
 ambitie / de dzoebige heerschappije over de conscientien / dooz de ver
 hzeekinghe der geswozene Capitulatie gecomen was : Bedenckende hoe
 veel de nature der menschen / de onvernustighe gedierten en beesten over
 treft / condem niet vergesten dat sy menschen waren en gheene verchens :
 Ich segghe vrye menschen / die haer vryicheydt ende goederen niet den
 Prince / den welken sy om het ghemeyne bestens wille wel boven sich
 maer niet boven de wetten verheft / maer harer voozbadere deucht en
 dapperheyt hadden te dancken / deselve onghescheut dienende de werde
 posteriteyt nae te laten : Daerom hebbende een afkeer van dat harde
 Regiment dat de beesten gewoon sijn / ende vande absolupte heerschappij
 van zenen / hebben geacht dat sy niet / dat haer en haren voozbadere on
 weerdich / ofte tegent algemeyne recht ende de wetten stryden de doen son
 den / indien sy de ongebondenheyt ende licentie sich boven de wetten ver
 heffende ginghen bedwingen.

Wenghesien het buyten alle twyffel is / dat alle Staten van het alder
 meest gecreent ende gequett worden / als de fundamentale rijckinscrip
 gen / olde gebruycken / statuten / rechten / ende hare wetten werden gebruy
 ken ofte gehioleert / ende als eyndelijck de auctoriteyt der geenen / te we
 ten der wereltlijcke K. Dorsten / wiens sozge de bewaringe vande repu
 blyck toevertrout is wort te niet gedaen. Ende gelijkamen gzooter ge
 weit van krencten / met extraozdinarie remedien tegenstaet : Alsoo moete
 men het peyzijckel van een staet / twelck met sich treet den onder ganc
 de republijcke / ofte ten minsten de veranderinge van der selver ghesl
 met hoger en rasscher hulp te gemoet te comen : Te meerder soo / behal
 ven dat een peder dooz naertuerlijcke geneghentheyt tot behoudens van
 synen staet gedreven wort / hy tot sulcx daerenboven / dooz des lants w
 ten gehouden is.

Want weggenomen sijnde de macht van naer het olde gebruyck te mo
 gen leven / ende de constitutie / waer dooz de evangelische religie verster
 heringe wort gegeven / soude nootwendich de staet ende sozm vande repu
 blycke sijn omgekeert. Waerdooz dan de protestanten / siende dat sy den
 hare sotte gheduldicheyt / de republijck souden verliezen / 't welck sy nu
 genen tijden hy de werde posteriteyt souden connen verdedigen / hebben
 gedacht / haer officie te wesen / niet te lypden dat dese tiranny dooz haer
 toedoen / ofte hare slavernie dooz haer naerlaticheyt vorder soude waeste.
 Welcken volgens sy eendzachtich besloten hebben tot haer eygen besche
 minghe te treden. Waer op dese vergaderinge geschepden ende gemaect
 gande

Desolber
 tot haer be
 scherminge
 en gsoolck
 te lichten.

gaende ober al van de Evangelische landt daghen wtgeschreven /
 om behoortijcke middelen te vinden tot de aenstaende lichtinghen.
 Den Keur Dorst van Saren heeft Keyserlycke Majestejt het afghe
 secht aldaer ghenomen overgheschreven / ende de redenen daer van int
 langhe verhaelt. Daer op hy dadelijck onder den Obersten Veldt
 Marschalck Hans Geozgh van Arnheim / den Obersten Bimaut / den O
 bersten Swalbach / den Obersten Tauben / d' Oberste Ditsdom / d' Ober
 ste Glintzing machtighe krijghswervingen aenghestelt om 24000 man
 nen op de beenen te hzenghen. Insghelijcks heeft den Landt Graef Wil
 lem in Hessen onder den H. Beruhard van Weymeren andere Oberste
 doen lichten 8000. mannen / ende de rest nae advenant. Om welke te ver
 hinderen Keyserl. Majt. dit navolghende Edict heeft afgaenende ober
 al aenflaen laten.

Lichtingen
 in Saxe en
 Hessen.

Wp Ferdinand etc. Ontbieden die onlangs te Leypsigh versamelt
 gewesene / ende dooz den aldaer ghemaecten besuyt bereenichden Keur
 Dorsten / Graben Heeren / Steden ende andere Standen sampt en son
 derlijck / wat weerden / Standts ofte wesens die sijn / dien dit onse Keyserl
 opene Mandat ofte ghelofwerdige afschrijft daer van / het welck wy niet
 wepniger als den originali selfs / volcomen ghelove toeghestelt en gegeven
 willen hebben / toecoint / ende daermede versocht ende vermaent worden /
 onse vrientshap / genad ende alles goets.

Keyserlycke
 Mandat
 verbiedende
 de lichtinge
 der Protest
 anten.

En geben C. L. L. ende u / hiermede vziendt ende genadelijck te ver
 staen. Ende is den selven sonder dat kennelijck / in wat gestalt wy ons
 wt die / tot des H. Rijck welbaert dzagende vaderlijcke genegentheyt /
 pber ende sozchvuldicheyt / nergens hooger noch meerder aengelegen sijn
 laten / als dat diernaten eens / by dese nae den anderen verlopene en ont
 stane schadelijcke krijgs ontsteekinghen / daertoe wie al de werelt condich /
 wy noyt ooz saeck gegeven / maer van onse ende des rijckz vpanden / peder
 tijdt gedrongen geworden / naer onse van Godt verleende victorien / ober
 winningen / den vzych der selver / namentlijck een heylsamen seekere vze
 de / hy onse Keyserl. regeringe erlangt / erholden / ende de lieve poster
 ite naghelaten moghe werden. Wie sulcx onse tot noch toe gestadich
 gebuerde actien / costelijcke assendingen / ende met niet wepnige onse onge
 legentheyt in eygenen persone ghedane ende aengestelde repen / genoech
 saem gecuygenis geven / als wy dan ooc vorder int wert bewese / dat ons
 ooc met onse archste vpanden en rebellen / goetlijcke vzyndtlijcke middele
 booz de hant te nemē / boozgeslagē sijnde daer dooz wy maer eenichsins de
 gehoozsaemheyt en respect erholdē mochten / deselve noyt tegen geweste /
 maer tegens Coningē en Dorsten / met te rugstellinge aller onser interesse
 alleen wt begeerte des lieben vzeedes / ons alsoo betoont / dat daer upt onse
 tot behooringhe des algemeynen welftants / geneycht ghemoet / ghe
 noechsaem openbaer / ende aen den dach ghegheven. Gelijck wy dan even
 tot dien eynde / den so hooch gewenschten gestederen den vzeede int H. Rijck
 met eenstemminghen raet / toedoen hulp ende assistentie des H. Rijckz
 Keurvorsten te recupereren / die onlangs te Regensburch geholdene Con
 ventdach aenghesien / neerstich ghesolliciteert / selfs in persoon besocht
 ende

ende byghewoont. Daer dit alles nu als wy eben ten allermeesten / ho-
tor eenen sulcken seckeren / bestendighen alghemeynen vzeede te ghera-
ken / ons beharrichden / heeft de Coninck in Sweden met eene sterke ar-
made van krijghs-volck te Peerd en te voet / dat rijck aengheballen / ette-
liker Eplanden en haben en sich eerskelijck bemachticht / naermaels ooc
op het vaste lande verscheydene passien Steden en Slooten / sonder eenighe
voorgaende Denunciacione belli ingenomen: Daer heer wy dan niet weyni-
gher onse raetslaghen / op nootwendighe middelen van bescherminghe
sich te wenden ghebronghen gheworden. So hebben wy by voora. con-
vent neffens sluyting des Italiaensche vzeedes / mit de Croon Franck-
rijck / onder anderen voornamelijck oock in beractslaginghe trecken laten /
hoe soo wel dat D. rijck / innerlijck in een beter wesen ghebracht / als ooc
teghen inbreekende ghewelt der ybanden / mit weynigher beswaringhe
der Standen berdedicht / ende behouden mochte werden. Ghelijc wy
vanden eersten Scopum te erlangen / naer dien ons voorgebracht
welcker ghestalt / eene goetijcke handelinghe tusschen den Catholischen
ende Augustijnsche confessionen verwanten Standen / soo int begin des
maendts Januarij te Franckfort aenghesteldt / vooz goet ende nuttelijck
aenghesien / niet alleen onses deels deselve toeghestaen / maer oock algher-
veets onsen Keysers commissaris tot voozghen. daghvaert gheputieret
ende met ghenoechsame instructie versien ghehadt. De Chyfferpedie
betreffende hebben wy alle 't geene / wat ons vanden Churvoirsten ghera-
den / niet alleen niet gheneychden ghemoet / ons welghevallen laten / son-
derling oock soo veel aen ons ghelegghen / ten deel int werck ghestelt / ten
deel naer alle moghelijcheydt te bezorderen ons blijck hemopt. Wie wy
dan nu ten anderen mael tot den verghelekenen middel der Creys contri-
butien te gheraeken / in den Beperchen Creys / een Creys-dach uptghe-
schreven / by den Franckischen / over en nederrynsche Creysen / oock ghe-
lijck vals neffens Deputieringe onser commissarien / om evenmatighe
uytschuypinghe aenholden laten. Hier-en-tusschen heeft den Coninck in
Sweden niet stil gheseten / sonderlingh naer dien hy bevonden / dat ons
Krijghs volck in Pommeren upt manghel van nootwendich onderhol-
perwes afghenomen had / sijn voordeel wel in acht ghenomen / starck met
sijn armade voozgeruct / en den tot noch toe vernomenen progres erlanght
dat hy sich gereedts des gantschen Hertochdoms Pommeren / als oock
ten deel der March Brandenburg / ende ettelijcken plaetsen int Hertoch-
dom Saeckelenburch bemachticht / van dach tot dach wyder grastert
oock andere uptlantsche Krijghshepen den D. Rijck sich naerden doen.
Nademael nu ooc in middels ende onder sulcken Swedischen voozganghe
E. L. L. en ghy eenen convent te Lypsich aengestellt / ende voozgenomen
welcken convent wy dan vermoghens des van den Churvoirst van Saxe-
L. aen ons de dato 3. Januarij deses jaers / afgaen Denunciacion schuy-
vens / eyghentlijck daer toe aenghesien te sijn vernemuet / hoe tot mer den
Catholischen Standen versprokene / oock onses deels inghewilliche goet-
lijcke handeling / goede voozbereydinge ghemaeckt / die ghemoederen ver-
wes teghens malcanderen versachtet / het schadelijcke misvertrouwen
werck

wech ghenomen / ende eyndelijck dooz eene sulcke rechtscapene vereeninghe
ende goeden verstande die uytterlijcke ghevaerlijckheden dies te beter
mochten werden voorgebouwt / als wy dan oock in sulcke hopeninghe /
ende bedencken voorn. Lypsichsche t'samen comst voortgaen laten. Zoo
hebben wy naer maels mit niet gheringhe bezoeffens onses Keys. ghe-
moets / ende niet weynich misnoegen vernomen / ende upt aflesinge / so wel
des aen ons van E. L. L. ende u de dato den 28. Martij / overghegeschicte
schrijvens / als ooc roets hier nae de dato 4. Aprilis van den Chur-voirst
van Saxe L. ghecommuniceerde beslupt verstaen / dat E. L. L. ende
ghy / sich onder den gefochten schijn / ende voozwendinghe eener Creys ex-
cutious ozdonnantij / voornamelijck die voozstellinghe onses Keys-
selijcken Edicts mit ghewelt te verhinderen / ons oock de nootwendige
middelen / tot des Keys. Rijck bescherminghe / teghens des Conincks van
Sweden vbandelijcken overval / onder den naem / onlijdelijcker ende te-
ghen der Rijck Standen vphuydt strjgende pressuren / gans afstrijden /
onder anderen in nieuwe verrestende ghevaerlijcke Krijghsverbatinghen
sich te stellen ende te begheben / vergelecken en verbonden hebben / waer
toe wy ons doch / van wegen onse aen den Churvoirst tot Saxe L. gants
Daberlijck ende upt goede meeninghe te vooz afghegane / ende op ons be-
geeren / de andere aldaer versamelde Standen sonder twyffel gheuisneer-
de asmaninghe ende waerschouwinghe / ten weynichten versien / daer nes-
sens ons dan teghenwoordich van verscheydene plaetsen / gheloofweerd-
ghe aduysen toeghecomen / dat tot behoef der opperliche verbontenis / hier
en daer in des D. Rijck Creysen / voornamelijck by den Rijcksteden / ster-
ke werbinghen in volle swaenck gaen / oock tot daertoe / dat sulcke armade
op de beenen ghebrocht een Defensien werck ghenamt : Dat oock geen
voirst ofte andere Standt / so haest dese werbinge begonnen / onse Krijghs-
Officieren eenighe Contributie meer gheven laten / maer alsoo haest dies-
weghen aen alle plaetsen Landtdaghen ghehouden sullen werden.
In voeghen wy dan / so veel de sluytinghe der contributien berrest daer
van den Effect sulcks besluyts / by etlijcken Standen alghereets wercke-
lijck bespuert. Daer upt dan lichtelijck astenemen / ende te bemerken /
dat by desen des D. Rijcks sonder dat ghevaerlijcken toestandt / ende des
Swedischen met tot noch toe vercreghen voozspoet continueerende v-
bandelijcken voozganghe / dooz dese ontydighe / veersende beginselen / ende
voornemens / maer meerder confusie / scheuringe / beswaringe ende onheyl
verweckt / de gemoedere in grooter mistroutwen ghestelt : Ja indien sulck
voorz hebben niet tydelijck bejeghent / ende verhindert / dat gantsche Room-
sche Rijck onselieve Vaderlandt Duytscher natie met Krijghs vlam-
men aenghesteken / oock dese tijdt op een mael te grond / en in de asche
mochte werden gelecht. Wy hebben genoech upt uwe overgeschicte w-
sepde Edicts als oock der ghestadighen Krijghsstaeten halven beswaert
lijcken oock diesweghen om ophoudinghe van 't een en 't ander by ons
vercom rechtmatighe oorzaeck hebben sult / sulcx by ons dooz de wapenen
te soer

te soecken / veel weynigher connen wy t' onses beels daer voor houden / dat sulcke van u beraedt slaegde verbatinghen / tot dat eenighe wdt eenes alghemeynen vrede standts / ende niet veel meer tot de voorsz. ghetoghene besozelijcke gantschelijcke dissolutie ende rupne des Keyserghen Rijcks / uytballen sullen.

Wandt soo veel het eerste punct / naemelijck die van u voorgewende gravamina ofte beswaringhen over ons Keyserlijck Edict ende die tot Reghensburgh inghegaenen ende van ons geconsenteerde handeling betreft sal niemants vzeemt duncken / dat dese verdachtighe stercke preparatien / veel meer daer toe aenghesien / om met ghewelt de voorsz. ghestelde pretensien daer te dringhen / ende den Catholischen Standen een nieuw Passauws Verdrach af te parssen / als door onverdachtighe / welgemeynde vrundeliche handelinghe / welke tot bestandighe billijcke tractaten veel dienelijcker / als Vis & metus, eenen rechtshapen onghedwongenem verghelijck te soecken.

Soo veel nu die soo hoogghedundene krijghspressuren betreft / door welke oock der Ceurborsten ende Standen preeminenti / hooschepdt / Ser / Weerde ende vphepdt onderschepdelijck ghequetst / beschimpet ende onder de voeten ghebracht sijn soude / verhalen wy alhier weder / dat gheene / soo wy den Ceurborst van Saxens L. deses puncten halben met meerder door onse afghesanten voorsz. laten. Namelijck / dat wy ons doch goeder maten te erinneren hebben / wat soo wel te Mulhausen anno 1627. als oock nochmaels by neus verlopene Regensburgsche Conventsdach in namen des Ceurborstelijcken Collegie / als oock niet weyniger int besonder van beyden Ceurborsten van Saxen en Brandenburg L. L. oock ettelijcken anderen Standen / diesweghen meermaels voor en aengebracht : Wy stellen oec hierenteghen in gheen twijffel C. L. L. ende ghy sullen overwoghen hebben / wat wy by eerste aengheroerde Regensburgsche versamelinghe / als oock int besondere schrybens / tot onser ontlastinghe dickmaels daer teghen voorsz. gewend det. Gheijck wy ons dan niet versien connen / onse actien tot noch toe waren onse erijgen daer henen aenghesien / Ceurborsten ende Standen in hare weerde ende vphicheden indacht te doen / welck tot der selven ende des D. Rijcks behoudnisse gauts ende alleenlijck gherichtet / maer de onghelucksalicheyt onser regeringe / doen wy aller meest betrueren / dat niet soo veel door macht onser ende des rijcks vbanden ende wederwedigen / als door toesten ende heymelijcke voorsz. schuyvinge / hierenteghen / oock verhinderinge aller goede voorsz. lagen van den innerlijcken vbande / de saecken in sulcke verwarring gebracht / dat wy tot die ons alijdt behaechlijcke ozdentlijcke in des D. Rijcks insettinghen wel bedachtelijck voorsz. gestelde middelen / den vbanden wederstandt te doen / noymaels geraecken connen / deselve middelen nu hierentegen / daermede wy ons oec noch tot noch toe behelpen moeten / diermaten gheschepen sijn / dat het

86
vast anders niet sijn connen / dat dieselve niet de beswaerlicke eyndelijck van die soo daer onder syden bevonden worden : Als wy dan die overmatige onderdruckingen / geweldradige Concessien / ende andere sware excessen ende exorbitantien onser militia niet goet hepten / oock dickmaels ons aengebouden / indien ons deselve int besonder geclaecht / met exemplarischer demonstration te bestraffen. Dat genus militia ende der selver onderholdinghe betreffende / hebben wy / alijdt niet hoogher gewenscht / als oock noch / gelijc wie ons alijdt de last ende hooghe beswaringe / en onderdruckinge der Standen / dickwils gang metlijdich voor ooghen gestelt : Also oock goeden raet daer neffens gheopent connen werden / hoe het quaet te beter / en wat voor andere middelen voor handen sijn mochten / den vbanden met weyniger der Standen beswaringe profytelijcker wederstant te doen / gelijck oock gheen crijghen sonder dooztochten / monsterplaets etc. (: die excessen soo hieronder voorsz. gelopen sijn ende geremedeert connen werden alijdt wtgesondert / die wy niet billick achten :) ghebeurt werden moghen. Als wy dan onder anderen voornamelijck oec diesweghen den jongsten Regensburgschen Convent / wie voor aengheduydet / niet alleen ernstich ghesolliciteert ende ghedreven / maer oock in onse Keyserl. persoon / te rug stellende alle onghelighentheden / sels besocht / alsulcke Confilia van de samptlijcken Ceurborstelijcken Collegie te vernemen / daer ons niet / waer op men sich eyghentlijck te verlaten / ghesoent worden. Dan te gheswygen dat wy voorsz. gesien / wat het met verhoering der krijghshulpen voor swaricheyt soude hebben / t welck oock hier nae het werck sels betuycht : Wy ons daer om van sulchen wech / dewyl hy ons van den Ceurborsten aen de handt gegheven niet afgeven / soo veer wy tot den nootwendigen onderhoudt onser armaden door den selven maer eenichsiens gheraken connen : Moeten wy doch uyt aenghetoghenen C. C. L. en uwen schryben en ghemaect beslypt vernemen / dat sy oock de krijghshulpen voor gheen rijck middel achten willen / men doet oock by ons om gheenen rijcks dach aenhouden / daer toe ist C. C. L. en D. sels bekendt uyt wat voor oorzacken op de rijcks daghen nu meer tot geenen Slodt / daer toe sich alle Standen verstaen willen / te comen / maer een tijdt heer vast tot verwekinghe meerder oneenicheydt / ende misstrouwen wt gheballen / te gheswygen dese innerlijcke crijghen / dese jaren over / onder soo onderschepdentlijcken schyn aengesponnen / mer sulcken faveur vesler Standen voorsz. gheset / eyndelijck met sulcke haestige furie wtgeborsten / dat op rijcks dagen vande Defensie te handelen / niet alleen veel te laet / maer de trouhartige Standen des ghevaers halven oec altemael niet te samen te brengen geweest. Souden wy nu by sobanige gelegentheyt van saecken stil geseten / der vbanden moetwil aengestien / ons en der geboozsamen ons assiterende Standen lant en luyden ten roof ghestelt / het voornaemste deel der Ceurborsten en Standen des D. Rijcks uytroepen en exterminerē laten / daer hene dan der vbanden intentie alle gericht / hadden wy sulcx tegen Godt den Almachtigen / noch de weerde posteriteyt verantwoorden connen / wilden gock liever buy-

sentmael het leven verliesen / als dat wy ons sulcx in Historien soude
naer schryven laten / dat door onse nalatichyde / ende versuymenis / dat
schoone ghebouw des Roomischen Duytschen Rijcx / soo nu meer over de
800 jaren allen natien een wonder schycken gheveest / op eenmael in de
grondt soude gaen / ende vervallen. Veel weynigher dat wy onses deels
bebinden comen / dat weggen sulcke onse ende des H. Rijcx afghedronge
ne bescherminghe / als wy het veroorfaecken der Rijcx Standen selfs wy
ons anderer middelen / als die / soo in den rijcx Constitutionibus naer den
loop dier tijden gheordineert / noot vringhender wijsse ghebuycken moes
ten / daer mede teghen onse Capitularie / ofte de Constitutien soude gehan
delt hebben. Ende dat het met het Keigensburgsche aengetoghene goets
achten der Churboysken die meyninge soude hebben / als die selve in meer
gemelde C. L. L. en uwen aen ons ghelanghde schryven aenghetogen /
dat om gheeaerlep noot ofte ghebaers wille sulcke rijcx Constitutien /
men overschryden / ofte perwes te rugh stellen conne. Sullen daer
uyt veel Contraria des gheenen / soo tot noch toe (: voornemelijck de Ca
tholische aengaende) voozghebacht / verholghen. Welcke te verhoeden /
men die selve billijcker hare woorden selfs liedt uytleggghen / als dat sulc
ke teghens ons tot Argumenten soude werden ghebuycht / wie wy dan
uyt den selven / onses deels gheen ander verstant scheppen. Als dat men
doch buyten sulcken constitutionibus niet gaen soude ofte moeghe / wan
neer men namelijck tot foodanghe middelen / so inden selven voozghestelt /
als daer zijn de Rijcx versamelinghen / ende ordentlijcke beslypningen per
Majora der Crichs hulpen halven / ende hoe deselve ingebuycht sullen wer
den / wie int Rijck ghebuyckelijck / te gheraecken / hopeninghe hebben
mach / oock wanneer de tijdt sulcke beraetflaginghen toelaet / naerdien het
anders eenerelep dingh is / gheene insettinghen te hebben / ofte weggen
booshepdt des loops van tijden tot die Effect der ghesetten niet te con
nen comen. Dan of wel anders alle wetten hare Limitationes hebben /
soo blijven doch dese bestendich en sonder exceptie : Quod salus populi su
prema lex est ende Quod necessitas non habeat Legem. Daer toe behin
den wy dat eben die ons teghenwoordich voozcomende nieuwe Rijcx
verstaeninghen te Lypsich / niet alleen allen rijcx constitutionibus / aller
dings vooz sich self contrarieren : maer dat tot dien eynde wozt voozghe
baren / dat overmidts den teghenwoordighen toestandt des Rijcx / in het
selve eene sulcke afdeplinghe / als de Rijcx ordeninghen vereyschen / aller
dings niet gheobservert can werden / dat sulcx tot gheene prejudicie sulc
ker constitutien van den Standen ghemeypndt sy. Souden nu C. L. L.
en ghy / welke sonder ons consent gheen ius Armorum hebben / teghen
woordighen loops halven / vande Rijcx insettinghen afwijcken / konnen
wy jae niet vernemen hoe dat selve ons als overhoost int Rijck des gant
schen Vaderlants conservatie toestaet. En wat van dat schweert te voere
in den Turcken krygen by dese punt in meer gemelde Schrift aenghe
toghen / dat de verseeckeringhe der Crichs-hulpen in anno 1597. van den
Standen wederprohen / berust eben op dit fundament / naemelijck dat als
het de tijdt ende t ghebaer toelaet / dat men den ordentlijcken wech ghe
ghe

87
ghebuycken can : ghelijck het by den selven kirghen / daer men eenen
ghewissen vbandt ghehad / oock desselven aentocht altijt te vooren te ver
nemen wel gheschieden comen / die selve billick niet voozbtegaen. Wie
dan van weggen sulcke plende nootwendichyde / niet alleen anno 1605.
sonderlingh oock tot meer malen / inden tijdt desselven Crichs dat mid
del der Crichs hulpen byderhandt ghegrepen / die Standen sich oock
altijt mitgiddende daer over betoont hebben. Wy ghedencken oock uyt
desen modo Contribuendi, gheene gherechtichyde te maerken / ofte de
Rijcx insettinghen daer mede opteschorten / maer soecken niet anders als
onse ende des H. Rijcks bescherminghe / ende behordenisse / naedemael
het noch beeter / *Talem qualem, quam nullam habere Rempubicam* : scha
del oock niet C. L. L. en uwe ghedane voozwerpinghe / dat wy in on
ser Coninckrijcken en Landen door landt ende Dozsendaghen / die con
tributien / ende hulpen van onsen Standen verfoecken / ende inbozderen
laten. Dan wy van herten wunschen / dat ghelijck wy inde selve / so dick
maels wy willen / sonder uytstel tot Landt en Dozsendaghen gheraet
ken ons oock alle moghelijcke hulpen versien comen. Dat oock met den
Rijcx versamelinghen / ende bewilliginghen soo haestich vooztecomen
ware / soude als dan aen der selver aenstellinghe ghewisselijck niet man
ghelen laten. Naedemael wy nu voornemelijck dese tyt / mit den Sweet
schen Crich belemmert / ende deselve wie alghereets aenbancks ghesepdt
sulcke prozessen ghedaen. Als is ons niet alleen hooch en vzeindt vooz
gheromen / dat by desen soo naerdenen den ende wptingeretenen vbandt
ghebaer / van C. L. L. en W niet alleen / hoe desen vooztbreekenden ge
welt mochte syn te bejeghenen / eenighen raet ofte troost / in soo wptlo
pighen aenbzenghen aen ons gesonden / dat oock gants niet deses Sweet
schen Crichs met eenighen woort wordt ghedacht / sonderlingh wy noch
daer-en-boden uyt voorn. schryven ende beslypt astenemen / welker ghe
stalt ons alle middelen tot onser en anderer gehoozsame affisterende Stan
den bescherminghe / onder den Tijtel onijdelijcker onderdruckinghen af
ghesneden / ende wy onder den schijn eener onderdanichste beede / de
Crichsbeswaernissen aftehelpen / in het hoochste ghebaer examit werden
willen.
Het welck ons dan billijck deste meer naerdenelijck voozcomt naer
dien wy ons oock hier by te ghemoet voeren / dat ghelijckwel van den
samptlijcken Churboft. Collegio in der selver antwoort op onse Keysr.
propositie het daer voor ghehouden / of wy soo veel den aenbanck sulckes
Crichs betrefte / meerder correspondentie met den Heeren Churboysken
plegen comen / dat doch nochte van wegen de belegheringhe der Stadt
Straelsunde / nochte de voozhebbende Crichs ghereetschap aen de Gost
Zee / overschickinghe des secours in Puyssen / noch weggen de Translatie
des Hertochdoms Pdeekelenburch / de Kroon Sweeden eenighe ghe
boechelijck schyn hebbe / ons ende dat Rijck vbandtlijcken aentegrijpen /
in overweginghe sulcx saecken waren / soo int H. Rijck / der selver grondt /
ende bodem voozgevalen / daer in Sweeden ons soo weynich / als sy
geern sien wilden / dat hem van anderen in synen Coninckrycke gheschie
de / int
W ij

be/int gheringste gheen maet te stellen hadden; Dat ooc onder bezynne
hoge potentaten niet nieuws/ daer dickwils d' een den anderen ten deel upt
kracht van verwantschap / ten deel older alliantien ende verbontent
halven / sonder eenighe rupture in noot hulp en bystandt doet / diesghe
lic van de Croon Sweeden wel selfs gheschiet / daer dooz dan den selven
niet toestaet/wat des Hartochdoms Meeckelenburch halven ghepassiert
dewyl het selve een ontwijffelijck Lehen ende Vorstendom des Rijcx be-
treffe sich sulcx aentenemen/ende gelijcksaem dat arbitrium in Rijcx saken
te usurperen: dewyl al te vozen de Hooglosselijcke Ceurovostren des Rijcx
sich by onsdiesweghen gheinterponeert / ende niet te twyffelen of wy
soudengenadigst geneycht syn/de Meeckelenburchsche saecken in sodant
ghen staet te richten/daermede sich niemandt / ober gheweygherde / ende
afghesnedene defensie te beklagen oorsaeck soude hebben. Wy nu hier
dooz de onrechtveerdicheydt/der Sweetsche wapenen teghens ons / ende
des D. Rijcx Standen bewesen hebbende / ende vooz sich selfs alle de
weereit sulcx bekent synde: Alsoo blyct te ghelijck daer upt de nootwen-
dicheydt/onser justitie afghedronghene bescherminghe / dat wy doch niet
vermoeden sullen dat yemandt ons de schragen der Rijcx constitutien so
engh spannen/dat wy daer dooz het Rijck selfs / ende des selfs Standen
sonder alle teghenweer te gronde gaen laten moeten. Daer heer dan on-
ses achtens den so hooch upt veel gheclaechde Crjchys beswaringhen ont-
stanen onlust/petwes ten besten / oock sonder sweertstreeck te helpen ghe-
weest/ende noch sijn mochte: Wanneer een meerder te samē settinge der
lidmaten/des Rijcx mit haer overhooft/vanden byant gespuert/desselve
ghesauten niet soo wpt ghehoor gegheven/en hy daer dooz gelijcksaem in
versekeringhe ghesteldt/dat hy sich van veelen gheenes wederstante te
bezoghen/ende den oberighen deele neffens ons van wegghen ontteckinghe
der hulpen de bescherminghe wel swaer ghenoch vallen soude. Daer
by ons gelijckwel noch smertelijc te gemoet gaet/ dat sonder onse schuld
het misvertouwen teghen ons soo hooch ghewassen / dat die Standen
oock haer eygheene rupne niet int acht nemen/ ende in bedencken trecken/
wat haer daer op voozghevaer ober den hals hanght / wanneer sy eenen
uytlandischen Coninc/welcke oock dierghelijcke hope op de Croon Do-
len heeft / als haer selfs bekent is/ nu meer vast midden in den D. Rijck
diermaten toe sien/ende aen lant en lupden sich stercken laten/dat den sel-
ven hier naer/wanneer het hem ghelucken soude/seer beswaerlijc te bes-
ghenen/ende die overmatighe begheerte vzeemder heerschappy / soo ghe-
meyulijck dat gheluck der wapenen volcht/ in toom soude zyn te holden.
Onses deels wpsen ons de plichten/so wy den D. Rijck gheswozen daer-
henen dat uytterste wijder met Godlijcken bystandt/die ons in gherech-
te saecken oock in de grootste ghebaerlijckheypden nopt verlaten: Ons
ende der ghetrouwen Rijcx Standen bescherminghe aentewenden: Ons
oock hier toe aller betamelijcke middelen / die ons Godt/die natuyr / dat
heercomen/in dierghelijcken val / als ooc de gesetten ende ordeningen des
Rijcx toelaten te ghebruycken. Wt welcken dan oock E. L. L. en ghy
ghelijck vals ghenoech astenemen hebbet / of dese versieninghe tot den
selven eynde / tot welke sy oock aenghesten syn soude / als tot ver-
lijck

lichtinge der wegen nootwendiger contributie ende anderer Crjchyslasten
petwes beswaerden standen/in eenerley wegen gereycken comē. Als wy
dan sulcx onses deels gants niet bevinden/dan noch lichter een / als dub-
belde Leger's/ooc een beswaerlijcken byant/als overwinnēde en spne vic-
torie na hangenden byant/maer ten alderswaersten beyde te verdraghen.
Wat in den Neder-Sarischen Creys vooz wepnich jaren onder gelijcken
decmantel den Standen/en vooznamelijc den armen onschuldigen onder-
danen vooz eene verlichtinge geweest/hebbē sy na onsen veelvoudigen va-
derlijcke waerschouwvingen/ en vermaningē leyder int werck erbaren. Wy
besorgen ooc onser's deels daer by ten hoochste/gelijc dese verbattinge veel
meer universal/en vast dat gantsche Rijck begriypt/dat ooc also de schadelijc-
ke effect des te erbarmelijcker sich wtgieten en dat D. Rijck daer or der wel-
gans te gronde raecken mochte / daer van ons als dan niet voegghen nie-
mant de schuld sal toemeten comen. Dewyl ons nu als Roomsche Keyser
en Overhooft/alle wegen opleyt/oock ons Keyserlijcken ampts is/desen
besoerlijcken onheyl tijtliche boozte comen/en dan oock dierghelijcke ver-
bontentissen/en voozangerorde voozhebbēs Crjchysseparatie/ sonder on-
se/als Roomschen Keyser's/voozweten/consent/ ende inwilliginge geenes
weechs toegelaten mogē werden/maer so wel den algemeynen beschreven
recht/en/als ooc onse en des R. Rijcks insettingen/ordeningen/en constitu-
tien/ooc onser in tijt aen E. L. L. en u gedane afmaninge gantschelijck
en tegen/en by hogen en swaren daer in wtgedruete en bestemde peenē/en
straffen expresselijc verboden. Het besluyt oock voozu. convent's vast daer-
henen gherichtet/dat men sich der upt nootwendicheypt gebuyeten contri-
butions middelen (: daer ons doch eenighe andere hulpen ofte media den
byant tegenstant te doen/niet getoont worden:) als ooc anderer nootwen-
dicheyden sonder welke geene defensie voozgenomen werden mach/afte-
snyden/en gantselijc den selven/als ooc onses R. Edicts/dat is des religio-
uzes Execution selfs sich tegen te stellen gemeynet. Het welc dan sake so
inden D. R. L. ongehoort/en dieswegen op geene Creys Defension (: men
wille dan ettelijcke particuliere Standē inruppen/oberde handelingingē/
des overhoofts selfs richter te sijn: en de wapenē so alleē met consent eenes
R. L. naer tgebruyt der Rijcx ordonnantie gebuyet comē werden/tegens
den selven selfs en spne legers te wenden/) niet mach getogen werden/en
wy dan ooc sulcx te lijde ofte aentesten geensins/gemeynt syn. Hieromme
so vermanen en bevelen wy E. L. L. en D den voozgemelden tot Lyplich
hereenlijcken Chur. Vozten en Standen samptlic/en een pederen inson-
derlic hier mede/dat sy van de voozangerorde Crjchys verbattingen/
en voozhebbenden wervingē gantselijc aflaten / en daer mede inhouden/wat
dien aengaende algereets int werck gerichtet/sulcx affstellen/dat geworve-
ne ofte bestelde volc te peerd en te voet/ooc daer toe aengenomene hoge en
lege beveelhebbereen/ weder afsdanchen/en dmitteren/ooc daer by gehooz-
saem en also betonen/gelijc sy het/ als onse ende des D. R. getrouwe Cur-
vedanen/ende oopliggende swaren plicht te doen schuldig / en wy ons gāt-
schelijc tot haer versten/daermede daer dooz veel meer tot dē gewunsten
nootwendigen vzeede/als meerder blootvergietinge oorsaeck ghegheven;
Ooc

Oock ons Keyserlijcken Grijschvolck den onontbeerlijcken onderhouden
Versamelinghe / ende Doortochten / als sulckes alles het voor ooght
swebende/crijghsgevaer (:ende deluyt ooc ons volck allerdinghs / ten deel
uyt mangel nootwendigen onderhoudts / ten deel dooz cranckhepdt ende
andere wegen afgenomen :) nootwendich berepcht/niet gespaert werdt
Op dat wy/ in val dese Vaderlijcke afmaninghe / ende waerschouwunghe
niet naergeleest / niet genootsaecht werden/ die scherpe middelen ende re-
medien voor de handt te nemen/welcke soo wel tot reddinghe onser Key-
serlijcke authoriteyt / ende hoochepdt / als oock onser/ ende anderer ons
aenhanghende Rijck Ceurvorsten ende Standen periclitierende landt en
luyden / des D. Rijck insettinghen en ordonantien sels ons in de handt
gheven. Dewelcke wy te ghebruycken veel liever ontlast sijn wilden
daer heen wy dan voor ditmael / dese onse trouhartighe / vaderlijcke ver-
maen en waerschouwinghe (: ghelijck wy dan uyt recht metlijdelijcken
ghemoet / by alle verloopene crijghen/ dierghelijcke Deherationes voor-
gaen laten :) int beghin voorwenden willen/ daermede wy te ghelijck
ons misballen / ende dat wy in dese teghen de rijckconstituten sijn den
de / sonder onse weten en wille / oock sonst hebbende rechtmatige dooz-
saeck de beslotene krijghsverbatinghe ghenes weechs ghedulden comen
tot pedermenichlijck naerichtinghe / ende daermede sich niemant der
onweetenhepdt int toecomende te ontschuldighen hebbe / ooytelijck be-
tuyghen ende contestieren. Wie wy ons dan gantschelijck daer toe ver-
laten / dese onse Keyserl. afmaninghe sal van den ghehoorzamen Stan-
den in behoortijcke acht ghenomen/ ende daer dooz de extrema verhoedet
worden. Als doen wy ons hierenteghen den ghehoorzamen alles Key-
serlijcken Schuts / handtbiedinghe ende protectie / by renes pederen be-
sonderen / als oock int ghemeyn hebbende bypheyden / rechten ende ge-
rechticheyden/ insonderheyt landt ende religionbydes/ genadichst ende
byzundelijck aanbieden/ blyven oock nochmaels daer toe ghenepcht/ wan-
neer ons maer eenighe doentijcke wegghen en middelen vertoont werden/
hoe wy sonder alle / ofte oock met wepnigher beswaernisse der Standen/
den regentwoordighen ghebaerlijckhepden bezegenen mogen/ dat wy de-
selve geern voor de handtnemen/ ende aen ons ghewisselijck/ wat tot be-
stendighe rust / seckerhepdt ende welvaert des rijck immers ghedijen
mach/niet willen ontzoecken laten. Wy hebben oock alghereets sulck
ke Ordonnantie ghemaecht / ende onsen krijghsvolck voozgheschreyven/
daer by wy oock onses deels vast te blyven meuen / dat sich niemant
gheweltdadigher Concussie/roof/ plondering / ende dierghelijcken ons ale-
tijdt hoochmisvalighen excessen int toecomende sal te beswaren hebben.
Soo wy E. L. en u. ende pedermenichlijcken te weten dooz dit opene
Patent aenduyden willen. Sijn en verblyven etc.

Ferdinandt
Phil. Sralendendorf Vc
Arnoldin van Clarsteyn.

Inghelijcks is aen allen bevelhebbeten ende gemeyne Soldaten/ sich
inder protestierende Vorsten dienst te begeven / op hooghe straffe verbo-
den by een besonder Keyserl. Mandaat.

Welcke bepde placaten seer cleyne operatie hebben ghedaen ; dewijl
de vereenichde Protestanten hier uyt siende wat haer te verwachten
stont / daer dooz te pberiger beweecht sijn gheworden/de lichtinghen tot
haer epghe bescherminghe voozghenomen/ niet alle moghelijcke vlydt
booztesetten/ ende te continueren : Soo dat sy in seer cozten tijdt mach-
tighe troupen op de been hebben ghebracht.

Ghelijck de protestierende Vorsten te Lypsich/ alsoo hebben die bande
Paepische Ligue te Dinckelspul eene te samen comst ghehouden. Waer
op sy hebben gheresolueert een nieuwe armee te lichten onder den Grave
van Fuggher / om de selve tot uytvoeringhe van hare besseynten te ghe-
bruycken.

Op dese tijdt spuder verscheyden teyckenen inde Locht ghebeurt / dooz
de welke / als twijfelachtighe maer droevighe voozduydinghen de toe-
comende en aenstaende swarichede wierden te kennen gegeven. Den 18.

en 19. Junij/hebben boven Asscherleben inde Graesschap Mansveldt/
ontrent 5. upren twee daghen lanck op ghelijcken tijdt naer malcande-
ren/ aen den klaren Hemel twee stercke Chrijchsteeghers sich tegens mal-
canderen vertoont. Het een is uyt het Suden 't ander uyt het Noorden
gheromen/ de selve sijn op den anderen/ghelijck dooz de Sonne/daer heer
gheroghen/ende hebben met malcanderen heftich ghestreden/ also dat het
heyr uyt Middernacht / dat andere uyt den Middag bepdemalen over-
wonen/ende de Victorie bevochten. Het welke niet alleen de verstan-
dighe/maer oock het ghemeyne volck/naer de manier vande menschelic-
ke conditie/ het argste vreesende niet als by gheval/ ofte dooz natuerlijc-
ke oorzaken geschiet te sijn/maer tot een teyckē der over het Hooft han-
gende elenden upleyden. Cozts hier naer is de grouwelijcke verstoringe
der treffelijcke / ende wydtberoende Stadt Marchdenburch voozgheval-
len. Waer dooz den Keyser verhobeerdicht spude / om sijn val des te
eerder te haesten/gheresolueert is gheweest de protestanten met gheweldt
te dwinghen haer aenghenomen volck afstedaucken. Tot dien eynde hy
den Grave Eghon van Furstenburch / met het uyt Italien ascomende
Legher commissie ghesonden sulcx in den Swabtschen Creys te begin-
nen : die welck in cozten tijdt/Ravensburch Kempten Remminghen/de
Stadt Ulm / ende den Administrator van het Der tochdom Wirtenburg
ghedwonghen heeft/haer aenghenomene volck/ende het Lypsigher ver-
bondt te cassieren. Het welck hy inghelijck int dooztrecken in Franc-
kenlandt int werck heeft gheselt / ende sich voozts by Tilly ghevoecht.
Inghelijcks heeft hy ordze ghegheven aen den Grave Fuggger ende den
Generael Tilly om in Hessen ende Sarsen met hare trouppen te ruckē
om het selve aldaer oock by de handt te nemen ; ghelovende uytsoodan-
gjen goeden begin dat de rest vorder welghelucken soude. Dan dooz den
gheluckighen voozganch der wapenen des Coninc in Sweeden die op
die tijdt de Elbe passerde / ende sich te Werben gheweldich beschanste/

Cleyn
operatie
dese
Ligue

Verfame-
linge der
Ligue tot
Dinckels-
pul.

Teycken
inde locht.

De Keyser
geeft com-
missie aen
sijn Viceroy
Obersten
om de pro-
testanten
haer volc
te doen cas-
sieren ende
inbal van
Wengrin-
ge deselve
met gewelt
te dwing-
gen.

15 den

is den Generael gedwongen geweest / syn voornemen opteschoten / ende syn hooft weder naer de Elbe te keeren / om den Coninck te ghenstaend te doen ; niet seer kleynen voorspoet / alsoo hy op dien tocht syn hooft gheveldich heeft ghestoten / ghelyck voors desen verhaelt is. Waer door hy onghebuidich spnde / ende synen moet soeckende te coelen / naer dat hy iterative last had gecreghen vanden Keyser / tegens den Coninc niet vrychtbaerlijc siende uytterichten / opgebzoken / ende naer Saren sich gewendt. Ende nae dat hy inde Graefschap Mansveldt omtrent Asscherleben sich hadde geconjungeert ofte gheboecht by de armade ghevoert door den Grave Eger van Furstenburch / heeft hy daer op tot S. Churb. Dooz. in Saren gesonden den Generael van artillerije Graef Hannibal van Schonberch / den Heer van Metternich / ende den Commissaris Rup / en door deselve van hem begeert te weten / ofte S. Churb. Gen. wilde vrynt of vryant syn / of hy wilde overlaten al syn aengenomen volck / om den Coninck uyt het lant te dypden / ende of hy den Keyser selen in de Sarysche landen wilde vryant en quartier geben / ofte niet. Als nu S. Churb. Dooz. sich hier anders ober verclaerde / dan hy wel ghemeynt hadde / verfael melde hy by Hal / al het Keyser. vole / van meeninge spnde daer mede in het Churb. Dooz. tot Saren te vallen. Om welchen inbal te verhoeden / S. Churb. Dooz. tot Saren den 24. Augst. met syne armade uyt het voors Lypsich geslagene leger / na Torgauw opgebzoken den Elffstroom / en den pas tegen vryantlijcken aenbal te verseecken. Hier op neemt den Generael ten eersten Werfenburch in / besette de selve plaets met 400. man liet de Sarysche garnisonen / daer in leggende afstrecken / en deese swaert datse in wtelycke maenden / teghens den Keyser niet en souden dienen / daer na verohert hy de Stiften Raumburch / en Zeitz neffens andere voors name Steden ende ampten / aen welke plaetsen seer qualijck met S. D. Cantzler en Regierings Raden en andere Officieren / welke men ten deel met stricken om de kop gewzongen / ende de dypmen ingeschroeft / ooc met openbare schendinghe der wyfs beelden / roben / plonderen / branden / en veel andere ongehoorde groufame excessen / erger als barbarisch ghesupset / en sich hier over noch / dat men het selve aen andere S. D. Steden ampten en onderdanen ooc also maecten wilde / uyt druckelijc verlypden laten. Niet tegenstaende om dese Stiften op deselve tijdt een goetlijcke onderhandelinghe te Franckfort aende Main gehouden wiert. Door welke rebener de Churb. Dooz. om syne landen ende onderdanen voort uytterste verderf te behoeden / naer rijpe geplegene deliberatie besloten heeft den Coninc in Sweden / tot assistentie te roepen. So haest den Coninc vernomen hadde in wat terminis ofte ghelegentheyt de saecken aldaer stonden / is hy met syn meeste volc (: naer dat hy in het leger tot Werben goede ordje gestelt / ende het commandement den obersten Baudis gelaten hadde :) op Wittenberch getrocken / medenemende alle het volc van Katenauw / en Brandenburch. Ende is den 3. Septembrijs voors de selve Stat met syne trouwen ober de Elffbrugge ghepasseert. Volgents den 5. tot Dieben aen de Muldauw / sich met het leger van den Churb. Dooz. van Saren / by welchen ooc den Churb. Dooz. van Brandenburg geweest / dat aldaer daech te voors

Legatie van Tilly aen den Churb. Dooz.

Tillys inbal in Saren.

Wat door den Churb. Dooz. te Coninc te hulp roep.

Conjunctie van Sweedsche en Sarysche leger.

ten aengecomen was geconjungeert. Het welke Tilly sich roys voors het treffen niet heeft inbeelden comen / als hy oock daer van de tijdinghe creech. Alwaer in den aenbanck is beraetslaget gewzorden / hoemen den vryant bejegenen / ende of men het tot eene bataille aencomen laten / ofte temporisando des vryants forte ende desseynen soude breecken. Den Coninc is van die meyninge geweest ende heeft geraden / noch eene clymentijc met het generael treffen intehouden / naerdemael sulcx twijffelachtich / ende Tilly seer sterck was / en dat men alles niet op eenmael het gesuc committeren / ende het gantse wesen door eene slach in ghevaer setten soude.

Beraetslagunge hoe Tilly sal tegen Saren

Maer de Churb. Dooz. heeft sterck op eene slach gedzongen / voorsgebende dat anders de vryant uyt syn lant niet te bzingen / veel wrymiger hem mogelijck ware / de bepde / als syne en des Conincks armee / met vryant en andere nootdursten te versorgen / dewyl de vryant het beste deel syne lants in had ; Radende tegen den vryant naer Lypsich toe te avanciren / ende den selven met macht te bejegenen / ende is vast op syne meyninge ghebleven / also dat de Coninc epndelinghe ooc daer inne geconsenteert heeft.

Resolutie tot den slach.

Wits 't welke syn bepde d'armeen volgenden daeghs den 6. Sept. tot Dieben opgebzoken / ende op twee mijlen na by Lypsich ghemarcheert / welke Stadt Tilly den selven dach met accoozt ingenomen / daer in 3000 defensioner vanden Churb. Dooz. ghelegen / welke sich aenbancks in de afbrandinge der kostelijcke voorssteden dapper betoont / daer na geenen schout verwacht / maer de Stadt sonder noot / op een slecht accoozt hebben obergegeven. Des anderen daeghs / heeft sich ooc het kasteel der Stadt Bleisburg genaet alwaer Wobelius op commadeerde / die de Churb. Dooz. meerder betrouwt hadde / alleen op bloote dzeggementé overgegeven. Daer op de Legers volgenden Woensdach den 7. spnde den dach Regina in schoone ordje voort geruct / ende den vryant in Godes name moedich onder de ooggen getogen. De Conincklycke armee heeft vande gantse slachordeninghe de rechter / ende de Sarysche de sincker handt gehadt.

Tilly neemt Lypsich in.

De Conincklycke armee was ghedept in rechter vleughel / Batalie ende sincker vleughel / inde avanguarde des rechter vleughels / welke de Coninck selfs commandierde / stonden de meeste ende best gewapende Ruyters vermenght met gherommandeerde Musquetiers / waer van men de operatie int treffen sal sien / wte oock in de avanguarde desselven vleughels / by welke den Generael Paner verordineert was inde avanguarde der Batalie stonden vier bygadepiecken / met hare Musquetiers / namelijk Heer Teuffel / Aelio Ofenstern / Erichand en Winckel / inde arterguarde der Batalie stonden drie andere bygadente weten de Graef van Churn / Hebron / en Witzdom

Ordre der Conincklycke Sarysche Batalie.

Dit bou/ende achter de selve twee Regimenten Ruyter. Op de linker
vleugel daer over de Veldt Marschalck Gustavus Hoorn het bevel had
stonden de oberighe Ruyter ghedeylet als die rechter in abantgaurde
en arrierguarde / met ghecommandierde Musquetiers vermengt. De
Sarische waren insghelijcks in goede ordre ghestelt. Op welke voet sy
t samenlijck sy gheadvanciert.

Tillys 02
02e

Tilly t'voorz. aenmarcheeren vernomen hebbende heeft sich tijdelijck
met sy Leger/bestaende in 25 Regimenten te voet en 9 te peerd een mijs
van Lypfigh begeve/sich des wints versekerd sy vole in batalie gestelt/
op eene voor hem welgheleghene plaets/sulcx dat hy eene hoochte inne
behielt/ende teghens het aen comen/eene kleyne lechte/wesende eene ta-
melijcke spatie/voor sich hadde; dewelcke hy tot de Batalie hadde ge-
destineert. Op de andere hoochte heeft hy ettelijcke 1000 peer-
den totte abantgaurde ghecommandiert / ende noch eenighe duysenden op
de syde verborghen ghehouden. Als nu de Coninck dit quam aentessen/
heeft hy terstont ettelijcke quadrons Ruyteren vooraenghesonden / met
intentie om eenighe ghevanghenen te becomen / ende des vbandts booz-
nemen uptespeculieren/waer door beyde partijen seer sterck aende ande-
ren ghecomen. Maer de Tillysche hebben sich allenstons tot haer gres
gheretireert. Soo dat den Coninck haest dese eerste hoochte bygecomen
is/ende op de andere syde des vbandts heele bataille int ghesichte creegh.
Maer dien nu S. Maj. vermercte dat Tilly sy gheschut soo avantag-
eur plante/daer toe den windt te voozdel hebbende/ heeft hy bykans twee
upren lanck met schermtuseren hem ghedrapd ende ghekeert nae de rech-
terhandt, meynende den windt te ghewinnen/maer ten heeft niet gheheel
sy comen. De vbandt heeft int eerst met sy gheschut op de linker
vleugel/bestaende in de Sarische armee beginnen te spelen/want Tilly
alreede voor haer aencomste/daer van condtschay had / ende daer op sy
oogmerck nam/dewyl de Churvozt: armee nieuw geworpen volt was/
soo wilde hy de selve des te lichter in disordre brenghen / ende daer nae
met dies te minder teghstant die Sweedtsche slaen. Het eerst is hem
wel gheluckelijck/maer het andere qualijcken ghesuccediert.

Sarische
ende blucht
geslaghen.

Want hy (: naerdien hy den Churvozt van Saren niet wel tijdt gela-
ten/om sich recht in posture te stellen/ende syne stucken te planten / son-
der ophouden met groote furie/ook met Granaden upt heele Kartouwen/
daer van ettelijcke bewijse tamelijck oft en verroest / met ghespronghen/
ende noch gants sy ghebonden worden/op beyde de armaden geschoten/
het welke de Sarishe int eerste en bykans twee upren met groot ver-
lies upghestaen (: op deselve niet ettelijcke Regimenten Curassiers ver-
Obersten Croonenburgh heeft treffen laten. Waer op het Sarishe volc
van verre een salve gegeven/ende sich begonnen op de loop te stellen / son-
derlingh het geel/ende rode Regiment / ghelijck mede eenighe heele con-
pagnien te Peerd by Orangie geboert: En alhoewel den Churvozt sich
ten upersten bemoepte / ende met den deghen daer op heeft ghehouden/
heeft hy sulcx doch niet beletten comen/ende is daer door mede in disor-
dre ghecomen / ende op Eplenburgh gheretireert; Tilly heeft daer op
eenighe

91
eenighe quadrons Croaten deselve naerhouwen laten/dewelck door vier
Dendels ghecreghen / neffens twee stucken gheschut / ende tamelijck veel
van de bluchtighe hebben neder ghehouwen. Den Generael/ soo gheseyt
woyd/ upt die gheluckich beghin ghewisse hope hebbende dat het vorder
wel soude gelucken/heeft eené expressen aen den Keysar afgesonden/ en he
de Victorie aendien laten / maer het teghen deel is daerop gebolcht.

Want als den Con dese Churb. Sarishe armee also heeft in de blucht
ghesien/soo heeft hy begost met opgheheben handen Godt aenteroepen.
O ghystercke Godt, voor wiens eere wy nu vechten, is het uwe Goddelijcke
wille, so bewys uwe macht, aen onse vyanden, ende gheeft uwen name de eere
ende overwinninghe. Heeft daer op begonnen de syne te vermanen: Also
het beter ware ridderlijck ghevochten, ende ghestorven, dan schandelijck te
vluchten; daer ware nu geen ander middel, sy souden hem in Gods name vol-
gen, die conde ende soude, de Victorie gheven. Daer desen heeft S. Maj.
eenighe troupen op die Crabaten gecommandeert/dewelcke deselve meest
alle hebben verslaghen/de Sarishe Dendels/ ghevanghen/ ende gheschut
bieder verobert/en daer va gebzacht. De meeste deel vande Sarishe ruy-
terij hebben neffens den Veldt Marschal Arnhem / en Obersten Dau-
ben by de Conincklycke armee vast ghehouden: Ende dewyle den Co-
ninck ghesien heeft/datter gheen ander middel oberich was / dan met ge-
wel den schade met des vbandts gheschut gheschiet/ astewenden / heeft
hy met Arnhem ghesolviert op des vbandts armee aentedynghen/
ende het uperste te versoeken: Heeft daer op een goet deel vande Ruy-
terij pas a pas ofte voet voor voet advancieren laten/achter de welke ee-
nighe Regimenten Musquetiers tusschen beyde waren ghestelt/ als vo-
ren gheseyd is/hebbende dese last/om als dan eerst te schieten/ als sy nae
genoech souden sy: het welke oock gheluckich is aengegaen/ door dien
den vbandt (: die meestendeel wel ghearmeert/ende met goede peerden is
versien gheweest:) ghelijck een muire vast ghestaen / ende sich op dese
Musquetiers niet vermoeyt heeft gehad / die oock tot haer voornemen
gecomen zijn/want die vant eerste gelid op de aerde syndegaen liggen/de
ende staende/hebben sich ondertusschen de Ruyters gheopent / ende de
Ruyterij gheweldich en in goede ordre vuyt ghegheven/ soo dat deselve door de
groote moordt haest in disordre quamen / daer op de Sweetsche Ruyte-
rij mede strax ghetrest/ende alsoo des vbandts peerde volck / naer een
langhduurich bloedich ghevecht gheheelijcken op de blucht gheslaghen.
Daer op den Coninck met gheweldt op het gheschut aengheset/ ende het
selve verobert/waer toe hem syne kleyne stucken / dewelcke hy voor elk
Regiment hoerde/ende seer licht sy voortebrenghen gheweest / seer wel
te passe quamen; Als nu sijne Maj. dese disordre indes vbandts ruy-
terij gebzacht / doen heeft het voozts op de bataille van t'voet volck/ be-
staende noch in vier groote Spaensche Bataillons van seften regimenten
gelben moeten / ende is het neder houwen aldoe eerst recht aenghegaen/
tweleke

Gebet des
Coninck en
syne ver-
maninghe
aen de
Soldaten
waer op
bolcht het
gheneraal
stellen.

twelck heeft geduert tot seben tyren inden abondt / doent duyfter wiert; twelck den vbandt wel te passe quam (: wandt indien de duyfiere nacht niet ware ghevolcht / soude noch hooft noch sterdt van de infanterie daer van ghecomen sijn :) overmits hy de Stadt Leppsich noch tot sijnen vorzel in had: Wandt den obersten Dauben neffens noch een regiment tot booz de poozten deselbe heeft verbolcht. Synde alsoo dit treffen dooz de nacht gheeyndicht / ende ghescheyden worden. Waer op den Coninc den Almachtigen Godt selfs / met herte en monde heeft ge- dancet; ende dancken laten: Alle het volck op de Walplaets wederom in volle batalie ghestelt: vier doen aensteecken / hem daer by ghelept ende wat gherust / de wyl hy sich den gheheelen dach seer hadde afgematteert. Onder geduprende rust is den Hertoch Adolph van Hollsteyn, den welcken des heeren Baudissen Cap. Lieutenant Waltersdoz gebangen hadde / tot den Coninc ghebrocht gheworden / die hem een goede lesse heeft gegeven om dat hy tegens sijne religie ende conscientie / ooc sijne gantsche familie gedient hadde / ende daer naer teghens hem gesept / dat hy sich verbljude / dat hy noch int leven / ende in sijne handen en ghewelt ghecomen ware: Ende dewyl hy dooz 't eene knije gheschoten was / heeft Sijn Maj. hem op sijn woort naer Eplenbozch repfen laten / neffens den Grave van Man- velt, oock ghevangen sijnde / om sich aldaer te laten cureren: Dan hy is van sijne quet sure cozts daer nae gestorven. Noch den selven abont is de Generael vande artillerie de Grave van Scomberch in een vergult harnas ghebonden / en de Generael Major Overste Erft naeckt vanden Hertoch van Holstejn gekent geworde. Den Generael Tilly heeft aldernaest den Hert. op een seer moede peert ghehouden / wiste anders niet dan dat hy gequert ware: Maer waer hy is heenen ghecomen / dewyl hy cozts daer op ge- vanghen wierdt wist hy niet: Dan hy is dooz de duysterheydt daer noch afghecomen / met den Veldtmarscalc Graef Maximiliaen van Pappenheym ende den Grave van Furstenberg; doch alle drie ghequetst. Neffens de booz- gaende is noch ghebleven den Oversten Baumgarten, neffens veel andere hooghe en leghe officieren / soo noch verborghen ghehouden. Dese sijn van Keysers spde ghevanghen gheworden.

Gebange-
 ne ende ge-
 blevene
 Officieren
 van de
 Keysersche

H. Overste Corvino.
 H. Overste Blanckhart.
 Verscheyden Oostenrijcsche Graven en Wypheren / so onder den Grave van Fuztemberch Ritmeester ende Capitauen gheweest.
 H. Commissaris Walmaroth.
 H. Overste Wachtmeester Cratz.
 Wolff Winckelman, ende veel andere officieren / soo ten deel den Coninc / ten deel den Ceurbozst by sich hadden.
 Diergelijck bloedich en hart treffen / waer in soo veel manschap op het veldt is doot gebleven / wel in twee hondert jaren niet gheschiet.
 Zoo dat dese victorie daerom dies te heerlijcker is: hoewel S. Maj. veel Oversten (: de welke ghelijck jonghe leuwen / met haer volck sijn aenghegaen :) daer by heeft toegeset: Als namentlijck op sijne sijde te peerd.

Den

Den Oversten Halle / dewelcke niet verre van Wittemberch op de noetse ghestorven / ende dooz den navel gheschoten is gheweest.
 Den Oversten Dammitz.
 Den Oversten Corville, Generael over de Cavallerie.
 Den Oversten Calenbach.
 Den Ridmeester De langhe Frits.
 Den Ridmeester Sralendorf ende Heer Georgh van Adergast.
 Te boet / Den Oversten Duyvel, Vryheer, dooz en dooz gheschoten / de- welke Sijn Maj. neffens de andere booznamelijck is beclaghende.
 Den Major Schelle, doodelijck getwondt.
 Vande Ceur Sarische spde sijnde ghebleven.
 Den Sergeant Major Generael, Hans Rudolph van Bindauf.
 H. Overste Wachtmeester Haubolt van Starschedel.
 H. Overste Wachtmeester Peter van Heibildorp.
 H. Overste Wachtmeester Lammiger.
 Capiteyn Kokeritz.
 Cap. Willensteyn.
 Ridmeester Musculus.
 Ridmeester Carlowitz en sijn Cornet.
 Cap. Gerich, ende veel andere Officieren / Lieutenanten / ende Deen- drijcs.

Geblevene
 op des Co-
 unick ende
 Sarische
 spde.

Wan beydersyden sijn op de Wal-plaets ende inde blucht omghecomen ofte ghevanghen over de 15000. mannen.
 Volghenden daeghs den 8. Sept. naer den stach sijn 130. Vaendelen ende Cornetten aen Sijn Maj. ghepresenteert / neffens 25. van des vy- andts stucken / ende alle de amunitie.
 De Keysersche hebben tegens den Coninc dese abantagie gehadt.
 1. Eene geruste armee.
 2. Locum Opportunum dat is een bequame plaets / ende behoort lij- ken tijdt om hare batalie te stellen.
 3. Den wint / welchen den Coninc nochtans dooz sijn crijghser- barentheyt half heeft ghewonnen / gelijk voren gesept is.
 4. Alle versocht oudt volck / bestaende nyt de kern van alle natien / soo langh althijt victorieus / noyt upt den velde geslaghen / ende immers soo sterck / als den Coninc ende de Ceurbozst van Saren.
 Hierentegens heeft den Coninc gehadt / een afgematteert volt / twelck dien dach ober / ende eenighe daghen te boozen ghestadich ghemarcheert / ende den selven dach gheen hooft gezoest hadde.
 Eenem tijdt om het gheschut recht te planten / noch wepniger om de sware stucken boozt te brenge / want de beste stucken noch te rugge waren.
 Ende indien nen naest Godts voozsieninghe de naerder oozsaeken / van dese overwinninghe aensien wil / is aen der Grote stanten sijde de victooy berrege / dooz de dapperheyt goeden raet / en vrolje gelaet vande Coninc (: welc allen soldate een dobbel hart gaf:) en dooz sijne sonderlinge crijch- swaerheyt / waermede hy 't gebreec van sijne armee alleelijc remedieerde. waer

Gestal der
 dooden en
 gebangene.

Consider-
 atien op
 dese stach.

Maer van geen gering staectien is gheweest / het stellen van de uytgele-
sene Musquetiers / achter sijne Kuyterije ; 'twelck eertijds met gheen
in'nder effect van Coninck Henrick de Grootte in de Slach van Courtras
in dierghelijcken val is ghepractiseert geweest.

De Coninck is in persooone seer moede gheweest / soo dat hy langhen
tijd om een bronck water heeft geroepen / 't welck in die contreyen qua-
lijck was te beromen ; wandt de Sarische wech gheloope sine vuyzes
ende bagagie wagens hadden gheplondert. Des Conincks siber was
tot Dieben gebleven / ware andersins mede gerooft geworden / hebbende
Sijn Maj. ten selven daghe noch gegheten noch ghedroncken.

Dappers
heyt van
de Coninc.

De gheene die onder geduprende Slach den Coninck hebben opgepakt /
ende siadich by hem gheweest sijn / connen met verwonderinghe niet ge-
noech segghen hoe so wel de cogels uyt het Canon als roers ende mus-
quetten om Sijn Maj. (: die alleen in vooch en wambups sonder har-
nas int spits ghereden / ende bepde met voozichtigten raet / ende manne-
lycke daet alle dat ghene dien dach gedaen ende gherommandiert heeft /
wat van eenen goeden Veldtheer in sodanighe geleghentheyt eenichsins
te verwachten was :) ghelijck den haghel gheploeghen hebben : Edoch
door Godes providentie alles sonder schade.

Oock hebben weynich van sijne officiers ende soldaten wapenen aen-
gehad. Waer teghens de Keyserliche meestendeels du pied en cappe dat
is van hoofden te voeten sijn gewapent gheweest.

Als de Coninc by het vier naer geepndichde slach heeft gerust / hebben
de soldaten met der Nonnicken ende Papen gevondene clorkens ofte
bellen / begost te luyden : 't welck den Coninck hozende : heeft hy ghe-
sepdt. Hoozt / hoe sijn onse Broeders noch soo lustich.

Verscheppen Keyserliche hebben in de furie by de Sweedtsche om
quartier aenghehouden / dewelcke vraghende van wat religie sy waren /
ende tot antwoort crijghende Luterschen / soo hebben sy haer terstont de
rest gegheven / om dat sy teghen haer geloofs ghenoten gestreden.

getal der
dooden op
de Sweet-
sche en
Sarische
spde.

Vande Sweedtsche spde sijn wel 1500 mannen ghebleven / ende tamen-
lijck veele ghequetst. Vande Sarische twee dupsent ghebleven ende
verloopen. Het wooydt ofte de leuse vande Coninckliche ende Sarische
is gheweest / Godt met ons / ende vande Keyserliche Jesus / Maria.

Den Obersten Halle is met den Obersten Erwitte / wesende sijn nae
bloets vziendt ende Neve aen 't treffen ghecomen / ende heeft vier stan-
daerts van sijn regiment verobert / oock den Obersten Erwitte
selfs doorgeschoten / ende verre onder sijn volck ghehouden. Soo
dat hy bykans Tilly selfs soude ghevaughen ghecreghen hebben ;
Het welck de oorzaeck van sijn doot is gheweest : Wandt van allen canten
op hem wierdt gheschoten / soo dat hy voozn. scheute inde melle creech /
doch hy is met de sijne noch mannelijck deur gheslaghen.

De furie vande Sweedtsche ruyterije is soo groot gheweest / dat oock
veele regimenten te voet vande Sweedtsche niet tot het treffen sijn ghe-
comen. Ende is notabel dat oock broeders / onwetende in desen slach /
teghens den anderen hebben ghevochten ; als den jongen heer van Lottum
onder

onder den obersten Halle dienende / den oldsten onder den Obersten Er-
witte. De eerste is int kinpe geschoten synde naer Eplenburgh gebracht /
ende den anderen ghevaughen onwetende tot sijnen Broeder geboert ghe-
worden. Ghelijck men dan daer by oock wel in acht nemen can / dat den
dach des treffens als den 7. Sept. even dien dach is geweest / aen welke
door een jaer die goede Stadt Pasewalc in Pomeran so onchriselijcker en
Barbarischer wijze / van den Keyserlijcken Obersten Gotzen in de as ge-
lepdt / ende aldaer ongheloozde grouwelijckhepdt ende schande bedreven /
welck onschuldighe bloet Godt ten deel hier gewoecken / ten deel te rech-
ter tijdt / aen dierghelijcke moortbranders noch voozder wyecken sal. De
ghelegghentheyt ende reputatie van desen slach can men ten deel mede sien
uyt desen volghenden brief / dewelcke ick daerom nodich heb gheacht al-
hier intboeghen : doch moet men deselve met discretie gheloben.

Eenbrief, gheschreven door een Icluyt aen de Ghenerael
VVachtmeester, Iohan van der Neersen Baron van Virmond
Gouverneur te Rostock, nopende de Leypfigher slach.

DEn selven dach naer dat Leypfich van d'onsen ingenomen was /
is de vbandt den 17. September stijl. n. smozghens vooch nae-
ons toegernct / met 70000. man / en daer ober / als wy dat ghe-
waer wierden / sijn wy hem int vlacke Velt teghen ghetrocken /
hebben 3 stucken ghelost / om den vbandt te groeten : Wy vonden hem
beerbich / quamen omtrent twaelf upren op zyn gheschut / 'twelck tamen-
lijcken schade dede / maer 't durde niet langhe / want 7. van onse Regi-
menten tasten 9. van de Sweetsche soo hart aen / dat se haer op de vlucht
gaben / soo dat wy 18. Vanen neffens 12. stucken veroverden / in welck
treffen Tilly sich ridderlijck heeft ghedzagh. Bepde parthijen voch-
ten dapper dize upren langh / voozamelijck de Kuyterij. Onse Caval-
lerije stont aen bepde de zijde vant voet volc / en was gedepit in twee vlen-
ghels. De rechte vleughel die de Graef van Cronenburgh en Voysten-
burgh voerden heeft dize Regimenten Kuyter vande vbandt besedt / al-
waer Bindhof verslaghen bleef als dese 3 Regimenten vanden vbandt
saghen dat sy te swack vielen / retireerden sy op de reste vande Kuyterij /
en sijn alsoo tsamentlijck op onse linckere vleughel aenghevallen / de selve
soo inde vlucht dypvende / dat men se gantsch niet weder te recht konde
venghen. Hier op is de vbandt met sulcke macht op ons toeghedron-
ghen / dat onse rechte vleughel oock niet hoopen uyt is ghereeten / waer
door het voerbolck / vande Kuyterij niet ontset wordende / de moet verlo-
ren / en aen het wijcken ghecomen is. Hebben alsoo / dewyl wy de in-
breuck van des vbandt Kuyterij niet een half uper konden ophouden / de
victorij uyt onsen handen laten gaen. Men sepdt / dat de Coninck gheble-
den is / en Chur Saren swaerlijck gewont / Arnheim / Bindhof ende an-
dere sijn voozsecker ghebleven. Corville is ghevaughen.

Wat de vbandt groote schade heeft gheleden blijkt / dewyl hy het veldt
behoor-

behouden hebbende ons niet verholcht / noch des nachts noch des ander-
ren daechs: Indien dat gheschiedt waer / wy souden dapper aenghehou-
den hebben/want wy liepen seer verstroeyt int wilt. Het gene dat de on-
se inder haest nae Leypsich niet mede konden nemen / is den vbandt met
alle het gheschut in handen gheballen. Van onse zijde is Tilly van ach-
ter en van vooren gequetst/hoben dat isser een roeckeloos keerl gecomen/
die hem met een omghekeerde Musquet op zijn Veplich hoest slaen wilde/
welcken slach hy met den arm afkeerde / en alsoo een wond inden arm
becomen. Van onse zijde hebben wy verlozen den Hartoch van Holsheym/
Schomberg/Erst/Bongart. Begeert ghy te weten/waer dat ick docht
ter tijdt gheweest sy in een seer bloedige Schole/daer veel groote en kle-
ne koghels om myn heen vloghen/wilde Godt dat een daer van my me-
degenomē hadde/op dat ick niet met hertenleedt en sach / dat die Catho-
licken / hoewel noch niet heel verlozen / haren wensch nochtans en hoop
niet soo haest konnen veruyghen/als sy het gaerne saghen. Als ick in de
slach doende was/om die ghene die armen/beenen/boest en rugh wechge-
schoten waren/met die heylighe Olve te salven/soo sach ick onse Kupte-
rij spoorlaechs komen aenryden/ick liep haer met uytghestrecten armen
te ghemoet/haer biddende inden name Godts en aller Veplichen / datse
standt souden houden / die victorie stont in onse handen / ofse haer niet
schaemden / datse Tilly onser aller Vader soo schandelijck wilden verla-
ten/als hy om het leven waer waren/wy alle verlozen.

Of schoon sommighe na mijn bede luyfsterden / soo isser nochtans sul-
ke groote confusie onder ons gheweest/dat ick 't samen met haer doogte
gaen ben/in sulcken stof/dat d'een d'ander niet konde sien / komende in de
poort van Leypsich hoorde ick dat Tilly van het Peert was ghestort/en
dat niemant hem weder hadde konnen te Peerde helpen / ghy konnt wel
dencken/hoe dat ick doe ghemoet sy gheweest. Het moept my niet om de
verflaghenen / maer om de rupne van soo een heerlijcke armee / en om de
hoop/die wy verlozen hebben/van het Roomsche rijck in zijnen voorigen
staet te vuyghen. Begheert ghy te weten d'oorfaeckeban dit groot on-
gheluck. Dat veroorfaecht/om dat wy ons al te beleest teghen haer ghe-
toont hebben / haer tijt ghebende/om sich te stercken en met den anderen
te verbinden. De hovaert van de grooten / en ontucht van de Soldaten
heeft dese straffe wel verdient. Doch wy moeten den moet noch niet ver-
lozen gheben/ en ons inbeelden dat Godt Luterisch gheworden is / maer
ons uyt de D. Schyft indachtich maecten / dat de Isracliten van de
sondighe Beniamiten tweemaal in hare gherechte saecke zyn gheslagen
gheweest.

Onse gerechte saeck blijft noch. wy willen de moet noch niet verlozen
gheben/van de Catholische standen moeten volck/ghelt / en andere mid-
delen verschaffen/om de geruineerde armee wederom op te richten. Want
wy hebben noch groote lust voor S. Marten den vbandt een slag te
leveren / wy zullen gelijck een Leeuw die van haer jonghen berooft
is. Indien wy versumpich zyn / Godes eer ende der Catholicken roem
te bedorrenen/so sullen wy met hertenleedt moeten sien/dat ons het
wy

74
wy met veel moeyten soo menige jaren herwaerts hebben gewonnen/
met schand ende schimp sal ghenomen werden. Datum Halberstadt den
22. Sept. St. n. Anno 1631.

Ioh. Gregori Soc. Ies. Pat.
Mauricij, p. r. Successor ap.
10. Tullium, &c.

Naer dien sich nu de Churboest van Saren met het versamelde
volck weder met den Coninck gheconjungheert / is S. Majesteydt met
de armee tot voor Leypsich gheruyckt/ende heeft deselve Stadt/in wel-
ke de vbandt over de 2000. man in garnison geleydt/ openlijcken laten:
ende bewijl sy twee daghen te resolbieren respit begheerden / heeft
Sijn Majesteydt gheen tijdt verliesen willen: maer heeft den
Churboest van Saren daer voor met het Legher ghelaten. Is vor-
der met 6000. peerden ende 2000. dragons den vbandt naeghevolght
tot op Merzburch / welck hy den 9. in den naem vanden Churboest we-
der in heeft ghenomen / heeft seer veele ghevanghene te rugghe aen den
Churboest ghesonden / om deselve te bewaren / oock noch 2000. bagagie
wagghens vanden vbandt in desen tocht becomen.

Den Ghenerael Wandissen / dewelck niet inde Slach maer tot Bran-
denburch was/is ondertusschen: in ghelicken oock den Oversten Rijn-
Gabe (: wiens Regiment de eerste aengrey heeft ghedaen:) hy de ar-
mee aengherommen. Den tienden en is de Coninc met syne gantsche ar-
mee de Primat/ende Ertz-Bisschoplycke Stadt Hal / soo de vbandt ver-
laten/ doch het Costeel Mauritzburch beset ghelaten / ghenabert oock
hepde de plaetsen den 11. en 12. daer nae met accoozt verobert/ende door
ontfanghene reberfalen ghelijcksaem in syne plicht ghenomen: alhier sa-
ken ghevangen den Oversten Ostler/ende den Overste Luytenant Strick
dewelcke uyt de furie van Maghdenburgh noch oberich waren. Het
garnison is naer gedaenen eedt teghen den Coninck in sekeren tijdt
niet te dienen afghetrocken. Waer op S. Majesteydt verscheyden Regi-
menten heeft ghercommandiert/om de overblijffelen / vande gheslaghene
Tillysche armee te verbolghen ende deselve gheenen tijdt te gunnen / om
erghens weder te versamelen. Dewelcke int verholghen hebben inghe-
nomen Querelenburch/ende voortgheruyckt sy int Stift Halberstadt.

Welckers coninc Tilly vernemende/ sich uyt Halberstadt / nensens de
gheestelijckheyt naer Wolfenbittel met de vlucht begheven / alwaer
hy sich niet secker vertouwende / naer dat hy het selve garnison uyt
zijne overgheblevene religien een weynich versterckt / ende den Con-
berneur om zyn devoyt te doen vermaendt / van daer wyders gheret-
teert / medenemende den ghevanghenen Administrator van Maghden-
burgh / ende sich voorts over de Weser int Stift Paderborn heeft
begheben. De Coninckliche hebben daer op Halberstadt / sonder ee-
nighen teghenstandt bemachticht/ende het selve Stift vande Keyserliche
meesten deel bezijdt.

De Coninck
verholcht
Tilly.

verobert
Hal.

Ende Hal-
berstadt.

Leppich
weder in-
genomen
van den
Ceurvoest.

Ondertusschen heeft de Ceurvoest met sijn volck / de Stadt Leppich
met die daer aenliggende vestinghe / met accoozt / twelck drie dagen lanck
getracteert worden / weder inghenomen ; dat daer inlegghende Keiser-
lijke volck over de 2000. mannen sterck / onder den Obersten Wangler
is den 13. Septemb. met sack en park / 10 rode ingewickelde vanden /
doch sonder trommel-sack afgetoghen / waer van veele sich in Ceurvoest.
dienst begheben / ende de andere naer afgeleyden eedt tegen hare Coninck-
lijke Maj. in Sweeden ende Ceurv. Doozl. niet meer te dienen / tot aen
de Boheemische grensen sijn gecombineert gheworden. Die andere so inde
Stadt gheblucht / sijn ghevangen ende ten deel in dienst ghenomen.

Den Con-
tinck
victorie
bervolgen
de breecht
op.

De Coninc verstaende dat den Generael tusschen de Elbe ende Weser
gheen voer hadde kunnen houden / heeft in beyde de Stiften Hal en Hal-
berstadt op alles goede ordze ghestelt / om te behinderen de excursien van
die vant hups Mansveldt / ende vant guarnisoen van Magdenburgh / al-
waer Graef Wolf van Mansvelt Keiserl. Veltmarschalck met sterck guar-
nisoen te voet ende te peerd binnen sach. Als nu aldaer hare Con. Maj.
voorz sich dooz Voost Lodewijc van Anhalt / Stadtholder. D. Stalman /
Cantzler / ende andere hem bygevoeghde Raden der Magdeburgschen en
Halberstatische landen goubenement losselijc hadde bestellet / en den Ober-
sten Schepdewint / het bevel over die aldaer ingelogierde besettingen aan
bevolen : Heeft hy / nae gants vertroulijc hooghwichtige geschiede on-
berredinge met den Ceurvoest van Saren / sijn vrundlijc afgescheyt van
hem ghenomen / en is den 17. Sept. met de gantsche armade van daer
op ghebrocken / sijn marche over Quersfurt nae Erfurt / om sich desselven
voornemen / tot sijn toecomenden intent hoochnodigen passies te bemach-
tigen / genomen. Ende noch onder wegen tijtlijc gemelte Stadt om een
sterck getal van probiant goetlijc versoeken / ooc die dieswegen hem re-
gengeschichte des Raets gedeputeerden / dooz Hertoch Willem van Sare
Maj. nae die vooz Leppich teghen der Catholijcke Ligue Generael G.
Johan van Tilly / vercreghene heerlijcke victorie / harer noch in reghel-
verbattinge begrepenen vanden / vires ofte geweld dooz middel Godelijcher
hulpe / vozder te infringeren besloten / en hier toe die Stadt Erfurt / en de
selve burger-schap mitsgaders de vestinghe Epriarburg tot spnen wille
hebben moste : volghentz welke ooc de onvermydelijcke noot vercrepste
etlijcke 1000. man te peerd en te voet van sijnne armee / sonder eenich wstel
tot sijn verseeckeringhe vooz guarnisoen in te nemen. Waer op de Gede-
putierden sich van wegen haren eedt aen den Ceurvoest van Mentz ge-
daen ontschuldicht / doch sulcx te referiren aen hare principalen aenghe-
nomen ende mit belofte van haestige antwoozt / sich wederom te rugge-
naer de Stadt begeben. Dewelcke den Hertoch van Wepmaren voorn.
met een regiment te peerd spozen streeckz gevolcht / met etlijcke peerden
int voozpden in de poozt ghecomen : ende bindende de poozt niet ghe-
nochsaem met wacht beset heeft sich daer van in aller stillicheyt versee-
kert / de wacht die geen quaet vermoedet / haer geweer af te legghen ver-
maent / het welck sy int eers gewepgert / maer siende het geweld berep-
sonder.

Walt in
Dyrins
gen.

Beent
Erfurt in

sonder tegenweer hebben moeten volgen. Den Hartogh naer dat hy de
poozt met sijn volck beset / ende de wacht had ontwapent is met sijn
regiment te peerde in goede ordze de Stadt hen ingetrocken / twelck de
gantsche burgerij een seer groote vrees en schrecken aengejaegt / tot op de
markt toe / alwaer hy den Raedt by sich gevoert / van deselve quartier
vooz sijn volck inder goede versoekende / met belofte van alsulcke ordze in
alles te stellen / dat niemant vande burgheren in eeniger manieren soude
werden beledicht ofte vercozt.

Sijn Maj. is voozts hier op met sijn legher ghevolcht ende met den
Raedt ende burgerij op naerbolghende conditien. dooz tusschen spreucken
van H. Willem voorn. veraccordeert.

1. Sal gemelte Raet ende burgerij Ceur Mentz affweeren.
2. Conincklijke Maj. soa wel als het hups van Saren trou en holdt
te sijn met eede bevestigen.
3. Sal de Stadt 1500. mannen / tot guarnisoen innemen.
4. Sal het guarnisoen / van beyde de Graeffschappen Swartzenburg
ende Glichen / onderhouden worden.
5. De onkosten der fortificatie der Stadt sal dat Chur. en Voostelijcke
hups van Saren betaken.
6. Dat het ghemelte Sarrische hups / neffens hare onderdanen in val-
van noot hare retraicte inde Stadt hebben mogen.
7. In plaets vande Mentische Cantzelie / sal een Sarrische opghericht-
ende van de geestelijcke goederen onderhouden worden.
8. Den Raet sal by de Regieringhe blyven / ende naer ghelegghentheid
vermeerderd worden.

Woch soude tot verseeckeringhe S. W. Gemalinne / aldaer naer ghe-
legghentheid den winter over hare residentie holden : Waer toe het Stot-
hepmische ghebouw / van de uptgheweekene Papijsten goederen soude
worden ghestoffiert waer op den 22. Septemb. Con. Maj. : persoonlijc-
ken inrit gheluckich ghevolcht. Naer desen heeft sijn Maj. de vestinghe
Epriarburgh / niet wijdt van de Stadt ghelegghen verobert. Den Raet /
burgerij / ende Cleres in spnen eedt ghenomen / den Dom ende de Clo-
steren in persoon besocht / heeft de Jesuypen daer in hart toeghesproken /
ende hun tot vrede gheraden ; die daer naer meest sich anders bercleet /
ende hepmelijc van daer sijn gheblucht / heeft op lijfstraf verboden den
inwoonderen eenighe schade te doen. Heeft vozder den 26 naer dat hy
Hartoch Willem als sijnen Stadtholder / met vollen bevel over 3000.
man te voet / ende een regiment peerden tot besettinge aldaer gelaten / en
op de hofhoudinghe sijnere Gemalin / ende de voozgaende fortificatie alle
goede ordze gestelt / ende beraent / sijnne armee opt wepnichste inde 30000
mannen sterck ten deele nae Arnstadt / ten deele nae Gotha gecommandiert.
Den 28 met de selve meestendeel om Almenauw / ende in persoon tot
Schleusinghen ghelogiert. Den 29 den Obersten Baudissen met 8000
mannen / des Bisschop van Wirtsburgh geweldige vestinghe Coninck-
hoven beronnen laten / ende nae inneminghe des gantsche van den Ober-
sten Altringer seer bedoovene Voost. Graeffschap Hennenberg ende bestin-
ghe.

Racht in
Faurkens-
landt.

Heemt in
aan veit
en Coninc
voren.

ghe Masvelt (: wiens Gouverneur op de hasenjacht gebangen worden;) die gantsche armee vooz Coninckshoven wederom geconjungiert. Ende of wel de Bisschopliche baer in ligghende besettinge aenbanchelijck de resolutie om te vechten ghevat : Oock etlijcke Sweedtsche met canon dootgheschoten/hebben sy dorch/nae haestige nedervellinge eenes toorns/ sich strax op accoozt overgegeven.

Dese haestighe overgevinge van soo een treffijcke vestinghe is dooz mangel van polver/waer aen sy sich/ met haren ghebannen toeboer aen des Altringers armee/ seer ontblotet / yncipael veroorzaect / ende heeft den Coninc den wech ghelucklich geoyent tot syne vordere conqnesten. Den Coninc heeft den 30. Sept. synen solemnelen intocht inde vestinghe ghesol- den. Den hooft ende Amptman / neffens den uytshot des landtholck secker afstrecken/ ende naer Wirtzburg conuoperen/ oock de ghewoone So daten gebangen nemen laten / de bozgerp outwapent/ voozts de selue ende den staet in synen eedt genomen/ ende in verscheppen andere dingen alles goede ordje gestelt. Waer op in hare Coninc. Maj: name Hert. Crust van Saren Depmaren/so in vooz vestinghe tot Stadtholck ver- claert/dat artillery / ende vroblande huys besichricht / ende in beyde een groote meenichte van wapenen/ sonderlingh veel nieuwe groote stucken/ weleke de olde Bisschop ghieten laten / ende eenen grooten voozraet aen roozn/ meel/ Solt / wijn ende andere nootduft gebonden. Den anderen hoven maten grootsa schat/ sonderling aen cleyn odien/ soo binuen Nag- denburg derobert/ gelijck oock in golde beslagene heplichdom/ ende coste- lijcke kercken tieract/ soo op veel tonnen gouds gheweerdeert woort/ te gheschuppen.

Ende het
gantsche
stift Wirt-
zburg.

Dooz dit gheluckighe succes is een grooten schick in beyde de rijcke Stiften Wirtzburg en Bamberg veroorzaecht / soo dat in seer cozten tijt de Coninc met accoozt heeft verobert de Stede Swijnfurt Wirtzburg/ Hamelburg / Weertzhaim ende sich voozts meester ghemaect van alle de Steden int stift vooz. alles sonder groote teghenstandt / dooz dan de plaetsen niet ghenoech met volck versien sijn gheueest. Den Bisschop/ Pralaten en Cleresp hebben des Conincks comst niet verwachten wil- len/maer hebben sich tijdelijc niet de blucht naer Werts gesalveert. Den Bisschop van Bamberg/ is op seckere conditien metten Coninc geaccoz- diert : Weick accoozt hy naermaels heeft gheboerken/ende aende Kez- serliche sijne stereten overgegeven. Het Casteel teghen Wirtzburg ober- geleghen/ Engelenburg ghenaemt/ op een hege veise geleghen / vooz een vande sterckste plaetsen van Duystlandt gheacht/ heeft den loop van den oberwiner een weynich ghestuyt. Dan dooz den onherdypotenen arbeyp- sijn de Coninckse seer haest/ vande halve mane/ vooz de brugge vant Ca- steel/inde stadt ligghende meester geworden ende volghens nacht en dach van de andere sijde/ dooz de wynergen niet grooten vlyt het selue genaer- dert/ ende tot in de grachten gecomen. Waer op gebolcht/ dat naer lang- duerich geweldich schieten/ de vestinghe soo met steen op gemetselt / seer vernielt sijnde / sy eerst den voozhof / daer naer het casteel selfs/ stormen- derhandt beyde hebben inghenomen / ende alle wat inde wapenen wiert gebonden

gebonden dooz de scheryte des swerts omghebracht. De Coninck heeft naer veroberinge van dese soo hooch veruoemde plaets Godt van wegen de oberwinninge dancken/ ende int Casteel de Evangelische leere predi- ken laten. Den text is genomen geweest wt het 12 en 13 veers Matthei aent 21. Ende heeft de bozgerpe der Stadt in sijnen eedt ghenomen / de welcke vooz de plonderinge hebben beloofst op te brengen 300000 floz. Heeft wt dese Stadt vbieben afsaen laten aen verscheppene rijcksste- den ende int besouder aen die van Francken ende Swaben volgenden in- houdts.

Wv Gustabus Adolphus etc. Onse groetens te voozen/Crentbesten/ voozichtighe/ oock Eersame liebe besouder. V L. is onderbozghen/nae- demael nu al de Werelt condich / uyt wat hoochdynghende ooyzaecken/ wy ons met onse Christelijcke armee in desen lande begheben : Als dat niet de gheringhste daer onder oock dese / dat wy onse gheloofs verwan- ten van het onbetamelijck bedroch / ende gheluwens dwangh der Pa- pisten / met Goddelijcke hulpe / te beuyden ghemeynt sijn. Ende wy gheloofweerdich bericht woorden / dat oock ghy ende uwe Stadt tot noch toe hier onder aenghebochten : Soo hebben wy v hier niede on- se aencomst genadichst rontd doen / ende by Coonner desen Trompetter vernemen wil'en / of ghy met Kezserlijck Guarnisoen / welke onse Christelijcke intentie te verhinderen ghesinnet/syt beswaert / ofte waer toe wy anders ons tot u te verlaten. In val nu uwe Stadt met by- andelijcke besettinghe belecht / ende ghy sulcke aensiens deses / dewyl wy v hier toe ernstelijck vermanen/ wech schaffen / volghens ons uwe stadt openen/ende met der daedt/ dat ghy dese van Godt v wonderbaer- liche gheghevene ghelegghentheydt/met danck aentenemen/verclaren wilt/ Sijn wy gheneycht v inden daet te betonen / dat wy niet als vbandt. maer als vjundt/ by u aenghecomen etc.

Dooz dit soo onboozsne inbrecken des Conincks in Franckenlandt ende het harte van Duystlandt is een aenmerckens weerdighe diuersie veroorzaecht. Want die van nieuws versamelde armade van Tilly hier dooz gedwongen is geweest/naerdien Fugger ende Altringer met deselue sich te Porter hadden geconjungiert/ de Weserstroem te verlaten en sich naer den Rhijn ende Meyn te begeven om de rest soo veel haer mogelijck bozder te bewaren. Waer dooz de oberige Steden aen de Baltische zee/ dooz dien sy van hare wortel waer deur sy geboept en onderhouden wier- den ontblootet/ volghens achter malcanderen gelijck tacken van een uyt- gaende boom sijn verdoort.

Aenghesten Rostock / Domitz ende Wismaer cozts daer naer sijn ghe- dwongen gheweest sich aen hare belegghers/ over te gheben / dewyl sy- ghen datse gheen ontfet te verwachten hadden. Waer nae de blot queringhe van Magdenburg dooz den Generael Pa- ner geboicht.

De Ken-
serliche ver-
laten de
Weser.

De

De Key-
seel. armada
de trecke
door Ges-
sen nae de
Wapn
voecht sich
by de Lot-
tingische
troupen.

De Keyserlijke armade is door Hessen gheruckt/hebben Gutterbergh
Passou/Erffort/ende Wozhem afghebrandt/ende over al in het passeeren
in het selve Doystendom seer qualijck hups ghehouden / voorts door het
Stift Fulda nae Affraffenburgh aende Wapn sich begeben. Alwaer den
Hertoch van Lottringhen met syn Leger sich by de selve gevoecht. Den
Hertoch voorn. had al voort eenighen tydt dit Legher tot dienst vanden
Keyser beginnen te lichten ende den Tijtel aenghenomen van het Ghene-
raelschap over den Rhijn/op seckerre belofte/die hem was gheschiet/van
mette Chur-Brandenburg beleent te worden. Met seer gheringh voort
deel voort hem gelijck uyt het Verbolch byeder sal syn te vernemen.

De Landt-
Graef
veert
Wunden
in en valt
int Stift
Pader-
born.

De Landt graef van dese byese verloft synde heeft gheleghenthey ge-
hadt om syne palen verder uyttebyeyden heeft int midden van October de
Stadt Wunden op de Weser beleghert/ ende naer dat hy de selve plaets/
van twee Batarien eenighe daghen beschoten had / syn die van binnen
op goet accoordt/uyt ghetrocken/met sack en pack naer Gottinghen ge-
convoeert / is voorts met het gantsche Legher omtrent 10000. man-
nen sterck naer 't Stift Paderborn gemarcheert voort op trecken hebben
sich ertelijcke Steden als Warburgh ende Folkmarsum by hem aenge-
gheven/ende accoordt ghemaect. De Stadt Paderborn heeft sich mede
goetwillich overghegheven/volck inghenomen ende 5000. sijcxdaer
voort de plonderringhe ghegheven. Het welck het gantsche Stift meest
heeft ghevolcht de aengrensende Westphalsche Standen gheputeerde
hebben sich oock in tijds by hem aenghegheven / ende ghesocht ascoop
vanden Brandtschat te doen/ dewelcke dese volghende Resolutie is mede
Ghedeyle.

Op dat vande samptlijcke Riddereschap/Steden ende onderdanen der
Westphalsche Landtschap afghegeschickte voort en aenbyngen/hebben sich
hare Doysel. Genade Heer Landt-Graef Willem in Hessen/ Coninck-
lijcke Maj. in Sweden in den Rhijnschen Creyssen/ ende overlanden be-
stelte Generael daer henen ghenadichst geresolviert. Of wel die selve we-
ghen/dat de Generael Tilly/neffens den Altringher/ ende Fugger/in ha-
re landen jongst met schenden van olde en jonghe wijs personen / bran-
den/plonderen/ moorden en brandtschatten / dier maten ghetransmiert/
dat desghelijck in geene Historien te vinden/ noch int Duptsche rijck voort
desen ghehoort worden/ghenoetsame oorzack hadden / in den Catholt-
schen landen/ebener ghestalt te laten gheschieden / der selve Crijchs volck
oock den Toom ruymer te gheben/ende hare welghevallen te doen laten.
Soo hebben doch hare Doyst. Gen. een soeteren werch ingaen willen/ende
teghen de gheene / soo sich by tijds / by hem aenmelden / niet rigoreus
voortbaren / maer den afghesanten dese resolutie hier met mededeylen la-
ten willen/dat soo veer in den tydt van acht daghen/de Coninckliche Landt
Drost Frederich van Furstenburgh / neffens ertelijcke Arnberchsch
Raden by hem ofte syne Crijchs commissarien aencomen/over de inguar-
tteringhe sich vergelijcken / den Steden als Weel / neffens het Sla-
warsten/Priesched/Gesfche/Kallenhaert/Welcke/Bzelen/Woortsburch
Niederbach/Hallenbergh/Schmallenburgh ende Winterbergh/voort
F. G.

F. G. armee die geassigneerde garnisonen intenenen ende te verplegen
aenbevolen / ende dan voort brandt ende plonderen een aenstienlijck stuck
ghelts uptellen. Sy als dan met goeder ordie de Soldatesca in haere
Winterquartier trecken/ende sulck Regiment laten holden willen dat sich
niemandt over onbillijck ghelweldt te bezeezen sat hebben. In wat van
weggheringhe/sullen haere F. G. de Tillysche proceduren navolgen/ende
de Garnisonen met ghelweldt besetten / wat voort eene totale Ruyn de
Westphalsche Landtschap/baer uyt ontfaen sal / hadde de Landt Doyst
ende Westphalsche Raden te bedencken/welckes hare F. Gen. op de af-
geschickte Bolmache hebben antwoorden laten. Is volgens naer dat hy
afslaers van weghen de contributie vande Landtschap ontfanghen had
met syn Legher weder opgheboochen / ende naer de Weser te rugge ge-
trocken/heeft Worder niet tegenstaende daer camelijck sterck garnisoent
binnen lach met accoordt inghenomen/insghelijck Coxyer / ende den 30.
October dat vaste Churmentzliche hups Amenenburgh verobert heeft
sich voorts in November ghewendet naer 't Stift Fulda hem tot syn win-
terquartier vanden Coninck gheobineert / alwaer hy alle plaetsen be-
set / oock mede Dirschvelt wederom heeft gheresolviert.

De Coninck heeft ondertusschen gheenen tijdt versump / maer conti-
nuelijck inde maent October nacht en dach aen de Fortificatien vande
Stadt ende het casteel van Wirtsburch laten arbeiden / soo datse in seer
roeten tijdt met schoone beytenwercken syn verbeterd / insghelijck te
Schweynfurt/Werthaim ende andere plaetsen/hieldt syn hooftquartier
by Wirtsburch liebt eenighe nieuwe Regimenten onder den Obersten
Cruckes tot sinen dienst in Franckenlandt werben / heeft oock aen den
Hertoch Gheorgh van Luemburg aldaer ghecomen synde bestellinge
ghegheven/om van weghen den Heer Davischen Creyts 12000. man-
nen op syne naem te lichten/heeft voort Wunsheym ende Rodenburgh
aen de Tauber/voort eenighe van syn volck doen innemen/alwaer omtrent
eenighe cornetten Keyserliche van de Coninckliche syn gheslaghen / heeft
daer naer de Tillysche Dupterge aen de Tauber geen geringen afbriek
ghedaen/alwaer de Prinz van Paltsburgh met een goet ghetal volck
is inde loop ghebleven. De Stadt Purenburgh heeft sich oock op syn
zijde verclaert/ende onder den Graef van Solms eenighe dupsendt man-
nen aenemen laten/waer door hy van die zijde camelijck wiert versekerd
ende aen de Wapn doende seer grooten overlact aen hare vanden / ende
naer dat sy te vergherfs verzocht meerder volck binnen Hanouwe te by-
ghen syn zy hooger naer Wiltzenburgh toegeroeken/om op des Coninck
voortnemen naerder te letten. Dewelcke dese gheleghentheydt in acht
nemende/alsoo hy seckerre condtschap had van de rechte gheleghentheydt
der Stadt Hanouwe/ende grondelijck bericht vande eyghentijck sterck te
der daerin leggende besettinge/den lesten Octobris den Obersten Chri-
stoffel Houbaldt met 6. conyagnen Ruyter ende omtrent 3000. Dra-
goner / uptgheleken volck uyt 14. Regimenten gherommandiert
heeft om op dese lve Stadt een welbepleyden aenflach int werck te stellen/
dewelck he

Creert bari
daer int
Stift Ful-
da.

De Coninck
versterck
sich int
Stift
Wirtsburch

Attent
burgh ver-
claert sich
met den
Dweck.

De Doret-
sche neem
Hanouwe
in.

welcke dan nacht en dach sonder ophouden voortghereden den naerbolghenden 1. November O. S. noch voor den aenbreeckenden dach voor deselve Stadt / by eenen tamelijck verschansten muelen / door het rebieren de Kunsts ghenaint / ghepasseert een deel van deselve alsoo haest af ende ober den wal gheslommen: sulcker ghestalt oock tot aen den Graeflijcken Hoff gheromen / ende aen eene uyt het Graeflijcke Casteel gaende clepne val hugghe van de Ketten (: met dewelcke mensse ophalen / ende nederlaten can:) twee Kinghen los ghebrooken / de brugge nebergebraten: de twee Doorten daer naer volghende met petarden en andere instrumenten gheopeit / daer op eenen haestighen inval door het Slodt in de olde Stadt ghedaen / die Soldaten verjaecht / volghens als het meeste overighe deel met ledereit ober den wal op de voet naeghevolght / de Doorten aen de Nieuwstadt (: die anders alle nacht open bleven:) toeghesloten / naer dootsteeking heder schildwachten sich inder haest vande gantse wallen meyster gemaect de Stucken op de Nieuw Stadt gewendet. De ligistische Major / soo het commando inde Stadt / ende de wachten alteserht bestelt ghehad / heeft inde Nieuw Stadt zijne soldaten ende de Borghers verboden geen rumoer te maecten: segghende wel te wecten / dat het de Keyserliche waren die d' Oude Stadt inghenomen hadden; wandt hy daerhs te voozen nae Afschaffenburgh om meer secours gheschreeven had / soo dat hy wel wiste dat het deselve waren: maer ontrent acht uren het contrarie vernemende / also den Swedtschen Oversten hem met het Guarnison inde Nieuwstadt ligghende / in den naem van den Coninck van Sweden opeyschen liedt / haer daer toe met langget dan een quartier uys tijt verginnende / heeft hy het volck als doer tot teghenstandt vermaent: maer stende datmen het gheschut op hem begonde te richten / heeft hy naer dat hy darrich Maimen hadde verlaeren / ende ettelijcke bande syne ghequetst / den moet vallen laten / ende sich tot arcozdt ghepessentert / om niet sack ende pack ende met volle gheveer te moghen uytrecken / daer toe den Oversten niet verstaen wilde / maer liet bevelen / dat de Burgers van de straten / ende in hare huyzen hantgegeven souden 't welck sulcken selzick maecte dat sich den Commandeur mette soldaten op ghenade en onghenade hebben overghegeven / ende hare wapenen nederleggen moeten / waer op den Oversten haer in genade aenghenomen / ende de soldaten het spdtg heweer heeft laten behouden: voozts die selve aendienen laten / dat hy alle die gheene so S. Maj: begeerden te dienen / aemmenen wilde / daer op sich 2. compagnien met hare bevelhebberen in Coninck dienst begheben. Maer den Commandeur / nefe fens ettelijcke Cillipsche goghe Officieren / die aldaer inde herbergen / en andere huyzen lagen / om sich te laten cureren vande quetsuren die sy inde Leppsigher sack becomen hadden / daer onder den Baron ende Wachtmeyster Marco vant Piccolominische Regiment / als mede twee andere Aftmeysters son ghevanghen gheworden. Des avonts tusschen seken en 7. uren son om dese Victorie luytbaer te maecten ettelijcke veechdescheuten uyt grove stucken ghedan. Door voozen inneminghe van deselwe wel gyelegheue plaets / daer uyt men sich ober de Main / ende Rhijn

beguamelijc Keyser can maecten / son de Keyserliche in groote vrees en benaudtheit geraecht / want haer hier door de vijzes wierdt afghesneden / so dat sy sich eyndelijck door haer epghe ghebrecken bykans geslagen spnde / nae de Donaw hebben moeten begheben / ende den Rhijn verlaten. Waer op ghevolcht dat den Coninck op alle voorballen een haeckend oock hebbende de Mayn is afghemarcheert / heeft vooz eerst Afschaffenburgh / ende Steynum inghenomen / Franckfurt is op seckere conditien met hem gheaccoordeert / hebben syne Stadtholber / ende Guarnison onder den Oversten Witzdom in Sarenhausen ingeaccoordeert / heeft hem Afschaffenburgh ende andere plaetsen tot verseeckeringhe inghegheben / de Coninck is daer op met syne leghe ten deel door de Land-Graef met syne volck by sich onthouden / vervolghende syne tocht op Hoest / heeft aldaer een bygh ober de Mayn slaen laten / en is afgesact naer Wents / heeft Koninghssteyn in de Wetterau door ettelijcke Regimenten biorgueren laten / heeft vervolghens door syne volck het Kincon vermestert / ende het Spaensche volck daer uyt doen vertrecken / die sich ober Rhijn hebben gheretireert. De inwoonders hebben den brandsthat ende plonderinge door ettelijcke duysent Rijnvaler afgeroest. De Keyserliche waren ondertusschen uanelijck den 16. November by Purenburgh aengheromen / ende hebben haer quartier vontsom die Stadt ghenomen / soo dat het sich aensien liedt / of sy perwes met ghevelde daer op wilden voornemen. Die bande Stadt hebben sich ghevellich tot teghenweer gherust / met alle blijdt aen hare buytelwercken / ghearbeidt / dat te verwonderen / datmen in soo coytten tijdt so veel opvanden comen / ende daer mede sy den vbandt / soo wijdt als moghelijck vande Stadt afshouden mochten / heeft des Graben van Solms volck gheschadich met deselve te peerd en te voet gheschermt / sich als niet volc seer wel gehouden / ende de vbandt groote schade toegeboecht / gelijk van onder anderen een Heer van Slawata van haer dootgheshoten wozden / verscheyden voozname personen syne ghevanghen binnen de Stadt ghebracht als een Voest van Rinholt / een Oversten Wachtmeester vant olde Saksische Regiment in peerd ende andere Officieren meer. Soo heeftmen oock op de Stadt Cozens ende Volwercken gheen polver gespaert / maer soo dickwils des vbandts troupen sich vertoont / gheweldich vuyt daer op ghegheven / ende groote schade onder des selven volck ghedaen. De Keyserliche den ernst stende van die van binnen / alsoo sy sich te waack behouden ont soo een gheweldighe Stadt aentotasten / son den 27. November van de Stadt opghebrooken / ende hebben veel Dozpen soo de Stadt toebehozen in brandt ghescecken. De Coninck verstaen hebbende dat de Keyserliche mijne maecten om de vooz Stadt te belegeren / meynede dat het ernst was / stont veerdich om met syne leghe tot het ontset te trecken / da heeft seer haest des vbandts vertrecken / waer op hy ober de Mayn is gepasseert / de Bergstraet ingenomē en de ingeletene hare natuerlijcken Heer doen sweeren. Heeft de Schantse vooz Oppheym / en het stercke casteel Steyn met groot gelvelt afgetast.

De Keyserliche beclaten den Rhijn trecken na de Donaw.

Franckfurt arcoordeert met den Coninck in selger de Land-Graef van Darmstadt.

De Coninck neemt het Kincon in

Keyserliche comen vooz Purenburgh.

Verlaten het Weber.

De Coninck neemt de Bergstraet

De Coninc
passiert
den Rhijn.

Neemt in
Oppens
bepint.

De Spani-
arts retires
ren sich
binnen
Franken-
dael.

De Coninc
neemt
Mentz in
ende vers-
cheyden
andere
plaetsen.

Den Chur-
voort van
Saren valt
in Bohem-
ende neemt
Prag in.

Terwopen hy hier dreyehde heeft hy op een ander plaets de slach gege-
ven: want hy ondertusschen den 6 Decemb. tusschen beyde dese plaetsen
met scheyen / daer toe van vertroude personen van Worms bestelt / op
een plaets ghenamt Stockstadt ober den Rhijn omtrent 8000 mannen
met groote snelhepdt heeft doen oversetten. Den Coninc is sanderen
daechs met de rest in eyghener persoon ghevolcht: heeft vooz eerst de
Stadt Oppenheim ende de schanse ober den Rhijn / dooz het Guaruisoci
verlaten spade sonder teghenstant inghenomen / ende het Casteel daer op
eenighe hondert Italianen in besettinghe laghen sich met accoozdt ge-
dwonghen over te gheben. Waer op ghevolcht dat de Lottringsche de
Stadt Worms naer dat sy de borghers geplondert / dooz den schijckel ter-
stontdt hebben verlaten. De Spaensche hebben de fortreffe Steyn in
byandt gesteecken / ende sich van daer begeven.

Don Philippo de Silva Spaensche Generael inde Onderpaltz heeft
het velt moeten quiteren / ende is ghenootsaecht gheweest sich in de
stercke Stadt Franckendael met sijne onderhebbende troupen te retire-
ren. Den Bisschop van Mentz mer een groot ghetal Gheestelijckhepdt
heeft sich op de vlucht begeven nae Ceulen / welke plaets een Kienbevons
van alle verlopene Papeu is gheworden / de troupen van Wittenhooff
sich niet langer aldaer dozvende vertzouwen: syn weder naer dat sy groote
moetwil hadde bedzeven / naer de Mosel getzochten. Dooz den Rijngrabe
ten deel vervolcht / ende eenighe gheslaghen. De Coninc syne victorie
vervolghende is den 9. met syn gantsche leggher / in schoone ordze / naer
Mentz gerucht / de Stadt den 13. dooz accoozdt ingenomen: dat Guar-
nisoen is met sachen vaek ende vliegghende Wendelen uytgetrocken. Die
van Bingham alwaer Epnaten het commando heeft ghehad / meynden
de Stadt te plonderen / maer de Borghers int gheweer comende heb-
ben haer sulcx beleedt / ende ghedwonghen / uyt de Stadt te vertrecken:
ende syn daer naer met den Coninc gheaccoozdeert. Spier ende Worms
hebben oock Conincklycke besettinghe versocht / ende vercreghen / het
nieuwe Guaruisoen van Worms / heeft vooz tot een beginsel de ver-
maerde bestinghe Manheim op een Wozghenstont met behenbichepde
overvallen. Soo dat daer in corten tydt een groote veranderinghe
over al inde Onder-Pales is gheschiet. Ghelijck de Coninc al
hier / alsoo heeft den Hartoch van Saren van zijne syde oock dese
goede ghelegghenthepde niet versuynt / maer is naer dat hy de Keys-
ersche / de Lausnitz hadde doen verlaten / alwaer sy ergher dan
Turcken hebben gheleest / met syne armade neffens de Grabe van
Thurn in Bohemen inghevalen / heeft vooz eerst Leutmaritz /
Jochims dael / Slaeckewerd / ende den 11. November de hoof-
stadt Praghe sonder stoet ofte slach inghenomen / op den selven
dach / als vooz elf jaeren / deselve vande Keysersche wiert ver-
overt. Verscheyden Creysen / ende Steden / hebben sich onder den
overwinner goet willich begeven.

Albus

Albus is boven alle menschen vermoeden / de staet van Duytslandt in
een heel andere ghedaente verandert het Lichaem vande Paepsche ligue
is hier dooz van het hooft / bestaende uyt den Keysers ende Hartoch
van Beyeren / byrans t'eenemael afghesneden. De Papisten ende beson-
der de Jesuiten dooz wiens hepte raetslagen het spel ghezoekent / syn heel
van haer voornemen ghefrustiert / ende in plaets dat sy die Evangelische
tot den bedelstaf sochten te brenghen ende te verjaghen (: want sy op de-
se tijdt seer scherp op de Luptersche / die sy bedel Wozsten noemden / pze-
dicten:) hebben sy selfs het selve ongheluck over haren hals ghehaelt.
Den Staet van oirloch in plaets datse te vooren de protestanten op den
hals lach / is dooz beyde dese crachtighe Diversien op een heel andere
voet ghebracht; want sy te Praeg / Wirtsburch ende Mentz haere side-
plaetsen vanden Kerch hebben ghemaecht / ende den selven daer dooz op-
spandts bodem tot noch toe met seer gheluckigen voortganck verbolcht.
Waer toe den Almachtighen Godt zijnen seghen vozder wil geben /
ende daer dooz de nootlydende Christenhep de langh ghewun-
ste vrede eyndelijck verleenen. Amen.

Groote
verande-
ring dooz
dese inbal-
ten in
Duytslandt

FINIS.

Tot Arnhem by Jacop van Biesen 1632.

